

Univerzita Pardubice
Fakulta restaurování

Ateliér restaurování a konzervace děl nástěnné malby, sochařských děl
a povrchů architektury

Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl

Malířská výzdoba ochozových kaplí v kostele sv. Bartoloměje v Kolíně

BcA. Daniela Urbanová

Vedoucí práce: doc. Jaroslav J. Alt ak. mal.
Garant teoretické části: PhDr. Blanka Altová PhD.

Diplomová práce

2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Daniela Urbanová**
Osobní číslo: **R10026**
Studijní program: **N8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Restaurování a konzervace děl nástěnné malby, sochařských děl
a povrchů architektury**
Název tématu: **Malířská výzdoba ochozových kaplí v kostele sv. Bartoloměje
v Kolíně**
Zadávající katedra: **Ateliér restaurování malby a sgrafita**

Zásady pro vypracování:

Praktická část práce: Studentka na svěřené části malované výzdoby klenební výseče přiléhající k jižní stěně kaple samostatně provádí komplexní restaurátorský zásah. Prvním úkolem je restaurátorský průzkum. Nedestruktivní část průzkumu představuje vizuální prohlídku v rozptýleném a bočním světle, detailní fotodokumentaci stavu před restaurováním, prohlídku a fotografickou dokumentaci v UV světle a v IR části spektra světla, vizuální zmapování stavu barevných a omítkových vrstev, tzn. míry a charakteru jejich rozvolnění, soudržnosti s podkladovými vrstvami a zdíven, mikrobiální napadení. Součástí nedestruktivní části průzkumu je i vizuální identifikace rozsahu pozdějších zásahů v malbě. V destruktivní části průzkumu bude proveden sondážní průzkum v barevných a omítkových vrstvách a vyhodnocení stratigrafie, zjištění míry zavlhčení celého souvrství a míry zasolení. Odebrány budou vzorky barevných souvrství a omítek pro laboratorní analýzy (mikroskopická stratigrafie, pigmenty, pojítka). V této fázi práce studentka prokáže schopnost komparace poznatků získaných průzkumem s výsledky zjištěnými v rámci prováděných laboratorních analýz. Na základě komplexních výsledků průzkumu studentka vypracuje koncepční návrh na restaurování, včetně předpokládaných technických a technologických postupů (technika a technologie upevňování barevných vrstev, technologie konsolidace omítkových vrstev, technologie příp. odsolování, technologie a úměra event. snímání mladších barevných vrstev, tmelení defektů, retuš). Po schválení návrhu na restaurování vedoucím práce studentka přikročí k vlastnímu restaurování. Jednotlivé pracovní úkony budou průběžně fotograficky dokumentovány. Průběh práce bude konzultován s vedoucím práce, s oponentem, investorem a zástupci NPÚ. Nedílnou součástí diplomové práce je vyhotovení kompletní restaurátorské dokumentace, která bude odevzdána investorovi a NPÚ. Teoretická část práce: V teoretické části práce se bude studentka zabývat dobovými zásadami památkové péče na základě doporučené literatury a odborného tisku. Je třeba objektivně definovat co byl purismus v dobovém společensko-historickém-politickém kontextu období historismu a státní c.k. památkové; jaká byla v českých zemích jeho ideová východiska, vzory a to konkrétně na příkladech činnosti Josefa Mockera a Ludvíka Láblera. Jaká byla pozice - autorita Josefa Mockera ve vztahu k centrální památkové komisi ve Vídni, ve Spolku inženýrů a architektů v Praze, v Křesťanské akademii v Praze a v odborných kruzích té doby. Jaký byl a jak se vyvíjel profesní vztah Ludvíka Láblera k Josefu Mockerovi, jaká byla pozice, profesní postavení a zaměření Ludvíka Láblera po Mockerově smrti (1899) – tedy už v době nastupující moderny a kritiky puristického přístupu ke středověkým památkám. V teoretické části práce bude též řešena otázka koncepce stávajícího restaurování maleb z hlediska etiky restaurátorského zásahu. Diplomová práce musí splňovat formální pravidla stanovená na FR UPa.

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

Mora, P., Mora, L., Philippot, P.: *Conservation of Wall Paintings*. London 1984.
Slánský, B.: *Technika malby I a II.*, Praha 2003. Vaněček I., *Nástěnné malby*. VŠCHT Praha 1997. Francastel, P.: *Figura a místo*, Odeon, Praha 1984.
Zelinger J. a kolektiv: *Chemie v práci konzervátora a restaurátora*. Praha 1987.
Hošek J., Muk J.: *Omítky historických staveb*. Praha 1989. Brandt C.: *Teorie restaurování*. Kutná Hora 2000. *Reclams Handbuch der künstlerischen Techniken*. díl 2, Stuttgart 2002. Viňaz, S., M.: *Contemporary Theory of Conservation*, Elsevier Butterworth-Heinemann, Oxford 2005. Šimůnková, E., Bayerová, T.: *Pigmenty*. Praha 2009. Alt, J., J.: *Revitalizace interiéru kostela Nanebevzetí Panny Marie v Kutné Hoře-Sedlci*. Restaurování nástropních maleb v klenbě křížení hlavní a příčné lodi a v klenbách kaplí ochozu, in: *Sedlec – historie, architektura a umělecká tvorba sedleckého kláštera*, TOGGA, Praha 2009, ISBN 978-80-87358-22-4, s. 399-418. Rulíšek H.: *Slovník křesťanské ikonografie*, Praha 2006. Royt, J., Šedinová, H.: *Slovník symbolů*. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii, Mladá fronta 1998. Macek, P.: *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*, NPÚ Praha 2005. Dvořák, M.: *Kastechismus památkové péče*, NPÚ Praha 2004. Riegl, A.: *Moderní památková péče*, NPÚ Praha 2003. Wagner, V.: *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*, NPÚ Praha 2005. Holeček, J., Girsá, V. a kol.: *Projektování obnovy stavebních památek*, NPÚ Praha 2008. Kolektiv: *Velké dějiny Koruny české, tematická řada Architektura*, Praha, Litomyšl 2009. Kulka, Tomáš: *Umění a falzum*, Academia, 2004, ISBN 80-200-0954-X. Francastel, Pierre: *Malířství a společnost, Výtvarný prostor od renesance ke kubismu*, Barrister&Principal, Brno 2003, ISBN 80-86598-49-7. Wood, Paul – Gaiger, Jason – Harrison, Charles (ed.): *Art in Theory, 1815-1900: An Anthology of Changing Ideas*, Blackwell Publishing Professional, 1998, ISBN: 0-631-20065-7. Nejedlý, Vratislav: *České restaurování ve druhé polovině 20. a na počátku 21. století*, in: *Zprávy památkové péče*, roč. 68, 2008, č. 5, s. 365-375. Nejedlý, Vratislav: *K vývoji retuše malířských děl v českých zemích ve druhé polovině 20. století*, in: *Zprávy památkové péče*, roč. 65, 2005, č. 6, s. 500-516. Kiesow, Gottfried: *Památková péče v Německu*, Barrister & Principal, Brno, 2012. Hroch, Miroslav: *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Slon, 2009. Vybíral, J.: *Česká architektura na prahu moderního věku*. Praha: Argo 2002. Petrasová, T.: *Vrcholný a pozdní historismus: polarita neorenesance a neogotiky (1860-1905)*. Petrasová, T. – Kostlíková, M.: *Jednota pro dostavení Chrámu sv. Víta na Hradě pražském, I. 1842 – 1871*, Praha: Správa Pražského hradu, 1999. Petrasová, T.: *Petr Parlář a Josef Mocker, Stavitelé chrámu a tradice*. *Architekt*, 1999/9. Wocel, J. E.: *Chrám sv. Barbory v Kutné Hoře, Památky archeologické a místopisné 1859/3*, 81-86, 111-124, 1859. Mádl, K. B.: *Okres Kolín, Soupis památek historických a uměleckých v království Českém, svazek 1*, Praha, Česká akademie věd a umění, 1897. Řišlink V.: *Chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, Karmelitánské nakladatelství, 2007. Jak upozorňuje T. Petrasová (1999, 71) v Čechách se teorie purismu opírala o názory francouzského archeologa Louise Viteta (1802-1873). Překlad německé verze Vitetovy zprávy o restaurování francouzských památek z roku 1831 publikoval K. V. Zap (1812-1871) v roce 1834 v rámci svého textu *Zachování starožitných památek, především stavitelských*, kde je uveden zcela konkrétní návod, popis technik, materiálů a příkladů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce:

doc. ak. mal. Jaroslav J. Alt

Ateliér restaurování malby a sgrafita

Datum zadání diplomové práce: **30. října 2012**

Termín odevzdání diplomové práce: **16. srpna 2013**

Ing. Karol Bayer
děkan

L.S.

Mgr. art. Jan Vojtěchovský
vedoucí ateliéru

V Litomyšli dne 6. srpna 2013

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice (Dislokované pracoviště – Fakulta restaurování, Litomyšl).

V Litomyšli dne

Daniela Urbanová

Poděkování:

Děkuji především manželům Altovým za odborné vedení, rady a pomoc při realizaci a psaní diplomové práce.

Anotace

Diplomová práce je tvořena teoretickou a praktickou částí. Teoretická část se zaměřuje na malířskou výzdobu ochozových kaplí v kostele sv. Bartoloměje v Kolíně. Malířská výzdoba je pojednána v kontextu doby svého vzniku, tedy konce 19. století, jako součást puristického restaurování celého kostela. Práce se zaměřuje na autory tohoto restaurování, architekty Josefa Mockera a Ludvíka Láblera, a jejich ideová východiska. V teoretické části práce je rovněž řešena koncepce stávajícího restaurování nástěnných a nástropních maleb v Řeznické kapli.

Praktická část práce se věnuje průzkumu a restaurování vybraného úseku nástropních maleb v klenbě Řeznické kaple.

Klíčová slova

nástěnná malba, kostel sv. Bartoloměje v Kolíně, restaurování, Josef Mocker, Ludvík Lábler, Jan Vysekal, purismus

Title

Painted Decorations of the Gallery Chapels in St. Bartholomeus Church in Kolín

Annotation

Thesis consists of theoretical and practical part. Theoretical part deals with painted decorations of the Gallery Chapels in St. Bartholomeus Church in Kolín. Painted decoration is discussed in the context of its time, late 19th century, as a part of purist restoration of the whole church. Thesis focuses on authors of this restoration, architects Josef Mocker and Ludvík Lábler, and their ideological basis. In the theoretical part the conception of current conservation of wall and ceiling paintings in Řeznická Chapel is also dealt with.

Practical part focuses on research and conservation of selected area of ceiling paintings in the vault of Řeznická Chapel.

Keywords

wall painting, St. Bartholomeus Church in Kolín, conservation, Josef Mocker, Ludvík Lábler, Jan Vysekal, purism

OBSAH

I. ÚVOD	12
II. TEORETICKÁ ČÁST.....	14
1. Kostel sv. Bartoloměje v Kolíně, dějiny a funkce kostela	14
1.1. Restaurování kostela sv. Bartoloměje v Kolíně pod vedením Josefa Mockera v letech 1881 - 1887	26
1.2. Mockerovo restaurování kostela sv. Bartoloměje v Kolíně v devadesátých letech 19. století	28
1.3. Restaurování kostela sv. Bartoloměje pod vedením Ludvíka Láblera v letech 1904 - 1910	35
2. Malířská výzdoba ochozových kaplí.....	41
2.1. Dobový kontext vzniku malířské výzdoby ochozových kaplí	41
2.2. Popis výzdoby ochozových kaplí v kostele sv. Bartoloměje v Kolíně.....	45
2.2.1. Mlynářská kaple.....	46
2.2.2. Řeznická kaple.....	47
2.2.3. Šperlinkovská kaple.....	47
2.3. Stav bádání a určení autorství malířské výzdoby	48
2.3.1. Malíři Vysekalové z Kutné Hory a profesní životopis malíře Jana Vyse- kala	50
3. K problematice koncepce současného restaurátorského zásahu na nástěnných a nástropních malbách v Řeznické kapli	51
III. PRAKTICKÁ ČÁST	55
1. Základní údaje	55
1.1. Lokalizace.....	55
1.2. Údaje o památce	55
1.3. Údaje o akci.....	56
2. Restaurátorský průzkum.....	56
2.1. Vymezení úseku určeného k provedení komplexního restaurátorského zásahu.	56
2.2. Předešlý restaurátorský průzkum	57
2.3. Cíle navazujícího rozšířeného restaurátorského průzkumu.....	58
2.4. Metody rozšířeného průzkumu	58
2.5. Neinvazivní metody.....	59
2.5.1. Vizuální průzkum v rozptýleném denním světle	59
2.5.2. Vizuální průzkum v bočním nasvícení.....	60
2.5.3. Průzkum v UV světle.....	60
2.5.4. Průzkum v infračerveném světle	61
2.6. Invazivní metody průzkumu.....	61
2.6.1. Sondážní průzkum	61

2.7. Chemicko-technologický průzkum.....	64
2.7.1. Průzkum omítek.....	64
2.7.2. Stratigrafie barevné vrstvy.....	65
2.7.3. Analýza pojiva barevné vrstvy.....	66
2.7.4. Stanovení vlhkosti a obsahu vodorozpustných solí.....	67
2.7.5. Doplnující chemicko-technologický průzkum - stratigrafie barevné vrstvy po zkouškách čištění, odsolování a stabilizace solí.....	68
2.8. Průzkum mikrobiologického napadení.....	69
2.9. Zkoušky snímání druhotné barevné vrstvy.....	70
2.10. Zkoušky prekonsolidace barevné vrstvy.....	70
2.11. Zkoušky čištění barevné vrstvy.....	72
2.11.1. Zkoušky čištění profilů žeber od prachových depozitů.....	72
2.11.2. Zkoušky čištění tmavých skvrn - sádrovce.....	73
2.11.3. Zkoušky čištění bílého vápenného povlaku.....	75
2.12. Zkoušky odsolování pomocí odsolovacích zábalů.....	75
2.13. Zkoušky stabilizace síranu vápenatého.....	76
2.14. Vyhodnocení průzkumu.....	78
2.15. Restaurátorský záměr.....	80
3. Restaurátorská dokumentace.....	81
3.1. Postup prací.....	81
3.1.1. Prekonsolidace barevné vrstvy.....	81
3.1.2. Hloubková konsolidace omítkových vrstev.....	81
3.1.3. Drobné transfery uvolněných částí.....	82
3.1.4. Čištění barevné vrstvy.....	82
3.1.5. Dezinfekce míst napadených plísní.....	83
3.1.6. Konsolidace barevné vrstvy.....	83
3.1.7. Tmelení.....	83
3.1.8. Závěrečná retuš a rekonstrukce.....	83
4. Doporučený režim památky.....	85
5. Použité materiály.....	85
IV. ZÁVĚR.....	86
V. REŠERŠE PRAMENŮ.....	88
VI. LITERATURA.....	90
VII. EDIČNÍ POZNÁMKA.....	94
VIII. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA TEORETICKÉ ČÁSTI.....	95
IX. GRAFICKÁ A OBRAZOVÁ PŘÍLOHA PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	113
X. TEXTOVÁ PŘÍLOHA.....	178

I. ÚVOD

V diplomové práci se zabírám výmalbou tří ochozových kaplí v kostele sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem, která pochází z konce 19. století. V teoretické části práce řeším souvislosti vzniku malířské výzdoby s celkovou koncepcí restaurování¹ kostela, kterou od sedmdesátých let 19. století vedl architekt Josef Mocker a v níž následně pokračoval na počátku 20. století jeho dlouholetý spolupracovník Ludvík Lábler. Nejprve se snažím v kontextu širších historických souvislostí ukotvit restaurování významné památky středověké sakrální architektury. Následně bych chtěla přiblížit, jakými konkrétními postupy probíhalo restaurování kolínského kostela, s jakými těžkostmi se akce potýkala a jak byla ve své době vnímána v očích veřejnosti. Snažím se přiblížit organizační okolnosti rozsáhlého restaurování sakrální stavby v rámci habsburské monarchie, roli architektů, církve, spolku pro opravu kostela, stavebních úřadů a c. k. centrální památkové komise.

Samotná malířská výzdoba nebyla dříve v literatuře nijak zpracována, pokud je někde zmíněna, jsou údaje buď velmi obecné, nebo nepřesné. Figurální malby v klenebních polích kaplí a dekorativní šablonová výmalba stěn nebyly časově přesně určeny a nebyl znám ani autor maleb. V práci se věnuji otázce autorství a bližšího časového zařazení maleb a snažím se najít souvislosti mezi restaurováním celé stavby a zřízením nové malířské výzdoby interiéru a objasnit možnou spolupráci architekta s autorem výmalby.

V praktické části se zabývám průzkumem a restaurováním vybraného úseku nástropních maleb, nacházejícím se v jednom ze tří klenebních polí Řeznické kaple. Cílem průzkumu je zjistit stav dochování malby, zjistit míru a příčiny poškození, identifikovat pozdější zásahy a sondážním průzkumem ověřit případné starší vrstvy malířské výzdoby. Na základě zjištěných skutečností a v komparaci s výsledky chemicko-technologického průzkumu (složení omítek a barevných vrstev, analýzy vodorozpustných solí) je dalším úkolem stanovení koncepce restaurátorského zásahu a poté jeho provedení na referenční ploše.

Teoretická a praktická část jsou úzce svázány. V otázkách časového zařazení a autorství maleb vycházím z dostupných pramenů a zjištěné údaje porovnávám se skutečnostmi, zjištěnými vlastním restaurátorským průzkumem.

Koncepce stávajícího restaurování maleb je pojednána v samostatné kapitole v teoretické části práce. Zde se zabývám etickými požadavky kladenými na restaurátorský zásah a jejich sloučení s požadavky investora. Provedení zásah na vybraném úseku je

¹ Vysvětlení k užívání pojmu *restaurování* v souvislosti s činností Josefa Mockera a Ludvíka Láblera vysvětluji v ediční poznámce umístěné na konci diplomové práce.

pak podrobně popsán v praktické části práce.

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. Kostel sv. Bartoloměje v Kolíně, dějiny a funkce kostela²

Gotická stavba farního kostela sv. Bartoloměje v Kolíně vznikala zároveň se založením královského města po roce 1260 Přemyslem Otakarem II., byla založena na vyvýšeném místě u městských hradeb a stala se výraznou dominantou města. Je to orientovaná podélná síňová trojlodní stavba, která původně měla trojboký presbytář s nižšími bočními závěry. Vzhledem k tomu, že Polabí bylo v době založení Kolína už poměrně hustě osídleno, byl nový městský kostel postaven na místě starší románské sakrální stavby. Roku 1349 však nový kostel zčásti vyhořel a představitelé bohatého královského města zadali jeho přestavbu královskému staviteli a vedoucímu svatovítské huti na Pražském hradě Petru Parléri, který k zachovanému síňovému trojlodí přistavěl vysoký katedrální chór s ochozem a věncem kaplí. Chór je prosvětlen širokými hrotitými okny a podpírán výrazným opěrným systémem tyčícím se na pochozí střeše kaplí. Na jižní straně chrámu byla ke starší části přistavěna kaple Panny Marie, též zvaná Kokovská. Kostel byl roku 1378 znovu vysvěcen, ale ve stavbě se pokračovalo až do konce 14. století.

Po husitských válkách byl Kolín městem utrakvistů a hlavní městský kostel sloužil tomuto ritu až do roku 1622. V té době probíhaly jen drobné stavební úpravy a údržba. V letech 1494 a 1497 byl opravován krov a nově zastřešeny věže. Z roku 1504 pochází zvonice postavená poblíž západního průčelí kostela. Po skončení třicetileté války a především pak v 18. století byl kostel vybavován nákladným barokním mobiliářem, zčásti zachovaným dodnes. V roce 1733 byla postavena na parkánu za kostelem barokní kostnice. Od roku 1622 byli kolínští nekatolíci s pomocí kutnohorských a pražských jezuitů

2 Podrobněji se popisu a dějinám kostela věnuje následující literatura (řazeno od nejstarší k nejnovější):

ZAP, Karel Vladislav. *Hlavní chrám sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem*. In: *Památky archaeologické a místopisné. Díl IV*, 1860. s. 173-184.

MÁDL, Karel B. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. I. Politický okres Kolínský*, Praha, 1897. s. 19-44.

HLAVÁČEK, Antonín - SIXTA, Václav - VÁVRA, Josef. *Dějiny a popis děkanského chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně, Kolín*, 1910.

ŠTOLBA, Josef. *Chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, Kolín, 1930.

STRAKA, František. *Kolínské kostely a památky*. Kolín, 1940, s. 4-13.

POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 2 K/O*, Praha, 1978. s. 82-88.

KAMARÝT, Jan - KAMARÝT, Ladislav. *Kolínský chrám: historie a průvodce*, Kolín, 1988.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. III. díl Kolín - Miro*, Praha, 1998. s. 36-37.

LÍBAL, Dobroslav. *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha, 2001. s. 186-191.

RIŠLINK, Vladimír. *Chrám svatého Bartoloměje v Kolíně*, Kostelní Vydří, 2007.

obracení na katolickou víru a kostel sv. Bartoloměje sloužil jako děkanský kostel římskokatolické církve (tuto funkci měl až do roku 1994, poté až do současnosti slouží jako kostel farní).

Budovu kostela poničil požár Kolína v roce 1796. Nejvíce zasaženo bylo západní průčelí chrámu, protože se ve vysokém žáru slily a zřítily zvony v obou kostelních věžích a vedle stojící zvonici a při pádu poškodily stavbu. Oheň zničil krovy nad loděmi i kněžištěm a velkou část vnitřního vybavení. Shořela kruchta s varhanami z roku 1761, dále hlavní oltář s obrazy Petra Brandla, oltáře sv. Josefa a sv. Floriána, gotická archa, která dříve bývala hlavním oltářem, a kostelní lavice. Další oltáře sv. Barbory, sv. Jana a sv. Václava byly poškozeny, v kapli sv. Kříže byla poškozena jedna ze tří soch barokní kalvárie od Ignáce Rohrbacha.³ Žárem se zničila většina malovaných gotických oken.⁴

Opravy kostela probíhaly zpočátku pouze nahodile podle naléhavosti a finančních možností. Nejdříve byla zakryta loď a presbytář kostela, a to taškovou krytinou již v prosinci téhož roku. Na obě věže byly nasazeny nízké jehlancové střechy kryté šindelem. Zvonice byla opatřena baňatou helmicí s lucernou. Do roku 1802 byl postupně nahrazen či obnoven inventář kostela a nainstalován byl barokní oltář ze zrušeného karmelitánského kláštera v Pacově.⁵

Za děkana Josefa Teisingera (děkanem byl v letech 1802 - 1848) se stavební činnost na chrámu značně zpomalila. Roku 1831 byl opravován krov. Zajímavá je zmínka, že při té příležitosti dal purkmistr Jiří Schecher kostel zvenčí obílit, obílení však bylo pro všeobecnou nelibost opět pracně oškrábáno.⁶ Zásluhou kaplana Jana Lindnera (od roku 1848 do roku 1877 působil jako děkan), městské rady a majitele kolínského panství, který ze záduší poskytl finance, byly v roce 1847 opraveny krovy obou kostelních věží. Nové zakončení mělo tvar vysokých osmibokých jehlanců a stěny byly ukončeny střídavě čtyřmi trojúhelníkovými štítky. Prozatímní krytina byla nahrazena břidlicí. Do věží byl vložen český psaný nápis.⁷

Za děkana Lindnera byla obnovena chrámová okna a zasklena mozaikovým barevným sklem, dále byla obnovena dlažba v kostele a vnitřek kostela byl natřen „přiměřenou“ hnědou barvou. Tehdy byl kaplanem kolínského kostela Jan Svoboda, pozdější děkan a zakladatel Jednoty na opravu chrámu sv. Bartoloměje. Z jeho zápisu ve farní kronice z roku 1853 vyplývá, že už tehdy pomýšlel na obnovu celého kostela: „*Při kla-*

3 RIŠLINK, 2007. s. 45.

4 Fragmenty gotických malovaných skel jsou nyní uloženy v Národní galerii v Praze. HLAVÁČEK - SIXTA - VÁVRA, 1910. s. 35. KAMARÝT - KAMARÝT, 1988. s. 26.

5 NPÚ – ÚP, oddělení SHP. PATRNÝ, Michal - URBAN, Jan. SHP. *Děkanský chrám Sv. Bartoloměje Apoštola v Kolíně nad Labem*. Praha. 2004. s. 22, 23.

6 SHP, str. 23, HLAVÁČEK - SIXTA - VÁVRA, 1910. s. 50.

7 SHP, str. 23, 24, HLAVÁČEK - SIXTA - VÁVRA, 1910. s. 50., Paměti města Kolína, str. 11

dení dlažby dal jsem pozadí v kostele pro budoucí nátěr škrabat. Zamýšleje budoucně celý kostel uvnitř obnoviti, dal jsem zadní část jeho, při kladení dlažby, oškrabovati. Pan děkan Lindner chtěje také nějaké zásluhy míti tu věc sám na sebe později převzal.“⁸.

Rolí katolických kněží při obnově středověkých sakrálních objektů v českých zemích, a tudíž i jejich vztahem k českému národnímu hnutí 19. století, se zabýval např. Martin Gaží.⁹ Martin C. Putna¹⁰ charakterizoval obtížné postavení katolických kněží v sekularizované a názorově se polarizující liberální společnosti v českých zemích po roce 1848. Obnova středověkých sakrálních památek, zejména katedrál, byla do značné míry v mnoha případech pokračováním barokního zemského vlastenectví a osvěcenského praktického vztahu kněží k církevnímu majetku. Nové impulsy a motivy přinesl do této praxe romantismus, který přinesl nové pojetí zbožnosti, ale také národa a vztahu k minulosti. Otázka, jaký je vztah církve a národa, se vyhroutil v revolučním roce 1848. Tehdy „končí období jednoty církve a národa a i v Čechách nastává to, čemu se bude v Prusku říkat kulturní boj“ a začíná se i v Čechách utvářet specifické katolické milieu (podle M. C. Putny katolické ghetto).¹¹ Katoličtí kněží se pak vedle své pastorační činnosti snaží výrazněji působit na veřejnosti, aby zdůraznili význam církve v konstrukci novodobých národních dějin, a sakrální stavby nejen udržují, ale promyšleně obnovují a dostavují jako monumentální viditelné stopy minulosti národa a tím i církve. K tomu účelu zakládají účelové spolky na obnovu jednotlivých kostelů, aby semkli nejen své farníky, ale pokud možno i širší veřejnost v plnění společného úkolu. Základní strukturou katolického milieu se po roce 1848 staly místní Jednoty a vedle nich pak systém specializovaných spolků, mezi nimi i Jednot k obnově konkrétních kostelů.¹²

Po celé Evropě probíhaly v 19. století obnovy středověkých sakrálních staveb. V každém místě se prezentoval společensky přijatelný vztah mezi národním a církevním významem konkrétní stavby, aby se zajistily prostředky na její obnovu a další využití,

8 Kolínská fara, *Pamětní kniha děkanství kolínského*, s. 193. Doplněna pozdější poznámka tužkou patrně od Jana Kamarýta: „*Fresky popsané prof. Zappem r. 1860 - zničeny!*!“ Karel Vladislav Zap v Památkách archaeologických a místopisných uvádí: s. 181: „*Také byly kostelní zdi původně malbami pokryty, neboť při posledních obnovovacích pracích objevily se na mnoha místech pod vápenným nátěrem dílem celé postavy svatých, staročeským slohem přísně provedených. Tyto zbytky zase zmizely.*“ Jiný pohled na věc uvedený tamtéž na s. 176 popisuje poslední úpravy interiéru: „*R. 1858 celý vnitřek kostela vyčištěn a šťastně voleným nátěrem barvy stěnové vyličen.*“ Také na s. 178 se vyskytuje popis snad tehdy zachovalé polychromie na hlavicích pilířů v lodi chrámu: „*...tělo hlavice jest kalichovité, hladké, temnozelenou barvou vyličené a po něm vinou se nejuťlejší řezby slohu gotického, vesměs pozlacené.*“ ZAP, 1860. s. 176,181.

9 GAŽI, Martin. Katolictví většinové společnosti. In: NEŠPOR, Zdeněk. *Náboženství v 19. století : Nejcírkvejší století, nebo období zrodu českého ateismu*, Praha, 2010. s. 9-91.

10 PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura 1848 - 1918*, Praha, 1998. Zejména s. 145-245.

11 PUTNA, 1998, s. 151

12 Státní úřady habsburské monarchie povolily do roku 1848 založení pouze jedinému spolku s tímto cílem a tím byla svatovítská Jednota. PETRASOVÁ, Taťána. Hlava šestá : 1780-1918. In: *Velké dějiny zemí koruny české : architektura*, Praha, 2009, s. 562.

plynoucí z příspěvků členů Jednot. Ti však dále pořádali i veřejné sbírky nebo oslovovali jednotlivce, ostatní spolky, ale i státní orgány se žádostí o příspěvní na opravu a dostavbu. Za těchto podmínek se zároveň utvářel i etický a praktický přístup ke středověké architektuře. Jinak se poměr mezi národním a církevním významem stavby utvářel v podmínkách státního a sekularizovaného národa, jakým byla např. Francie, kde můžeme sledovat počátky státní památkové péče o národní dědictví od třicátých let 19. století. Francouzské praktické i teoretické přístupy k historickým objektům se postupně prosazovaly v celé Evropě, ale jinak se tato péče realizovala u nestátních národů a nábožensky rozdělených národů, mezi které až do roku 1871 patřili např. Němci a do roku 1918 Češi. Negativní vztahy Němců k Francii po napoleonských válkách a německé úsilí o vytvoření vlastního státu se promítaly i do programu obnovy středověkých sakrálních památek v celé střední Evropě. V koncepci velkého i malého německého státu byl příčinou konfliktu nejen vztah mezi protestanty a katolíky v jednotlivých částech Svaté říše, ale také snahy zahrnout do německého státu území, kde žili Němci v habsburské monarchii. V důsledku to znamenalo například teoretické spory, zda je gotický sloh německého či francouzského původu, ale také omezení práv německých katolíků k německým katedrálám, které němečtí protestanti považovali především za německé národní památníky. Důsledkem těchto německých státních koncepcí Němci žijící na území historických zemí české Koruny, tedy v habsburské monarchii, považovali středověké katedrály a další sakrální stavby za výraz německého ducha a z pocitu nadřazenosti nad Slovy interpretovali gotický sloh z rasového hlediska (*Blut und Boden*) jako germánský. Vůči tomu se Češi - Slované vymezovali snahami vystihnout slovanský charakter středověkého umění na území svého historického státu.¹³ Státní organizace památkové péče v mnohonárodnostní habsburské monarchii se ustavila až v roce 1850¹⁴ a vedena byla v duchu rakouského státního patriotismu, nikoli nacionalismu. Vznik centrální památkové komise ve Vídni navazoval na podobné typy organizací zřízené již dříve ve Francii či v Prusku. Zakotvení památkové péče ve státní sféře předcházely historicko-vlastivědné aktivity jednotlivců a spolků. Od konce 18. století v českých zemích působila Společnost vlasteneckých přátel umění a v roce 1818 bylo založeno Muzeum Království českého, při němž působil od čtyřicátých let 19. století Sbor pro vlasteneckou archeologii. Od třicátých. let se ozývá v těchto a podobných spolcích volání po státem organizované památkové péči. Proti zřízení centrálního aparátu působícího v celé Rakouské monarchii však působí národní zájmy jednotlivých korunních zemí. Proto byl vznik centrální památkové komise podpořen až novým absolutistickým systémem vznikajícím po roce 1848.¹⁵

13 K tomu více BARTLOVÁ, Milena. *Naše, národní umění*, Brno, 2009.

14 PETRASOVÁ, 2009, s. 572.

15 NEJEDLÝ, Vratislav. Vznik a vývoj státem organizované památkové péče v českých zemích od počátků do konce habsburské monarchie. In: CZUMALO, Vladimír. *Péče o architektonické dědictví, sborník prací : sborník prací : vybrané kapitoly k tématu*. Praha, 2008. s. 29-44.

Císařsko-královská centrální komise pro výzkum a zachování stavebních památek (K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale) byla zřízena císařským dekretem v roce 1850 při ministerstvu obchodu, průmyslu a veřejných staveb. Předsedou centrální komise byl vedoucí stavební sekce zmíněného ministerstva. V komisi dále působili dva členové ministerstva kultu a vyučování, akademie věd a akademie výtvarných umění ve Vídni. Ministerstvo obchodu, průmyslu a veřejných staveb jmenovalo konzervátory pro jednotlivé korunní země. Členství v komisi i funkce konzervátora byly čestné a neplacené. Úkolem centrální komise byl především výzkum památek, jejich klasifikace a určování hodnoty, dále vytvoření statistiky památek a působení při zajišťování ochrany památek. Na návrh centrální komise mělo ministerstvo poskytnout i technickou pomoc při opravách, a to prostřednictvím zemských stavebních úřadů. Komise měla posuzovat návrhy restaurátorských prací na vybraných památkách, pečovat o výchovu dalších odborníků a dbát o udržování okolí památky. Při novostavbách měly být památky zachovány a pokud je projekt výstavby ohrožoval, musel být předložen komisi k vyjádření. Další péči o památky byly pověřeny obce, soukromé spolky a místodržitelství, ke kterým objekt patřil.¹⁶

O tři roky později byla blíže upřesněna činnost centrální komise a postupy při restaurování památek nebo při shánění finančních prostředků a činnost konzervátorů. Ti měli vést seznam památek v obvodě, ve kterém působili (obvody byly různě velké, někdy jeden obvod znamenal i celou korunní zemi), a seznamovat s nimi obyvatelstvo pomocí místního tisku. O své činnosti měli pravidelně informovat ústřední komisi. Podklady ohledně evidence a stavu památek dodávali komisi též korespondenti, a to buď přímo, nebo přes příslušné konzervátory.

Zemské stavební úřady měly konzervátorům v jejich činnosti pomáhat. Vyhláškou bylo vymezeno, jak má pomoc vypadat. Stavební úředníci měly zhotovovat plány a kresby památek a zachytit tak současný stav a podobu. Ty pak sloužily jako podkladový materiál vídeňské komisi. Dále měl stavební úřad provést na žádost konzervátora rozpočet opravy památky a převzít dohled nad vedením opravy i vyúčtováním. V případě, že objekty náležely soukromníkům či spolkům, poskytovaly stavební úřady odborné a technické rady.

Památkový úřad byl tedy úzce spjat se stavebními úřady. Toto spojení vycházelo z doby před ustavením památkové komise, kdy o památkách rozhodovalo zemské stavební ředitelství. Návaznost na stavební úřady byla přerušena v roce 1859, kdy byla centrální komise převedena pod ministerstvo kultu a vyučování.

V linii státní památkové péče se v českém prostředí také projevoval ideový i

16 NEJEDLÝ, 2008. s. 29-44.

praktický vliv obnovy německých katedrál jako národních památníků, zejména katedrály v Kolíně nad Rýnem, kterou osobně navštívil např. svatovítský kanovník Pešina. Německý nacionalistický přístup ke středověké sakrální architektuře také zprostředkoval například švábský architekt Bernhard Grueber, který od roku 1845 působil na pražské Akademii, a zejména pak absolventi ateliéru středověké architektury (fungoval od roku 1859) Friedricha Schmidta na vídeňské Akademii – Josef Kranner a Josef Mocker. Friedrich Schmidt byl povolán do Vídně poté, co působil při dostavbě kolínského dómu.¹⁷

Obnova a dostavba německých katedrál v Kolíně nad Rýnem, Řeznu, Brémách a Míšni znamenala nový impuls pro snahy českých katolických kněží, kteří již dříve¹⁸ usilovali o obnovu a dostavbu středověkých sakrálních objektů, v první řadě o dostavbu Svatovítské katedrály v Praze, která se pak stala vzorem i pro obnovu dalších gotických kostelů. Pro Němce byla gotická katedrála výrazem ryzí křesťanské víry a zároveň ztělesněním národního ducha.¹⁹ Výzva k dostavbě katedrály v Kolíně nad Rýnem jako symbolu obnovy německého národa zazněla již v roce 1814, k položení základního kamene došlo však až v roce 1844 a celý projekt byl dokončen v roce 1880.²⁰

Svatovítská katedrála v Praze byla provizorně opravovaná a dostavovaná už v průběhu 17. století. Byla reprezentativní stavbou českého království a i za panování Habsburků sloužila jako příležitostná pohřební a korunovační katedrála. Od roku 1561 byla obnovena i její arcibiskupská funkce. Arcibiskupové a kanovníci usilovali o její údržbu i dostavbu nejen z praktických důvodů, ale mnozí z nich i z hlediska zemského vlastenectví a ve vazbě na její královskou funkci. V roce 1773 byla za panování Marie Terezie dokončena obnova prozatímního průčelí, vznikly plány na její dostavbu a v souvislosti s tím František Lothar Ehemant, profesor obecných a literárních dějin na pražské univerzitě, stavbu popsal. V roce 1791 přijal ve Svatovítské katedrále českou královskou korunu Leopold II. Motivem k obnově Svatovítské katedrály nebyly národní pohnutky, ale snaha využít příležitosti k opravě a dostavbě nejvýznamnějšího sakrálního objektu českého království. Krátce poté, kolem roku 1800, byly v odborných kruzích zdůrazňovány i její historické a estetické hodnoty. Návrhy na její dostavbu v té době ve svých architektonických malbách a kresbách promýšlel Ludvík Kohl (cca 1800 - 1816) a ve třicátých letech vídeňský architekt českého původu Karel Řivnáč. V roce 1829, kdy probíhaly oslavy 100. výročí svatořečení Jana Nepomuckého (jehož ostatky jsou v katedrále uloženy), svatovítský kanovník Jan Pešina z Čechorodu využil příležitost a vyprávěl před shro-

17 PETRASOVÁ, 2009. s. 591.

18 K tomu více viz MACHALÍKOVÁ, Pavla. *Objevování středověku : tři kapitoly k recepci gotického umění v Čechách v pozdním 18. a raném 19. století*. Praha, 2005. s. 61-66.

19 K tomu více viz ULLMANN, Ernst. *Svět gotické katedrály*. Praha, 1987. s. 9-17. VYBÍRAL, Jindřich. *Česká architektura na prahu moderní doby : devatenáct esejů o 19.století*, Praha, 2002. s. 61-69.

20 VYBÍRAL, 2002. s. 61.

mážděnou veřejností svůj sen o dostavbě katedrály.²¹ Avšak prosadit obnovu katedrály k příležitosti korunovace Ferdinanda V. v roce 1836 se kanovníkovi ani zemským stavům nepodařilo. V roce 1842 požádal kanovník Pešina pražského architekta Josefa Krannera o dokumentaci stavu katedrály, aby měl podklady k jednáním o její opravě a dostavbě. V roce 1843/44, kdy se slavilo 500. let od založení pražského arcibiskupství, a tedy i od položení základního kamene ke stavbě gotického chóru katedrály, se konal v Praze i sjezd německých architektů, na kterém Pešina znovu vyprávěl svůj sen o dostavbě. Pešinovi se pak podařilo s pomocí zemského šlechtice Franze Antona von Thun-Hohenstein založit spolek pro dostavbu dómu, jehož činnost byla císařem Ferdinandem v roce 1844 povolena. Spolek však přestal v revolučním roce 1848 působit a svou činnost obnovil až jako nově ustavená *Jednota pro dostavění Chrámu sv. Víta na Hradě pražském* v roce 1859. V roce 1861 se stal architekt Josef Kranner, původem pražský kameník, který nejdříve studoval na pražské polytechnice u Ludvíka Kohla a poté na vídeňské akademii v ateliéru středověké architektury Friedricha Schmidta, prvním novodobým stavitelem Svatovítské katedrály. Zasloužil se o odstranění barokní výzdoby a připravoval plánovou dokumentaci k restaurování a dostavbě. Zemřel v roce 1871 a jeho plány využity nebyly. V době Krannerova působení v katedrále sv. Víta tam prováděl své výzkumy švábský architekt Bernhard Grueber²², který v mládí patřil k přátelům Sulpize Boisserée, objevitele plánů kolínského dómu.²³ Odkryl zabílené nápisy nad bustami dolního triforia a zabýval se podrobně stavebními dějinami katedrály a analýzou tvorby a životní dráhy Matyáše z Arrasu a Petra Parléře. Svůj zájem o dějiny středověké architektury v Čechách Grueber prokázal ve čtyřsvazkovém díle o středověkém umění v zemi.²⁴ Zároveň podal stručný přehled českých památek vídeňské památkové komisi a publikoval monografické články zaměřené na gotické stavby a stavitele v *Mitteilungen des Vereines für Geschichte Deutschen in Böhmen*. Jeho práce představuje první systematické a ucelené dílo o českých středověkých památkách. V jeho pojetí byla gotika výrazem německého ducha. Nemohl popřít její francouzský původ, ani se o dokazování původu nepokoušel, ale německé země považoval za území, kde se gotika teprve mohla plně rozvinout.²⁵ V českém prostředí nicméně narazil s těmito názory na silnou kritiku a odmítnutí. Grueber se ve svých bádáních projevil jako německý nacionalista, který byl přesvědčen o kulturní nadřazenosti Němců. Spory vyvolalo jeho čtení triforiových nápisů u bust stavitelů svatovítského chrámu. Oprávněnou kritiku vzbudilo Grueberovo tvrzení o německém původu Matyáše

21 MACHALÍKOVÁ, 2005. s. 64., VYBÍRAL, 2002. s. 66-67., BENEŠOVÁ, Marie, Význam snu při dostavbě katedrály sv. Víta. In: *Proudý české umělecké tvorby 19. století. Sen a ideál*, Praha, 1990. s. 58-62

22 VYBÍRAL zmiňuje díla B. Brubera: GRUEBER, Bernhard. *Die Kathedrale des hl. Veit zu Prag und die Kunsttätigkeit Karls IV.*, Prag 1869. GRUEBER, Bernhard. *Peter von Gmünd genannt Parler, Dombaumeister in Prag*. Bez místa a roku vydání. Viz. VYBÍRAL, 2002. s. 43-59.

23 VYBÍRAL, 2002. s. 44.

24 VYBÍRAL zmiňuje: GRUEBER, Bernhard. *Die Kunst des Mittelalters in Böhmen*. 1-4, Wien, 1871-1879. Viz. VYBÍRAL, 2002. s. 57.

25 Více k tomu VYBÍRAL 2002, s. 50-56.

z Arrasu, založené na teorii, že město Arras patřilo ve 14. století Burgundsku a že tedy stavitel Matyáš je více Vlám či Dolnoněmec než Francouz. Složitější a déletrvající spor se však rozvinul kvůli jeho interpretaci původu druhého stavitele chrámu Petra Parlěře, respektive jeho otce Jindřicha. Místo, odkud Jindřich pocházel, Grueber četl jako „de bolonia“ a podobně jako před ním český národní obrozenec F. M. Pelcl (1780) se podle toho domníval, že byl italského původu. Čeští historikové Ferdinand Břetislav Mikovec a Karel Vladislav Zap²⁶ napsal pod Parlěřovou bustou četli jako „de polonia“ a domnívali se, že Jindřich byl Polák, tedy slovanského původu. Petra Parlěře Grueber považoval za Němce (připouštěl jeho znalost češtiny) a Svatovítskou katedrálu i další jeho stavby za projev německého ducha.²⁷ Až na začátku 20. století architekt Kamil Hilbert a historik Antonín Podlaha²⁸ četli a interpretovali nápis jako „de Colonia“, tedy Kolín nad Rýnem, kde Jindřich a po něm i syn Petr působili jako parlěři při stavbě chrámu.²⁹ Grueber také uvedl ve svých textech do formálního vztahu k parlěřovské části svatovítského chóru chór kostela sv. Barbory v Kutné Hoře³⁰ a kostela sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem.

Národnostní spory probíhaly na poli odborného bádání, avšak v rámci Jednoty k obnovení Svatovítského chrámu nikoli. Členy spolku byli Češi i Němci a jednání i úřední spisy byly vedeny v obou jazycích po celé 19. století. Vlastenecké cítění členů spolku bylo založeno na příslušnosti k zemi – k její minulosti, k habsburské monarchii a ke katolické církvi. Gotika v té době v Čechách byla vnímána jako styl svázaný s počátky minulosti země a vhodný reprezentativní sloh občanské společnosti (novostavby radnic v novogotickém stylu) a sloh vhodný k dostavbám středověkých budov z hlediska utvářejících se zásad památkové péče. Ukázalo se však, že otázka, zda je dostavba Svatovítské katedrály více záležitostí národní či církevní, se stala příležitostí zdůraznit politické rozdíly mezi staročechy a mladočechy. K zahájení dostavby katedrály mohlo dojít až na začátku sedmdesátých let 19. století. Příležitostí k položení základního kamene se stal rok 1873, na který připadlo výročí 900 let od založení pražského biskupství. Aby tato církevní událost nevyvolala předpokládané protesty mladočechů, kteří se distancovali od katolické církve a náboženské problematiky, nezvolila Jednota obvyklý termín svých obřadů v den sv. Jana Nepomuckého, ale ve svátek i nekatolíky nebo bezvěrci přijatelného národního světce - sv. Václava. Přesto však oslava založení biskupství vyvolala pohoršení mladočechů, kteří rok 973 považovali za datum uvržení země pod nadvládu Říma (odtr-

26 VYBÍRAL zmiňuje: MIKOVEC, Ferdinand B. - ZAP, Karel V. *Alterthümer und Denkwürdigkeiten Böhmens*, díl 2. VYBÍRAL, 2002. s. 45, 57, 58.

27 VYBÍRAL, 2002. s. 49.

28 PODLAHA, Antonín - HILBERT, Kamil. Metropolitní chrám sv. Víta v Praze. In: *Soupis památek historických a uměleckých: Královské hlavní město Praha: Hradčany, díl 1*, Praha, 1906. Viz. Vybíral, 2002. s. 46, 57.

29 VYBÍRAL, 2002. s. 45, 46., VLČEK, 2004. s. 472–480.

30 BARTLOVÁ, Milena. Tajemství svatovítského triforia : umělec, jeho král a jeho katedrála. *Dějiny a současnost : kulturně historická revue* (on-line). 1/2010.

žení od slovanského Východu), a tedy za národní pohromu.³¹ Slavnost proběhla a projevy na ní pronesené vyjadřovaly touhu, aby katolická církev obnovila národní smír v zemi.

Po smrti prvního novodobého stavitele chrámu Josefa Krannera nastoupil v roce 1872 do funkce stavitel Josef Mocker.³² Dostavba byla provedena podle jeho plánů s dvěma věžemi v západním průčelí. Po Mockerově smrti stavbu chrámu dokončil stavitel Kamil Hilbert, který se zasadil o zachování velké jižní věže v její stávající, částečně barokní podobě.³³ Obnova a dostavba chrámu sv. Víta v Praze byla chápána po polovině 19. století jako věc národní cti a obecně se tento počín začal nazývat jako zbožné a vlastenecké podniknutí.³⁴ Svatovítská katedrála byla dobových textech označována jako „*symbol jednoty naší země a sbratření obou v ní obývajících národův*“.³⁵ Její dějiny a význam přikládány současné obnově se staly impulsem a vzorem i pro kněze a farníky v menších českých městech. Kolínský kostel sv. Bartoloměje byl uveden do formální skupiny parléřovských staveb, proto jeho obnova mohla přesáhnout rámec farnosti a města a stát se součástí konstrukce dějin národa a katolické církve v Čechách. Ještě v šedesátých letech probíhaly drobné opravy kolínského kostela podle potřeby a bez celkové koncepce. V roce 1865 byl opraven ochoz presbytáře, kterým zatékalo do ochozových kaplí.³⁶ Avšak požár kostela v roce 1869 poškodil obě západní věže a poblíž stojící zvonici. Oheň se podařilo brzy uhasit a zachránily se i zvony. Zdá se, že v té době nastal čas, kdy mohl kolínský kaplan Jan Svoboda začít konkrétně uvažovat o celkové opravě kostela, doufat v účast širší veřejnosti a hledat oporu v okruhu odborníků, kteří se podíleli na obnově Svatovítské katedrály. Kolínská městská rada se v následujícím roce rozhodla následky požáru opravit. O poškozené zvonici se vedly diskuze, zda ji ponechat nebo strhnout, a rada města se následně obrátila na architekta Josefa Hlávku, který v té době dohlížel na dostavbu Svatovítské katedrály v Praze, s žádostí o odborné posouzení a zároveň s žádostí, zda by se ujal oprav věží. Hlávka v dopise z 10. prosince 1869 upozornil na fakt, že zvonice

31 Více viz VYBÍRAL, 2002, s. 66.

32 ZAHRADNÍK, Pavel. Na okraj působení Josefa Mockera na svatovítské katedrále. *Zprávy památkové péče*, 2001, roč. 61/2001, č. 2, s. 24-27.

33 VYBÍRAL, 2002, s. 62.

34 VYBÍRAL, 2002, s. 62.

35 VYBÍRAL, 2002, s. 64.

36 Reg. muzeum Kolín. *Děkanská kronika Jana Svobody, svazek II.*, 1865 - 1880. Neustránkováno. Svoboda popisuje problémy se zatékáním, které se kvůli nízkému sklonu pochozí střechy neustále opakovaly. Již dříve nechal kaplan Svoboda střechu provizorně opravit za 300 zlatých, ale po delší zimě opět zatékalo do klenutí kaplí. Oprava v roce 1865 byla podle popisu kaplana provedena opět nezdařile, přestože byl k poradě povolán i architekt František Schmoranz. Oprava pomocí nových kamenných desek byla provedena neodborně. Kaplan Svoboda si v závěru psaní stěžuje, že o záležitosti nevěděl okresní konzervátor památkové komise ve Vídni. Problémy se zatékáním do ochozových kaplí řešil ve svých návrzích rekonstrukce i Josef Mocker. V přepracovaných plánech z roku 1898 navrhl ochoz zastřešit úzkými sedlovými stříškami nad jednotlivými kaplemi (viz. plány z roku 1898, obrazová příloha teoretické části). Tato varianta realizována nebyla. Ochoz presbytáře byl opravován i během 20. století, naposledy během stávajících oprav celého kostela. Zatékáním do ochozových kaplí jsou silně poškozené i popisované nástěnné a nástropní malby.

byla ke kostelu přistavěna později z důvodu, že zvony narušovaly statiku kostelních věží a bylo by tedy nesmyslné zvonici bourat a zvony do věží vracet. Zároveň však nemohl vyhovět přání, aby vypracoval návrh na obnovu, a doporučil svého mladšího spolužáka z ateliéru středověké architektury Friedricha Schmidta na vídeňské Akademii výtvarných umění, Josefa Mockera.³⁷

Kvůli celkově špatnému stavu kostela byla v prosinci roku 1878 z iniciativy Jana Svobody, který se roku 1977 stal děkanem kostela, založena *Jednota na opravu chrámu sv. Bartoloměje*. Z roku 1878 pochází záznam v kolínské městské kronice³⁸, že 25. prosince roku 1878 se sešli na děkanství pánové Josef Formánek, starosta města Kolína a mlynář, Václav Perner, radní a statkář, advokátové Antonín Cyvín a Antonín Vrt'átko, Alois Kroutil, ředitel cukrovaru, a Jan Ubl, městský tajemník, aby se poradili ohledně špatného stavu chrámu, především opěrných pilířů.³⁹ Po dohodě ustanovili *Jednotu pro opravu chrámu sv. Bartoloměje*, jejíž stanovy vypracoval a 25. ledna 1879 předložil městské radě Antonín Cyvín. Stanovy schválila 1. října 1879 knížecí arcibiskupská konsistoř, jmenovitě jsou zde podepsáni generální vikář Albert z Küfferů a kancléř A. Hora.

Stanovy⁴⁰ v patnácti článcích ustavují pravidla a podmínky chodu *Jednoty*. V prvním článku je uveden název. V druhém článku, který stanovuje účel spolku, lze nalézt tehdejší typický puristický přístup k obnově památek, protože účelem *Jednoty* jsou opravy v interiéru i exteriéru kostela „podle slohu a způsobu prvotního.“⁴¹ Stanovy dále určují, že *Jednota* se skládá ze zástupců patronátu kostela a z členů zakládajících, přispívajících nebo čestných. Členové zakládající musí *Jednotě* přispět částkou minimálně 100 zlatých. Přispívající členové jsou ti, kdo věnují *Jednotě* ročně částku 6 zlatých a více. Čestní členové jsou jmenováni za zvláštní zásluhy. Členy mohou být i obce a různá další sdružení. Vedení *Jednoty* má na starosti ředitelství sestávající ze zástupců patronátu, tedy města

37 SOKA Kolín, fond Archiv města Kolín, bez inv. č., spisová manipulace D XI., Chrám sv. Bartoloměje, oprava věže a zvonice 1869 - 1876, dopis Josefa Hlávky 10. 12. 1869

38 SOKA Kolín, fond Archiv města Kolín, bez inv. č., *Paměti král. města Kolína*, rkp. Sepsal František Potůček, narozený roku 1826 v Přelouči. Potůček působil nejprve jako učitel v Pardubicích, poté v Praze a od roku 1852 v Kolíně na reálné škole, později reálném gymnáziu. Zemřel roku 1901. V pamětní knize zpracoval retrospektivně i předchozí léta. V kronice je možné vysledovat Potůčkovo vlastenecké smýšlení. Na první straně je uvedeno, že vedení pamětní knihy bylo usneseno na zasedání městské rady, aby se uchovávaly památné události „od doby našeho národního probuzení“. Potůček se vyjadřuje k farní kronice vedené od roku 1836 Josefem Perniklem a poté od roku 1837 děkanem Janem Lindnerem německy. Především Lindnerovu část kritizuje za „nechvalné úsudky o občanech, kteří svou mateřštinu nezapírali“.

39 SOKA Kolín, *Paměti král. města Kolína*, s. 70. Údaje jsou shodné jako v zápise děkana Jana Svobody v pamětní knize Kolínského děkanství (Fara Kolín), zde je navíc uveden jako přítomný rovněž adjunkt František Bireš. V zápisech o sestavení a činnosti *Jednoty* ve farní pamětní knize je zvládněna vlastní iniciativa pisatele, děkana Svobody (několikrát zmiňovaná je například slavnostní večeře na děkanství při příležitosti sestavení spolku nebo sloužení mše svaté 13. února 1882 za hladký a bezpečný průběh opravných prací).

40 SOKA Kolín, *Paměti král. města Kolína*, s. 396-398.

41 SOKA Kolín, *Paměti král. města Kolína*, s. 396.

Kolína, a to ze starosty města, který je předsedou *Jednoty*, z kolínského děkana ve funkci místopředsedy a dvou členů městské rady, kteří jsou jmenováni předsedou a místopředsedou. Ředitelství doplňují dále čtyři zástupci volení ostatními členy spolku a ředitelství má navíc možnost jmenovat další osoby a vedení tak rozšířit. Schůze se konají dle potřeby, valná hromada probíhá minimálně jednou za rok. Ředitelství i valná hromada se usnáší většinou hlasů, a to pouze v přítomnosti předsedy či místopředsedy, alespoň jednoho člena městské rady a poloviny členů jmenovaných valnou hromadou. Členové mají právo svolávat mimořádnou valnou hromadu, když předloží program jednání. Listiny jménem *Jednoty* podepisuje předseda nebo místopředseda a jeden člen ředitelství. *Jednotu* navenek zastupuje předseda nebo místopředseda. *Jednota* se zruší po úplném dosažení cíle a z usnesení valné hromady a případné finance se odevzdají patronátu ke správě kostela.

Finance na stavební práce *Jednota* získávala vedle členských příspěvků veřejnými sbírkami. Ve farní kronice se uvádí, že 21. května 1882 se konala schůze na radnici a bylo dohodnuto, jak mají sbírky probíhat. Pokladníkem *Jednoty* byl Karel Cyvín, bratr zakládajícího člena spolku Antonína Cyvína. Již v únoru roku 1882 *Jednota* vyplatila 1000 zlatých architektu Josefu Mockerovi za vypracování plánů. 25. března téhož roku byly plány vystaveny pro veřejnost ve školní budově, což bylo spojeno s vybíráním příspěvků na opravu chrámu. Vybralo se 42 zlatých a 20 krejcarů.

Údaje o příjmech a výdajích jsou částečně zapsány v městské i děkanské pamětní knize. Z let 1880 až 1884 se zachoval podrobný zápis o příjmech a vydáních *Jednoty* v děkanské kronice. Zde se uvádí, že k datu 22. listopadu 1884 bylo celkem vybráno na příspěvcích a sbírkách 13 817 zlatých (včetně půjčky 4000 zlatých ze záduší) a vydáno na obnovu chrámu 14 170 zlatých, tedy dluh 363 zlatých. Na základě toho byla vznesena žádost přes okresní hejtmanství a místodržitelství v Praze na tehdejší ministerstvo kultury o říšskou podporu. Ministerstvo poslalo žádost na posouzení centrální památkové komisi ve Vídni a ta pověřila stavebního radu Josefa Hlávku napsáním dobrozdání. Hlávka navrhl subvenci pět tisíc zlatých po dobu šesti let. Na to poslal děkan Svoboda další žádost na ministerstvo, kde požaduje tři až čtyři tisíce po dobu deseti let.⁴²

V městské pamětní knize jsou zapsány výdaje *Jednoty* v letech 1882 až 1887 a dále je uveden příjem v letech 1885 až 1887, který činil přes 10 000 zlatých, ovšem včetně další půjčky 5 000 zlatých od záduší kolínského fary.

Největší příspěvky poskytla *Jednotě* Občanská záložna (v letech 1880 až 1884 celkem 4500 zlatých) a obec Kolín (tataž léta 500 zlatých). Po 100 zlatých přispěli zakládající členové: bývalý starosta města Kolín a zemský poslanec Václav Radimský, Karel Lotzl, pokladník *Jednoty*, Karel Cyvín, advokát a radní Antonín Cyvín, radní Jindřich

42 Pamětní kniha děkanství kolínského, s. 405. Zde se nachází i německý přepis dobrozdání od Josefa Hlávky.

Batista, starosta a předseda spolku Josef Formánek, radní a poštovní Karel Knirš, advokát Vojtěch Vrt'átko, Tomáš a Anna Zourek, radní Václav Perner, doktor a radní M. Sedláček, děkan Jan Svoboda, Marie Cyvínová a manželé Kroutilovi.⁴³ Ze spolků a firem pak spolek řeznický, cukrovar, spolek obchodníků a továrna na hnojiva. Přispívajících členů, kteří přispěli *Jednotě* méně než 100 zlatých, nejčastěji však 6 zlatých, je uvedeno mnohem více. Mezi korporacemi se objevuje např. Jednota úředníků, učitelstvo školy dívčí i chlapecké, zpěvácký spolek Dobroslav, spolek pekařů a krupařů, hospodářská záložna, řemeslná beseda, spolek obuvníků, spolek vysloužilců a plynárna.⁴⁴

Největší zásluhy na vzniku *Jednoty* má patrně Jan Svoboda z Chrudimi (1821 – 1889). V Kolíně zahájil svou kněžskou kariéru, 28 let zde působil nejdříve jako kaplan, od roku 1877 až do své smrti v roce 1889 jako děkan. Byl velmi aktivní, co se týče údržby, oprav a zvelebování svěřeného církevního majetku. Rok poté, co se stal děkanem, se zasadil o založení *Jednoty na opravu kostela sv. Bartoloměje* a po celou dobu svého děkanského působení byl aktivním členem tohoto spolku. Zasadil se o zachování barokní kostnice u kostela sv. Bartoloměje, kterou nechal již dříve opravit. Rozšířil a upravil hřbitov u kolínského kostela sv. Víta a rovněž kapli Matky Boží na kolínském Pražském předměstí. Do oprav investoval i vlastní prostředky. Během svého úřadu vedl farní kroniku, zřídil farní knihovnu a byl i literárně činný.⁴⁵

Prvním předsedou *Jednoty* v letech 1868 - 1890 byl kolínský starosta Josef Formánek (1831-1895). Zároveň byl také místopředsedou Úvěrní banky kolínské a členem správní rady Společného cukrovaru a Lučební továrny. Byl silně vlastenecky založený a výrazně se podílel na rozvoji města. Podle proslovu Aloise Kroutila na Formánkově pohřbu (jeho text je uveden v městské kronice), Formánek obnovil na radnici užívání českého jazyka i při psaní úředních protokolů.⁴⁶

Po Josefu Formánkovi působil jako starosta města Kolína a tím zároveň jako předseda *Jednoty* kolínský advokát Antonín Cyvín. Na svůj úřad starosty rezignoval po sporu s obecním zastupitelstvem roku 1899. Poté tuto funkci zastával Vojtěch Formánek.⁴⁷ Antonín Cyvín působil po smrti svého bratra Karla Cyvína v roce 1895 také jako pokladník *Jednoty*.⁴⁸

Mezi zakládající členy *Jednoty* náležel také Alois Kroutil, který působil v Kolíně

43 Uvedená jména se shodně objevují v seznamu v děkanské i městské pamětní knize.

44 SOKA Kolín, *Paměti král. města Kolína*, s. 72.

45 HLAVÁČEK - SIXTA - VÁVRA, 1910, str. 52. SOKA Kolín, *Paměti král. města Kolína*, s. 273.

46 V proslovu je uvedeno, že poslední česky psaný protokol se objevuje roku 1753 a poté bylo 111 let psáno pouze v německém jazyce. SOKA Kolín, *Paměti král. města Kolína*, s. 417-420.

47 SOKA Kolín, *Paměti král. města Kolína*, s. 624.

48 SOKA Kolín, *Paměti král. města Kolína*, s. 400, 428.

jako konzervátor centrální památkové komise.⁴⁹ Pochvalně se o jeho úloze při opravách chrámu zmiňuje František Potůček v městské pamětní knize: „Největší zásluhu o provedené až dosud opravy má ředitel cukrovaru Alois Kroutil, rodák zdejší, který co dobrý znatel slohů stavitelských a starožitností horlivostí a láskou nezištně pro tento šlechetný účel jest zaujat.“⁵⁰

O rok dříve než *Jednota na opravu chrámu sv. Bartoloměje* v Kolíně byl založen v Kutné Hoře archeologický muzejní spolek *Vocel*, který se zaměřoval na ochranu kutnohorských památek, zejména kostela sv. Barbory, jehož založení bylo spojeno s působením pražské parléřovské huti. Na rozdíl od Svatovítské nebo kolínské *Jednoty* nebylo účelem spolku *Vocel* pouze restaurování konkrétní stavby, ale také muzejní a sběratelská činnost. Jednatelem spolku *Vocel* byl kutnohorský kaplan a později arciděkan Karel Vorlíček, který veškeré práce na restaurování a dostavbě kutnohorského svatobarborském chrámu pečlivě zaznamenával a později i vydal knižně. Vorlíčkovy *Dějiny restaurace a dostavby velechrámu sv. Panny Barbory v Hoře Kutné 1884 - 1905*⁵¹ jsou neocenitelným pramenem při studiu tehdejších restaurátorských postupů, ale i způsobu financování rozsáhlé obnovy církevní památky. Vzhledem k prostorové blízkosti Kutné Hory a Kolína, historické a umělecké provázanosti staveb kostela sv. Bartoloměje v Kolíně a kostela sv. Barbory v Kutné Hoře (i závislosti obou na výstavbě a posléze i na restaurování katedrály sv. Víta v Praze), je možné z Vorlíčkovy knihy čerpat poznatky také k průběhu restaurování kolínského kostela a jeho kulturně historického kontextu, protože o první fázi oprav chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně a činnosti kolínské *Jednoty* je poměrně málo informací. Pramenem historických zpráv o restaurování kolínského kostela je městská a děkanská kronika. V případě Kolína se nepodařilo potvrdit existenci a dohledat výroční zprávy *Jednoty*, které, jak předpokládám, musel oficiálně povolený spolek vést.

1.1. Restaurování kostela sv. Bartoloměje v Kolíně pod vedením Josefa Mockera v letech 1881 - 1887

Členové kolínské *Jednoty* si uvědomovali velmi špatný stav kostela a potřebu výraznější opravy a rekonstrukce, proto také svůj spolek v roce 1878 založili. Zchátralý vnější opěrný systém hrozil zřícením, kružba a žebra jižního okna byla již vyvrácena. V roce 1881 nechala *Jednota* postavit přenosné lešení u prvního opěrného pilíře k provedení průzkumu a zjištění nutnosti náhrady starých kamenných článků za nové. První dvě fiály byly sneseny, aby sloužily jako modely pro nové kamenické články. V témže roce

49 Alois Kroutil je podepsán jako konzervátor v korespondenci s centrální památkovou komisí ohledně restaurování kostela sv. Bartoloměje v letech 1890 až 1911. NA, fond Památkový úřad Vídeň, karton 34.

50 SOKA Kolín, *Paměti král. města Kolína*, s. 72.

51 VORLÍČEK, Karel. *Dějiny restaurace a dostavby velechrámu sv. Panny Barbory v Hoře Kutné 1884-1905*, Kutná Hora, po roce 1905. 251 s.

byl požádán architekt Josef Mocker, aby vypracoval podrobné plány na celkovou obnovu. Mocker plány dodal na počátku roku 1882. Podle detailních plánů a pod Mockerovým dohledem začala první etapa rekonstrukce, při které byly opravovány opěrné pilíře a obloky s fiálami a chrličí kolem presbytáře, ozdobná lucerna nad schodištěm vedoucím na ochoz a jedno okno vysokého kůru.

Josef Mocker (1835 -1899), dříve než začal působit v Kolíně, vystudoval obor stavitelství na pražské Polytechnice a poté architekturu na Akademii výtvarných umění ve Vídni, kde jej výrazně ovlivnilo především studium středověké architektury pod vedením profesora Friedricha Schmidta. Schmidt působil od roku 1844 jako pomocný kameník, později jako dílovedoucí v katedrální huti v Kolíně nad Rýnem. Po čtyřech letech vyučování na vídeňské Akademii byl jmenován stavitelem vídeňského dómu sv. Štěpána. Ve svatoštěpánské huti mohli studenti vídeňské Akademie v praxi poznat principy puristické obnovy gotické sakrální památky. Josef Mocker zde získal pod Schmidtovým vedením kamenickou praxi a v roce 1864 byl jmenován stavbyvedoucím při dostavbě věže dómu sv. Štěpána. Předtím měl možnost díky stipendijní cestě navštívit několik míst v Rakousku, Čechách a Uhrách. V této době pořídil i kresbu Parlérova chóru v chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně.⁵² Od roku 1869 působil Mocker v Děčíně, kde realizoval přestavbu barokní hrobky rodiny Thunů navrženou Friedrichem Schmidtem a vlastní návrhy na přestavbu barokního kostela sv. Kříže a na Villu Waldstein v Děčíně-Horním Žlebu. Po třech letech života v Děčíně-Podmoklech se Mocker dostal v roce 1873 na doporučení hraběte Františka Thun-Hohensteina, tehdy předsedy *Jednoty pro dostavění Chrámu Sv. Víta*, k projektu dostavby pražské katedrály, kde nahradil v roce 1871 zemřelého Josefa Krannera. Ale ještě před tím, v roce 1870 Mocker získal na Hlávkovo doporučení zakázku na obnovu severní věže a zvonice u kostela sv. Bartoloměje v Kolíně. 20. března 1870 Mocker zaslal kolínské městské radě hotové plány, které doplnil několika poznámkami. Doporučil snést o dva sáhy poškozené zdivo kostelní věže a zároveň vysvětlil svůj návrh na kamennou galerii okolo zvonice, která měla sloužit jako byt hlásného.⁵³ Následně byl Mocker městskou radou požádán o doporučení technického znalce, který by stavbu dozoroval. Mocker píše ještě ze svého bydliště v Podmoklech, že se po spolehlivé osobě poohlédne v Praze, kam jede vyřizovat pracovní záležitosti, a také, že chce v tomto ohledu poprosit o radu architekta Františka Schmoranze.⁵⁴ Jelikož se stavební přípravy protahovaly, doporučil v červenci roku 1871 věže na zimu provizorně zakrýt a připravit stavbu na jaro příštího roku.⁵⁵ Stavbu nakonec v roce 1872 vedl stavitel Jan Gallat z Kutné Hory.⁵⁶ V tomto roce již Josef Mocker působil jako stavitel Svatovítské katedrály, což městské radě v Kolíně sdělil dne 12. března tajemník *Jednoty pro dostavění Chrámu sv. Víta* Antonín Koutský,

52 PETRASOVÁ, Taťána. *Josef Mocker 1835-1899 : stavitel katedrály*, Praha, 1999. s. 10.

53 SOKA Kolín, spisová manipulace D XI., dopis z 20. března 1870.

54 SOKA Kolín, spisová manipulace D XI, dopis z 31. ledna 1871

55 SOKA Kolín, spisová manipulace D XI, dopis z 1. července 1871

56 Později s Mockerem také spolupracoval na restaurování kostela sv. Barbory v Kutné Hoře.

který Mockerovým jménem též vyřizoval korespondenci týkající se příjezdu architekta do Kolína.⁵⁷ Na podzim roku 1872 Mocker oznámil městské radě dokončení stavebních prací a další korespondence se týkala už jen vyřizování potřebných účtů. Na Mockerovo doporučení byly kamenické práce v Kolíně svěřeny kamenickému mistrovi Josefu Uzlovi z Prahy - Smíchova.⁵⁸ Uzlova huť je postupně prováděla od roku 1881 do roku 1887. V té době pod Mockerovým vedením působila též na restaurování kostela sv. Barbory v Kutné Hoře. Opravy kamenných článků probíhaly nahrazováním poškozených článků novými. Růžice a kraby byly kopírovány. Pro chrličce se zachovaly tři modely, podle nichž byly zhotoveny kopie, ostatní vzory zanikly.⁵⁹ Po roce 1887 byly stavební práce na čas přerušeny a činnost *Jednoty* se zaměřovala na shánění dalších finančních prostředků.

1.2. Mockerovo restaurování kostela sv. Bartoloměje v Kolíně v devadesátých letech 19. století

V roce 1889 zemřel děkan Svoboda a jeho nástupcem byl se stal František Xaver Růžička, jenž předtím působil v Kolíně deset let jako kaplan. I on se staral o vybírání prostředků na opravu kostela a zveleboval především jeho interiér. V roce 1892 byla restaurována okna v Kokovské kapli, nákladem tehdejšího starosty Antonína Cyvína a jeho bratra Jana Cyvína. Zároveň byla kaple dekorativně vymalována.⁶⁰

V roce 1896 se Jednota dostala do sporu s děkanem Růžičkou ohledně oprav okna a oltáře v kapli sv. Kříže. V městské pamětní knize František Potůček poznamenává, že 24. července toho roku se sešli členové Jednoty Antonín Cyvín, děkan Růžička, Jan Vávra, Vojtěch Vrtátka a pisatel kroniky, aby jednali o opravě. Nové skružení okna platila Jednota, opravu oltáře chtěl děkan zaplatit z kostelních sbírek. Jednota včetně pisatele Potůčka prosazovala zřízení nového oltáře „slohu kostela přiměřeného“. Děkan si nakonec prosadil „opozlátkování“ barokního oltáře, což Potůček výrazně kritizuje.⁶¹ V té době byly obnoveny kružby oken v kaplích sv. Kříže (též nazývána Řeznická) a sv. Barbory (Šperlinkovské) dle návrhu Josefa Mockera.⁶² Okna byla zasklena antickým sklem s tzv. kobercovým dekorem. Návrhy dekorativních motivů vytvořil rovněž Mocker,⁶³ avšak při navrhování figurálních témat předpokládám, že spolupracoval s malířem⁶⁴, jeho jméno

57 SOKA Kolín, spisová manipulace D XI, dopis z 12. března 1872

58 S Josefem Uzlem Mocker spolupracoval i v Kutné Hoře.

59 SOKA Kolín, *Paměti král. města Kolína*, s. 70-72.

60 *Pamětní kniha děkanství kolínského*. O výmalbě se konkrétněji zmiňují v kapitole věnované popisu a určení autorství nástěnných maleb.

61 SOKA Kolín, *Paměti král. města Kolína*, s. 398-399.

62 SOKA Kolín, *Paměti král. města Kolína*, s. 398-399.

63 APH, Plánová pozůstalost Josefa Mockera - Téka, sign. T 36, inv. č. 960, 961.

64 V případě návrhů oken pro katedrálu Sv. Víta spolupracoval s Františkem Sequensem – více viz kapitola *Dobový kontext vzniku malířské výzdoby ochozových kaplí*.

však není v kolínských pramenech uvedeno.

Architektonické kresby a plány rekonstrukce kolínského kostela z doby Mockero-
rova působení jsou zachovány v Národním archivu.⁶⁵ Pod jeho vedením je obvykle pro-
váděli stavební adjunkti. Zakreslení starého stavu a první varianta rekonstrukce pochází
z roku 1881. Další podrobné zakreslení jednotlivostí bylo vyhotoveno v roce 1887. No-
větší a pozměněná varianta celkové rekonstrukce je pak datována rokem 1898. Všechny
plány jsou na zadní straně opatřeny nápisem, který dokládá, že dle výnosu Ministerstva
kultu a vyučování z 30. prosince 1899 byly plány schváleny místodržitelstvím v Praze
16. června 1904.⁶⁶ Konečná podoba realizace vychází z obou variant. Vybrána byla větší-
nou citlivější varianta, která znamenala menší stavební zásah a byla bližší starému stavu.

Náčrty plánů a návrhy na kružby a vitrážová skla oken se nacházejí ve fondu Plá-
nové pozůstalosti Josefa Mockera v Archivu Pražského hradu.⁶⁷ Kresby nejsou až na vý-
jimky signované ani datované. Jedná se pravděpodobně o přípravné kresby, v nichž lze
vidět do podrobně vykreslených částí doplněné náčrty různých variant. Datovaná je kres-
ba vitrážového skla pro kapli označenou na plánu V.a, a to rokem 1896. Zasklení realizo-
vané podle tohoto návrhu se nachází v Řeznické kapli. Další, nedatovaný návrh vitráže
je použit v sousední Šperlinkovské kapli. Ve Sladovnické kapli je realizováno zasklení
rovněž s dekorem podle Josefa Mockera, kresebný návrh se však ve sbírce nenachází.⁶⁸

65 NA, Sbíрка map a plánů, inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20. Zákresy starého stavu jsou otištěny
též v Mádlově Soupisu (Mádl, 1897, str. 19 - 44) a pravděpodobně jsou zde vyobrazeny právě Mockerovy
zákresy. Některá vyobrazení se shodují s originály z Národního archivu.

66 NA, Sbíрка map a plánů. Na zadní straně plánů se nachází německý nápis kurentem. Přepis do la-
tinky - Vladislava Řihová. „St. Z 117203 Mit dem Erlasse des K. K. Ministeriums für Cultus und Unterricht
vom 30. Dezember 1899 Z 2857 S genehmigt K. K. Staatshalterei in Böhmen Prag den 16. Juni 1904. Für
den K. K. Staatshalter...“

67 APH, fond Plánová pozůstalost Josefa Mockera - Téka, inv. č. 919-966.

68 APH, fond Plánová pozůstalost Josefa Mockera - Téka, inv. č. 919-966. V Šperlinkovské kapli
jsou ve spodní části okna malované postavy sv. Jána, sv. Anny, sv. Aloise a sv. Františka. Na návrhu jsou
postavy vynechány. Darovací nápis praví, že okno daroval kolínský rodák Alois Bureš na paměť svých
rodičů Jana a Františky Burešových roku 1898. V městské kronice František Potůček píše, že horní deko-
rativní část byla realizována v Tyrolsku a stála 1200 zlatých. Postavy svatých jsou prací pražskou a stály
400 zlatých. Dedikační nápis pak 360 zlatých. Vzorky dodal architekt Mocker. *Paměti král. města Kolína*,
s. 600.

Okno v Řeznické kapli je zdobeno pouze dekorem, spodní část zakrývá oltář. Nenalézá se zde žádný de-
dikační nápis.

V kapli Sladovnické je realizováno dekorativní sklo s malbou postav sv. Barbory, sv. Anny, sv. Václava
a sv. Antonína Paduánského. K tomuto sklu se nedochoval návrh a ani kronika nezmiňuje obnovu okna.
Dedikační přípis oznamuje, že okno bylo pořízeno na památku Antonína Formánka a jeho ženy Anny roku
1903. Nápis INNSBRUCK s pravém dolním rohu dokládá, že sklo bylo vytvořeno rovněž v Tyrolsku. Po-
drobně problematiku vitrážových skel a spolupráci autorů s Innsbruckou firmou popisuje: KOSTÍLKOVÁ,
Marie. *Katedrála sv. Víta : k 650. výročí založení Svatovítské katedrály s obdivem a úctou k dílu našich
předků : Díl II. Dostavba*. Praha, 1994. s. 24, 28.

O Mockerově postupu vytváření plánů obnovy historických budov se dochoval podrobný a autentický komentář Karla Fialy, architekta spolupracujícího s Josefem Mockerem při dostavbě Svatovítského chrámu.⁶⁹ Karel Fiala podrobně uvádí pracovní postupy, Mockerův pracovní režim a jeho přístup k obnově katedrály a zároveň i názory ostatních Mockerových spolupracovníků.

K postupu vytváření plánů se vyjadřuje Fiala takto: „*Pracoval-li Mocker na novém námětu bud' pro stavbu nebo pro vnitřní zařízení, tu vždy ve své pracovně v prvním patře vypracovával náčrtek a pak jej přidělil naší kanceláři k propracování. Ovšem i pak byly v objektu časté změny, zejména v podrobnostech. Od náčrtků, které zpracovával v měřítku 1 : 144 nebo 1 : 200, a plánů zadávacích, docházelo pak k podrobnému propracování ve velkém měřítku. Teprve po tomto důkladném provedení detailních plánů se pracovalo na detailech říms a podrobnostech v přirozené velikosti, kreslily se i plastiky a popřípadě i malby. I tu se často měnily tvary říms a ornamentálních jednotlivostí. Mocker právě těmto věcem věnoval největší pozornost a péči, neohlížeje se na to, zdali tím ztrácí hmotný úspěch.*“⁷⁰

Podobně uvádí Fiala i postup zaměřování restaurovaných staveb, v němž zmiňuje i práce v Kolíně: „*Při starých objektech, které se měly restaurovat, byl předem zaměřen jejich stav do náčrtníků, a to do všech podrobností. Mocker vysílal vždy někoho z nás na místo, aby objekt načrtl do skicáře, prostudoval jej a se všemi detaily zaměřil. V kanceláři se to pak řádně vyrýsovalo, a to opět v měřítku 1 : 144 nebo 1 : 200. Pak byly vypracovány restaurační plány, provedeny rysy detailní a nakonec byly podle toho prováděny stavební restaurační práce. Fotografii bylo pořizováno málo. Na venkovských místech činilo tehdy fotografování potíže. Nebylo tolik profesionálů, a tím méně schopných amatérů. Proto muselo být vše naskicováno. Náčrtníky zůstávaly v kanceláři. Po Mockerově úmrtí byly podle svého obsahu přeneseny na jiná místa.*

Prokreslení starých budov muselo být vždy dokonalé, jelikož jsme se k objektu podruhé dostali teprve až tehdy, když se na něm již stavebně pracovalo. - Velké objekty, které se prováděly po řadu let, zaměřovaly se detailně teprve podle potřeby jednotlivých částí. Tak tomu bylo u chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře, u kostela v Kolíně n. Labem nebo na Karlštejně. Tam se vždy v létě dojíždělo a měřily se ty části, jejichž příprava pro

69 Karel Fiala (1862 - 1939) pracoval od roku 1886 jako kreslič ve Svatovítské huti pod Mockerovým vedením a později byl pověřen dozorem nad archeologickým průzkumem a nad novými úpravami Pražského hradu. Texty, které jsou pravděpodobně pouze konceptem rozsáhlejší práce, publikoval nejprve Oldřich Stefan v roce 1960. STEFAN, Oldřich. Vzpomínky Karla Fialy na architekta Josefa Mockera. In: *Kniha o Praze*, Praha, 1960. Texty byly zamýšleny jako obhajoba Mockerova přístupu k obnově památek. Viz HOŘEJŠÍ, Jiřina. Historizující vize vzkříšení Vyšehradu. In: *Královský Vyšehrad II. Sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla*, Kostelní Vydří, 2001. s. 374.

70 HOŘEJŠÍ, 2001. s. 374, 375.

*příští rok byla nutná.*⁷¹

V červenci roku 1898 dodal Mocker přepracované plány kolínského kostela a rozpočty na celkovou opravu, které byly zaslány na ministerstvo k žádosti o udělení státní subvence.⁷² Jednota se od svého vzniku potýkala s finančními problémy. Od první žádosti o státní podporu v roce 1884 uběhlo 16 let, než říšská rada dala svolení k udělení státní finanční podpory.⁷³ V pamětní knize Františka Potůčka se nachází přepis vyjádření c. k. okresního hejtmanství z 21. ledna 1900 purkmistrovskému a zároveň patronátnímu úřadu v Kolíně. Je zde sděleno, že 30. prosince 1899 schválilo Ministerstvo kultu a vyučování restaurování kostela sv. Bartoloměje na základě nových přepracovaných plánů Josefa Mockera. Učinilo tak s ohledem na vyjádření oddělení pro vysoké stavby i centrální památkové komise. Oproti novým plánům přijalo po doporučení památkové komise změny, které zachovávají ploché pokrytí ochozu kaplí a provedení galerie s fiálami podle plánů z roku 1881. Okresní hejtmanství dostalo za úkol postarat se, aby restaurování bylo podle plánů provedeno a také podat zprávu o konečném jednání ohledně příspěvků. Vybídlo tedy purkmistrovský úřad, aby připravil seznam možných příspěvků a zažádal o zvýšení zemské subvence s tím, že jinak proti zahájení prací v roce 1900 nestojí žádné překážky. Podle zprávy z roku 1898 byl plánovaný příspěvek města Kolína 5 000 zlatých, příspěvek spolku také 5 000 zlatých, přislíbená zemská subvence 30 000 zlatých a sbírkami vybráno 24 950 zlatých. Podle výsledků jednání ohledně finanční podpory pak měla být určena výše státního příspěvku. Plány a rozpočty byly zatím ponechány na hejtmanství.⁷⁴

Další čtyři roky trvalo, než byly finanční a technické záležitosti vyřízeny a mohly být zahájeny stavební práce.

V roce 1899 (16. 1.) Josef Mocker v plné práci a věku 64 let zemřel. Smuteční obřad se konal v katedrále Sv. Víta.⁷⁵ Mockerovo pracovní nasazení bylo úctyhodné. Architekt, zaměstnaný především prestižní dostavbou svatovítského chrámu, pracoval zároveň souběžně na dalších rozsáhlých stavebních projektech. Častěji se jednalo o rekonstrukce historických budov než o novostavby. Mimo to navrhoval novogotické zařízení interiérů sakrálních staveb v oblasti uměleckého řemesla. Veškerá činnost by nebyla

71 HOŘEJŠÍ, 2001. s. 375.

72 SOKA Kolín, *Paměti král. města Kolína*, s. 399, 600.

73 V roce 1895 se Jednota pro opravu chrámu obrátila na centrální památkovou komisi ve Vídni s prosbou o podporu u ministerstva, které již dříve žádala o státní podporu. Jednota apeluje na komisi, že stav kostela je povážlivý a doplňuje, že sbírkami v letech 1880 až 1894 vybrala již částku 24 950 zlatých. Bez státní finanční podpory je však rekonstrukce kostela nemožná. Připomíná také, že originální plány architekta Mockera jsou již delší dobu na ministerstvu a Jednota se obává, aby nebyly ztraceny. Za Jednotu je podepsán předseda JuDr. Cyvín, Karel Cyvín a děkan František X. Růžička. NA, Fond Památkový úřad Vídeň, dopis z 14. června 1895.

74 SOKA Kolín, *Paměti král. města Kolína*, s. 401.

75 Zprávu o smrti a pohřebním obřadu viz VORLÍČEK, 1905, s. 194-195

možná bez plného pracovního nasazení a dobře organizované spolupráce Mockerových spolupracovníků.

Dobroslav Líbal v hodnocení Mockerova díla u příležitosti stého výročí architekta úmrtí zařazuje jeho restaurátorské realizace do tří skupin.⁷⁶ V první skupině sleduje restaurovaná díla, u nichž byl dodržen historický stav bez jakýchkoli invenčních zásahů. Sem Líbal zařazuje Mockerovo restaurování staroměstské Mostecké věže v letech 1874 - 1878, restaurování arkýře v Karolinu v roce 1881, restaurování farního kostela v Jáchymově v letech 1874 - 1876 nebo kostela sv. Mikuláše v Lounech mezi léty 1885 - 1892. Druhou skupinu tvoří stavby, u nichž převládá respektování historického stavu, který jen okrajově doplněn či změněn. Tato skupina je svým počtem největší a Líbal zde zmiňuje kostely v Praze na Novém Městě - kostel sv. Jindřicha, kostel sv. Apolináře, kostel sv. Petra na Poříčí či kostel u sv. Štěpána. Další restaurování proběhlo v monumentálních kostelích v Plzni (1879 - 1883), ve Slavětíně (1880), v Písku (1886) a ve Vodňanech (1894 - 1897). Při těchto pracích byl pozměněn interiér kostela. Do druhé skupiny Líbal zařazuje i kostel sv. Bartoloměje v Kolíně, při jehož restaurování byly některé prvky kompletně vyměněny, ale celková autenticita zůstala zachována. Ve třetí skupině Líbal uvádí díla, u nichž došlo ke zničení výrazné části historických prvků a u nichž byla „*architektonická aktivita provázená pronikavou transformací restaurované budovy.*“⁷⁷ Z nejvýznamnějších realizací Líbal jmenuje průčelí kostela sv. Barbory v Kutné Hoře, hrad Karlštejn a kostel sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě. Ve všech třech případech Mocker spolupracoval s jinými architekty a navazoval na starší koncepci. V případě Karlštejna se jednalo o spolupráci se svým učitelem Friedrichem Schmidtem, oproti kterému Mocker prosazoval citlivější, ne-realizovanou variantu stavebních úprav.⁷⁸ V případě restaurování kostela sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě navazoval na koncepci Františka Schmoranze. Negativně Líbal hodnotí i restaurování kostela sv. Petra a Pavla na Vyšehradě.

Rozdílné názory vzbuzuje Mockerovo působení při dostavbě chrámu sv. Víta. Mocker se k nejvýznamnější a nejprestižnější stavební a restaurátorské akci dostal díky doporučení svého učitele Friedricha Schmidta v třiceti sedmi letech a věnoval se jí souběžně s ostatními pracemi do konce života. Jeho dílem je dokončení opravy východní části chrámu, návrh a vybudování transeptu a západního trojlodí s dvěma věžemi v průčelí a vedení výzdoby interiéru. Mockerův návrh počítal s monumentální neogotickou přestavbou velké jižní věže. Dostavbu po Mockerově smrti vedl Kamil Hilbert, který již citlivě reagoval na změnu názorů ve vztahu k neogotickým rekonstrukcím a rozhodl se ponechat věž v podobě, jakou získala postupným vývojem během staletí. Mockerovým

76 LÍBAL, Dobroslav. Josef Mocker, architekt - restaurátor. *Zprávy památkové péče*, 2001, roč. 61/2001, č. 2, s. 21 - 23.

77 LÍBAL, 2001, s. 21-23.

78 Více také: CHUDÁREK, Zdeněk. Josef Mocker a restaurace hradu Karlštejna. *Zprávy památkové péče*, 2001, roč. 61/2001, č. 2, s. 28-34.

zásahem bylo zničeno a nahrazeno podvěží velké věže, kde zmizely cenné architektonické prvky z 15. století. Podvěží však bylo ve velmi špatném statickém stavu a Mockеровým zásahem byla velká jižní věž zajištěna.⁷⁹

Mnohem menší rozsah v Mockerově díle zaujímají novostavby. Mezi nejvýznamnější patří chrám sv. Ludmily v Praze na Vinohradech s vynikajícím provedením architektonických a uměleckořemeslných detailů. Z profánní architektury je významná stavba kapitulního proboštství a kanovníckých rezidencí na svatojiřském náměstí v Praze na Hradčanech.

I přes kritiku Mockerovy stavební a restaurátorské činnosti mu nikdo neupírá velký přínos v dokumentační a publikační činnosti. Mockerovy nákresy a dokumentace staveb byly velice přesné a vedly k hlubšímu poznání středověké architektury. Mocker se též zasazoval o zachování Anežského kláštera v Praze a jeho zaměření a dokumentace mnoha detailů umožnila postupnou obnovu kláštera.⁸⁰

Josef Mocker byl ve své době významnou a uznávanou osobností na poli architektury. V roce 1875 se stal stavitelem pro Prahu, roku 1890 byl jmenován řádným členem České akademie věd a umění, v roce 1897 vrchním stavebním radou.⁸¹ Byl také čestným členem vídeňské akademie a působil rovněž jako konzervátor památkové komise. Důležitá byla jeho činnost ve Spolku inženýrů a architektů, jehož členem byl od roku 1872. V roce 1879 vydal v časopise SIA odborné pojednání o rekonstrukci kostela sv. Petra na Poříčí, kde se zabývá i vztahem k dochované malířské výzdobě a vysvětluje důvody pro její nahrazení novými dekorativními malbami.⁸² O dalších svých realizacích měl řadu přednášek v rámci spolku.⁸³

Dalším důležitým polem Mockerova působení se stala Křesťanská akademie, založená v roce 1875. Od jejích počátků byl Mocker členem uměleckého odboru.⁸⁴ Umělecký odbor Křesťanské akademie byl založen v roce 1875 architekty Antonínem Barvitiem a Josefem Mockerem, malíři Josefem Hellichem a Františkem Sequensem a třemi duchovními. Ti samí umělci tvořili zároveň odbor archeologický. Josef Mocker pro Křesťanskou akademii pracoval v letech 1875 - 1896 a soustředil se především na návrhy interiérů kostelů, oltáře, lavice, vitráže a bohoslužebná náčiní. V letech 1897 až 1898 se stal

79 LÍBAL, 2001. s. 21-23.

80 LÍBAL, 2001. s. 21-23.

81 VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha, 2004. s. 431-432.

82 MOCKER, Josef. Chrám sv. Petra na Poříčí v Praze. In: *Zprávy Spolku architektů a inženýrů v Království českém*. Ročník XIV. 1879. s. 8-10. Článek vyšel v rubrice Původní práce a Mocker je zde uveden architekt a stavitel hlavního chrámu sv. Víta v Praze.

83 PETRASOVÁ, 1999. s. 16.

84 PETRASOVÁ, 1999. s. 20.

předsedou spolku.⁸⁵ Křesťanská akademie vydávala časopis Method, ve kterém zveřejňovala návrhy a vzorové liturgické předměty, čímž byl vytvořen katalog pro sériovou výrobu. Mocker se soustředil na návrhy novogotického náčiní, které doplňovaly regotizované interiéry sakrálních staveb. V roce 1878 byla podle jeho návrhu realizována monstrance pro brněnskou kapitolu, dále vytvořil v roce 1879 návrhy oltářů pro kostely v Žatci, v Telčích a v Telči. Mocker rovněž dostal významnou zakázku na soubor předmětů, které byly vytvořeny jako Jubilejní dar pro kardinála Bedřicha Schwarzenberga v roce 1883. Kromě kovových předmětů, jako je kalich nebo mešní konvičky, byl dar tvořen rovněž pluvíalem s mitrou, Svatovojtěšskou a Mariánskou kasulí a misálem. Mocker se podílel i na podobě interiéru katedrály sv. Víta, pro který navrhl svícny na hlavní oltář, jež měly velký ohlas na světové výstavě v Paříži v roce 1878. V kapli sv. Anny ve Svatovítské katedrále navrhl oltář, do něhož byla vkomponována středověká ostatková deska.⁸⁶ Za uměleckou činnost ve službách církve byl odměněn rytířským řádem sv. Řehoře.⁸⁷

Ideovým východiskem Mockerova přístupu k historickým památkám byl tzv. purismus, princip „očistění“ stavby, nejčastěji středověké, od pozdějších vrstev, což v praxi znamenalo při současném zničení mladších stavebních úprav rekonstrukci domnělé původní podoby. To, co se z dnešního pohledu památkové péče jeví jako invenční a svévolná přestavba, bylo ve své době nazýváno restaurováním a ve společnosti byly puristické principy všeobecně přijímány. Památka byla prezentována ve slohově jednotném historizujícím stylu a byla dotvořena v ideální historické podobě, bez ohledu na to, zda tak v minulosti mohla vypadat či nikoli. Podle slov významného francouzského architekta a teoretika restaurování Viollet-le-Duca: „*Restaurovat neznamena stavbu udržovat, opravovat, ani přestavovat. Znamená to uvést ji v dokonalý stav, který ve skutečnosti ani nemusel nikdy existovat.*“⁸⁸ Právě invence a svévole při vytváření nové podoby historických staveb (u nichž se většinou výrazně změnila především a někdy pouze silueta výměnou barokního krovu za novogotický tvar střechy, což bylo patrné na první pohled) byla Mockerovi na sklonku života a velmi brzy po jeho smrti vytýkána. Východiska památkové péče se měnila až s prosazením konzervační metody, která sice v Evropě, především však v Anglii, existovala již paralelně s puristickou praxí, ale v zemích habsburské monarchie se začala uplatňovat až na konci 19. století. K prosazení konzervační metody došlo až v reakci na texty Aloise Riegla (*Der moderne Denkmalkutus. Sein Wesen und seine Entstehung*, 1903) a Maxe Dvořáka (*Katechismus der Denkmalpflege*, 1916). Na výrazné odsouzení Mockerova díla, které proběhlo v první polovině 20. století a vrcholilo v roce

85 PETRASOVÁ, Taťána. Časopis Method a program křesťanského umění v Čechách a na Moravě. In: FILIP, Aleš - MUSIL, Roman. *Neklidem k Bohu : náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870-1914*, Plzeň, 2006. s. 264.

86 PETRASOVÁ, 1999. s. 24.

87 HORYNA, Mojmir. Architektura přísného a pozdního historismu : Čechy 1860-1890. In: *Dějiny českého výtvarného umění (III/1) 1780/1890*. Praha, 2001. s. 174.

88 MUÑOZ VIÑAS, Salvador. *Contemporary Theory of Conservation*, Burlington, MA, 2005. s. 4.

1935 při příležitosti stého výročí Mockerova narození v kritických statích Zdeňka Wirtha, je nyní již rovněž nazíráno z jiného úhlu. Jak píše Jindřich Vybíral: „Bez Mockera by se patrně mnohé z románských a gotických staveb v Čechách vůbec nedochovaly, protože je zachránil před úplným zničením. Alternativou puristické obnovy nebyla „konzervace“, jak ji později prosazoval Alois Riegl, nýbrž bezohledná „modernizace“, kterou dobře znala ještě polovina 19. století. Mocker byl ve své době považován za pečlivého a zodpovědného restaurátora, který neuplatňuje svou individualitu a chová se ohleduplně k dílu předků. Jeho rekonstrukcím vždy předcházela podrobná průzkum a dokumentace. Prameny svědectví ukazují, jak přísně dohlíželi odborníci z vídeňské památkové komise na každý jeho počín a jak uvážlivě se tehdy hledala shoda mezi historickou věrností a požadavky nové doby. Purismus byl dětským věkem památkové péče: názory na hodnotu památky, které jsou dnes samozřejmé, se tehdy teprve rodily a ustalovaly. Pozdější nekritické, všeobecné popření jeho přínosu nebylo ničím jiným než purismem nové generace, odmítajícím přiznat výtvořům nepřilíš dávné minulosti jak historickou, tak výtvarnou hodnotu.“⁸⁹

1.3. Restaurování kostela sv. Bartoloměje pod vedením Ludvíka Láblera v letech 1904 - 1910

Nástupcem Josefa Mockera v opravách a restaurátorských pracích na kostele sv. Bartoloměje v Kolíně se stal jeho asistent, který s ním spolupracoval i v Kutné Hoře, Ludvík Lábler.

Své samostatné působení v Kolíně zahájil 16. září 1904. Postupoval podle Mockerových plánů. Rozpočet na celkovou obnovu byl vypočten na 119 486 zlatých, tj. 238 813 korun. O financování této části obnovy kostela se dělily stát, země, město Kolín a *Jednota na opravu chrámu sv. Bartoloměje*. Stavebním dozorem byl pověřen inženýr Antonín Hlaváček, přednosta městské technické kanceláře v Kolíně, který vedl podrobný stavební deník a rovněž je autorem kapitoly *Stavba a oprava chrámu* v publikaci vydané při příležitosti dokončení oprav v roce 1910. Ze strany státu vedl dozor c. k. vrchní stavební rada Rudolf Vomáčka, přednosta odboru pro vysoké stavby na místodržitelství v Praze. Restaurování probíhalo rovněž pod dohledem vídeňské památkové komise. Okresním konzervátorem po dobu restaurátorských prací byl Alois Kroutil.

Ludvík Lábler (1855 - 1930) spolupracoval od roku 1883 s Josefem Mockerem na restaurování kostela sv. Barbory v Kutné Hoře. Zároveň v Kutné Hoře působil devatenáct let jako c. k. stavební adjunkt okresního úřadu.⁹⁰ Souběžně s kostelem sv. Barbory restau-

89 VYBÍRAL, 2002 s. 24

90 Více o Láblerově působení na Kutnohorsku: CÍSAŘOVÁ, Jitka. *Architektonická a památkářská činnost Ludvíka Láblera na Kutnohorsku : bakalářská práce*. PARDUBICE : Univerzita Pardubice, Fakulta filosofická. 2009.

roval Lábler v Kutné Hoře v letech 1884 až 1889 kostel Panny Marie na Náměti a mezi léty 1894 až 1898 vedl přestavbu⁹¹ Vlašského dvora do novogotické podoby. Rovněž vedl restaurování Kamenného domu letech 1899 až 1902 a kostela Nejsvětější Trojice v letech 1898 až 1899. V okolí Kutné Hory realizoval Lábler několik oprav venkovských kostelů. Lábler po roce 1900 reflektoval změnu ve vnímání obnovy památek a nástup konzervační metody a pod jejím vlivem již citlivěji přistupoval k restaurování zámku v Jindřichově Hradci, kostela v Uhlířských Janovicích, děkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie v Kladně nebo právě kostela sv. Bartoloměje v Kolíně.⁹² Hodnocením Láblerova restaurátorského přístupu i jeho projektů novostaveb v historizujících slozích v Kutné Hoře se zabýval R. Švácha.⁹³ Sporná se jeví především přestavba Vlašského dvora a jeho adaptace pro účely radnice, která byla kritizována již v době, kdy probíhala. Jak popisuje Švácha, Lábler sice zachoval původní gotický styl Vlašského dvora i s některými pozdějšími renesančními a barokními přídatky, zachoval rovněž nejcennější kamenické prvky a ve vlastních doplňcích prokázal mnoho tvarové jistoty, ale na druhou stranu téměř kompletní přestavba znamenala zničení velké hmoty středověké stavby, z níž zůstaly stát pouze úseky obvodové zdi nádvoří a kaple sv. Václava, ovšem se změněným půdorysem. Již v roce 1895 kutnohorští radní reagovali na kritiku pražské Společnosti přátel starožitností českých, o tři roky později pak na kritiku pražského výtvarného kritika Jaroslava Kampera v novinách Politik. Městská rada si nechala zpracovat pochvalné odborné posudky, a to v roce 1895 od Josefa Mockera a o rok později od Josefa Braniše. Oprávněnost některých výtek uznal až sám Lábler v reflexi své dřívější práce v časopise Architektonický obzor v roce 1903.⁹⁴ Zde Lábler připustil, že některé výtky byly možná na místě, upozorňuje ale, že třeba přihlídnout k tomu, že „*tuhý musil býti veden boj, proti snahám mnohých místních faktorů, kteří ve Vlašském dvoře pouhou hromadu kamení spatřovali a o její odstranění usilovali.*“⁹⁵

V Kutné Hoře byla Láblerova restaurátorská činnost všeobecně kladně přijímána a oceňována byla i širší veřejností. Kritika přicházela od zastánců pietnějšího, konzervačního přístupu. Když v roce 1902 Lábler přešel do Prahy, kde působil jako přednosta stavebního oddělení úřadu Zemské zprávy, byl jeho odchod z Kutné Hory hodnocen v místním tisku jako nenahraditelná ztráta.⁹⁶ Láblerovo působení ve městě bezesporu pomohlo ochránit velkou část kutnohorských památek, z nichž mnohé se nacházely před restaurováním v žalostném stavu, před chátráním. Restaurátorská aktivita také u společ-

91 Viz. ediční poznámka.

92 HORYNA, 2001. s. 175

93 ŠVÁCHA, Rostislav. Kutnohorská architektura období historismu a moderny (1851-1918). *Umění*, 1991, roč. 39/1991, č. 5, s. 402-436.

94 LÁBLER, Ludvík. Kutná Hora a její památky stavitelské. *Architektonický obzor II : zprávy spolku inženýrů a architektů*, 1903, č. 2. s. 9.

95 LÁBLER, 1903. s. 9

96 ŠVÁCHA, 1991. s. 419.

nosti vyvolala zvýšený zájem o kutnohorské památky a přispěla tak k sebevědomí a historickému charakteru města.

Láblerova restaurátorská činnost se vyznačuje měnícím přístupem k jednotlivým úkolům. Pro Láblera byl jistě silně ovlivněn autoritou jeho dlouholetého spolupracovníka a vedoucího Josefa Mockera. Zatímco Mocker však působil v době, kdy byl puristický přístup k památkám běžný a vyžadovaný, Lábler měl situaci těžší a mnoho svých realizací si musel obhajovat. Restaurování kostela sv. Bartoloměje v Kolíně je nyní hodnoceno jako citlivé a reflektující nastupující ideje konzervační metody⁹⁷, ale v průběhu prací a krátce po dokončení se i proti této akci ozývala kritika. V Kolíně Lábler nejprve musel staticky zajistit základy kostela sv. Bartoloměje, který byl zčásti založen na zvětralé skále a základy navíc nebyly dostatečně hluboké. Postupně byly strženy a znovu postaveny všechny opěrné pilíře kostela. Původní často nebyly nijak ukotveny do zdiva kostela a byly pouze přistaveny. Zvětralé a poškozené zdivo bylo nahrazováno a nově vyspárováno. Snesen a znovu vyžděn byl západní štít vysokého chóru, jeho tvar byl zvýšen a původní cihlové zdivo nahrazeno opukovým. Zvýšena byla i střecha chóru, která byla nově doplněna osmibokou štíhlou sanktusovou vízkou. V původním plánu navrhovaná břidlicová krytina byla v průběhu prací změněna na prejzovou, a to na celém kostele včetně střech obou věží. Střechy věží byly rovněž zvýšeny a nově doplněny osmi štítky s osmi chrličí mezi sebou. Nejvíce poškozenou částí bylo západní průčelí a kůr, na němž se odhalily vážné trhliny. Kamenné zdivo bylo rozpuštěno žárem z předchozích požárů, což se plně projevilo až po odstranění omítky. Zajišťovací práce v této části stavby byly velmi náročné. Kůr byl téměř celý rozebrán a postaven znovu. Severní věž byla kvůli statickému zajištění spojena zděným obloukem se zvonící. Sneseno a novu vyžděno bylo schodiště ve věžích. Menší severní portál byl uložen v lapidáriu Národního muzea a nahrazen volnou kopií Štěpána Zálešáka.

Na ochozu kaplí bylo nově zbudováno složitě tvarované kamenné zábradlí. Oprava pilířů a opěrných oblouků na ochozu byla provedena již v první etapě rozsáhlejších oprav v roce 1885. Opravena byla ostění a kružby oken v lodi i chóru kostela. Kamenné články se z velké části nahrazovaly. Okna vysokého chóru byla zasklena katedrálním sklem. Některá okna v kaplích ochozu a v lodi byla opatřena malovaným sklem s figurálními náměty a rostlinnými ornamenty podle návrhu Františka Urbana a Karla Klusáčka. Malovaná skla platili jednotliví objednavatelé, mezi nimi Marie Cyvínová, vdova po JuDr. Antonínu Cyvínovi, členu *Jednoty na opravu chrámu*, nebo Alois Kroutil, konzervátor památkové komise.

Uvnitř kostela byly kompletně oškrabány staré omítky a odhaleno zdivo, které bylo nově vyspárováno. Klenby byly rovněž škrabány, vyklínovány a nově nahozeny

97 HORYNA, s. 175.

hrubou režnou omítkou. Při odstraňování omítek byly nalezeny fragmenty starých maleb, místy na omítkové vrstvě, místy přímo na kameni. Podle popisu Antonína Hlaváčka v publikaci vydané při příležitosti dokončení prací byl objeven na severním oblouku románský ornament, nad ním ve štítu obrysy věže, dále na severním pilíři presbytáře stopy malby světce a v severní boční lodi Zmrtvýchvstání Krista.⁹⁸ Dnes jsou tyto malby zřetelné jen zčásti. V Hlaváčkově popisu restaurování je kladen důraz na jednoduchost vnitřní výzdoby kostela, která je založena na odhaleném kvádrovém zdivu stěn a hrubou maltou omítnutých klenbách. Při této prezentaci kostelního interiéru byly respektovány malby vytvořené v devadesátých letech 19. století ve třech ochozových kaplích. Přestože se o tom nezachovala žádná zmínka, s největší pravděpodobností z doby restaurování kostela pochází vrstva přemalby, která se na nich nachází.

V interiéru kostela byla snížena úroveň podlahy, která se původně zvedala směrem k východu. Snížení podlahy se vyhnulo Řeznické kapli, která byla údajně po dobu prací zabeďněna.⁹⁹ Podlaha byla pokryta žulovou dlažbou.

V kostele byly instalovány nové lavice. Starý barokní oltář ze zrušeného karmelitánského kláštera v Pacově byl po dlouhém jednání s centrální památkovou komisí navrácen novému majiteli kláštera a *Jednota* se poohlížela po novém oltáři v novogotickém stylu. Návrh měl zhotovit Ludvík Lábler, ale nakonec byl do kostela instalován novogotický oltář vytvořený původně pro kostel ve Dvoře Králové.

Již v průběhu prací v březnu roku 1908 se objevila kritika Láblerova přístupu k restaurování kostela. Okresní konzervátor Antonín Dvořák zaslal centrální vídeňské komisi zápis, v němž kritizoval především Láblerovo masivní nahrazování kamenných článků novými tvary a kopiemi. Zápis se zachoval ve fondu Památkový úřad Vídeň v Národním archivu.

„Vysoké c.k. ústřední komisi pro zachování hist. uměl. památek ve Vídni.

Při návštěvě Kolína v těchto dnech jsem shledal, že mnoho a mnohé se vytváří znovu na děkanském kostele, co na starém stavu vůbec nebyvalo. Zvláště gotická část kostela novotami nejvíce je okrášlena.

Věškeré kružby oken nové, ač na straně jižní byly v dosti dobrém stavu. Štít mezi presbyteři a lodí úplně nový, okrášlený těžkými kraby, není dle starého stavu. Úplně nová galerie kol střech při presbyteři vůbec nebyla. Ba i přebytečný počet velkých střešních okének na lodi též nebyl.

98 HLAVÁČEK - SIXTA - VÁVRA, 1910. s. 67.

99 SOKA Kolín, fond Archiv města Kolín, Stavební deník, svazek I., text Jana Kamarýta dopsaný do deníku v roce 20. 2. 1987.

Co se týče starého stavu postranního portálku románského (doba přechodní), mělo se pomýšletí před více roky, kdy byl úplnější, na jeho záchranu. V nynější době vyžadovalo by to velikého zabezpečení a opatrnosti, též by bylo nutno v tomto případě stříšku nad portálkem zhotoviti. Dle mého skromného názoru, byloby toto zabezpečení a zachování portálu na místě původním lepší, než dosaditi v ona místa portál nový byť i dobrou kopií. (Nový portál jest úplně připraven ku usazení v době nejbližší v dílně a poněvadž tak mnoho na starém chybí muselo se na novém přibásniti.)

Velký portál čelní má se zhotoviti též úplně nový a usaditi v roce 1909.

*Bylo-li tak mnohé přibásněno k malému portálu, co nového musí se přidati ku úplnému sestavení portálu čelního.*¹⁰⁰

Reflektování měnících se názorů na obnovu památek s nástupem moderny v období po roce 1900 je zřejmé i z textu Antonína Hlaváčka popisujícího způsob restaurování kostela. Text, ve kterém zdůrazňuje co největší míru zachování původních prvků a nahrazování pouze poškozených částí, vyznívá jako obhajoba proti případné kritice. *„Restaurování chrámu nesla se tím směrem, aby chrám na své původnosti, své zajímavosti a své starožitnosti nikterak neutrpěl. Proto byly části jen konstruktivně závadné nebo silně poškozené odstraněny a nahrazeny novými, v provedení však právě takovém, jako staré, a v souladu s celkem chrámu. Obnovené chrlice, hlavice, zábradlí galerie atd. vykazují tedy tutéž rozčleněnost jako stará část chrámu a střídají se při nich motivy zvířecí s postavami lidskými, ornamentika rostlinná též s okrasami zvířecími atd., jen aby původnost chrámu byla do detailu zachována. Části nové, nahrazující sešlé, byly přesně dle nich provedeny a pokud možno použito se i téhož materiálu ku provedení.“ ... „Pro provádění prací restauračních bylo též podmínkou centrální komise pro zachování uměleckých památek ve Vídni, aby charakter chrámu a jeho stavby při tom nikterak neutrpěly a části staré, pokud budou moci z ohledů konstruktivních zůstaty, aby byly zachovány. V tom směru se brala tedy celá restaurace a dnes vidíme, že chrám své starobylosti neutrpěl, nýbrž ještě na své důstojnosti získal.*¹⁰¹

Restaurování kostela sv. Bartoloměje v Kolíně pod Láblerovým vedením bylo dokončeno v lednu roku 1911 a v prosinci byl zapsán kolaudační protokol.¹⁰² Celkový náklad nakonec činil 254 000 korun. K dispozici bylo 36 000 korun získaných sbírkami, po 80 000 korunách zemská a státní subvence, 10 000 příspěvek *Jednoty na opravu chrámu sv. Bartoloměje* a 10 000 příspěvek města Kolína. V závěru se nedostávalo 37 000 korun, které hradila obec Kolín. Během prací byla změněna plánovaná cementová dlažba na dlažbu žulovou, čímž se rozpočet zvýšil o více než 18 000. Zvýšené náklady byly

100 NA, fond Památkový úřad Vídeň, inv. č. 649, 1865-1916, karton 34.

101 HLAVÁČEK - SIXTA - VÁVRA, 1910, s. 71.

102 Přepis protokolu se nachází v *Pamětní knize děkanství kolínského*, s. 615-627.

uhrazeny z části další státní subvencí a z části obcí Kolín. V protokolu je zaznamenána žádost kolaudační komise na patronátní úřad, aby udržoval čistotu a pořádek uvnitř i okolo chrámu, každoročně kontroloval stav střechy a nechal čistit okapy. Jako nezbytná je uvedena úprava bezprostředního okolí chrámu, která má zajišťovat odvod vody. Během rekonstrukce se nedostalo na restaurování západního portálu. V kolaudačním protokolu se zástupce *Jednoty* děkan Václav Sixta a zástupce města Kolína Vojtěch Formánek zavazují započít restaurátorské práce na portálu v nejbližší době, protože portál je v takovém stavu, že oprava již další odklad nesnese. K restaurování nakonec přistoupeno nebylo a původní portál je zachován na svém místě, avšak ve velmi poškozeném stavu.

Ještě před ukončením restauračních prací se začala ozývat další kritika na způsob obnovy kostela. Historik umění Zdeněk Wirth publikoval již v listopadu roku 1910 v časopise *Za starou Prahu* článek nazvaný *Z Kolína: Restaurací zkažený chrám sv. Bartoloměje*.¹⁰³ Wirth zde uvádí: „že zevně má Kolín v děkanském chrámě pseudogotickou stavbu XIX. století, velmi špatnou v novém plastickém detailu a velmi tvrdou a cizí v celkovém dojmu, uvnitř nepietně ostrouhaný, zdecimovaný a dřívějšího půvabu úplně zbavený interieur, bezcharakterní zejména v nových přídavicích: pseudogotickém oltáři, sklo-malbách, varhanách atd.“ Tímto se projevila „jednak puristická vášeň architekta starého stylu, jenž nemá citu k minulosti a vidí jen schema gotické architektury, primitivní záliba nekulturních lidí v lesklém a novém povrchu a stejně nekulturní maloměstská pýcha, toužící po reprezentativním objektu stavebním.“ Wirth svým odsudkem restaurování kostela apeloval především proti plánované úpravě okolí kostela a přeměně bývalého hřbitova s kostnicí na parkánu u kostela na veřejný park.¹⁰⁴

Restaurování bezesporu znamenalo výrazné změny v podobě kostela. Oproti původnímu stavu se změnila silueta stavby zvýšením střechy trojlodí i presbytáře, zcela nový je západní štít převýšeného chóru. Velká část kamenické výzdoby v exteriéru i interiéru kostela byla nahrazena kopiemi. Přestavěna byla západní část kostela s kůrem. Necitlivé úpravy probíhaly v interiéru kostela, kde byly odstraněny omítky, což znamenalo zánik malířské výzdoby, o jejímž stavu a rozsahu nejsou dostatečné informace. Kvůli snížení podlahy byla ubourána klenba Formandlovské hrobky. Z původní dlažby byly vyzdviženy staré náhrobky, z nichž některé byly umístěny do exteriéru na zeď parkánu, kde došlo k jejich poškození a částečně zničení vlivem povětrnosti.

Na druhou stranu je nutné poznamenat, že kostel se před restaurováním nacházel

103 SOKA Kolín, Stavební deník, svazek III, přepis článku Zdeňka Wirtha ve Věštívníku Klubu Za starou Prahu, roč. I., 1910, s. 76-77., doplněno komentářem Jana Kamarýta 20. 2. 1987

104 Plánované úpravy okolí kostela se dotýkaly i renesanční budovy staré školy v roce 1612. Kruh přátel umění v Kolíně uspořádal na toto téma přednášku Zdeňka Wirtha a upozornil na plánovanou přestavbu, znamenající zboření části budovy, vídeňskou památkovou komisí. NA Praha, fond Památkový úřad Vídeň, dopis Kruhu přátel umění v Kolíně z 24. 6. 1911.

technicky ve velmi špatném stavu a zásah se z velké části rovnal záchranným pracím. Jak špatné byly základy kostela a opěrné pilíře se v plném rozsahu zjistilo až v průběhu prací a opravy byly z technického hlediska velmi náročné. Značný rozsah poškození západní části kostela nebylo možné předem odhadnout a v této části bylo restaurování, ve skutečnosti znamenající přestavbu, nutností. Restaurování znamenající nahrazování poškozeného autentického materiálu novými doplňky a kopiemi bylo v té době běžnou praxí.

2. Malířská výzdoba ochozových kaplí

2.1. Dobový kontext vzniku malířské výzdoby ochozových kaplí

V druhé polovině 19. století docházelo ke střetům mezi církví a státní mocí. Společnost se stále více sekularizovala a modernizovala, proti čemuž církve zaujala obranné postavení a snažila se prosazovat tradiční hodnoty. Ve výtvarném umění se církve projevovala především stavební aktivitou. Restaurování středověkých sakrálních staveb v 19. století nepředcházela restaurátorský průzkum stěn a kleneb interiérů, který by závčas odhalil středověké nástěnné malby. Stěny i klenby byly v průběhu času opatřeny vrstvami nových nátěrů nebo maleb, které byly pro restaurátory – puristy nepřijatelné, proto byly často velmi razantně očištěny až na zdivo a tím odstraněny i vrstvy středověké výzdoby. Jen náhodně se při těchto postupech přišlo na to, že pod pozdějšími nánosy je středověká malba, a postup čištění byl zastaven a byla přivolaná památková komise, znalci, malíři restaurátoři. O této praxi je možné udělat si přehled z již zmíněné knihy Karla Vorlíčka o restaurování Svatobarborského chrámu. V takových případech se pak jako restaurování maleb označovaly postupy, v nichž se užívaly rekonstrukce, přemalby zachované výzdoby a podobně. Takové restaurování prováděli malíři náboženských nebo historických obrazů a jejich restaurátorská činnost splývala s jejich volnou tvorbou. Církevní zakázky tvořily velkou část dobové umělecké produkce a prezentovaly se i ve výstavních salonech. Na náboženské umění se programově soustředil výtvarný odbor Křesťanské akademie. Akademie výtvarných umění v Praze reagovala na poptávku katolické církve otevřením ateliéru historické a náboženské malby v roce 1880. Od roku 1880 do roku 1886 působila v Praze v klášteře Na Slovanech i nová škola církevního umění z reformovaného benediktinského kláštera v Beuronu. Kromě časopisu *Method*, který vydával umělecký odbor Akademie křesťanské, se církevnímu výtvarnému umění u nás věnovaly rovněž časopisy *Vlast*, *Museum*, *Časopis katolického duchovenstva* či *Obrázková revue*. Na jejich stránkách se propagovalo idealistické umění proti umění realistickému a naturalistickému. Oceňováni byli autoři tvořící v nazarénském stylu a beuronská umělecká

škola. Zvláště nazaréni se vyznačovali srozumitelnou a „čistou“ lineární formou, kterou tlumočili náboženská témata veřejnosti, a byli veřejností dobře přijímáni. Dokládá to i zvolení nazarénsky orientovaného malíře Antonína Lhoty na místo rektora Akademie výtvarných umění a Františka Sequense do čela nově založeného ateliéru náboženské a historické malby. Nejvýznamnějším představitelem nazarénské malby v českém prostředí byl Josef Führich. Jeho tvorba byla přejímána ještě na počátku 20. století a nazarénská tradice se tak v sakrálním prostředí udržela velmi dlouho. Mezi nejčastější zhotovitele církevního umění patřili v Čechách Josef Vojtěch Hellich, Antonín Lhota, Karel Javůrek, Vilém Kandler, Petr Maixner, František Sequens.¹⁰⁵

Během restaurování sakrálních památek docházelo často k vyzdobení interiéru novými nástěnnými malbami. Architekti, kteří vedli restaurování stavby, se podíleli i na podobě interiéru svými návrhy pro umělecko-řemeslné prvky vybavení kostela, okenní vitráže nebo nástěnné malby. Josef Mocker v roce 1879 publikoval v časopise Spolku inženýrů a architektů článek o restaurování kostela sv. Petra na Poříčí v Praze.¹⁰⁶ Na Poříčí prováděl Mocker regotizaci stavby, to představovalo mimo jiné změny ve tvaru střechy a věží, zvýšení jižní lodě a výměnu hlavního barokního portálu a štítu za novogotický. Při těchto výrazných stavebních úpravách zbylo jen málo financí na úpravu interiéru, ale byly zde nalezeny zbytky malířské výzdoby. Jak Mocker uvádí: „...zdá se, že původní basilika tato bývala uvnitř bohatě ozdobena. Pás obloukový býval hnědo-fialovým, žlutě-bělavým a světlozeleným pruhem obrouben, na patkách jakož i závěrce oblouku nacházel se vždy kříž v těch samých barvách, v plochách, takto povstalých, postavy stojící v moderném poli. Zbytky tyto byly však příliš poškozeny, že nemožno bylo pomýšlet na obnovení a to tím méně, poněvadž by takovéto provedení značného nákladu bylo vyžadovalo. Mimo to sotva by se způsob provedení takového byl shodoval s úplnou změnou slohovou, jaké kostel podroben byl. Muselo se tedy sáhnout k jednoduššímu způsobu vyzdobení a základ k tomu vzat byl dle konstruktivního provedení zdiva. Stěny provedeny byly na způsob vrstev zdiva cihelného a kvádrového, oblouky pásů, oken a jich ostění jako zdivo kvádrové. Klenby byly bíle natřeny, podél žeber klenutí souměrné barvy kamenné však taženy byly obruby barevné. Podobně byly záklenky jakož i křížování žeber klenutí v barvách provedeny.“¹⁰⁷ Pojednání interiéru restaurované církevní stavby soudobou malířskou výzdobou nebylo v 19. století žádnou výjimkou. Nová výmalba imitující stavební články kostela byla podle všeho přijata kladně.

Mnohem více diskuzí se vedlo o malířské výzdobě interiéru katedrály sv. Víta. Při tomto významném a sledovaném stavebním počínu byl při diskuzích o obnově interiéru základním vzorem názor stavitele. První vedoucí dostavby, Josef Kranner také dodával

105 Více o tom viz. FILIP - MUSIL, 2006. s. 89-136.

106 MOCKER, 1879. s. 8-10.

107 MOCKER, 1879. s. 30.

návrhy pro hlavní oltář, biskupský trůn, kanovnícké lavice, sklomalbová okna a návrh nástěnné malby pro presbytář. Celkovou koncepci podoby interiéru ale vytvářel umělecký odbor složený z architektů, historiků a příležitostně přizvaných odborníků. První spolupráce s malíři se uskutečnila při návrzích na vitrážová okna. Prvním malířem, který spolupracoval s uměleckým odborem, byl Josef Führich, nazarénsky orientovaný malíř, který byl za návrh nástěnné výzdoby Altlerchenfeldského kostela ve Vídni povýšen do šlechtického stavu. Jeho návrh ani realizace sklomalby se ve Sv. Vítu však nedochovály. Dalšími malíři, kteří se podíleli na návrzích pro vitráže v době vedení stavby Josefem Krannerem, byli Josef Matyáš Trenkwald a Antonín Lhota. Jejich návrhy provedl v letech 1864 - 66 Jan Zachariáš Quast.¹⁰⁸ Již od poloviny šedesátých let jednal umělecký odbor o provedení nástěnných maleb, respektive o barevném zvýraznění článků v chóru katedrály Sv. Víta. V interiéru se tehdy opravovaly pilíře a klenby a stálo zde lešení. V roce 1868 stavitel Josef Kranner předložil první plány výmalby, nad kterými se diskutovalo, ale nakonec realizovány nebyly. Objevily se nejasnosti, jak by výmalba měla vypadat. Členové odboru si uvědomovali důležitost výmalby pro celkový dojem z interiéru stavby a aby ničeho nezanedbali, nabídli Krannerovi cestu do německých zemí, Francie nebo Itálie, kde by se mohl poučit. Kranner se vydal do Verony a Ravenny. Obeznamen byl i s francouzskou neogotikou na příkladu nově rekonstruované Sainte Chapelle a s výzdobou Altlerchenfeldského kostela ve Vídni podle návrhu Josefa Führicha a architekta Eduarda van der Nülla. S bohatou barevností těchto dvou realizací však nesouhlasil. Jeho návrh pro Sv. Víta se vyznačoval jednoduchostí, v níž velkou část polychromie měla tvořit přirozená barva kamene a barevně měla být pojednána pouze žebra a vrcholy klenebních polí. Na stěnách mezi archivoltami měly být umístěny figury andělů. S Krannerovým pojetím nesouhlasil Antonín Barvitius, zastánce bohaté polychromie a francouzského ornamentálního stylu. Spory urovnával Josef Zítek, který se klonil spíše ke Krannerovu pojetí, ale vytýkal mu přílišnou jednoduchost. V roce 1870 byl proveden vzorek polychromie podle Krannerova návrhu a na posouzení byli pozváni architekt Friedrich Schmidt, stavitel Svatoštěpánského dómu ve Vídni a konzervátor c. k. Ústřední komise, a malíř August Essenwein, ředitel norimberského muzea. Oba zdůrazňovali potřebu inspirace v domácích předlohách, např. v sytě červeném odstínu, který se dochoval v katedrále na triforiu. Návrh byl nakonec uměleckým odborem schválen a Kranner oslovil jako prováděcího malíře Karla Jobsta. Realizaci však zastavilo úmrtí stavitele. Nový návrh nástěnných maleb vypracoval v roce Josef Schulz a o rok později byl za něj oceněn medailí za umění na světové výstavě ve Vídni.¹⁰⁹

Nástěnné malby v jednotlivých ochozových kaplích Svatovítské katedrály byly realizovány od konce sedmdesátých let do konce devadesátých let 19. století. Návrh

108 KOSTÍLKOVÁ, Marie - PETRASOVÁ, Taťána. *Jednota pro dostavění Chrámu sv. Víta na Hradě pražském. I. 1842 - 1871 : edice pramenů*, Praha, 1999. s. 21-22.

109 KOSTÍLKOVÁ - PETRASOVÁ, 1999. s. 22-25.

na malířskou výzdobu a okno kaple sv. Anny provedl Jan Swerts, ředitel Akademie výtvarných umění v Praze. Malbu provedli v letech 1878 - 1880 František Čermák, František Ženíšek, Jan Emil Lauffer a Bohumír Roubalík.

Nejvíce nástěnných maleb ve Svatovítské katedrále navrhl a realizoval malíř František Sequens (1836 - 1896), představitel nazarénské tradice, spoluzakladatel uměleckého odboru Křesťanské akademie a vedoucí ateliéru historické a náboženské malby na Akademii výtvarných umění v Praze. V letech 1881 - 1884 vymaloval stěny kaple sv. Ondřeje figurálními malbami s výjevy ze života uvedeného světce a klenbu alegoriemi Víry, Lásky, Pokory a Naděje. V kapli sv. Háty vymaloval výjevy ze života sv. Vojtěcha. V kapli Nejsvětější Trojice po několika odkladech započal výmalbu stěn cyklem maleb s náměty ze života Panny Marie a darování ostatků sv. Víta. Po Sequensově smrti malbu dokončil v roce 1898 jeho žák Antonín Krisan.¹¹⁰

František Sequens spolupracoval rovněž s Josefem Mockerem na návrzích pro svatovítské vitráže. Mocker studoval historii výroby katedrálního a antického skla ve středověku. Po potížích s domácími sklárnami spolupracoval především s firmou Neuhauser v Innsbrucku. V roce 1879 o této problematice přednášel spolu s malířem Sequensem na schůzi Spolku inženýrů a architektů. Sequens v návrzích pro vitrážová skla uplatnil svoje zkušenosti ze studijních cest do Mnichova, Antwerp a řady italských měst. Navrhoval figurální části vitráží, které byly zasazovány do kobercových vzorů vytvořených architektem Mockerem.¹¹¹

Sequens patřil k hojně zaměstnávaným malířům. Podílel se rovněž na nástěnných malbách a návrzích pro vitráže realizovaných v novorománské novostavbě kostela sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně. Na tomto kostele spolupracovalo mnoho umělců. Autory projektu stavby jsou Karel Rösner a Ignác Ullmann. Na výzdobě Sequens spolupracoval s Josefem Mockerem, Františkem Ženíškem a Josefem Matyášem Trenkwaldem. Také pro novorenesanční kostel sv. Václava na Smíchově od architekta Antonína Barvitia vypracoval předlohy pro figurální okna. Věnoval se rovněž restaurování historických nástěnných maleb, mimo jiné v kostele sv. Barbory v Kutné Hoře, kde spolupracoval s architekty Josefem Mockerem a Ludvíkem Láblerem.

K mladší generaci malířů, kteří se věnovali výzdobě interiérů rekonstruovaných či nově vytvořených sakrálních staveb, patřil také František Urban (1868 - 1919). Urbanovým nejrozsáhlejším dílem v oblasti sakrálního umění je secesně dekorativní výzdoba kapitulního kostela sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, kterou provedl se svou ženou v roce

110 KOSTÍLKOVÁ, 1994, s. 29., také CÍSAŘ, Jaromír. *Nástěnné malby Františka Sequense v Martinické kapli svatovítského chrámu v Praze : bakalářská práce*, BRNO : Masarykova Univerzita, Fakulta filosofická, 2006.

111 KOSTÍLKOVÁ, 1994, s. 24, 28.

1904. Na podobě interiéru úzce spolupracoval s architektem Mockerem, který rovněž navrhl velkou část vnitřního vybavení. Interiér kostela Urban pojednal vegetabilními a ornamentálními dekory, v nichž vsazené figury svatých působí rovněž spíše dekorativně.¹¹² Méně známý, ale kompletně malířsky pojednaný interiér se nachází v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Gruntě nedaleko Kutné Hory, vyprojektovaném Rudolfem Vomáčkou.¹¹³ Zde Urban v secesním, až muchovském stylu vytvořil nástěnné malby zobrazující Korunovaci Panny Marie, sv. Jáchyma a sv. Annu. Interiér doplňuje bohatá dekorace kombinující geometrické vzory s proplétaným ornamentem a rostlinnými rozvilinami. František Urban spolupracoval s architektem Ludvíkem Láblerem na několika projektech v Kolíně a v Kutné Hoře. Pro oba obnovované kostely, sv. Barbory a sv. Bartoloměje, vytvořil figurální vitrážová okna, bohatě zdobená rostlinnými ornamenty. V Kutné Hoře vedl ve spolupráci s Láblerem rovněž vnitřní výzdobu Vlašského dvora.

2.2. Popis výzdoby ochozových kaplí v kostele sv. Bartoloměje v Kolíně

Nástěnné malby z konce 19. století, kterým se věnuji v této práci, se nacházejí ve třech z šesti ochozových kaplí okolo presbytáře kostela. Kaple mají lichoběžníkový půdorys a tvořené jsou třemi stěnami, z nichž téměř celou plochu prostřední stěny zabírá od výše 2,5 metru hrotité okno s kružbou. Ostění okna navazuje přímo na koutové svazkové přípory oddělující jednotlivé stěny kaplí. Kaple jsou od sebe odděleny rovněž svazkovými příporami na oblých soklech. Klenbu každé kaple tvoří tři klenební výseče vymezené přístěnnými a klenebními profilovanými žebry. Na koutových příporách se pod náběhem klenby nacházejí drobné konzoly ve tvaru stylizovaných zvířecích hlav.

Kaple mají dvojí, někdy i vícero pojmenování. Starší názvy jsou odvozené ze zasvěcení kaplí. Jedná se ve směru od sakristie na severní straně presbytáře o kapli sv. Filomeny, kapli Narození Páně, kapli sv. Kříže, kapli sv. Barbory, kapli sv. Jana Nepomuckého a nakonec o kapli sv. Václava.¹¹⁴ Nověji jsou první čtyři kaple (uvedeno ve stejném pořadí) nazývány podle svých patronů jako kaple Mlynářská, Sladovnická (též Kolovratská), Řeznická, Šperlinkovská.¹¹⁵

Malířská výzdoba stěn a kleneb se nachází pouze v kapli Mlynářské, Řeznické a Šperlinkovské. Ostatní ochozové kaple mají na stěnách prezentováno kvádrové zdivo a klenby pokrývá hrubozrnná režná omítka.

112 Více viz HOŘEJŠÍ, 2001. s. 358-380.

113 Více viz BOJAROVÁ, Markéta. Skupina historizujících kostelů na Kolínsku. *Památky středních Čech*, 2001, roč. 15/2001, č. 2, s. 64, 65., HRNČIŘÍKOVÁ, Alžběta. *Malířská výzdoba farního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Gruntě : bakalářská práce*. BRNO : Masarykova Univerzita, Fakulta filozofická, 2009.

114 MÁDL, Karel B., 1897. s. 31.

115 RIŠLINK, 2007. s. 37-51.

Ve zmíněných kaplích je dodrženo stejné schéma výzdoby. Stěny jsou pojednány ornamentálním dekorem tvořeným pomocí šablony a lemovaným dekorativní bordurou. Spodní části stěn do výše zhruba 2,5 metru tvoří iluzivní draperie s šablonovým dekorem, zavěšená na malované konzole a doplněná ve spodní části malovanými třásněmi. Zvlnění draperie je naznačeno jednoduchými linkami. Barevnost a vzory dekorativní výmalby se v jednotlivých kaplích liší, celkově jsou plochy stěn laděny do tlumených teplých tónů a barevně výrazněji se projevují bordury a malované suknice. V klenebních polích se vznášejí figury andělů na modrém pozadí se zlacenými hvězdami. Figurální výjevy jsou doplněny rostlinným dekorem a každé klenební pole je lemováno dekorativní bordurou. V kaplích s výmalbou na stěnách a klenbě jsou polychromovány a zlaceny rovněž kamenné prvky.

2.2.1. Mlynářská kaple

Výzdobu stěn Mlynářské kaple vytváří jednoduchý okrový šablonový dekor na světle okrovém pozadí. Dekor je variací na motiv lilie. Tato malovaná tapeta je orámována bordurou tvořenou tmavě hnědými trojúhelníky střídajícími se tak, že dohromady vytvářejí uprostřed bordury klikatou čáru. Ve vnitřních trojúhelnících se nacházejí tři žluté květy, ve vnějších červený květ se třemi zelenými lístky. Malovaná suknice iluzivně zavěšená na konzole s šesti poutky je tvořena hnědým dekorem na modrém pozadí. Horní okraj suknice lemují bordura s jemným květinovým motivem ve žluté, hnědé a červené barvě. Spodní okraj malované draperie není dochován. Prolamování látky je pouze schematicky naznačeno třemi tmavými linkami vycházejícími od každého poutka.

V klenebních polích se nacházejí dvě figury andělů na modrém pozadí. V prostředním klenebním poli byla s největší pravděpodobností též postava anděla, výseč je však výrazně poškozena a malba se nedochovala. Obě zachované postavy andělů mají shodně světle růžové roucho s okrovým lemováním a bílý spodní šat. Oba drží v ruce polštář se čtyřmi střapci. Pravý anděl nese na polštáři korunu, levý patrně žezlo. Královské klenoty mohou odkazovat na atributy sv. Filomény, již je kaple zasvěcena.

Figury andělů jsou ve spodní části výjevu směrem k oknu kaple doplněny rostlinným dekorem. Výjevy v klenebních výsečích jsou orámovány bordurou složenou z rostlinných motivů červené a zelené barvy na světle okrovém pozadí, rovnoběžně s ní probíhá i další dekor tmavě modré barevnosti. Do modrého pozadí pak z okrajů bordury vybíhají drobné světlé lístky.

Kamenné profily svazkových přípor a žeber klenby jsou pokryty červenou, modrou a světle zelenou barvou.

V Mlynářské kapli se v současné době nenachází lešení, není tedy možné provést podrobnější vizuální průzkum klenby.

2.2.2. Řeznická kaple

V Řeznické kapli je dekor stěn tvořen okrovým rostlinným dekorem vytvářejícím kosočtverečný vzor na světlém podkladu. Obíhající bordura je složena z několika barev. Červené květy na modrém pozadí se střídají se zelenými lístky a vše je lemováno tmavě vínovou barvou. Vínová barva tvoří i pozadí za iluzivně pojatou draperií ve spodní části. Ta je zavěšena na malované konzole na čtyřech poutkách. Prověšení je dotvořeno tmavými linkami a stíny vycházejícími od poutek. Malovanou suknici tvoří světlemodro-zelená draperie s dekorem tmavších čtyřlístů a okrových lilií střídajících se v řadách nad sebou. Vrchní lem tvoří okrové květy na modrém pozadí. Spodní okraj suknice zdobí malované červené štrapse.

V klenebních polích jsou vymalovány tři velké postavy andělů s nástroji Kristova umučení - arma christi. Výmalba ikonograficky odpovídá zasvěcení kaple Svatému Kříži. Postavy jsou stejně jako v Mlynářské kapli provedeny na modrém pozadí se zlacenými hvězdami a ve spodním koutu jsou doplněny rostlinným dekorem. Levý anděl drží v ruce provaz, houbu na násadě a kopí, prostřední anděl nese Veroničinu roušku s otiskem Kristovy tváře, anděl v pravém poli pak Kristovu trnovou korunu. Andělé jsou oděni v roucha kombinující okrovou, světle červenou, světle zelenou a bílou barvu. Malířský styl draperie se odlišuje od maleb v Mlynářské kapli. Zatímco v té mají andělé pod jednoduše malovaným vrchním oděvem bílé splývající sukně, zde je draperie propracována složitěji. Roucha jsou rozevlátá, takže se odhaluje rubová strana látky, která má jinou barevnost než lícová strana. Draperie je skládaná v ostrých záhybech a kupí se především ve spodní části, kde zabírá téměř celou plochu malby. Klenební výseče jsou rovněž rámovány probíhajícím dekorem, zde kombinací světlých květů a zelených listů v okrových kruzích na červeném pozadí. Dekor je doplněn zlacenými prvky. Polychromie žeber a svazkových pilířů je shodná s Mlynářskou kaplí.

2.2.3. Šperlinkovská kaple

V sousední Šperlinkovské kapli se nachází obdobná výzdoba jako v kapli Řez-

nické. Plochu stěn tvoří dekor světle žlutých lilií na krémovém podkladu, který lemují bordura složená z modrých a růžových trojúhelníků na okrovém pozadí. V této kapli je poměrně celistvě zachována i suknice ve spodní části stěn, kterou tvoří červený rostlinný dekor na světlejším červeném pokladu. Suknice je opět zavěšena na iluzivní malované konzole na čtyřech poučkách, naznačeno je i stylizované prověšení látky doplněné stíny budícími dojem záhybů. Vrchní lem suknice a střapce na spodním okraji mají okrovou barvu.

Andělé na klenbě drží v rukou atributy sv. Barbory, a to věž, palmovou ratolest a kalich s hostií. Malba na klenbě je velice poškozená, a proto špatně čitelná, nicméně lze rozeznat obdobný malířský rukopis ve vytváření draperií jako v Řeznické kapli. Výjev v prostředním poli je doplněn dvěma rostlinnými dekory ve spodních koutech klenební výseče. Pravý dekor je utvářen poněkud odlišně od všech ostatních. Výjevy nejsou na rozdíl od Řeznické kaple lemovány dekorativní bordurou, ale pouze tenkým zlaceným proužkem. Mírně odlišná je i barevnost polychromie klenebních žeber, kde se nachází místo světle zeleného profilu oranžový.

2.3. Stav bádání a určení autorství malířské výzdoby

V literatuře se zmínky o výmalbě ochozových kaplí nevyskytují vůbec, s výjimkou brožury vydané v roce 1910 při příležitosti ukončení restaurování kostela.¹¹⁶ Novější literatura, zabývající se popisem kostela, malovanou výzdobu nezmiňuje a v rámci popisu ochozových kaplí nabízí většinou údaje pouze k oltářům a jinému inventáři zde umístěnému. Detailní popis kostela je zpracován ve standardním stavebně-historickém průzkumu z roku 2004, který, jak autoři sami uvádí, byl vyhotoven pro potřeby probíhající opravy kostela.¹¹⁷ V tomto popisu je však malbám věnováno velmi málo místa a údaje jsou nepřesné. Figurální malby andělů v jednotlivých klenebních polích kaplí jsou jednou označeny jako dekorativní, jednou jako nečitelné. Datace vzniku maleb je posunuta do počátku 20. století. Chybně je zmíněna malba na klenbě Sladovnické kaple, kde se ve skutečnosti nachází pouze rezná omítka s hrubým povrchem.

První výraznější zájem o malířskou výzdobu znamenal až provedení restaurátorského průzkumu ve třech ochozových kaplích (Sladovnická, Řeznická a Šperlinkovská) pedagogy a studenty Fakulty restaurování Univerzity Pardubice v roce 2010.¹¹⁸ Na základě vizuálního a sondážního průzkumu v komparaci s bádáním v archivních prame-

116 HLAVÁČEK - SIXTA - VÁVRA, 1910. s. 54.

117 SHP, s. 112, 113.

118 ALT, Jaroslav J. - BURDOVÁ, Anna - GOLDMANNOVÁ, Jitka - KRHÁNKOVÁ, Kateřina. *Restaurátorský průzkum omítek, barevných vrstev a kamenných prvků 3 ochozových kaplí v kostele sv. Bartoloměje v Kolíně, kaple Řeznická, Šperlinkovská a Svatojanská* : restaurátorská dokumentace. LITOMYŠL : Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování. 2010.

nech byly rozlišeny dvě vrstvy malířské výzdoby. Starší vrstvu tento průzkum datoval do 19. století, mladší opravu do doby restaurování v letech 1904 - 1910. Při tomto průzkumu se nepodařilo dohledat autora maleb.

Na tyto informace navazují ve vlastním restaurátorském průzkumu popsaném podrobně v praktické části diplomové práce, a rovněž ve vlastním archivním bádání.

Prvním vodítkem pro časové zařazení maleb je zmínka o výmalbě kaplí sv. Kříže, sv. Barbory a sv. Filomény (Řeznická, Šperlinkovská a Mlynářská) v popisu Václava Sixty z roku 1910: „*Táž dobroditelka*“ [A. Váchová] „*dala r. 1896 obnoviti oltář sv. Kříže v kapli ležící v ose chrámové; kobercové okno barevné objednáno na účet Jednoty pro opravu chrámu, a když i klenba té kaple a stěny byly polychromovány, ukázalo se, že by velebné prostory chrámové polychromií a účelnou úpravou nesmírně získaly. I uchopil se děkan Růžička té myšlénky a od té doby všecku svou péči věnoval jen jí.*“ [...] „*Polychromií stěn i kaple sv. Barbory a v kapli sousedící se sakristií obstaral děkan Růžička ze sbírek kostelních. Škoda jen, že malba ta provedena byla chatrným materiálem, takže delšího trvání míti nebude.*“¹¹⁹

Z té zmínky vyplývá, že malby byly pořízeny z vlastní iniciativy tehdejšího děkana nezávisle na plánované celkové opravě kostela a zaplaceny byly z darů a kostelních sbírek. Tento přístup byl běžný¹²⁰ a často měly jednotlivé kaple v kostele své objednavatele, kteří platili opravy a novou výzdobu. Tím lze vysvětlit, proč jsou v kostele sv. Bartoloměje malířsky vyzdobeny pouze tři z šesti ochozových kaplí. Výzdoba byla realizována postupně podle finančních možností a také podle zájmu.

Autora výmalby a přesnější časové zařazení se podařilo dohledat v pamětní knize města Kolína sepsané Františkem Potůčkem. Zde je uvedeno, že malbu v kapli sv. Kříže provedl roku 1897 malíř Vysekal z Kutné Hory. V témže roce bylo osazeno a zaskleno okno v této kapli a opraven oltář sv. Kříže.¹²¹ O výmalbě dalších ochozových kaplí kronika mlčí, ale při srovnání s předchozí citací Václava Sixty lze předpokládat, že výmalba následovala ihned po získání dalších peněz ze sbírek a darů. Rozhodně byla provedena před rokem 1904, kdy se rozeběhla celková oprava kostela, ale pravděpodobně následovala již v bližší době po dokončení výmalby kaple sv. Kříže.

Z roku 1892 se dochoval údaj v pamětní knize děkanství o výmalbě Kokovské kaple, přistavěné k jižní lodi v zadní části chrámu. „*Dekoratívni výzdoba svěřena osvědčenému v tom oboru p. Janu Vysekalovi, malíři z Kutné Hory, o což péči vedl sl. spo-*

119 HLAVÁČEK - SIXTA - VÁVRA, 1910. s. 54.

120 Viz např VORLÍČEK 1905.

121 SOKA Kolín, *Paměti král. města Kolína*, s. 399.

lek pro opravu chrámu Páně sv. Bartoloměje.¹²² Popisovaná dekorativní výzdoba není v současnosti v kapli prezentována, přebílena popř. odstraněna byla pravděpodobně během následujícího restaurování kostela. Údaj je důležitý tím, že přímo určuje konkrétního autora Jana Vysekala a zároveň zmiňuje vztah *Jednoty* k provedení výmalby.

2.3.1. Malíři Vysekalové z Kutné Hory a profesní životopis malíře Jana Vysekala

Jan Vysekal pochází z malířské rodiny z Kutné Hory.¹²³ Narodil 23. 4. 1854 jako druhý nejstarší ze čtyř synů malíře Františka Xavera Vysekala. Starší bratr Václav a mladší Hynek se stali rovněž malíři, stejně tak jako příslušníci mladší generace rodu, Janův syn František a Hynkovi synové Eduard a Ignác. Generace Jana Vysekala tvořila na konci 19. a na počátku 20. století a věnovala se převážně církevním zakázkám, obrazům s náboženskou tematikou a výmalbám kostelů. Jejich dílo se nachází především na Kolínsku a Kutnohorsku. Bratři často spolupracovali a často jsou uvedeni pouze příjmením, což stěžuje určení autorství u mnoha děl.

Jan Vysekal se věnoval především dekorativní výzdobě sakrální i profánní architektury. V tomto oboru překročil kolínský a kutnohorský region, několik významnějších zakázek měl v jižních Čechách. Jak uvádí Prokop Toman, samostatně vyzdobil interiér kostelů v Horažďovicích, Domažlicích, Sušici a v Černovicích u Tábora.¹²⁴ V roce 1901 vyzdobil interiér kostela v Kostelní Lhotě u Poděbrad nástěnnými malbami s výjevy z mariánské legendy. V roce 1899 pravděpodobně pracoval s bratrem Hynkem a synem Františkem na výmalbě kostela v Nové Vsi u Kolína, jehož výzdoba kombinuje dekorativní pojednání interiéru se vsazenými figurálními scénami.¹²⁵ V roce 1905 vyzdobil ornamentální dekorativní výmalbou kostel ve Starém Kolíně, v němž použil stejné schéma šablonové malby lemované bordurou s iluzivně malovanou suknicí ve spodní části stěn, jako v kostele sv. Bartoloměje. V presbytáři kostela ve Starém Kolíně je použita stejná šablona s rozvilinami a stylizovaným tvarem lilie, která se nachází na stěnách Řeznické kaple.

Z profánních nástěnných maleb je nejzajímavější výmalba zasedací síně Vlaš-

122 *Pamětní kniha děkanství kolínského*, svazek III.

123 Více o malířské rodině Vysekalů viz. BURDOVÁ, Anna. *Restaurování části nástěnné malby s postavami sv. Josefa a sv. Anny v kostele sv. Václava v Nové Vsi u Kolína. Malíři Vysekalové a jejich působení na Kutnohorsku a Kolínsku na přelomu 19. a 20. století : bakalářská práce*. Litomyšl : Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování, 2013.

124 TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců. II. díl L-Ž*, Ostrava, 1993. s. 677.

125 BURDOVÁ, 2013. s. 28.

ského dvora v Kutné Hoře, dokončená mezi léty 1902 až 1906. Zakázku získal malíř František Urban, který na ní pro svou pracovní vytíženost spolupracoval s dalšími malíři. Malby realizovali malíři Jaroslav a Karel Špillarové, Karel Ladislav Klusáček a Urbanova žena Marie. Jan Vysekal se synem Františkem podle Urbanových návrhů vytvořili malovaný figurální vlys a dekorativní výzdobu stropu a stěn zasedací místnosti.¹²⁶

Mimo nástěnné malířství se Jan Vysekal věnoval i olejomalbě a tvořil obrazy s náboženskou i světskou tematikou. Křížovou cestu pro kostel v Petrovicích u Uhlířských Janovic namaloval podle předloh Josefa Führicha.¹²⁷ Maloval rovněž i divadelní opony s vlasteneckými tématy, například pro Pelclovo divadlo v Rychnově nad Kněžnou. Zároveň se věnoval i restaurování starých děl. V Kutné Hoře restauroval obrazy v kostele sv. Jakuba a v kostele sv. Barbory, dále pak v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci u Kutné Hory. Restauroval také některé z obrazů v Kapli sv. Kříže na Karlštejně.¹²⁸

Jan Vysekal spolupracoval s akademickými malíři, sám akademické vzdělání neměl. Jeho tvorba je stylově velmi bohatá. Často pracoval podle návrhů a předloh jiných malířů. Ovlivněn byl jak akademickým malířem Františkem Urbanem, se kterým spolupracoval na výzdobě Vlašského dvora, tak nazarenismem absolventa pražské Akademie Josefa Führicha. Ve své tvorbě spojil monumentální a realisticky pojatou historickou malbu se stylizovanou a jednoduše působící malbou náboženských témat. Schopnost celkově dekorativně pojednat interiér dokázal na několika případech sakrální architektury. Dekorativní šablonové nástěnné malby lze vnímat spíše jako řemeslnou činnost než jako invenční výtvarné umění, nicméně v tomto oboru Jan Vysekal dosáhl výborných výsledků.

3. K problematice koncepce současného restaurátorského zásahu na nástěnných a nástropních malbách v Řeznické kapli

Malby ve všech třech malovaných ochozových kaplích byly v minulosti značně poškozeny zatékáním vody a před zahájením restaurátorských prací se nacházely v havarijním stavu. V Mlynářské kapli zcela chybí figurální malba v prostředním klenebním poli, v místě se nachází rozsáhlý defekt. Některé další figurální výjevy v klenebních polích kaplí jsou značně poškozené a těžko čitelné. Poškození se projevuje buď výrazným ztmavnutím barevné vrstvy, bílými povlaky výkvětů solí a ztrátou barevnosti, nebo částečnou či úplnou ztrátou barevné vrstvy. Stávající malbu tvoří dvě časově mírně vzdálené barevné vrstvy, z nichž mladší, kterou lze charakterizovat jako relativně souvislou přemalbu, ne vždy kopíruje starší malbu. Obě vrstvy jsou v některých částech porušené a odhalují se tak posuny v kresebném rozvrhu i odlišná barevnost. Malířská dekorativní

126 ŠTROBLOVÁ, Helena - ALTOVÁ, Blanka. *Kutná Hora*, Praha, 2000. s. 482.

127 BURDOVÁ, 2013, s. 35-36.

128 TOMAN, 1993. s. 677.

výzdoba stěn kaplí je rovněž značně degradovaná a dochovala se pouze částečně. Na většině plochy stěn vykazuje malba změněnou barevnost - ztmavnutí vlivem zvýšené vlhkosti v důsledku zatékání, nebo naopak ztrátu barevnosti v důsledku vyblednutí či úbytku barevné vrstvy. Původní barevnost se dochovala pouze v místech, kde byl dlouhodobě umístěn mobiliář kaplí, především oltář.

Restaurování malířské výzdoby je součástí opravy celého kostela, která probíhá již několik let. V interiéru byly ošetřeny a restaurovány kamenné prvky, zdivo a omítky v lodích a chóru kostela, v současné době pokračují práce v ochozových kaplích, které nejsou pojednány malířskou výzdobou. Při tomto zásahu bylo provedeno sjednocení barevnosti kamenných prvků a omítek závěrečnou lazurou ve světle okrovém tónu, imitujícím barevnost pískovce. V kostele je rovněž průběžně restaurován mobiliář, jehož restaurování probíhá rekonstrukčním způsobem, který zahrnuje imitativní doplnění poškozených a chybějících částí.

Při vytváření koncepce restaurátorského zásahu na nástěnných malbách bylo třeba zohlednit několik hledisek. Základním požadavkem investora (Římskokatolická farnost) bylo zajištění harmonického vyznění celého interiéru v jeho estetické i liturgické poloze. K tomu by malířská výzdoba kaplí měla, samozřejmě, též přispívat. Restaurování nástěnných maleb, tvořících neoddelitelnou součást prostoru kostela, by mělo být pojímáno v kontextu celé současně probíhající opravy kostela. V této souvislosti je třeba koncipovat přístup k poškozeným místům v malbě, řešit jejich následnou prezentaci a estetické (výtvarné) působení malířské výzdoby jako celku.

Restaurátorský zásah by měl zároveň splňovat všeobecně přijímané etické požadavky, kladené v současné době na zodpovědné restaurování. Mezi tyto požadavky patří například nezbytnost rozpoznatelnosti původních částí od restaurovaných, reverzibilita restaurátorského zásahu i umožnění dalšího zásahu v budoucnosti. Všechny tyto požadavky jsou založeny na myšlence, že restaurované dílo je historický dokument, který představuje nejenom specifickou výtvarnou kvalitu, ale je nositelem i historické výpovědi. Jeho obsah by během restaurování neměl být měněn.¹²⁹

Pojmem restaurování všeobecně rozumíme souhrn několika činností, jejichž cílem je pokusit se o to, vrátit restaurované dílo do lepší, to znamená méně poškozené podoby.¹³⁰ Restaurování v sobě zahrnuje několik možných přístupů, od konzervačních po rekonstrukční. Konzervování lze chápat jako synonymum pro restaurování¹³¹, ale také

129 Více o tom: MUÑOZ VIÑAS, 2005. s. 5-6.

130 MUÑOZ VIÑAS, 2005. s. 17.

131 Jeden či druhý výraz je častěji používán podle jazykových zvyklostí v různých zemích. V germánských jazycích, např. v angličtině, převládá označení „conservation“, zatímco v románských jazycích je ta samá činnost označována jako „restauro“ (italština), „restauración“ (španělština) či „restauration“ (francouzština). MUÑOZ VIÑAS, 2005. s. 14.

rozdílně podle toho, zda v průběhu této činnosti dochází k záměrné rozpoznatelné změně objektu. Konzervování ve smyslu ochrany je činnost, „*kteřá je zamýšlená s cílem udržet vnější vnímatelné vlastnosti předmětu v jejich současném stavu, jak jen to bude možné, čehož se obvykle dosahuje pomocí změny některých vnitřních, nepostřehnutelných vlastností. Naproti tomu restaurování může být definováno jako činnost, která usiluje o viditelné změny.*“¹³² V tomto smyslu restaurování v sobě zahrnuje i doplňování chybějících či poškozených částí díla, tedy retuše a případné rekonstrukce.

U dekorativní šablonové výmalby v ploše stěn Řeznické kaple bylo jako nejšetrnější přístup zvoleno zakrytí maleb a vytvoření rekonstrukce malby na nový podklad. Vzhledem k rozsahu poškození malby by výsledná podoba, která by vyhovovala požadavkům investora, nutně znamenala při restaurátorském zásahu velký rozsah retuší zasahujících do originální barevné vrstvy, což by se v důsledku místy rovnalo v podstatě plošné rekonstrukci, přemalbě. Z tohoto důvodu bylo přistoupeno ke konzervaci torza šablonové výmalby, jejímu zakrytí vápenným nátěrem a k provedení rekonstrukce dekoru na tuto separační vrstvu. Barevnost nové šablonové výmalby vychází z barevnosti nejlépe dochovaných míst původní malby.

Jiný přístup byl zvolen u figurální a dekorativní malby v klenebních polích kaple. Varianta zakrytí malby a provedení nové rekonstrukce byla vyloučena z několika důvodů. V první řadě se jedná o rozdílné typy malby. Figurální malba v sobě nese malířský rukopis, který mimo specifické výtvarné kvality představuje i hodnoty vypovídající o konkrétní době, kdy, v rámci restaurování objektu na počátku 20. století, byla volena dobově poplatná celková koncepce prací na obnově malířské výzdoby klenebních polí ochozových kaplí. Zakrytím malby a vytvořením rekonstrukce by se tak ztratila část historické výpovědi obsažená v díle a v této souvislosti i možnost identifikace dvou časově odlišných barevných vrstev, které svědčí o průběhu restaurování dílčích partií interiéru. Velké poškození navíc ubírá malbě na čitelnosti a bránilo by v detailní orientaci při případné tvorbě rekonstrukce.

Po provedení průzkumu a odlišení dvou časových vrstev bylo rozhodnuto zachovat obě vrstvy v celém dochovaném rozsahu. Poškození malby vyžadovalo řešit způsob, jakým bude provedeno doplnění chybějících a poškozených částí. Po restaurátorském zásahu by měla malba působit celistvě, přesto by doplněné části měly být rozpoznatelné i z běžného odstupů diváka. Retuše velmi drobných defektů byly voleny nápodobivé. Větší defekty barevné vrstvy, nacházející se jak na originálním podkladu, tak na tmelečných plochách, byly pojednány formou světlejší lokální retuše, případně formou dílčích rekonstrukcí, kde rozpoznatelnost doplňků je určena světlejší, méně výraznou barevností.

132 MUÑOZ VIÑAS. 2005. s. 20. Citováno dle pracovního překladu Marty Polákové a Jaroslava J. Alta.

V dekorativní borduře lemující figurální výjev byly na tmelených plochách rekonstruovány všechny barevné vrstvy, v místech figurálního výjevu byla doplněna základní barevnost okolí a kresba naznačující hlavní tvary, bez imitace malířských detailů, jako je šrafování a stínování.

Na klenební pole a stěny kaple navazují polychromované kamenné články, přípo-ry a žebra, u kterých je situace dochování barevné vrstvy v jejich průběhu odlišná. Retuš poškozených míst vychází z lokální barevnosti okolí defektu a byla provedena ve světlejším, méně výrazném odstínu. Tmelené plochy byly zapojeny pomocí rekonstrukce základní barevnosti polychromie, rovněž ve světlejším tónu.

Způsob retuší a rekonstrukce na referenční ploše je podrobněji popsán v popisu restaurátorského zásahu v praktické části diplomové práce, a rovněž v textové příloze č. 11 - Zápis z kontrolního dne 27. 9. 2012.

III. PRAKTICKÁ ČÁST

1. Základní údaje

1.1. Lokalizace

Kraj: Středočeský

Okres: Kolín

Obec: Kolín

Adresa: Kostel sv. Bartoloměje, Brandlova 24, 280 02 Kolín I

Bližší určení místa popisem: Úsek vymezený k restaurování se nachází v klenebním poli C nad jižní stěnou Řeznické kaple a na přilehlých částech klenebního a přízvedního žebroví.

Klasifikace: NP (Národní kulturní památka)

Rejstříkové číslo objektu v ÚSKP: 19709/2-735 (zapsáno do státního seznamu před rokem 1988)

Památkou od: 3. 5. 1958. Národní kulturní památkou od roku 1995.

1.2. Údaje o památce

Autor maleb: Neznámý

Sluh a datace maleb: Stávající malovaná výzdoba ochozových kaplí z devadesátých let 19. století, kaple Řeznická vymalována v roce 1896, upravena pravděpodobně během restaurování kostela v letech 1904-1910.

Technika malby: Spodní barevná vrstva: vápenné secco; vrchní (druhotná) barevná vrstva: vápenné secco s příměsí organického pojiva, především v dekorativní borduře nalezeny proteiny a vysýchavý olej

Rozměry: Vymezený úsek přibližně 8 m²

Předchozí známé opravy a restaurátorské zásahy: Chór kostela včetně ochozových kaplí opravován po roce 1884 pod vedením Josefa Mockera. V této době patrně vznikla malovaná výzdoba kaplí. V letech 1904-1910 proběhlo rozsáhlé restaurování kostela podle plánů Josefa Mockera, vedené Ludvíkem Láblerem. Na malbě se nachází vrstva přemalby pocházející nejspíše z doby tohoto zásahu.

1.3. Údaje o akci

Vlastník: Římskokatolická farnost Kolín

Objednatel: Římskokatolická farnost Kolín, vikariát Kolín

Památkový dohled a konzultace: Ludmila Maděrová (NPÚ ú. o. p. stř. Čech),
Mgr., BcA. Zdeňka Lebedová Glaserová, Mgr. Petr Skalický (NPÚ ústř. pracoviště)

Termín akce: duben - říjen 2012

Zhotovitel: Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování, Ateliér restaurování děl nástěnné malby, kamenných prvků a povrchů architektury, Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl

Vedoucí práce: doc. Jaroslav J. Alt, akademický malíř a restaurátor

Odborné konzultace: BcA. Kateřina Krhánková, restaurátorka, Ing. Jindřich Rineš, statik

Restaurovala: BcA. Daniela Urbanová, Bítouchov 152, 513 01 Semily, studentka II. ročníku navazujícího magisterského studia na FR UPCE. Restaurátorský zásah tvoří součást magisterské diplomové práce.

Technologické analýzy, konzultace:

Technologická laboratoř FR UPCE: Ing. Blanka Kolinkeová, Ing. Karol Bayer,
Ústav chemické technologie restaurování památek VŠCHT: Ing. Miroslava Novotná, CSc., Ing. Tereza Tribulová

Biologická laboratoř Národního archivu: PhMr. Bronislava Bacílková

2. Restaurátorský průzkum

2.1. Vymezení úseku určeného k provedení komplexního restaurátorského zásahu

Úsek určený k provedení komplexního restaurátorského zásahu včetně předcházejícího restaurátorského průzkumu se nachází v jedné ze tří klenebních výsečí klenby Řeznické kaple. Jedná se o výseč v dokumentaci označenou písmenem C, která navazuje na jižní stěnu Řeznické kaple. V daném klenebním poli je vymalován figurální výjev - postava anděla - který je doplněn rostlinným dekorem v pravé spodní části výseče. Celý výjev je lemován dekorativní bordurou. K vymezenému úseku patří i přilehlá část kle-

nebních a přístěnných polychromovaných žeber. Část klenebního žebra, které odděluje výseč C od klenebního pole nacházejícího se nad ochozem presbytáře, je zahrnuta celá, tzn. restaurátorský zásah bude proveden od vytaženého hřebínku ve středu žebra po obou stranách profilu žebra. Na části klenebního žebra, které odděluje klenební výseč C od klenební výseče B (výseč nad oknem v Řeznické kapli), bude restaurátorský zásah proveden pouze na té straně profilu žebra, která navazuje na klenební výseč C. Na straně, která navazuje na klenební výseč B, budou provedeny pouze základní zajišťovací konzervační práce (tj. ometení od hrubých nečistot, prekonsolidace barevné vrstvy, hloubková konsolidace, bude-li potřeba). Část přístěnného žebra, které se nachází mezi výsečí C a jižní stěnou Řeznické kaple, je do vymezeného úseku zahrnuta celá. Vymezený úsek je znázorněn na schématu č. 1 v grafické a obrazové příloze praktické části.

2.2. Předešlý restaurátorský průzkum

Na podzim v roce 2010 byl studenty Fakulty restaurování Univerzity Pardubice pod vedením doc. Jaroslava J. Alta, ak. mal. a BcA. Kateřiny Krhánkové proveden restaurátorský průzkum barevných vrstev, omítek a kamenných prvků ve třech ochozových kaplích (kaple Řeznická, Šperlinkovská a Svatojanská) kostela sv. Bartoloměje v Kolíně¹³³. Tento průzkum byl následně rozšířen na podzim roku 2011 v Řeznické kapli¹³⁴ a na jeho základě byl vypracován restaurátorský záměr na restaurování části nástěnné a nástropní malby nacházející se na jižní stěně a v klenební výseči C včetně přilehlých částí žebroví.

Cílem první etapy průzkumu bylo základní zařazení současné výzdoby ochozových kaplí do historicko-společenských souvislostí, popis poškození, stratigrafie starších barevných a omítkových vrstev, fotodokumentace stávajícího stavu a poškození. Výstupem jsou též chemicko-technologické analýzy zaměřené na určení typu pojiva malby, zjištění vlhkosti a míry zatížení vodorozpustnými solemi. Součástí výsledků první etapy průzkumu je návrh dalšího postupu technologického průzkumu (např. monitoring vlhkosti v Řeznické kapli).

V druhé etapě prací v Řeznické kapli bylo provedeno základní zajištění (hloubkové zpevnění) omítkových vrstev v klenebních výsečích A a B, zajištění barevných vrstev (prekonsolidace) na části jižní stěny Řeznické kaple a vyhotovení restaurátorského záměru na restaurování části maleb v Řeznické kapli.

133 ALT - BURDOVÁ - GOLDMANOVÁ - KRHÁNKOVÁ, 2010.

134 KOCIÁNOVÁ, Ivona - KRHÁNKOVÁ, Kateřina - TITOR, Tomáš. *Konzervace omítek a barevných vrstev Řeznické kaple v chrámu sv. Bartoloměje, Kolín : restaurátorská dokumentace*. LITOMYŠL : Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování. 2011.

2.3. Cíle navazujícího rozšířeného restaurátorského průzkumu

- Ověření a upřesnění výsledků získaných předchozím restaurátorským průzkumem.
- Určení míry zatížení vlhkostí a vodorozpustnými solemi a zvolení vhodného postupu případného ošetření (odsolení atd.).
- Rozlišení jednotlivých vrstev malířské výzdoby, identifikace a určení míry druhotných zásahů (přemalby) a vypracování koncepce restaurátorského zásahu (problematika případného odstranění nebo redukce druhotných zásahů).
- Vypracování podrobného návrhu na restaurování, zvolení vhodné technologie konzervátorských a restaurátorských postupů.

2.4. Metody rozšířeného průzkumu

- Vizuální průzkum v rozptýleném denním světle, v razantním bočním osvětlení, v UV světle a pomocí infračervené kamery v IR části světelného spektra.
- Stratigrafické sondy v barevných a podkladových vrstvách.
- Chemicko-technologický průzkum (přesná identifikace pojiva jednotlivých barevných a omítkových vrstev malby a polychromie žeber, kvantitativní i kvalitativní analýza vodorozpustných solí v tenkém souvrství vrchních omítkových a barevných vrstev, kvantitativní a kvalitativní analýza obsahu vodorozpustných solí v odsolovacích zábalách, zjištění míry sulfatizace povrchu malby poškozeného zatékáním, identifikace některých pigmentů barevných vrstev, identifikace materiálů zlacení).
- Zkoušky prekonsolidace barevných vrstev.
- Zkoušky čištění barevných vrstev.
- Zkoušky odstranění či redukování druhotných zásahů - přemalby.
- Zkoušky odstranění či redukování ztmavlých skvrn způsobených zatékáním.
- Zkoušky odstranění bílého povlaku uhličitanu vápenatého vyplaveného zatékáním.
- Zkoušky redukce obsahu solí pomocí odsolovacích zábalů.
- Zkoušky stabilizace síranu vápenatého pomocí nanosuspenze hydroxidu barnatého.

2.5. Neinvazivní metody

2.5.1. Vizuální průzkum v rozptýleném denním světle

Vizuálním průzkumem v rozptýleném světle bylo zjištěno, že malba je velmi poškozena zatékáním. V levém spodním cípu klenby se nachází velký defekt (cca 75 x 50 cm), v němž v minulosti došlo k odpadnutí barevné vrstvy i omítkových vrstev. Odkryty jsou zde spodní omítkové vrstvy, několik vrstev vápenných nátěrů a kamenné zdivo. V okolí defektu jsou omítky uvolněné od spodních vrstev. Omítkové vrstvy jsou degradované vlivem zatékání a pravděpodobně i vlivem opakované hydratace a krystalizace vodorozpuštěných solí. V místě defektu jsou jednotlivé vrstvy nátěrů velmi zpevněné, ale křehké a vzájemně nesoudržné.

V místech, kde figurální výjev lemují dekorativní bordura a zároveň v místech styku klenebních a přístěnných žeber se zdivem klenby, se objevují podélné praskliny v omítkových vrstvách. Vrchní omítkové vrstvy jsou zde uvolněné, místy velmi odchlíplé, spodní vrstvy jsou nesoudržné až sypké. To může být způsobeno tlakem či pnutím v místech napojení klenebních a přístěnných žeber na zdivo klenby. V těchto místech se také nachází silnější vrstva vyrovnávací omítky.

V horním cípu u vrcholu klenby je výrazná statická trhlinka vedoucí příčně přes obě žebra a plochu klenby mezi nimi. V nejširším místě jsou žebra od sebe vzdálena cca 2,5 cm. Tato trhlinka bude konzultována se statikem.

V malbě se nacházejí defekty po starším sondážním průzkumu (3 hloubkové sondy o rozměrech cca 5 x 5 cm).

Malba je tvořena dvěma barevnými vrstvami. Spodní barevná vrstva je téměř celá překryta vrchní, druhotnou barevnou vrstvou, která je více poškozena. Rozdíl mezi oběma vrstvami je dobře patrný v ploše modrého pozadí. Spodní vrstvu tvoří světle modrá zářivá barva, která je poměrně kompaktní. Vrchní vrstva je tmavší, tupější. Vrchní vrstva je nesoudržná, místy se sraňuje, místy se odlupuje v drobných šupinkách.

Zjištění poměru mezi původní realizací a pozdějšími zásahy, tedy určení rozsahu přemalb, bude předmětem dalšího průzkumu (sondážní průzkum, průzkum v UV světle, průzkum v IR části světelného spektra, chemicko-technologický průzkum, zkoušky čiš-

tění, zkoušky snímání přemalby). Další otázkou je stav dochování originální vrstvy pod vrstvou přemalby a případně také možnosti snímání (redukování) vrstvy přemalby bez narušení originální vrstvy.

Na profilu klenebních žeber je barevná vrstva nesoudržná a silně se sprášující. Místy byla mechanicky poškozena otěrem při stavbě lešení. V silně degradované vrstvě jsou patrné otisky rukou, škrábance a vrypy. Na vrchních částech profilu žeber je silná vrstva prachu a nečistot. Prach je provázán s degradovanou barevnou vrstvou polychromování.

2.5.2. Vizuální průzkum v bočním nasvícení

V bočním světle se zvýraznilo poškození omítkových vrstev. Lépe viditelný je reliéf, zvlnění v místech, kde je vrchní omítková vrstva uvolněná od podkladových vrstev. Podél žeber vidíme linii, kudy prochází podélná prasklina. Povrch je v těchto místech vzdutý, někde došlo k prolomení vrchní tenké vrstvy omítky, která se zvedá a odlupuje. Spodní vrstvy jsou silně degradované.

Barevná vrstva je především v oblasti dekorativní bordury a polychromie žeber uvolněná od podkladu a v šupinkách se odlupuje. V oblasti vrchních částí žeber je navíc pokrytá silnou vrstvou prachu.

Z původní realizace je dobře viditelný hrubý povrch omítky s vystouplými zrny písku a drobnými rýhami způsobenými opracováním povrchu pravděpodobně dřevěným hladítkem. Na přístěnných profilovaných žebrech je viditelné poškození kamene, ztráta profilu a nerovný povrch, který se nachází pod barevnou úpravou. Polychromie byla v těchto místech provedena na poškozené kamenné prvky.

Dále můžeme v některých místech pozorovat způsob nanášení barvy. Tahy štětce jsou například viditelné v modré barvě okolo rostlinného dekoru v pravé části výjevu. Je znatelné, že vrchní modrá barevná vrstva v pozadí je vedena okolo dekoru, není tedy pod ním. Pravděpodobně se jedná o vrstvu přemalby.

2.5.3. Průzkum v UV světle

V ultrafialovém světle na výjevu luminují bílé až světle modře místa poškozená zatékáním, je možné, že se jedná o luminiscenci vodorozpustných solí. Světle fialovou luminiscenci má originální modrá barevná vrstva v pozadí. Světle modře se jeví původní bílá barevná vrstva šatu. Naopak přemalby se místy zobrazují jako tmavší. V modrém

pozadí, v rostlinném dekoru, v křídlech a ve vlasech anděla jsou přemalby tmavě fialové. Jedná se o místa, která mají ve viditelném světle různou barevnost, tmavě fialová barva v UV světle je tedy patrně vlastnost spíše použitého pojiva než jednotlivých pigmentů. V bílém šatu anděla výrazně žlutooranžově luminují některá místa druhotné vrstvy. Žlutooranžovou luminiscenci může vykazovat zinková běloba. V místech defektů této vrchní vrstvy prosvítá světle modře luminující vrstva původní (ve viditelném světle bílá). Velmi tmavé se jeví konturovací linie, a to nejen tmavé linie druhotného zásahu, ale i původní, světlejší linie, které jsou v UV světle viditelné i pod překryvnou druhotnou vrstvou. Dobře viditelná jsou tedy místa, kde se linie přemalby neshodují s původní realizací - linie se tu zdvojují. V bílém šatě anděla jsou velmi dobře viditelné některé kontury, které jsou překryty druhotnou vrstvou a ve viditelném světle pouze slabě prosvítají v místech, kde je druhotná vrstva poškozena.

V UV světle dochází ke dvojí luminiscenci u zlacení - okolo kovu jsou zřetelná sytě oranžová a sytě žlutá místa. Oranžovou luminiscenci má v UV světle šelak. Oranžová vrstva se na některých místech jeví jako vrchní, překrývající zlacení, na jiných místech zase jako spodní vrstva pod zlacením. O jaký materiál se jedná a kde se nachází, bude upřesněno chemicko-technologickým průzkumem. Žlutou luminiscenci má podkladová vrstva zlacení, složení podkladové vrstvy je rovněž předmětem chemicko-technologického průzkumu.

2.5.4. Průzkum v infračerveném světle

Malba byla nasvícena infračervenými lampami a snímána kamerou s vloženými filtry 1000, 1300 a 1500 nm. Na kameře jsou zřetelné některé konturovací linie spodní barevné vrstvy, které se neshodují s vrstvou přemalby.

2.6. Invazivní metody průzkumu

2.6.1. Sondážní průzkum

Sondážní průzkum byl zaměřen na určení stratigrafie barevných a podkladových vrstev na malovaném výjevu a na polychromii žeber klenby. Vycházeli jsme částečně z již provedených starších sond, některé sondy byly rozšířeny a jiné provedeny nově. Pro srovnání restaurovaného výjevu s malbou ve vedlejší klenební poli zakrytém omítkou byly rozšířeny sondy v překryvné omítce tohoto pole.

- V místech figurální malby byla k popisu stratigrafie použita hloubková sonda z předchozího průzkumu K3/S5, popis jednotlivých vrstev byl upraven.

- Na klenebním žeburu byla provedena sonda S1 - stratigrafie nátěrových vrstev polychromie.
- Na vedlejším klenebním poli zakrytém omítkou byla rozšířena sonda z předchozího průzkumu K3/S3, odkrývající malovaný výjev.

Číslování vrstev je shodné u sond K3/S3 a K3/S5 (klenební pole), u sondy S1 (polychromie žebra) se počet vrstev a jejich číslování liší. Vzhledem k poškození jednotlivých vrstev, které byly především v ploše klenebních polí před dalšími úpravami často odstraňovány, nelze s jistotou určit souvislost jednotlivých vrstev u žeber a plochy klenebních polí. Sjednocení číslování by tedy mohlo být zavádějící.

V místech figurální malby v klenební výseči C (sonda K3/S5, viz. obr. č. 22) byly určeny vrstvy:

- O1 vrstva jemnozrnné omítky, poškozená působením vodorozpustných solí a zatékáním
- 1 2 zažloutlé vápenné nátěry, jeden šedý
 - 2 5 bílých nátěrů
 - 3 2 šedé nátěry, velmi pevné
- 4(O3) tenká bílá vrstva, jemný vápenný štuk, místy vyrovnávací omítka (v sondě pouze velmi tenká vrstva štku, vyrovnávací omítka O3 se nenachází)
- 5 žlutá podkladová vrstva malby (pod malbou bordury)
 - 6 malba z 19. století
 - 7 tmavší degradovaná vrstva malby, oprava vrstvy č. 6, pravděpodobně mezi léty 1904-1910

V místech červeně polychromovaného oblouku v profilu žebra (sonda S1, viz. obr. 20, 21) byly určeny vrstvy:

- K kámen
- 1 bílý nátěr
 - 2 černá vrstva - pravděpodobně nejstarší barevná úprava kamenných článků, chemicko-technologickým průzkumem určena břidlicová čern
 - 3 šedá vrstva
 - 4 růžová vrstva (chemicko-technologický průzkum: přírodní železitá červen)
 - 5 2 vrstvy bílého nátěru, spodní lehce našedlá
 - 6 šedý nátěr
 - 7 2-3 bílé nátěry
 - 8 teple šedá vrstva
 - 9 bílý nátěr
 - 10 barevná úprava z 19. století)

- 11 tmavší degradovaná vrstva, fragmenty, oprava malby z 19. století, pravděpodobně vrstva z let 1904-1910)

V místech sousedního klenebního pole zakrytého překryvnou omítkou (rozšířená sonda K3/S3, viz. obr. č. 24) byly určeny vrstvy:

O1 historická jemnozrná omítka

1 šedá vrstva

2 cca 5-6 bílých vápenných nátěrů

3 2 šedé vrstvy

O3 střednězrná šedookrová omítka s hrubším povrchem, rozdílná tloušťka vrstvy (2 mm - 1 cm), (odpovídá vrstvě 4 v klenební výseči C)

5 chybí

6 malba z 19. století

O4 hrubozrná vápno-cementová vrstva omítky překrývající malbu z 19. století, časově odpovídá vrstvě 7 (tmavší degradovaná vrstva malby, oprava vrstvy č. 6, pravděpodobně mezi léty 1904-1910)

Shrnutí sondážního průzkumu

V klenebním poli C se nachází historická jemnozrná vápenná omítka (O1). Na nábrusech odebraných vzorků byla identifikována vrstva nečistot na této omítce a pod dalšími překryvnými vrstvami. Je tedy pravděpodobné, že omítka mohla být určitou dobu prezentována bez překryvného nátěru¹³⁵. Na omítce se nachází našedlý vápenný nátěr. Lokálně se objevuje vysprávka střednězrnou okrovou omítkou (O2)¹³⁶. Následuje několik vrstev bílých a šedých vápenných nátěrů. V defektech jsou tyto nátěry ztmavlé a zkřehlé vlivem zatékání. Na žádné z těchto vrstev nebyla nalezena malba¹³⁷. Přes tyto nátěry (místy nesoudržné) byla nanášena vrstva jemného vápenného štku (4), na většině plochy ve velmi tenké vrstvě (1 - 2 mm). Při okrajích klenebního pole je nanášena střednězrná šedookrová vyrovnávací omítka (O3) v rozdílné tloušťce, místy až 2 cm. Na tomto vápenném štku a vyrovnávací omítce je provedena malba z konce 19. století. Pod dekorativní borduru lemující figurální výjev se nachází žlutá podkladová vrstva, od modrého pozadí figurálního výjevu oddělena linkou tužkou. Při samotné malbě byla hranice mezi figurálním výjevem na modrém pozadí a bordurou na žlutém podkladu posunuta, modrá barva z pozadí přesahuje 1 - 2 cm přes žlutý podklad. Malba figurálního výjevu na modrém pozadí je poměrně kompaktní, zatímco malba bordury a část modré vrstvy, která se nachází na žlutém podkladu, se dochovala jen velmi málo. Tuto barevnou vrstvu v malbě bordury lze jen velmi těžko odlišit od překryvné vrstvy přemalby, která se nachází v celé ploše výjevu. Posunutí hranice mezi figurálním výjevem a dekorativní

135 ALT - BURDOVÁ - GOLDMANOVÁ - KRHÁNKOVÁ, 2010. s. 6.

136 ALT - BURDOVÁ - GOLDMANOVÁ - KRHÁNKOVÁ, 2010. s. 6.

137 ALT - BURDOVÁ - GOLDMANOVÁ - KRHÁNKOVÁ, 2010. s. 6.

bordurou je schematicky zobrazeno v obrázku č. 33 v grafické a obrazová příloze praktické části.

Na žebrech se přímo na kamenných profilech nachází několik vrstev polychromie. Pravděpodobně se vždy jednalo o monochromní pojetí celého profilu žebra, vyjma současné barevné úpravy. Nejstarší vrstva je bílá, pravděpodobně podkladová pod další barevnou úpravu. Následuje černá vrstva, šedá vrstva, růžová vrstva, 2 bílé vrstvy, šedá vrstva, 2 -3 bílé vrstvy a šedá vrstva. Následná bílá vrstva tvoří pravděpodobně podkladovou vrstvu pro barevnou úpravu z konce 19. století. V tomto barevném pojetí jsou konvexní profily (obloučky) provedeny červenou a světle zelenou barvou na klenebních žebrech a červenou a světle žlutou barvou na přístěnném žeburu. Vrstva z 19. století byla rovněž upravena patrně v letech 1904-1911 do současně prezentované podoby. Tato vrstva kopíruje červenou a světle žlutou či světle zelenou barevnost na konvexních profilech. V konkávním prohnutí (výžlabek) je přidána tmavě vínová vrstva překrytá modrou vrstvou. Současná podoba profilu žeber je tedy tvořena 3 barevnými pruhy: červená-modrá-žlutá a červená-modrá-zelená.

V klenebním poli nad ochozem byla rozšířena sonda odhalující malbu z konce 19. století. Tato malba je rovněž provedena na starších omítkových a nátěrových vrstvách. Při úpravě v letech 1904-1910 byla malba částečně oškrábána a zakryta hrubozrnnou vápno-cementovou omítkou s hrubým povrchem O4. Na povrchu malby se nenachází oprava malby (přemalba) z let 1904-1910, sonda je tedy cenná pro zhodnocení výtvarného tvarosloví starší vrstvy malby.

2.7. Chemicko-technologický průzkum

2.7.1. Průzkum omítek

Na průzkum omítek byly odebrány 2 vzorky omítek:

- VO1 - předpokládáme původní gotickou omítku z doby Petra Parléře - odebráno z defektu v pravém spodním rohu klenební výseče C (chybí zde barevná vrstva, omítka se nalézá pod novější vrstvou jiné omítky)
- VO2 - předpokládáme omítku z 19. století - rekonstrukce chrámu pod vedením Josefa Mockera - odebráno ze sondy v klenební výseči zakryté hrubou omítkou

Rentgenovou difrakční analýzou bylo stanoveno kamenivo a pojivo omítek. Vzorek VO1 byl stanoven jako čistě vápenná omítka. Ve vzorku VO2 byla nalezena sádra, omítka byla označena jako vápno-sádrová.

Podrobně viz. textová příloha č. 2 (XRD pojiva: Chrám sv. Bartoloměje v Kolíně, vzorky omítek VO1, VO2).

2.7.2. Stratigrafie barevné vrstvy

Z vymezeného úseku byly odebrány 4 vzorky na stratigrafii barevných vrstev, pro porovnání byly odebrány 3 vzorky ze sousedních klenebních výsečí a dále byly zpracovány 3 vzorky odebrané při průzkumu v roce 2010.

Vymezený úsek (klenební výseč C):

- V2 - modrá barva, pozadí, pouhým okem jsou viditelné 2 modré barevné vrstvy (spodní světlejší a kompaktnější, vrchní tmavší a zpráškovatělá), pravděpodobně původní malba a přemalba
- V3 - zlacení, hvězda na modrém pozadí
- V5 - červená barevná vrstva, křídlo anděla, pouhým okem jsou viditelné 2 červené barevné vrstvy (spodní světlejší a kompaktnější, vrchní tmavší a zpráškovatělá)
- VSK1 - vzorek odlupující se krusty v modrém pozadí (modrá barevná vrstva, tenká vrstva omítky cca 2 mm), výrazně ztmavlé místo v důsledku zatékání

Sousední klenební pole zakryté mladší omítkou, vzorky odebrány ze sondy:

- V1 - modrá barva, pozadí
- V4 - zlacení, hvězda na modrém pozadí

Klenební výseč B, přístěnné žebro (u ostění okna)

- VSK2 - vzorek ztmavlé odlupující se krusty polychromie žebra, původně okrová barevnost

Vzorky z průzkumu v roce 2010:

- K3/V1 - vzorek z klenební výseče B, u sondy K3/S6, upravená kontura figury
- K3/V2 - vzorek z klenební výseče B, J strana – zlacení v borduře
- K3/V4 - vzorek z žebra u klenební výseče C, u sondy K3/S2, stratigrafie vrstev polychromie

Metody analýzy:

- Optická mikroskopie v dopadajícím světle
- Rastrovací elektronová mikroskopie s energiodisperzním analyzátozem (REM-EDS)

- UV/VIS spektrofotometrie

Výsledky:

Z použitých pigmentů byl analyzován umělý ultramarín, železitá červeň, železitý okr, hlinky, zinková a barytová běloba, chromoxid a přírodní okr. Nejstarší barevná úprava kamenných článků je černá vrstva, určena jako břidlicová čern. Zlacení je provedeno plátkovým zlatem na žluté podkladové vrstvě skládající se z chromové žluti a barytové běloby, u jiného vzorku z olovnaté žluti - masikotu. Separáční vrstvu mezi barevnou vrstvou malby a podkladem pod zlacení tvoří šelak.

Malba je tvořena technikou secco, vápenným pojivem na zaschlou omítku. Omítkou je jemný vápenný štuk.

2.7.3. Analýza pojiva barevné vrstvy

Byly odebrány 4 vzorky na analýzu pojiva metodou infračervené mikrospektrofotometrie. U vzorků, u kterých bylo možno pozorovat a separovat více barevných vrstev (původní malbu a druhotnou vrstvu přemalby), byly analyzovány obě vrstvy jednotlivě. Předpokládáme rozdílné pojivo těchto dvou vrstev.

- VP1 - modrá barevná vrstva - pozadí, z klenební výseče zakryté hrubou omítkou - vzorek odebrán ze sondy
- VP2 - modrá barevná vrstva - pozadí, z klenební výseče C, vizuálním průzkumem jsou pozorovány 2 vrstvy
- VP3 - červená barevná vrstva z žebra klenby, vizuálním průzkumem jsou pozorovány 2 vrstvy, vrchní vrstva
- VP4 - tmavě červená barevná vrstva - dekor v pravé části klenební výseče C

Výsledky:

U vzorku VP1 bylo naměřeno pouze anorganické pojivo. Technika odpovídá vápennému secco. Ve vzorcích VP2 a VP3 byla analýzou zjištěna přítomnost esterového oleje ve vrchní vrstvě vzorku (vrstva přemalby), spodní barevná vrstva organické pojivo neobsahuje. U vzorku VP4 byla v obou vrstvách prokázána přítomnost organického pojiva - esterového oleje a proteinu, a to v mnohem větší míře než u předešlých vzorků.

Podrobně viz. textová příloha č. 3 (Analýza vzorků z nástěnné malby chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně).

U měřených vzorků byly též provedeny mikrochemické zkoušky. Ty nepotvrdily

přítomnost esterového oleje, ale prokázaly přítomnost proteinů u vzorků VP2 a VP4.

2.7.4. Stanovení vlhkosti a obsahu vodorozpustných solí

Průzkum vlhkosti a zjišťování obsahu vodorozpustných solí bylo provedeno na Fakultě restaurování již v roce 2010¹³⁸ a bylo dále doplněno v roce 2011¹³⁹. Na základě těchto průzkumů byly odebrány doplňující vzorky na stanovení obsahu vodorozpustných solí. Rovněž byly provedeny zkoušky odsolování pomocí odsolovacích zábalů, u kterých byl také zjištěn obsah vodorozpustných solí.

Při průzkumu v roce 2010 byly z klenby v Řeznické kapli odebrány 3 vzorky na stanovení obsahu vodorozpustných solí:

- K3/VS1 - klenební výseč A, vrchol klenby, hloubka 0-4,5 cm
- K3/VS2A, K3/VS2B - klenební výseč C, náběh klenby, hloubka 0-3 cm a 3-8,5 cm.

Ve vzorku K3/VS1 byl nalezen mírně zvýšený obsah síranů, ostatní hodnoty obsahu solí jsou nízké. U vzorků K3/VS2A a K3/VS2B jsou všechny naměřené hodnoty nízké.

Při průzkumu v roce 2011 byly z klenební výseče C odebrány 4 vzorky na stanovení obsahu vodorozpustných solí. Vzorky byly odebrány z omítky i z kamene zdiva do hloubky 0-10 cm, 10-20 cm, 20-30 cm, 30-55 cm. Zvýšený obsah solí směrem s narůstající hloubkou odběru vzorků se neprokázal, naopak hodnoty obsahu solí byly velmi nízké.

Zároveň byla monitorována teplota a vzdušná vlhkost v období od ledna do května roku 2011. Záznamník byl umístěn ve vrcholu klenby Řeznické kaple. Z měření vyplynulo, že teplota v dané době neklesla na úroveň rosného bodu, nebyly tedy vytvořeny podmínky pro kondenzační vlhkost na povrchu omítky.

U odebraných vzorků byla gravimetricky stanovena vlhkost. Nejvyšší hodnota vlhkosti byla naměřena u vzorku K3/VS1A, a to 8,79 %. U ostatních vzorků se obsah vlhkosti pohybuje mezi 2-5 %, tedy mírně zvýšený. Zvýšená vlhkost může být zbytková vlhkost po zatékání, ale též hygroskopická vlhkost způsobená obsahem hygroskopických vodorozpustných solí. Zvýšený obsah solí se neprokázal v hloubce omítky a zdiva, je však pravděpodobné, že se nachází u povrchu malby (viditelné výkvěty a změny barevnosti na povrchu malby, možná krystalizace solí pod povrchem barevné vrstvy).

Z tohoto důvodu byly odebrány 2 vzorky tenké odlupující se krusty.

138 ALT - BURDOVÁ - GOLDMANOVÁ - KRHÁNKOVÁ, 2010.

139 KOCIÁNOVÁ - KRHÁNKOVÁ - TITOR, 2011.

- VSK1 - vzorek odlupující se krusty (modrá barevná vrstva, tenká vrstva omítky, cca 2 mm), odebrán z modrého pozadí v levém cípu klenební výseče C, ztmavlé místo
- VSK2 - vzorek odlupující se krusty polychromie žebra u klenební výseče B (u okna), výrazně ztmavlé místo, původně okrová barevnost

U obou vzorků byl stanoven výrazně zvýšený obsah síranů, mírně zvýšený obsah dusičnanů a u vzorku VSK2 rovněž mírně zvýšený obsah chloridů. Výrazně zvýšený obsah síranů je tvořen především síranem vápenatým - sádrovcem. Ztmavlá místa na povrchu malby jsou dána sádrovcovou krustou.

Analýzy vlhkosti a obsahu vodorozpustných solí viz. textová příloha č. 1 (Chemicko-technologický průzkum barevných vrstev z nástěnných maleb v Řeznické kapli v chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně).

2.7.5. Doplnující chemicko-technologický průzkum - stratigrafie barevné vrstvy po zkouškách čištění, odsolování a stabilizace solí

Při doplňujícím průzkumu bylo odebráno celkem 7 vzorků z míst, kde byl použit uhličitán amonný, iontoměnič, odsolovací zábal z Arbocelu a nanosuspenze hydroxidu vápenato-barnatého.

- VČA - ztmavlé místo poškozené zatékáním, byla zde provedena zkouška odsolování a čištění pomocí zábalu z Arbocelu a destilované vody, po odstranění zábalu bílý povlak (částečně lze mechanicky očistit)
- VČI - ztmavlé místo poškozené zatékáním, byla zde provedena zkouška čištění pomocí anionaktivního iontoměniče Amberlite 4400 0H, doba působení 3-4 min, poté umyto vodou, po vyschnutí bílý povlak (lze částečně mechanicky očistit)
- VČU - ztmavlé místo poškozené zatékáním, byla zde provedena zkouška čištění uhličitánem amonným 5%, naneseo v gelu - Taposa, doba působení 10 min, poté umyto vodou, po vyschnutí bílý povlak, lze částečně mechanicky očistit
- VS1 - ztmavlé místo poškozené zatékáním, místy bílý povlak (nerovnoměrný) po čištění vodou, poté provedena zkouška stabilizace síranu vápenatého pomocí nanosuspenze hydroxidu vápenato-barnatého (nanesen přes japonský papír, zakryt vlhkou buničinou, odstraněno před úplným doschnutím), vznikl bílý povlak - vzorek odebrán z místa, kde byla naneseo nanosuspenze
- VS2 - tatáž problematika jako VS1, ale vzorek odebrán z místa, kde se nacházela při stabilizaci pouze buničina, nebyla zde přímo aplikována nanosuspenze

ze

- VS3 - ztmavlé místo poškozené zatékáním, provedena zkouška stabilizace síranu vápenatého pomocí nanosuspenze hydroxidu vápenato-barnatého (nanesen přes japonský papír, zakryt vlhkou buničinou, odstraněno před úplným doschnutím), nevznikl bílý povlak
- VS4 - referenční vzorek, ztmavlé místo poškozené zatékání, nebyla zde provedena žádná zkouška čištění, odsolování či stabilizace

Použité metody:

- optická mikroskopie v dopadajícím světle
- rastrovací elektronová mikroskopie s energiodisperzním analyzátozem (REM-EDS)

Výsledky:

Bylo určeno složení barevné a podkladových vrstev v místech provedených zkoušek a u referenčního vzorku. Ve všech případech se jedná o místa, na nichž došlo ke změně původního pojiva uhličitanu vápenatého na síran vápenatý. Byla určena míra sulfatizace daných vrstev u různých typů zkoušek čištění či redukce solí. Bylo zjištěno, že míra sulfatizace se v daných místech neliší, je téměř shodná. Bílý povlak na povrchu některých zkoušek byl analyzován jako síran vápenatý. Na místech použití nanosuspenze hydroxidu vápenato-barnatého nebyly průzkumem nalezeny žádné sloučeniny baria, ke stabilizaci síranu vápenatého tedy nedošlo.

Podrobněji viz. textová příloha č. 4 (Průzkum barevných vrstev po zkouškách čištění, odsolování a stabilizace solí, chrám sv. Bartoloměje, klenba Řeznické kaple).

2.8. Průzkum mikrobiologického napadení

Kvůli podezření na mikrobiologické napadení plísněmi byly odebrány 2 vzorky na mikrobiologické zkoušky.

- VM1 - vzorek vápenného nátěru z defektu v omítkové vrstvě
- VM2 - žlutá polychromie přístěnného žebra

U vzorku VM1 bylo nalezeno 8 živých zárodků plísní, u vzorku VM2 11. Dezinfekce byla doporučena na posouzení, například při práci s vodou a zvýšení vlhkosti v průběhu restaurování.

Viz. textová příloha č. 5 (Mikrobiologické zkoušky).

2.9. Zkoušky snímání druhotné barevné vrstvy

Na základě vizuálního průzkumu byly na vytipovaných místech provedeny zkoušky snímání barevné vrstvy - přemalby. Barevná vrstva byla snímána mechanicky pomocí štětce ze skelného vlákna, houby Wishab a houby Wall Master.

Místa zkoušek:

- žlutá barva + linie - křídlo anděla
- červená barva + linie - křídlo anděla
- bílá barva + linie - šat anděla
- modré pozadí
- modré pozadí - místo poškozené zatékáním, síranová krusta
- zelená barva + linie - rostlinný ornament
- tělová barva + linie - inkarnát, obličej anděla

Výsledky různých postupů snímání byly velmi podobné, nejšetrnější snímání umožňovala houba Wall Master. Ve většině případů lze druhotnou barevnou vrstvu velmi snadno odstranit. Pod druhotnou vrstvou se nachází původní malba, často výrazně světlejší než mladší vrstva. Při snímání však snadno dochází k poškození i této starší barevné vrstvy, především v oblasti konturovacích linií. Naopak konturovací linie přemalby nejsou na všech místech snadno odstranitelné. Bez problémů lze odstranit vrstvu přemalby v modrém pozadí výjevu, na místech, která nejsou přímo poškozena zatékáním. Naopak v místech zatékání, kde se vytvořila síranová krusta, nelze přemalbu zkoušenými způsoby odstranit.

2.10. Zkoušky prekonsolidace barevné vrstvy

Na polychromii žeber byly provedeny následující zkoušky čištění prachových depositů a prekonsolidace barevné vrstvy:

Tab. 1: Zkoušky prekonsolidace barevné vrstvy na polychromii žeber

Zkouška	Postup	Dosažený výsledek
1	Předvlhčení barevné vrstvy nástřikem vodou s lihem 1:1 a poté aplikace 3% Media für Konsolidierung nástřikem , poté přitupování	Dochází k úbytku barevné vrstvy, která se spráší a při navlhčení opadáva

Zkouška	Postup	Dosažený výsledek
2	Zajištění největších odchlíplých šupin barevné vrstvy předvlhčením vodou s lihem 1:1 a poté aplikací 3% Media für Konsolidierung injektážním způsobem , poté přitupování	Místy účinné, místy nedostatečné přichycení šupiny k podkladu
3	Předvlhčení barevné vrstvy nátěrem vody s lihem 1:1 přes japonský papír, poté aplikace 3% Media für Konsolidierung nátěrem přes tentýž japonský papír . Po absorpci přípravku přitupování a sejmutí japonského papíru	Místy účinné, nejmenší ztráty barevné vrstvy, místy nedostatečná konsolidace barevné vrstvy (barevná vrstva se i po zákroku spráskuje)
4	Zajištění největších odchlíplých šupin barevné vrstvy předvlhčením vodou s lihem 1:1 a poté aplikací 5% Media für Konsolidierung injektážním způsobem , poté přitupování	Účinné
5	Předvlhčení barevné vrstvy nátěrem vody s lihem 1:1 přes japonský papír, poté aplikace 5% Media für Konsolidierung nátěrem přes tentýž japonský papír . Po absorpci přípravku přitupování a sejmutí japonského papíru	Účinné

Na polychromii žeber jsou použitelné zkoušky 2-5. V oblasti červené barvy dochází k dostatečnému zpevnění při použití 3% Media für Konsolidierung, v oblasti modré barvy a světle zelené barvy je potřeba koncentrace 5%. Problematický je levý spodní kout, který je nejvíce poškozen zatékáním. Barevná vrstva je zde sice zpuchýřkovatělá, ale velmi pevná. Konsolidační prostředek se špatně vsakuje do barevné vrstvy, po absorpci je barevná vrstva stále pevná a nelze přitupovat k podkladu.

Na pásu bordury lemující centrální výjev byly provedeny následující zkoušky prekonsolidace barevné vrstvy:

Tab. 2: Zkoušky prekonsolidace barevné vrstvy v oblasti bordury.

Zkouška	Postup	Dosažený výsledek
1	Zajištění největších odchlíplých šupin barevné vrstvy převlhčením vodou s lihem 1:1 a poté aplikací 3% Media für Konsolidierung injektážním způsobem , poté přitupování	Účinné

Zkouška	Postup	Dosažený výsledek
2	Předvlhčení barevné vrstvy nátěrem vody s lihem 1:1 přes japonský papír, poté aplikace 3% Media für Konsolidierung nátěrem přes tentýž japonský papír . Po absorpci přípravku přitupování a sejmutí japonského papíru	Účinné

V oblasti bordury je dosaženo dobrých výsledků kombinací dvou výše uvedených postupů. Při nedostatečném zpevnění v nejvíce uvolněných místech byl postup výjimečně zopakován. V levém spodním rohu dochází ke stejnému problému, který je popsán u konsolidace polychromie žeber. Konsolidační prostředek špatně absorbuje a zvednuté šupiny barevné vrstvy lze těžko přitlačit zpět.

V centrálním výjevu je barevná vrstva lépe zachovalá, netvoří odchlípnuté šupinky. Především vrchní barevná vrstva se však silně sprašuje. Byly vyzkoušeny tyto způsoby prekonsolidace:

Tab. 3: Zkoušky prekonsolidace barevné vrstvy v oblasti centrálního výjevu.

Zkouška	Postup	Dosažený výsledek
1	Předvlhčení barevné vrstvy nátěrem vody s lihem 1:1 přes japonský papír, poté aplikace 3% Media für Konsolidierung nátěrem přes tentýž japonský papír . Po absorpci přípravku přitupování a sejmutí japonského papíru	Ošetřená plocha se jeví lehce světlejší, viditelné jsou okraje zásahu. Postup je navíc velmi pomalý.
2	Předvlhčení barevné vrstvy nástřikem vodou s lihem 1:1 a poté aplikace 3% Media für Konsolidierung nástřikem , poté přitupování	Účinné, nedochází k optické změně.

V oblasti centrálního výjevu byla vybrána zkouška číslo 2. Na některých místech, především v oblasti modrého pozadí, se barevná vrstva dále sprašuje. Po dalších restaurátorských úkonech bude třeba fixáž opakovat. V levém spodním rohu je barevná vrstva poměrně kompaktní a špatně vsakuje konsolidační prostředek.

2.11. Zkoušky čištění barevné vrstvy

2.11.1. Zkoušky čištění profilů žeber od prachových depozitů

Prachové depozity se nacházejí v nejsilnější vrstvě na horní straně vypouklých profilů žeber. Byly provedeny následující zkoušky čištění barevné vrstvy od prachových depozitů:

Tab. 4: Zkoušky čištění barevné vrstvy od prachových depozitů.

Zkouška	Postup	Dosažený výsledek
1	Ometení silné vrstvy nečistot štětcem, poté dočištění pomocí štětce ze skelného vlákna	Dochází zároveň ke snímání barevné vrstvy
2	Ometení silné vrstvy nečistot štětcem, poté dočištění pomocí houby Wishab	Dochází zároveň ke snímání barevné vrstvy
3	Ometení silné vrstvy nečistot štětcem, poté dočištění pomocí houby Wall Master	Dochází zároveň ke snímání barevné vrstvy
4	Ometení silné vrstvy nečistot štětcem, poté prekonsolidace barevné vrstvy 3-5% Mediem für Konsolidierung , poté dočištění pomocí štětce ze skelného vlákna	Lokálně účinné, na některých místech stále dochází k úbytku barevné vrstvy
5	Ometení silné vrstvy nečistot štětcem, poté prekonsolidace barevné vrstvy 3-5% Mediem für Konsolidierung , poté dočištění pomocí houby Wishab	Lokálně účinné, na některých místech stále dochází k úbytku barevné vrstvy
6	Ometení silné vrstvy nečistot štětcem, poté prekonsolidace barevné vrstvy 3-5% Mediem für Konsolidierung , poté dočištění pomocí houby Wall Master	Lokálně účinné, na některých místech stále dochází k úbytku barevné vrstvy

Při čištění od prachových depozitů je použitelný postup ze zkoušek 4-6.

2.11.2. Zkoušky čištění tmavých skvrn - sádrovce

Tmavé skvrny způsobené zatékáním vody se nacházejí především v levé části výjevu, v klenebním poli i na přilehlých žebrech. Chemicko-technologickým průzkumem bylo analyzováno pojivo. Došlo zde k přeměně velké části původního pojiva uhličitanu vápenatého na síran vápenatý - sádrovec. Sádrovec má jiné optické vlastnosti, malba se jeví výrazně tmavší. Zároveň se jedná o vodorozpustnou sůl. Při odstranění větší části přeměněného pojiva může dojít k narušení barevné vrstvy.

Tab. 5: Zkoušky čištění tmavých skvrn - síranové krusty.

Zkouška	Postup	Dosažený výsledek
---------	--------	-------------------

1	Mechanické čištění pomocí štětce ze skelného vlákna .	Nedochází k žádnému čistícímu efektu, pouze k narušení barevné vrstvy.
2	Mechanické čištění pomocí houby Wis-hab .	Nedochází k žádnému čistícímu efektu, pouze k narušení barevné vrstvy.
3	Mechanické čištění pomocí houby Wall Master .	Nedochází k žádnému čistícímu efektu, pouze k narušení barevné vrstvy.
4	Aplikace odsolovacího zábalu (Arbocel, destilovaná voda , tloušťka cca 5 mm), po vyschnutí zábal odstraněn	Na povrchu došlo k vytvoření bílého povlaku, který lze mechanicky odstranit. Dochází k nerovnoměrnému optickému zesvětlení místa, ale čistící efekt není vyhovující. Odebrán vzorek bílého povlaku na laboratorní analýzu.
5	Čištění pomocí anionaktivního iontoměníče Amberlite 4400 OH , doba působení 1, 3, 4, 5 min. Práškový iontoměníč byl smíchán s destilovanou vodou a poté nanesen pomocí špachtle. Poté byl důkladně vymyt vodou	Dochází k výraznému zesvětlení čištěného místa, způsobeno bílým povlakem na povrchu, který lze mechanicky odstranit. Dochází k narušení barevné vrstvy. Odebrán vzorek bílého povlaku na laboratorní analýzu.
6	Čištění pomocí uhličitanu amonného, 5% roztok v gelu (Taposa) . Uhličitan amonný byl nanesen v gelu pomocí špachtle, po působení byl důkladně vymyt vodou. Doba působení 5, 10, 15, 20 min.	Na ztmavých místech na polychromii žebor dochází k optickému zesvětlení čištěné plochy, barevnost je totožná s barevností na méně poškozených místech. Dobrý čistící efekt. Na ztmavých místech v ploše malby dochází k zesvětlení vznikem bílého povlaku na povrchu, který je mechanicky odstranitelný. Odebrán vzorek bílého povlaku na laboratorní analýzu.
7	Aplikace odsolovacího zábalu (Arbocel, destilovaná voda , tloušťka cca 5 mm), po vyschnutí zábal odstraněn. Poté bylo provedeno čištění pomocí uhličitanu amonného, 5% roztok v gelu (Taposa) . Uhličitan amonný byl nanesen v gelu pomocí špachtle, po působení byl důkladně vymyt vodou. Doba působení 10 min.	Stejný efekt jako u předchozích zkoušek, došlo k vytvoření bílého povlaku na povrchu čištěného místa. Povlak je mechanicky odstranitelný. Odebrán vzorek bílého povlaku na laboratorní analýzu.

Žádnou z uvedených zkoušek čištění nebylo dosaženo vhodného výsledku čištění.

Na místech ztmavých po zatékání došlo ke ztmavnutí barevné vrstvy v celém rozsahu, nikoli pouze na povrchu. Čištění tedy není možné provést bez úbytku či narušení barevné vrstvy. Navíc jakýmkoli mokřým způsobem čištění dochází při vysychání k migraci vodorozpuštěných solí (především síranu vápenatého) na povrch, což se projevuje vznikem bílého povlaku.

Na polychromii žeber vykazoval dobrý čistící efekt uhličitan amonný nanesený v gelu. Čištěná místa se po čištění barevně shodují s nepoškozenou barevnou vrstvou.

2.11.3. Zkoušky čištění bílého vápenného povlaku

Bílý povlak pod velkým defektem v levém cípu klenby byl chemicko-technologickým průzkumem určen jako uhličitan vápenatý, vyplavený na barevnou vrstvu dlouhodobým zatékáním.

Tab. 6: Zkoušky čištění bílého vápenného povlaku.

Zkouška	Postup	Dosažený výsledek
1	Mechanické čištění pomocí štětce ze skelného vlákna	Účinné, dobrý výsledek čištění.
2	Mokrý čištění pomocí 5 % roztoku kyseliny citronové , nanášeno štětcem. Po krátkém působení důkladně vymyto vodou.	Účinné, dobrý výsledek čištění.

Obě zkoušky čištění měly dobrý výsledek a jsou použitelné.

2.12. Zkoušky odsolování pomocí odsolovacích zábalů

Byly provedeny 3 zkoušky odsolování pomocí odsolovacích zábalů z Arbocelu a destilované vody. Zábaly byly aplikovány na barevnou vrstvu prekonsolidovanou 3% roztokem Media für Konsolidierung.

Tab. 7: Zkoušky odsolování pomocí odsolovacích zábalů.

Zkouška	Složení a aplikace	Umístění
ZI	Arbocel a destilovaná voda , tloušťka zábalu cca 5 mm, nezakryto, zábal odstraněn po vyschnutí	modré pozadí a zlacená hvězda, místo poškozené zatékáním - síranová krusta
ZII	Arbocel a destilovaná voda , tloušťka zábalu cca 5 mm, nezakryto, zábal odstraněn po vyschnutí	modré pozadí, místo bez viditelného poškození vodorozpuštěnými solemi

Zkouška	Složení a aplikace	Umístění
ZIII	Arbocel a destilovaná voda, separační vrstva japonský papír , tloušťka zábalu cca 3 mm, okraje zábalu zakryty fólií zabraňující vysychání skrz okolí zábalu, zábal odstraněn po vyschnutí	modré pozadí, místo bez viditelného poškození vodorozpustnými solemi

U zkoušky ZI došlo na ztmavlém místě - síranové krustě k vytvoření bílého povlaku (chemicko-technologickým průzkumem analyzováno, že se jedná především o síran vápenatý). Povlak je odstranitelný mechanicky pomocí skelného vlákna či houby Wis-hab. Dále došlo k vytvoření bílé hranice okolo zábalu (migrace solí). Při odstraňování zábalu došlo k částečnému sejmutí barevné vrstvy a k výraznému poškození zlacení.

U zkoušky ZII došlo k vytvoření bílé hranice okolo zábalu migrací solí. Zábal byl odstraňován šetrněji postupným ztenčováním skalpelem. Tím došlo k menšímu úbytku barevné vrstvy než u zkoušky ZI.

Zkouška ZIII vykazovala nejlepší, přesto ne ideální výsledek. Zakrytím okrajů se zabránilo migraci solí do okolí a vytvoření bílé hranice okolo zábalu. Na místě aplikace zábalu není viditelná jakákoli změna. Sejmutí zábalu bylo mnohem snazší díky separační vrstvě japonského papíru, nicméně na spodní straně papíru byly též vidět úbytky barevné vrstvy.

Všechny zkoušky odsolování se jeví jako velmi problematické. Ve všech případech došlo k úbytkům barevné vrstvy, v případě zkoušky ZI rovněž k výrazné barevné změně - vytvoření bílého povlaku na povrchu. Odsolování pomocí odsolovacích zábalů bylo na základě zkoušek vyhodnoceno jako nepříliš vhodné.

U zkoušek zábalů ZI a ZIII byl stanoven obsah vodorozpustných solí. U vzorku ZI byl zjištěn vysoký obsah síranů, u vzorku ZIII vysoký obsah dusičnanů a jen nízký obsah síranů.

2.13. Zkoušky stabilizace síranu vápenatého

Další možností redukce obsahu vodorozpustných solí je jejich stabilizace převedením na nerozpustnou formu. Používána je především stabilizace síranu vápenatého hydroxidem barnatým. Vzniklá sůl síran barnatý je stabilní, nerozpustná. Reakce musí probíhat uvnitř materiálu, metoda aplikace pouze obkladem, na povrchu by hydroxid barnatý reagoval s oxidem uhličitým ze vzduchu za vzniku bílého zákalu (nerozpustný uhličitán barnatý). Dalším omezením je reakce s dusičnany na rozpustný dusičnan barnatý, metodu tedy není možné používat při zvýšeném obsahu dusičnanů.

Na zkoušky stabilizace byl použit přípravek NANORESTORE $\text{Ca(OH)}_2/\text{Ba(OH)}_2$, směs hydroxidu vápenatého a hydroxidu barnatého ve formě nanosuspenze v isopropanolu. Nanosuspenze hydroxidu vápenatého slouží ke strukturální konsolidaci vápenných materiálů (omítky, vápenec). Hydroxid vápenatý se změní chemickou reakcí na uhličitán vápenatý, tedy látku shodnou s původním pojivem vápenné omítky. Příměs hydroxidu barnatého slouží ke stabilizaci síranu vápenatého. Přípravek NANORESTORE $\text{Ca(OH)}_2/\text{Ba(OH)}_2$ je italský produkt vyvinutý na institutu CSGI (Conorzio Interuniversitario per lo Sviluppo dei Sistemi a Grande Interfase) ve Florencii. Jeho testování probíhá v současnosti v rámci mezinárodního projektu Nano For Art.

Bylo provedeno 6 zkoušek stabilizace pomocí nanosuspenze NANORESTORE $\text{Ca(OH)}_2/\text{Ba(OH)}_2$. Přípravek o koncentraci 10 g/l byl aplikován nátěrem přes japonský papír, místo aplikace bylo zakryto vlhkou buničinou zabraňující průběhu reakce na povrchu. Obklad byl odstraněn před plným doschnutím, aby se zabránilo přichycení japonského papíru na ošetřované místo. Při odstranění příliš mokrého obkladu ale hrozí vytvoření bílého zákalu na povrchu ošetřovaného místa.

Tab. 8: Zkoušky stabilizace síranu vápenatého

Zkouška	Místo aplikace	Problematika ošetřovaného místa	Cíl zkoušky	Dosažený výsledek
1	Modré pozadí	Zpráškovatělá barevná vrstva	Zpevnění barevné vrstvy, vyhodnocení efektu zkoušky a zjištění případných nežádoucích změn	Žádná vizuálně pozorovatelná změna, mírné zpevnění barevné vrstvy
2	Zlacení	-	Zjištění případných nežádoucích změn	Vizuálně žádná pozorovatelná změna
3	Modré pozadí	Místo poškozené zatékáním, vytvoření síranové krusky, barevná vrstva pevná, ale křehká, odlupující se	Zpevnění barevné vrstvy, stabilizace síranu vápenatého	Vizuálně žádná pozorovatelná změna

Zkouška	Místo aplikace	Problematika ošetřovaného místa	Cíl zkoušky	Dosažený výsledek
4	Defekt v omítkové vrstvě	Místo poškozené zatékáním, vytvoření síranové krusty na povrchu starší omítkové vrstvy, povrch pevný, ale křehký, nesoudržný	Zpevnění omítky, stabilizace síranu vápenatého	Viditelné bílé zalkalení v místě zkoušky, částečně lze mechanicky očistit (skelné vlákno, houba Wishab)
5	Světle zelený proužek bordury	Síranová krusta (viz. zk. 3), bílý zákal na povrchu vytvořený vyplavením solí po čištění iontoměničem	Zpevnění barevné vrstvy, stabilizace síranu vápenatého	Viditelné bílé zalkalení v místě zkoušky, částečně lze mechanicky očistit (skelné vlákno, houba Wishab)
6	Světle zelený proužek bordury	Síranová krusta (viz. zk. 3), výkvěty solí na povrchu	Zpevnění barevné vrstvy, stabilizace síranu vápenatého	Viditelné bílé zalkalení v místě zkoušky, částečně lze mechanicky očistit (skelné vlákno, houba Wishab)

Z míst, na nichž byly provedeny zkoušky, byly odebrány vzorky na chemicko-technologickou analýzu. Analýzou bylo zjištěno složení barevné i podkladových vrstev a míry sulfatizace těchto vrstev. Složení a míra sulfatizace byla porovnána s referenčním vzorkem odebraným z místa, kde nebyla provedena zkouška stabilizace. Průzkumem bylo zjištěno, že bílý zákal na povrchu je tvořen síranem vápenatým, který byl vyplaven na povrch navlhčením a opětovným vyschnutím na místě zkoušky. Vzorky se složením neliší od referenčního vzorku a míra sulfatizace je téměř shodná. Ve vzorcích nebyla zjištěna přítomnost jakýchkoli sloučenin bariva. Stabilizace síranu vápenatého tedy neproběhla. Pozorované mírné zpevnění barevné vrstvy nebylo chemicko-technologickou analýzou potvrzeno.

2.14. Vyhodnocení průzkumu

Na základě neinvazivních i invazivních metod průzkumu byly rozlišeny a určeny dvě barevné vrstvy z různého časového období. Starší barevnou vrstvou lze datovat do konce 19. století, vznikla patrně v době restaurování kostela probíhajícího v letech 1881 až 1899, konkrétně snad v roce 1896. Mladší barevná vrstva je opravou vrstvy starší a pochází nejspíš z doby další rozsáhlého restaurování kostela v letech 1904 až 1910.

Vizuálním průzkumem v rozptýleném a bočním denním světle, v UV světle a na snímcích v infračerveném světle a rovněž s pomocí zkoušek čištění byl určen rozsah mladší barevné vrstvy - přemalby. Ta původně patrně pokrývala celou plochu klenební výseče, nyní je zčásti opadaná. V místech, kde chybí mladší barevná vrstva, je v oblasti figurálního výjevu zachována starší, původní malba, v oblasti bordury však obě vrstvy splývají a v poškozených místech se objevuje žlutá podkladová vrstva. Obě vrstvy malby se shodují v základním rozvržení postavy a ornamentu, liší se většinou pouze v detailech. V UV světle a na snímcích z infračervené kamery jsou zřetelná místa, kde se obrysové linie neshodují. Linie jsou často mírně posunuty, např. v kresbě obličeje a rukou. Pozměněn byl tvar i barevnost očí, tvar úst i nosu. V oblasti draperie jsou rozdíly větší, některé linie zcela chybí a jsou nahrazeny jinými, mění se též rozvržení světla a stínu. V mladší vrstvě je doplněno jemné šrafování v místech stínu.

V současné době prezentovanou polychromii kamenných prvků tvoří barevné vrstvy z téhož období jako figurální výjev. Mladší barevná vrstva oproti starší mění barevnost středového profilu z bílé na modrou.

Mladší barevná vrstva je velmi nesoudržná a celkově je zachována technologicky v mnohem horším stavu než vrstva starší. Chemicko-technologickým průzkumem bylo určeno pojivo obou barevných vrstev. V oblasti figurálního výjevu a v polychromii žeber bylo určeno pouze anorganické pojivo v starší barevné vrstvě (technika vápenného secca) a malá příměs organického pojiva (oleje, proteiny) v mladší vrstvě (secco technika, blíže nespécifikována). V oblasti dekorativní bordury bylo nalezeno větší množství organického pojiva v obou vrstvách, konkrétně proteinů.

Na základě určení rozsahu obou barevných vrstev a zkoušek snímání mladší barevné vrstvy bylo rozhodnuto tuto vrstvu ponechat v plném rozsahu. Důvodem byly především úbytky starší barevné vrstvy na místě zkoušek, dále nemožnost sejmutí mladší vrstvy na místech poškozených zatékáním a rovněž nemožnost odlišení vrstev v oblasti bordury.

Chemicko-technologickým průzkumem byl zjištěn výrazně zvýšený obsah vodorozpustných solí v místě zatékání, a to především síranu vápenatého. Tmavá místa jsou tvořena z velké části síranem vápenatým (sádrovcem), který vznikl chemickou přeměnou z uhličitanu vápenatého (vápence), původního pojiva malby. Analyzovány byly rovněž vzorky z míst zkoušek čištění síranové krusty, z míst aplikace odsolovacích zábalů a z míst zkoušek stabilizace síranu vápenatého hydroxidem barnatým. Analýzou bylo zjištěno, že při jakémkoli mokřím procesu dochází k vyplavení síranu vápenatého na povrch malby a dochází k tvorbě bílého povlaku. Žádným z uvedených procesů nedochází ke snížení míry sulfatizace barevné či podkladových vrstev.

Snížení obsahu vodorozpustných solí a rovněž čištění síranové krusty je velmi problematické. Síran vápenatý vzniklý přeměnou z původního pojiva nyní tvoří současné pojivo barevné vrstvy, při jeho odstraňování dochází k jejím úbytkům. Proto bylo rozhodnuto neredukovat obsah vodorozpustných solí a nečistit síranovou křustu. Čištění síranové krusty se omezí pouze na nejtmavší místa v polychromii žebroví, velmi tmavá místa v oblasti figurálního výjevu bude nutné potlačit retuší.

2.15. Restaurátorský záměr

Prekonsolidace barevné vrstvy - Medium für Konsolidierung, 3 - 5% ve vodě.

Hlubková konsolidace omítkových vrstev - Ledan TB1, Primal ředitelný v lihu. Velmi uvolněné části sejmout na ochranný přeplep, zpevnit spodní omítkovou vrstvu, vytmelit a osadit zpět.

Čištění:

- Mechanické čištění od prachu (převážně po prekonsolidaci, nejhrubší nečistoty před)
- Čištění bílého vápenného povlaku - mechanicky, kys. citronová 5% ve vodě
- Čištění zlacených prvků - mechanicky, mokré čištění vodou s lihem
- Čištění síranové krusty na nejtmavších místech na polychromii kamenných prvků - uhličitan amonný 5% v gelu

Dezinfekce míst viditelně napadených plísní - Fungisan

Konsolidace barevné vrstvy - 2% Medium für Konsolidierung

Tmelení defektů omítkových vrstev:

- Tmelení statické trhliny - vápenný tmel z bílého vzdušného vápna a písku.
- Tmelení ostatních defektů - vápenný tmel z bílého vzdušného vápna s přísadou přírodně hydraulického vápna a písku.

Závěrečná retuš:

- Retuš polychromie kamenných prvků - nápodobivá retuš ve slabší barevné intenzitě, minerální pigmenty, voda
- Retuš poškozené barevné vrstvy na originálním podkladu - nápodobivá retuš ve slabší barevné intenzitě, minerální pigmenty, 1% pojivo (akrylátová disperze)
- Retuš potlačující nejtmavší místa na originální barevné vrstvě - minerální pigmenty, 1% pojivo (akrylátová disperze)

- Rekonstrukce výjevu na tmelených plochách - minerální pigmenty, 2-3% pojivo (akrylátová disperze), plnivo (křída)

3. Restaurátorská dokumentace

3.1. Postup prací

3.1.1. Prekonsolidace barevné vrstvy

Prekonsolidace barevné vrstvy byla provedena přípravkem Medium für Konsolidierung o koncentraci 3-5%. Na polychromii žeber a v ploše dekorativní bordury je barevná vrstva velmi nesoudržná a v šupinách se odděluje, proto byl přípravek aplikován nátěrem jemným plochým štětcem přes japonský papír. Plocha byla předvlhčena vodou s lihem 1:1, též přes japonský papír. Po absorpci přípravku byla barevná vrstva přes japonský papír přitupována a přitlačena vatovým tamponem. Japonský papír byl odstraněn před vyschnutím konsolidantu.

V ploše figurálního výjevu je barevná vrstva soudržnější. Zde byla zvolena prekonsolidace 3% Mediem für Konsolidierung, aplikace nástřikem. Barevná vrstva byla přitupována vatovým tamponem.

3.1.2. Hlubková konsolidace omítkových vrstev

Hlubší dutiny a uvolněné omítkové vrstvy byly zpevněny Ledanem TB2, injekčním způsobem. Místa, která hrozila odpadnutím, byla před injektáží zajištěna přeplepy japonským papírem Taposou, nebo, pokud se jednalo o větší plochy, zajištěna konstrukcí z kusů polystyrenu a dřeva připevněné pásem z gumy. Konstrukce přitahovala uvolněná a odpouklá místa ke spodním vrstvám.

Na mnoha místech byla uvolněná pouze vrchní tenká podkladová vrstva s malbou. Tato místa byla injektována Primalem E330 v lihu o koncentraci 4%. Místa byla předvlhčena lihem pro lepší penetraci přípravku. Primal E330 v lihu poměrně rychle vysychá a má silné lepidivé schopnosti, proto bylo možné uvolněná místa brzy po aplikaci přípravku přitlačit a uchytit zpět. Na většině míst byla uvolněná podkladová vrstva s malbou odchlíplá a zvlněná, okraje defektů byly zvednuté. Vrstva je velmi pevná a zároveň křehká. Při přitlačení zpět ke spodním vrstvám došlo často k popraskání a částečným ztrátám připevňované části.

3.1.3. Drobné transfery uvolněných částí

V průběhu dekorativní bordury vede podélná prasklina. V tomto pásu je nejvíce defektů a uvolněných míst. Okraje defektů jsou silně zvednuté a zdeformované, za pevnou tenkou podkladovou vrstvou se nachází sypká a rozvolněná omítka. V defektech a mezerách se nacházely také kokony hmyzu. V těchto místech není možné připevnit podkladovou vrstvu s malbou zpět klasickou injektáží. Tato místa byla přelepena japonským papírem roztokem Taposa a sejmuta. Rozvolněné spodní omítky byly částečně odstraněny a zpevněny pomocí řídké směsi Ledanu TB1. Hlubší místa byla vytmelena vápenným tmelem. Na zpevněný podklad či na tmel byla nanášena hustá směs Ledanu TB1 a osazeny sejmuté části.

3.1.4. Čištění barevné vrstvy

Čištění od prachových depozitů

Nejsilnější vrstva prachu a nečistot se nachází na vrchní části profilů žebra. Nejhrubší nečistoty byly ometeny vlasovým štětcem již před prekonsolidací. Po prekonsolidaci byla žebra čištěna opatrně pomocí štětce ze skelného vlákna a houby Wall Master. Čištění bylo provedeno pouze do té míry, aby nedocházelo k úbytkům barevné vrstvy.

Čištění vápenného povlaku

Vyplavený uhličitán vápenatý tvořící bílý povlak pod velkým defektem v levém cípu klenby byl odstraněn mechanicky štětcem ze skelného vlákna a dočištěn 5% kyselinou citronovou. Místo bylo poté důkladně omyto destilovanou vodou.

Čištění síranové krusty na polychromii žeber

Nejvíce ztmavlá místa na polychromii žeber u levého cípu klenby byla čištěna pomocí 5% roztoku uhličitanu amonného v gelu (Taposa). Gel byl ponechán 10 minut, poté bylo místo důkladně umyto destilovanou vodou. Na některých místech bylo třeba postup opakovat.

Čištění zlacených doplňků

Zlacení bylo nejprve uchyceno 5% roztokem Media für Konsolidierung a přitlačeno vatovým tamponem. Poté bylo zlacení čištěno houbou Wall Master. Nakonec bylo přistoupeno k mokrému čištění destilovanou vodou s lihem 1:1 na vatovém tamponu.

3.1.5. Dezinfekce míst napadených plísní

Na dezinfekci mikrobiologického napadení byl použit přípravek Fungisan. Ošetřena byla pouze viditelně napadená místa na barevné vrstvě a plocha velkého defektu v levé spodní části. Fungicidní přípravek byl aplikován štětcem.

3.1.6. Konsolidace barevné vrstvy

Barevná vrstva byla fixována vodným roztokem 2% Media für Konsolidierung. Barevná vrstva byla nejprve předvlhčena vodou s lihem a poté byl aplikován konsolidant, obojí nástřikem. Žebra znovu celoplošně zpevňována nebyla, pouze lokálně injektážním způsobem byla zpevněna místa uvolněná po tmelení (3 - 5% roztok Media für Konsolidierung).

3.1.7. Tmelení

Statická trhлина u vrcholu klenby byla konzultována se statikem (Ing. Jindřich Rineš, Nerudova 51, Praha 1). Na doporučení byla trhлина vytmelena směsí z bílého vzdušného vápna a písku se snahou vyplnit prasklinu především v hloubce mezi profily žeber. Vápenný tmel z bílého vzdušného vápna je pružnější než jakékoli hydraulické pojivo a zároveň nedosahuje pevnosti originálního materiálu (pískovec, vápno-sádrová omítka), při možném pohybu by neměl mít destruktivní vliv na okolí trhliny. U trhliny se i nadále předpokládá mírný pohyb, lze tedy očekávat, že vápenný tmel může popraskat.

Ostatní defekty byly tmeleny vápenným tmelem (vápno, písek) s přídavkem přirozeně hydraulického vápna. Poměr vzdušného bílého a hydraulického vápna CALCIDUR® NHL 2 byl 2:1 (směs bílé vzdušné vápno - kaše, hydraulické vápno - hydrát a voda v poměru 4:1:1). Nejhlubší defekty byly tmeleny směsí vápno, písek v poměru 1:3,5, jemnější s přesátým pískem v poměru 1:3 až 1:2. Povrch tmelu byl lehce stržen krouživým pohybem houbičkou a opatřen vápenným nátěrem. Tím bylo dosaženo podobné hrubosti povrchu, jakou má originální povrch malby.

3.1.8. Závěrečná retuš a rekonstrukce

V malbě se vyskytuje několik typů poškození barevné vrstvy, které byly upraveny retuší. Barevná vrstva (resp. souvrství původní malby a druhotné přemalby) je místy výrazně ztmavlá vlivem zatékání, objevují se zde tmavé „mapy“. Především v oblasti dekorativní bordury je vrchní barevná vrstva opadaná a pod ní se uplatňuje okrová podkladová vrstva. Dekorativní bordura byla vytvořena tupováním přes šablony, jednotlivé

barvy byly vrstveny přes sebe. Často chybí pouze finální barevná vrstva a odhalené jsou vrstvy spodní, barevnost bordury je tedy nejednotná. V malbě se vyskytují i větší (tmele-
né) defekty. Nejzřetelnější defekt zasahuje především oblast bordury a modrého pozadí. Drobnější defekty zasahují také prsty a šat anděla, trnovou korunu a rostlinný dekor.

Zvolená retuš má za cíl zklidnit a scelit velmi poškozenou plochu malby tak, aby bylo možné vnímat malbu figury anděla v celistvém dekorativním rámu. Retuše a doplňované plochy by neměly být při pohledu zespodu rušivé a nápadné, ale i na tuto vzdálenost by měly být při důkladnější prohlídce snadno rozeznatelné. Malba byla doplněna ve všech tvarech, ale intenzita barev doplňků je výrazně světlejší než je originální barevnost.

Poškozená barevná vrstva na originálním podkladu byla retušována lazurní barvou světlejšího odstínu, než má originál. Místa, na nichž chybí pouze finální barevná vrstva, ale zachované jsou spodní vrstvy, doplňována nebyla. Na tmelech byla provedena rekonstrukce bordury i významných detailů figurální malby. V rekonstrukci bordury se uplatňují barvy a tvary, které bylo možné vysledovat na nejzachovalejších částech bordury. Rekonstrukce je celkově provedena ve světlejším odstínu oproti originálu. Zlacené prvky byly v rekonstrukci řešeny též barevnou retuší, nikoli zlacením. Dílčí rekonstrukce chybějících partií ve figurálním výjevu, jejichž absence by znamenala přílišné znečistění detailu, byly provedeny plošně s obrysovými liniemi, které definují tvar, opět ve světlejším odstínu oproti okolí. Tato místa nebyla dále retušována plasticky ve snaze napodobit originál. Ztmavlá místa v modrém pozadí byla tupováním polokrycí světlejší barvou sjednocena s méně ztmavými částmi. Ve figuře anděla byla takto zesvětlena pouze nejrušivější ztmavlá místa v růžovém šatu a jedno drobné místo na ruce anděla. Retuší byly zcela zakryty sondy a zkoušky čištění či snímání přemalby.

Retuš kamenných polychromovaných žeber byla zvolena v jednom barevném tónu pro každou barvu polychromie. Retuš poškozené barevné vrstvy na originálním podkladu byla provedena lazurní barvou, retuš na tmelech jednou krycí barvou. Ztmavnutí barevné vrstvy polychromie bylo retušováno pouze lokálně na nejpoškozenějších místech, například v místě styku velmi ztmavlé červené vrstvy polychromie s výrazně světlejší plochou rekonstrukce.

Retuše byly provedeny minerálními pigmenty pojenými 1% vodným roztokem Primalu AC 35 na originálním povrchu malby a 2-3% roztokem Primalu AC 35 na tmelech. Na polychromovaných kamenných člancích byly retuše provedeny pigmenty ve vodě, bez pojiva, pouze na tmelech bylo použito totéž pojivo, jako v ploše malby.

System retuší je podrobně popsán též v textové příloze číslo 11 (Zápis z kontrolního dne 27. září 2012).

4. Doporučený režim památky

Nástěnné malbě škodí výkyvy teploty a relativní vzdušné vlhkosti. Optimálními podmínkami pro nástěnnou malbu je konstantní teplota okolo 25°C a relativní vzdušná vlhkost cca 50%.

Restaurovaný úsek byl v minulosti vážně poškozen zatékáním vody, v důsledku toho se v omítkových vrstvách i v barevné vrstvě nachází výrazně zvýšené množství vodorozpustných solí. Vzhledem k negativním výsledkům zkoušek odsolování či stabilizace solí nebylo při restaurátorském zásahu přistoupeno ke snižování obsahu solí. Při výkyvech teploty a relativní vzdušné vlhkosti dochází ke změně struktury solí, což vede k narušení původního materiálu. Soli jsou rovněž hygroskopické, tedy schopné vázat vodu ze vzdušné vlhkosti. Při zvýšení relativní vzdušné vlhkosti je možné, že se na malbě objeví vlhké mapy.

Důležitou podmínkou pro budoucí zachování nástěnné malby je zamezení dalšímu možnému zatékání vody do objektu. Nutná je kontrola pochozí střechy nad kaplemi a včasná oprava případného poškození. Nutná je též průběžná kontrola stavu restaurované plochy. Důležité je rovněž udržovat v objektu pokud možno stabilizované klima s možnými výkyvy teploty a relativní vzdušné vlhkosti v rozmezí maximálně 20%.

5. Použité materiály

- voda
- destilovaná voda
- technický líh
- akrylátová disperze Lascaux® Medium für Konsolidierung (Kremer Pigmente)
- akrylátová disperze Primal E 330S
- akrylátová disperze Primal™ AC 35 (Kremer Pigmente)
- karboxymethylceluloza - Taposa (Teplické papírny)
- Ledan® TB1 (Kremer Pigmente)
- kyselina citronová
- uhličitan amonný
- bílé vzdušné vápno
- přirozeně hydraulické vápno CALCIDUR® NHL 2 (Calx s.r.o., Nymburk)
- písek
- plavená křída
- minerální pigmenty (Artprotect s.r.o.)

IV. ZÁVĚR

19. století je období, kdy se v celé Evropě začala rozvíjet péče o umělecká a historická díla. Puristické restaurování, spojené s vyzdvižením jednoho slohového období, na úkor mladších časových vrstev díla, bylo s nastupujícím koncem století kritizováno. Běžná puristická praxe restaurování památek, přetrvávající ještě ve století dvacátém, sklízela čím dál větší odsudky z řad odborníků a teoretiků památkové péče. Restaurování kostela sv. Bartoloměje v Kolíně je jedním z mnoha podobných případů, a to nejen v naší zemi. Kritické odsouzení činnosti restaurátorů – puristů, vrcholící v první třetině 20. století, jak Ludvíka Láblera, tak slavnějšího Josefa Mockera, se postupně dostalo do širšího povědomí veřejnosti a dlouho byly tyto kritické názory přejímány bez hlubšího zamyšlení se nad aktuální dobovou atmosférou a sociálně-politickou situací, v nichž se rozsáhlé puristické restaurátorské akce realizovaly.

V roce 2000 uspořádal český národní komitét ICOMOS odborný seminář o Josefu Mockerovi u příležitosti 101 let od jeho úmrtí. V příspěvcích publikovaných v časopise *Zprávy památkové péče*¹⁴⁰ byla mnohotvárnost Mockerova působení a postava Josefa Mockera jako architekta představována v novém světle, v němž převážily jeho kladné hodnoty nad zápornými. Množství odborných článků, publikací a závěrečných studentských prací se zabývá studiem jednotlivých jeho realizací a pokouší se o jejich zhodnocení z pohledu dnešního přístupu k památkám. V mnoha pracích autoři upozorňují na to, že Josef Mocker se nesnažil o zachování historické hodnoty díla¹⁴¹, nebo o respektování stáří stavebního materiálu, ale o zachování tvůrčí autenticity¹⁴². Vyzdvihována je Mockerova dokumentační činnost a zdůrazňováno je rovněž, že Mockerovo restaurování zachránilo mnoho památek před vážným ohrožením a často i zánikem.

Méně se odborná literatura věnuje Ludvíku Láblerovi. V případě kolínského kostela sv. Bartoloměje je Láblerův postup restaurování podrobně zaznamenán ve třech dochovaných stavebních denících. Ty pečlivě popisují technicky náročný stavební úkol, jakým restaurování kostela bezesporu bylo. Mockerův postup v předchozí etapě prací je zaznamenán stručněji v děkanské a městské pamětní knize. Provedené či plánované změny jsou zřetelné na Mockerových zákresech starého stavu a plánech, které jsem zařadila do obrazové přílohy teoretické části. Hodnocení „citlivosti“ přístupu obou restaurátorů k opravě významné středověké památky není cílem mé diplomové práce. Etapu puristického restaurování je podle mého názoru třeba vnímat v širších souvislostech, jako další z vývojových etap umění a zároveň důležitou etapu památkové péče. Právě v tomto období mají kořeny i čistě konzervační metody sanace uměleckých děl minulosti, prosazované

140 Časopis *Zprávy památkové péče* 2001, roč. 61/2001, č. 2.

141 PETRASOVÁ, 1999. s. 72.

142 LÍBAL, 2000. s. 23.

následně od počátku 20. století.

Dilema mezi zachováním památky jako dokumentu se všemi stopami postupného vývoje, tedy i respektováním určitého stavu poškození, případně stop pozdějších oprav a úprav, a mezi estetickým přístupem zaměřeným na obnovení „autentické“ umělecké hodnoty díla, která představuje značný podíl historizující fabulace, je, zdá se, věčné. Restaurování části nástropní malby v Řeznické kapli, popsané v rámci praktické části mé diplomové práce, ukazuje, že často v praxi nastává situace, kdy je třeba při vytváření koncepce restaurátorského zásahu zohlednit několik hledisek, které jsou poměrně obtížně slučitelné. Restaurování výrazně poškozené nástěnné a nástropní malby je pak otázkou kompromisu, kdy při snaze o zachování všech vrstev díla a o rozpoznatelnost vlastního zásahu, musí být současně brán zřetel i na odpovídající integritu restaurovaných maleb v prostoru živého sakrálního interiéru.

V. REŠERŠE PRAMENŮ

Národní archiv (NA)

- fond Památkový úřad Vídeň, inv. č. 649, 1865-1916, karton 34.

Kolín: opravy děkanského chrámu sv. Bartoloměje, pořízení křížové cesty, úpravy okolí kostela, přenesení hlavního oltáře do kostela v Pacově, stavební úpravy kapucínského kláštera, zajištění zříceného kostela Všech svatých (3 foto), adaptace budovy děkanství, oprava sousoší P. Marie na náměstí, městské hradby¹⁴³

- Sbírká map a plánů, inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20.

Zakreslení starého stavu kostela, plány z roku 1881, 1887, 1898.

Archív Pražského hradu (APH)

- Plánová pozůstalost Josefa Mockera - Téka, sign. T 36, inv. č. 919-966.

Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Kolín (SOkA Kolín)

- fond Archiv města Kolín, bez inv. č. spisová manipule D XI., Chrám sv. Bartoloměje, oprava věží a zvonice 1869-1876.
- fond Archiv města Kolín, bez inv. č., *Paměti král. města Kolína*, sepsal František Potůček, 1835-1901, rkp.

Městská pamětní kniha byla v Kolíně vedena od roku 1835 na základě nařízení Nejvyššího purkrabí zemí koruny České Karla Chotka, platného od 1. ledna 1836. Tato německy psaná část končí roku 1845 a následuje čtyřicet let pauza. Svazek *Paměti král. města Kolína* sepsaný česky Františkem Potůčkem začíná roku 1886 a končí rokem 1900. Retrospektivně jsou zaznamenány i děje před rokem 1886. Po této části následuje pauza do roku 1918. S dalšími přestávkami pokračuje vedení kroniky až do současnosti.¹⁴⁴ Městská pamětní kniha poskytuje spolu s děkanskou pamětní knihou téměř jediné informace o stavebních pracích na chrámu sv. Bartoloměje v letech 1873-1900, o založení a činnosti spolku na opravu chrámu a jeho jednotlivých členech.

143 Inventář uvedený na <http://www.badatelna.cz/?wicket:interface=:7:4::>

144 www.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/

- fond Archiv města Kolín, bez inv. č., Stavební deník pořízený Antonínem Hlaváčkem, I-III, 1904-1911, rkp.

Kolínská fara

- *Pamětní kniha děkanství kolínského*, svazek III., rkp.

Titulní list doplněný později Janem Kamarýtem nese název „*Pamětní kniha děkanství kolínského započata léta páně 1836, kaplanem Josefem Perniklem za děkana kolínského Josefa Teisingera (1802 - 1848)*“. Po kaplanovi Perniklovi ve vedení kroniky pokračoval kaplan, později děkan, Jan Lindner a po něm od roku 1878 děkan Jan Svoboda. Od roku 1887 pod Svobodovým dohledem zapisoval Prokop Holý. V česky psané části od děkana Svobody se vyskytují doklady o jeho stavebním úsilí a péči o svěcené kostely, podrobné účty *Jednoty pro opravu chrámu*, korespondence ohledně zachování barokní kostnice i přepis žádostí o udělení státní subvence na opravu kostela. Kronika byla dále vedena za děkanů Františka X. Růžičky a Václava Sixty do roku 1912 a poté následovala pauza až do roku 1929. Tu zpětně doplnil Jaroslav Kulač. V kronice je popsáno restaurování kostela v letech 1904 - 1910 a přepsán je zde i předávací protokol ke kolaudaci stavby.

Regionální muzeum v Kolíně

- *Pamětní kniha děkana Jana Svobody*, 1865-1884, příruční číslo 134/88, dlouhodobá zápůjčka SOkA Kolín.

Soukromá pamětní kniha děkana Jana Svobody, vedená od roku 1865 do 1884 souběžně s děkanskou pamětní knihou.

NPÚ - ÚP, oddělení SHP

- PATRNÝ, Michal - URBAN, Jan. *SHP : Děkanský chrám Sv. Bartoloměje Apoštola v Kolíně nad Labem*, Praha, 2004.

VI. LITERATURA

ALT, Jaroslav J. - BURDOVÁ, Anna - GOLDMANOVÁ, Jitka - KRHÁNKOVÁ, Kateřina. *Restaurátorský průzkum omítek, barevných vrstev a kamenných prvků 3 ochozových kaplí v kostele sv. Bartoloměj v Kolíně. Kaple Řeznická, Šperlinkovská, Svatojanská : restaurátorská dokumentace*. LITOMYŠL : Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování, 2010. 98 l. Vedoucí práce Jaroslav J. Alt.

BARTLOVÁ, Milena. *Naše, národní umění*. Vyd. 1. Brno : Barrister&Principal a MUFF, 2009. 152 s. 978-80-87029-60-2.

BARTLOVÁ, Milena. Tajemství svatovítského triforia : umělec, jeho král a jeho katedrála. *Dějiny a současnost : kulturně historická revue (on-line)*. 1/2010. Citováno 12. 8. 2013. Dostupný na World Wide Web: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2010/1/tajemstvi-svatovitskeho-triforia/>

BENEŠOVÁ, Marie. Význam snu při dostavbě katedrály sv. Víta. In: *Proudy české umělecké tvorby 19. století. Sen a ideál*. Praha, ÚTDU ČSAV 1990, s. 58-62.

BOJAROVÁ, Markéta. Skupina historizujících kostelů na Kolínsku. *Památky středních Čech*, 2001, roč. 15/2001, č. 2, s. 63-68.

BURDOVÁ, Anna. *Restaurování části nástěnné malby s postavami sv. Josefa a sv. Anny v kostele sv. Václava v Nové Vsi u Kolína. Malíři Výsekalové a jejich působení na Kutnohorsku a Kolínsku na přelomu 19. a 20. století : bakalářská práce*. LITOMYŠL : Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování, 2013. 131 l. Vedoucí práce Jaroslav J. Alt.

CÍSAŘ, Jaromír. *Nástěnné malby Františka Sequense v Martinické kapli svatovítského chrámu v Praze : bakalářská práce*. BRNO : Masarykova Univerzita, Fakulta filozofická, 2006. 46 l. Vedoucí práce Lubomír Slavíček.

CÍSAŘOVÁ, Jitka. *Architektonická a památkářská činnost Ludvíka Láblera na Kutnohorsku : bakalářská práce*. PARDUBICE : Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2009. 97 l. Vedoucí práce Pavel Panoch.

FILIP, Aleš - MUSIL, Roman. *Neklidem k Bohu : náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870-1914*. Plzeň : Arbor vitae, 2006, 330 s. ISBN 80-863-0058-7.

GAŽI, Martin. Katolictví většinové společnosti. In: NEŠPOR, Zdeněk. *Náboženství v 19. století : Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu*. Praha :

Scriptorium, 2010, s. 9 - 91. ISBN 9788087271223.

HLAVÁČEK, Antonín - SIXTA, Václav - VÁVRA, Josef. *Dějiny a popis děkanského chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně*. Nákladem J. Kašky. Kolín. 1910.

HORYNA, Mojmir. Architektura přísneho a pozdního historismu : Čechy 1860-1890. In: *Dějiny českého výtvarného umění (III/1) 1780/1890*. 1. vyd. Praha : Academia, 2001, s. 133-202. ISBN 80-200-0735-0.

HOŘEJŠÍ, Jiřina. Historizující vize vzkříšení Vyšehradu. In: *Královský Vyšehrad II. Sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla*. Vyd. 1. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 358-380. ISBN 80-719-2599-3.

HRNČIŘÍKOVÁ, Alžběta. *Malířská výzdoba farního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Gruntě : bakalářská práce*. BRNO : Masarykova Univerzita, Fakulta filozofická, 2009. 68 l. Vedoucí práce Lubomír Slavíček.

CHUDÁREK, Zdeněk. Josef Mocker a restaurace hradu Karlštejna. *Zprávy památkové péče*, 2001, roč. 61/2001, č. 2, s. 28-34.

KAMARÝT, Jan - KAMARÝT, Ladislav. *Kolínský chrám : historie a průvodce*. Kolín. 1988.

KOCIÁNOVÁ, Ivona - KRHÁNKOVÁ, Kateřina - TITOR, Tomáš. *Konzervace omítek a barevných vrstev Řeznické kaple v chrámu sv. Bartoloměje, Kolín : restaurátorská dokumentace*. LITOMYŠL : Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování, 2011. 33 l. Vedoucí práce Jaroslav J. Alt.

Kolínský dóm. Text a úprava: Kolektiv dobrovolných památkových pracovníků v Kolíně. Vydáno vlastním nákladem Děkanského úřadu v Kolíně roku 1964.

KOSTÍLKOVÁ, Marie - PETRASOVÁ, Taťána. *Jednota pro dostavění Chrámu sv. Víta na Hradě pražském : edice pramenů*. 1. vyd. Praha : Artefactum, 1999, 200 s., [11] s. obr. příl. *Fontes historiae artium*, 8. ISBN 80-902-2795-3.

KOSTÍLKOVÁ, Marie. *Katedrála sv. Víta : k 650. výročí založení Svatovítské katedrály s obdivem a úctou k dílu našich předků : Díl II. Dostavba*. Praha, Správa Pražského hradu 1994. 80 s.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku : III. díl Kolín - Miro*. 1. vyd. Praha : Libri, 1998, 952 s. ISBN 80-85983-15-X.

LÁBLER, Ludvík. Kutná Hora a její památky stavitelské. *Architektonický obzor : zprávy spolku architektů a inženýrů v král. Českém II*, 1903, č. 2, s. 2,6,9,14.

LÍBAL, Dobroslav. Josef Mocker, architekt - restaurátor. *Zprávy památkové péče*, 2001, roč. 61/2001, č. 2, s. 21-23.

LÍBAL, Dobroslav. *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*. 1. vyd. Praha : Unicornis, 2001, 607 p. ISBN 80-901-5878-1.

MÁDL, Karel B. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. I. Politický okres Kolínský*. Nákladem Archaeologické kommisie při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Praha. 1897.

MOCKER, Josef. Chrám sv. Petra a Pavla na Poříčí v Praze. *Zprávy Spolku architektů a inženýrů v Království českém*. 1879, roč. 14/1879. s. 8-10.

MACHALÍKOVÁ, Pavla. *Objevování středověku: tři kapitoly k recepci gotického umění v Čechách v pozdním 18. a raném 19. století*. Praha: Artefactum, 2005, 232 s. ISBN 80-868-9004-X.

MUÑOZ VIÑAS, Salvador. *Contemporary Theory of Conservation*. Burlington, MA : Elsevier Butterworth-Heinemann, 2005, xiii, 239 p. ISBN 07-506-6224-7.

NEJEDLÝ, Vratislav. Vznik a vývoj státem organizované památkové péče v českých zemích od počátků do konce habsburské monarchie. In: CZUMALO, Vladimír. *Péče o architektonické dědictví: sborník prací : vybrané kapitoly k tématu*. 1. vyd. Praha : Idea servis, 2008, s. 29-44. ISBN 978-80-85970-60-9.

PETRASOVÁ, Taťána. *Josef Mocker 1835-1899 : stavitel katedrály*. Vyd. 1. Praha : Správa Pražského hradu, 1999, 78 s. Knižnice Pražského hradu. ISBN 80-861-6114-5.

PETRASOVÁ, Taťána. Hlava šestá : 1780 - 1918. In: *Velké dějiny zemí Koruny české : architektura*. Vyd. 1. Praha : Paseka, 2009, s. 522-624. ISBN 978-80-7432-000-2.

POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 2: K - O*. 1. vyd. Praha : Academia, 1978, 578 s.

PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v evropském kontextu, 1848-1918*. Vyd. 1. Praha : Torst, 1998. ISBN 80-721-5059-6.

RIŠLINK, Vladimír. *Chrám svatého Bartoloměje v Kolíně*. 1 vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007, 63 s. ISBN 978-80-7195-160-5.

STRAKA, František. *Kolínské kostely a památky*. Vydavatelstvo kolínských kostelů a památek. Kolín. 1940.

ŠTOLBA, Josef. *Chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*. Vydal Dr. Jaroslav Kulač. Kolín. 1930.

ŠTROBLOVÁ, Helena - ALTOVÁ, Blanka. *Kutná Hora*. Praha : Lidové noviny, 2000. ISBN 8071061867.

ŠVÁCHA, Rostislav. Kutnohorská architektura období historismu a moderny (1851-1918). *Umění*, 1991, roč. 39/1991, č. 5, s. 402-436.

TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců: II. L-Ž. 3.* rozšířené vyd. Ostrava: Chagall, 1993, 782 s. ISBN 80-900-6484-1.

ULLMANN, Ernst. *Svět gotické katedrály*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1987, 169 s.

VORLÍČEK, Karel. *Dějiny restaurace a dostavby velechrámu sv. Panny Barbory v Hoře Kutné 1884-1905*. 1. vyd. Kutná Hora : Vocel, po roce 1905. 251 s.

VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Vyd. 1. Praha : Academia, 2004, 761 s. ISBN 80-200-0969-8.

VYBÍRAL, Jindřich. *Česká architektura na prahu moderní doby : devatenáct esejů o devatenáctém století*. 1 vyd. Praha : Argo, 2002, 331 s. ISBN 80-720-3475-8.

ZAHRADNÍK, Pavel. Na okraj působení Josefa Mockera na svatovítské katedrále. *Zprávy památkové péče*, 2001, roč. 61/2001, č. 2, s. 24-27.

ZAP, Karel Vladislav. Hlavní chrám sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem. In: *Památky archaeologické a místopisné. Díl IV*, 1860. s. 173-184.

VII. EDIČNÍ POZNÁMKA

V této práci používám pojmy *restaurování* a *rekonstrukce*. Význam těchto pojmů je široký a ne vždy jednoznačný. Restaurováním nazývám činnost Josefa Mockera i Ludvíka Láblera, přestože jejich přístup k památkovým objektům bychom z dnešního pohledu spíše vnímali jako rekonstrukci, stavební úpravu, přestavbu, regotizaci a podobně. Restaurování, jak bylo tehdy chápáno, znamenalo často odstranění větší či menší části hmotné podstaty památky a nahrazení či doplnění původní hmoty volnými kopiemi nebo nově tvarovanými doplňky, které odpovídaly dobové představě o „původní“ podobě konkrétního architektonického prvku nebo sestavy těchto prvků. Sami tvůrci se však považovali za restaurátory a byli tak ve své době vnímáni. V textech Josefa Mockera¹⁴⁵ či jiných dobových popisech¹⁴⁶ se volně střídají pro tutéž činnost označení *restaurování*, *oprava*, *obnova*. Pokud vycházím z těchto textů, používám synonymicky pojmy *restaurování* a *oprava*.

Pojem *rekonstrukce* popř. *přestavba* používám se spojením s činností Ludvíka Láblera na Vlašském dvoře v Kutné Hoře. V tomto případě tak nazývá svůj počín i Lábler sám¹⁴⁷ a pojem se dále objevuje i v následném hodnocení jeho práce¹⁴⁸.

145 MOCKER, 1879. s. 29-30.

146 Například HLAVÁČEK - SIXTA - VÁVRA, 1910.

147 LÁBLER, 1903. s. 9

148 ŠVÁCHA,

VIII. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA TEORETICKÉ ČÁSTI

1. Kostel sv. Bartoloměje v Kolíně, pohled na severní stranu a presbytář kostela od západu. Foto z roku 2012.

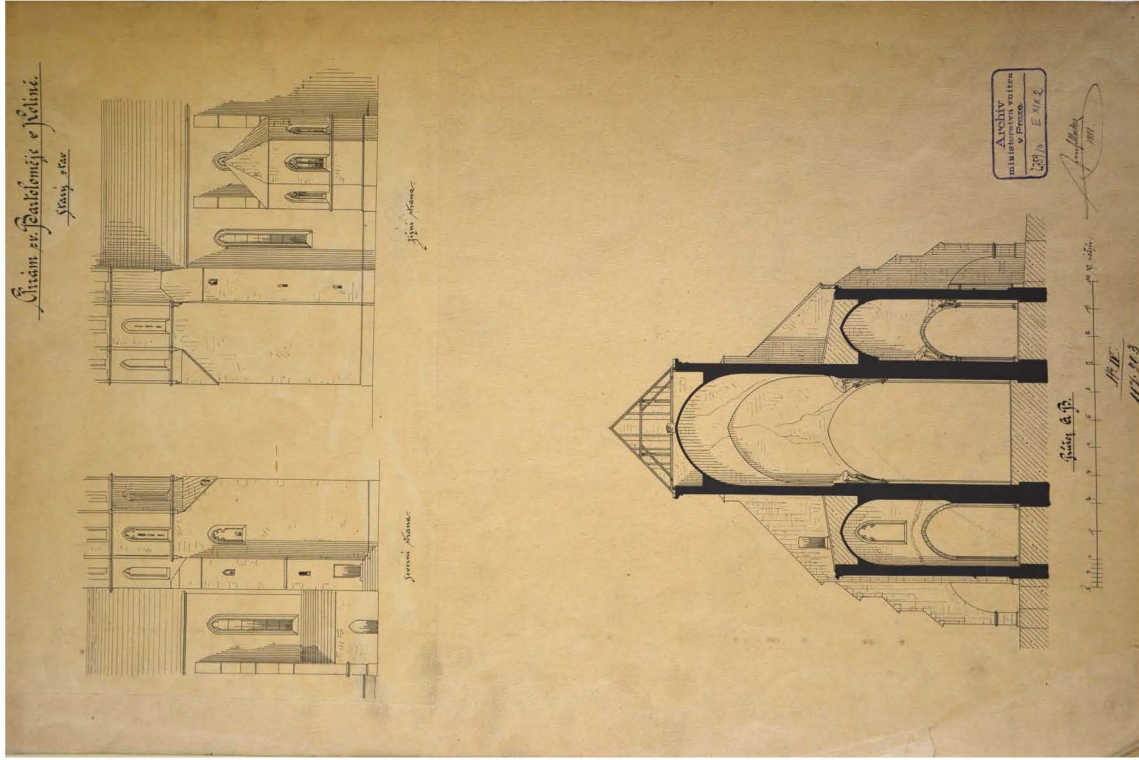
2. Kostel sv. Bartoloměje a zvonice, pohled od severovýchodu. Foto z roku 2012.

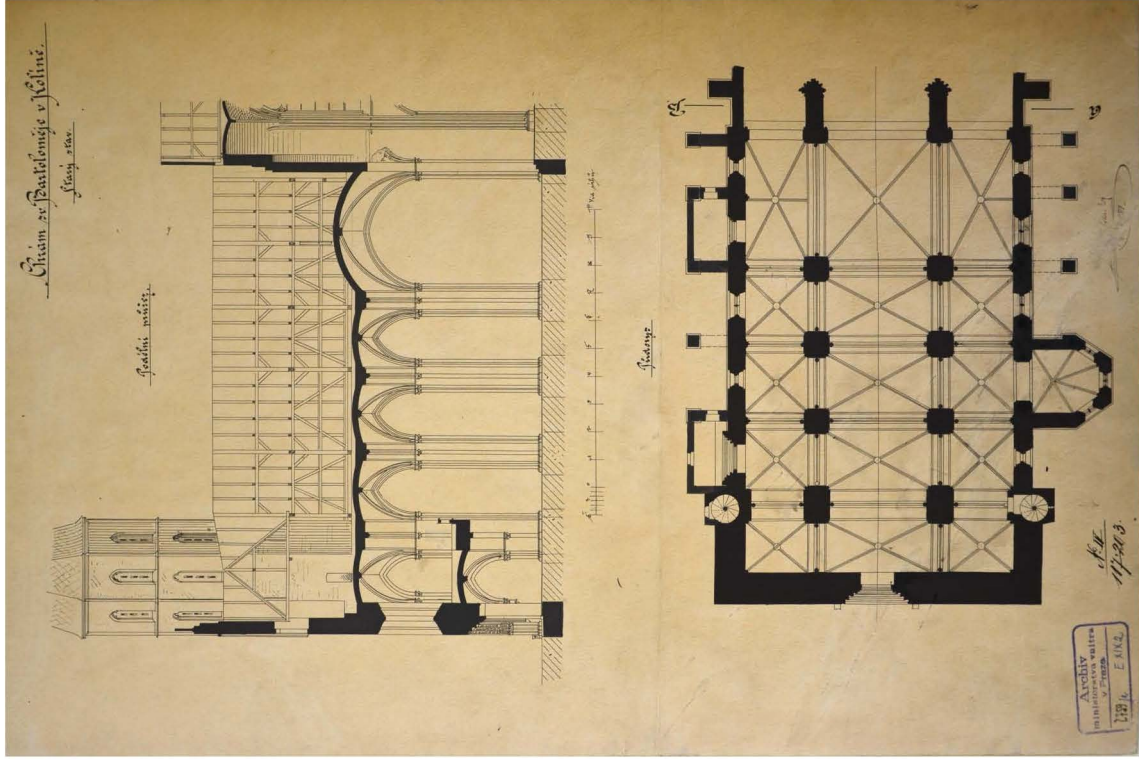
3. Stará fotografie kostela, pohled od jihozápadu. Stav po restaurování severní věže kostela a zvonice v roce 1872.
Archiv Pražského hradu, fond Plánová pozůstalost Josefa Mockera - Téka, sign. T 36, inv. č. 927.

4. Zakreslení kostela od Josefa Mockera z roku 1881. Severní pohled. Starý stav.
Národní archiv, fond Sbirka map a plánů. Inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20.

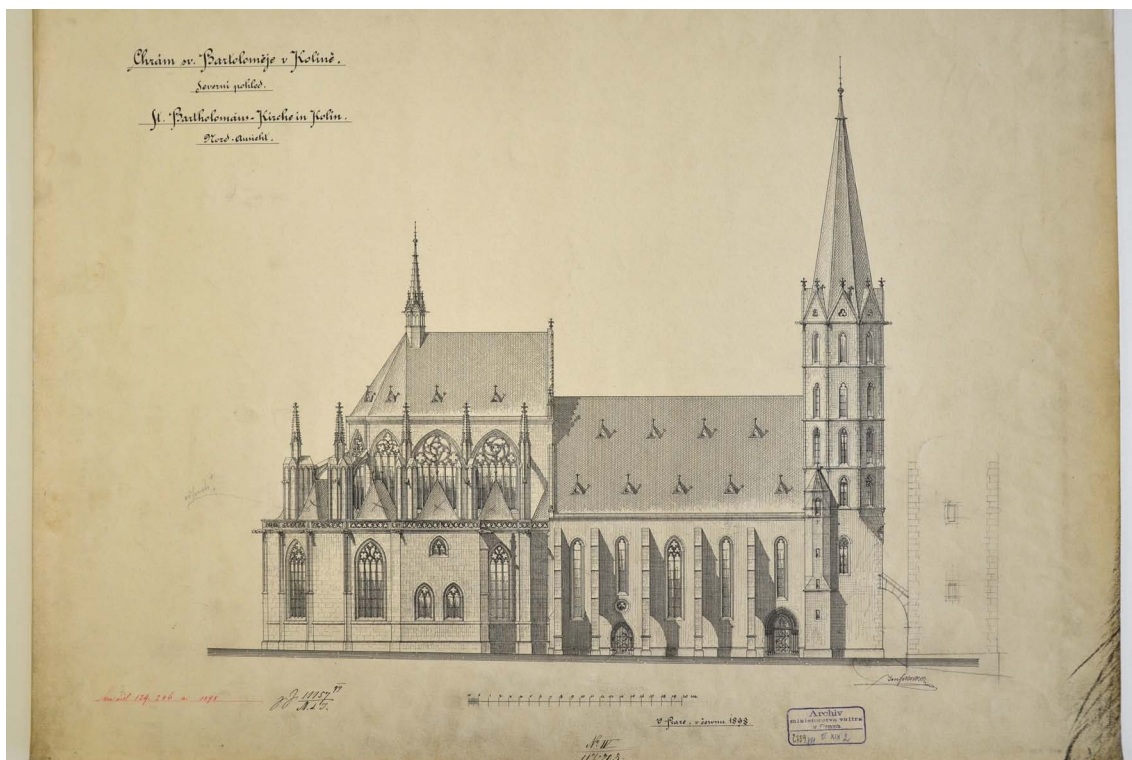
5. Zakreslení kostela od Josefa Mookera z roku 1881. Nahoře severní a jižní strana, dole průřez A B. Starý stav. Národní archiv, fond Sbirka map a plánů. Inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20.

6. Zakreslení kostela od Josefa Mookera z roku 1881. Nahoře podélný průřez, dole půdorys. Starý stav. Národní archiv, fond Sbirka map a plánů. Inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20.

7. Plán na obnovu kostela od Josefa Mockera z roku 1881. Severní pohled. Národní archiv, fond Sbirka map a plánů. Inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20.

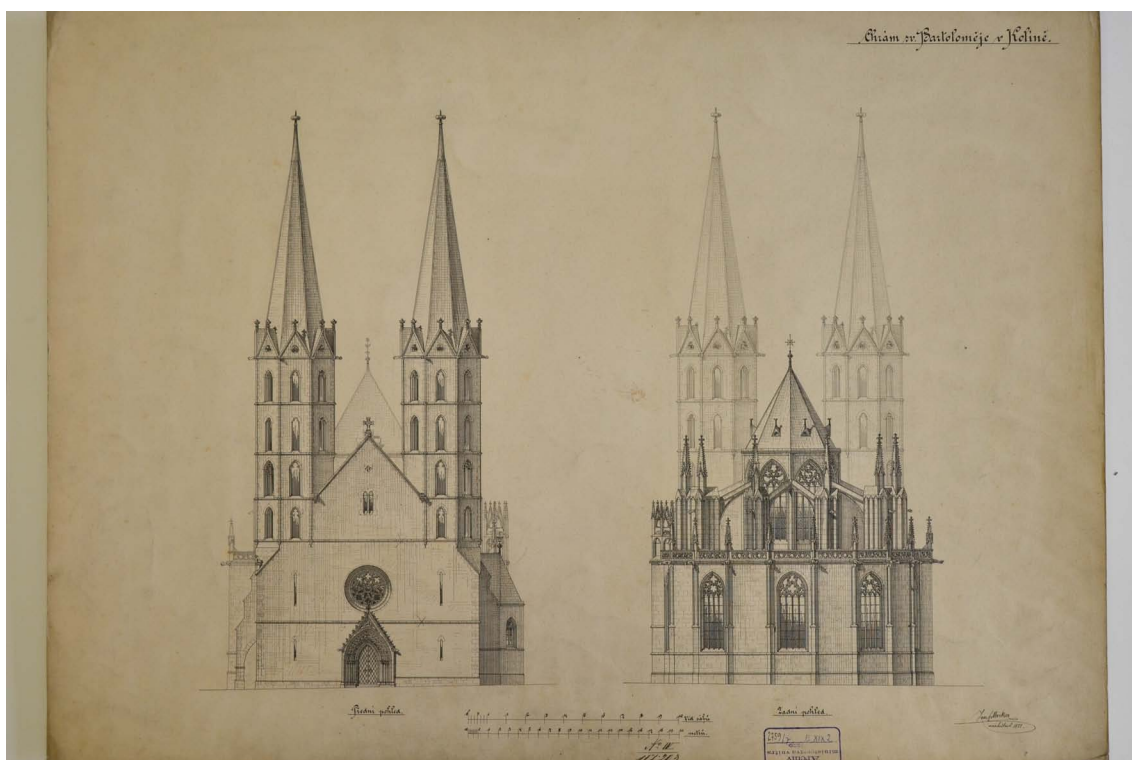
8. Plán na obnovu kostela od Josefa Mockera z roku 1898. Severní pohled. Národní archiv, fond Sbirka map a plánů. Inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20.

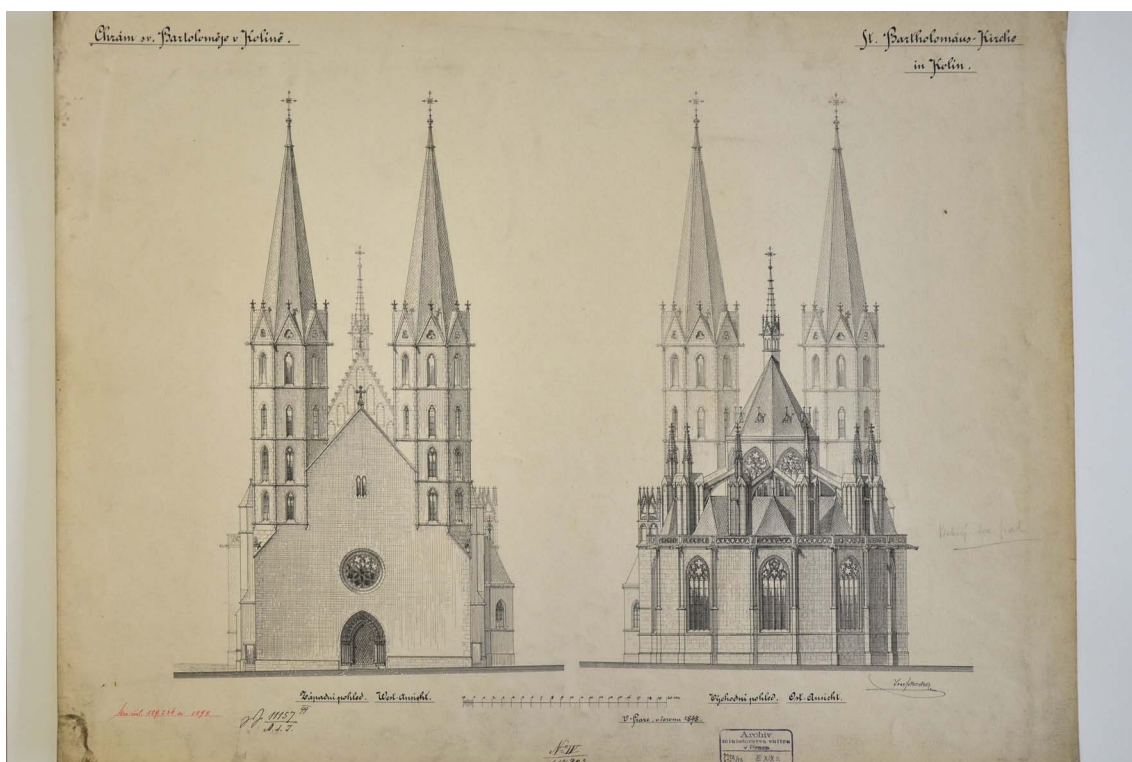
9. Plán na obnovu kostela od Josefa Mockera z roku 1881. Podélný průřez. Národní archiv, fond Sbirka map a plánů. Inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20.

10. Plán na obnovu kostela od Josefa Mockera z roku 1898. Podélný průřez. Národní archiv, fond Sbirka map a plánů. Inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20.

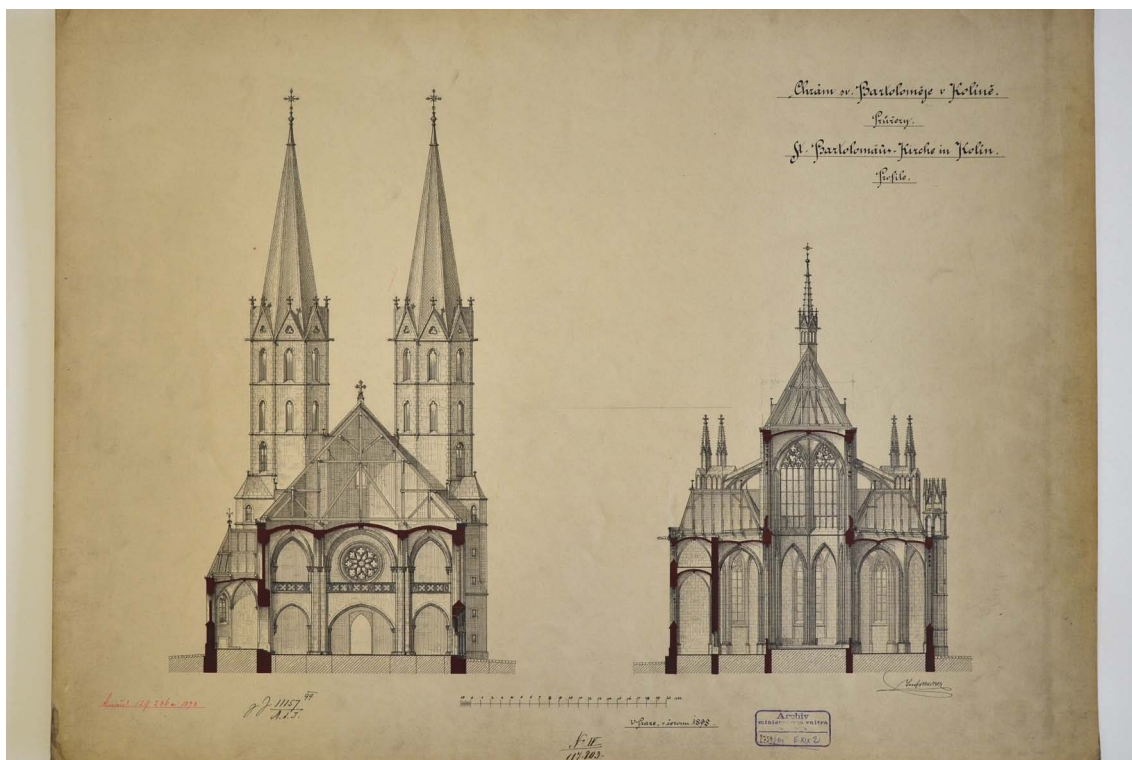
11. Plán na obnovu kostela od Josefa Mockera z roku 1881. Západní a východní pohled.
Národní archiv, fond Sbirka map a plánů. Inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20.

12. Plán na obnovu kostela od Josefa Mockera z roku 1898. Západní a východní pohled.
Národní archiv, fond Sbirka map a plánů. Inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20.

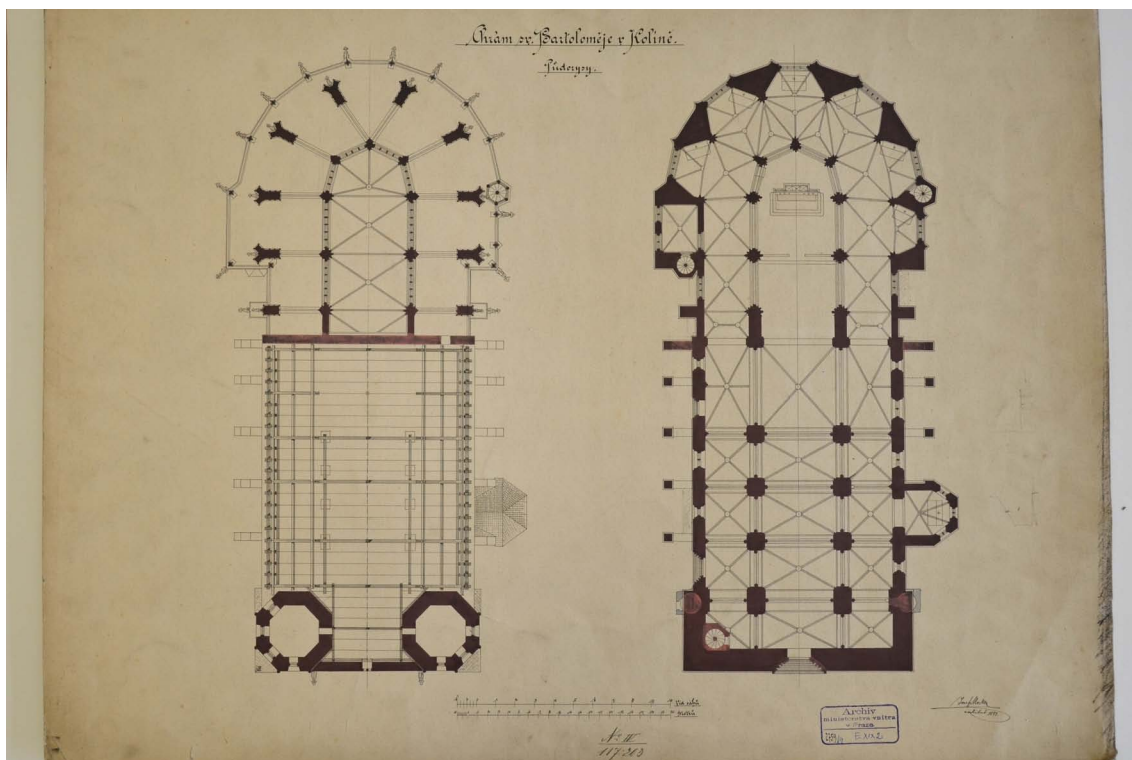
13. Plán na obnovu kostela od Josefa Mockera z roku 1881. Příčný průřez. Národní archiv, fond Sbirka map a plánů. Inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20.

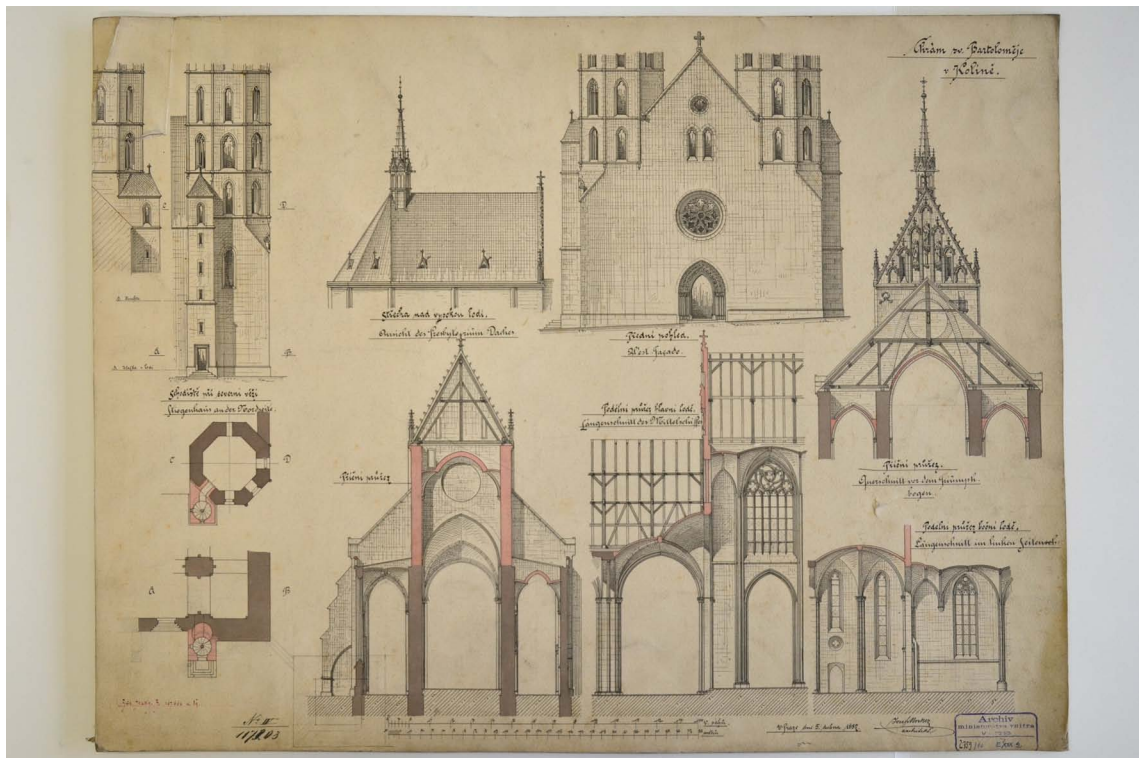
14. Plán na obnovu kostela od Josefa Mockera z roku 1898. Příčné průřezy. Národní archiv, fond Sbirka map a plánů. Inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20.

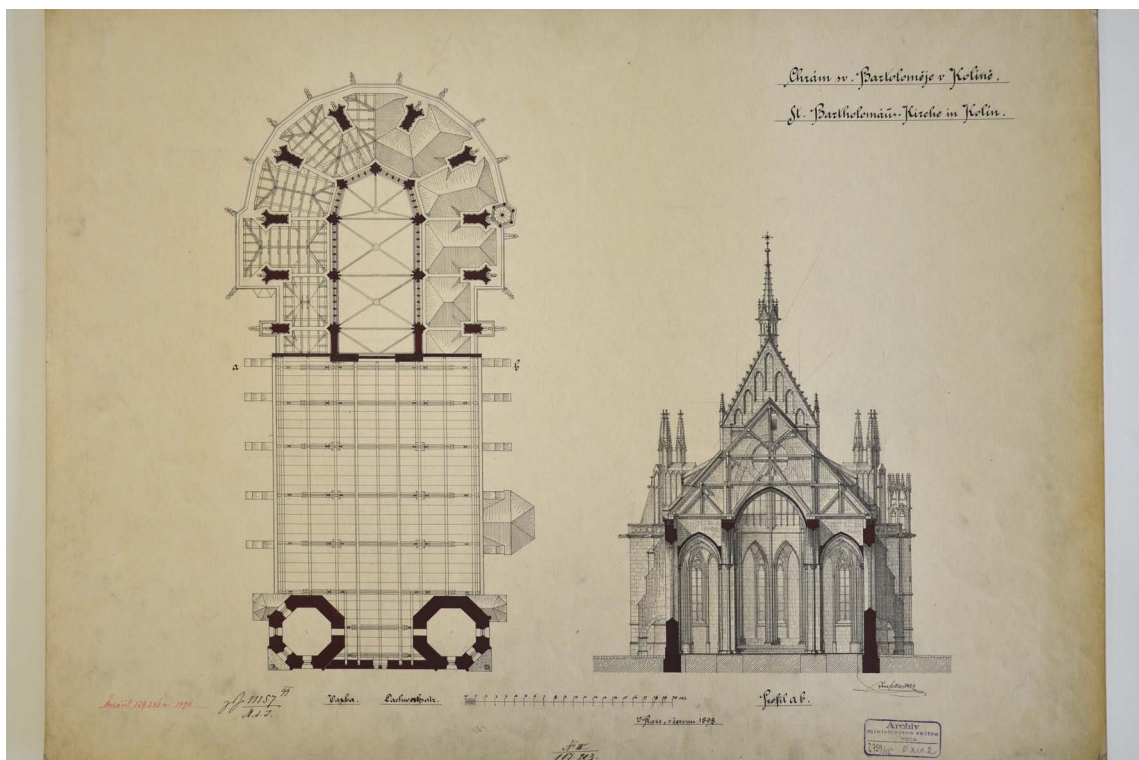
15. Plán na obnovu kostela od Josefa Mockera z roku 1881. Jižní pohled.
Národní archiv, fond Sbirka map a plánů. Inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20.

16. Plán na obnovu kostela od Josefa Mockera z roku 1881. Půdorys.
Národní archiv, fond Sbirka map a plánů. Inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20.

17. Plány na obnovu kostela od Josefa Mockera z roku 1887. Schodiště při severní věži, střecha nad vysokou lodí, přední pohled, příčný průřez, podélný průřez hlavní lodě, příčný průřez, podélný průřez boční lodě.
 Národní archiv, fond Sbirka map a plánů, inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20.

18. Plány na obnovu kostela od Josefa Mockera z roku 1898. Vlevo vazba, vpravo profil A B.
 Národní archiv, fond Sbirka map a plánů, inv. č. 2759, sign. E/XIX/2/1-20.

19. Část západní stěny Mlynářské kaple s dekorativní výmalbou.

20. Detail dochované dekorativní výmalby stěny.

21. Detail malované suknice.

22. Celkový pohled na klenbu Mlynářské kaple. V krajových klenebních výsečích se nacházejí figurální malby. V prostřední klenební výseči je malba zničena masivním zatékáním.

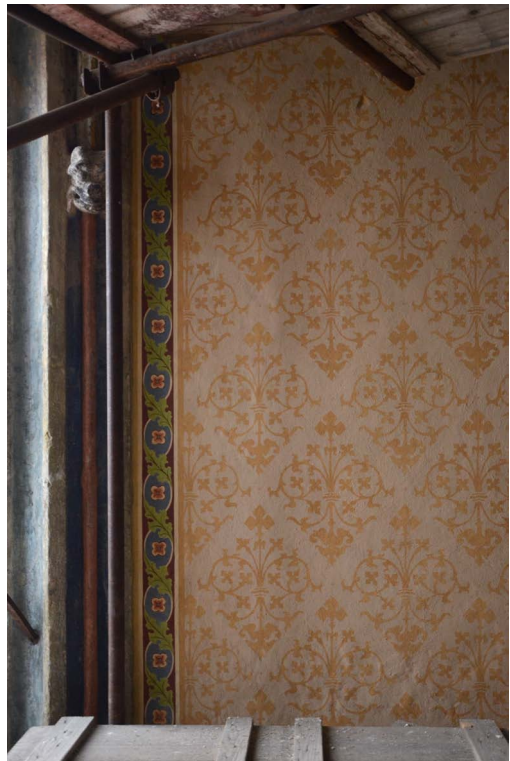
23. Figurální malba v levé klenební výseči.

24. Figurální malba v pravé klenební výseči.

25. Detail dochovaného dekoru a malované suknice na severovýchodní stěně Řeznické kaple.

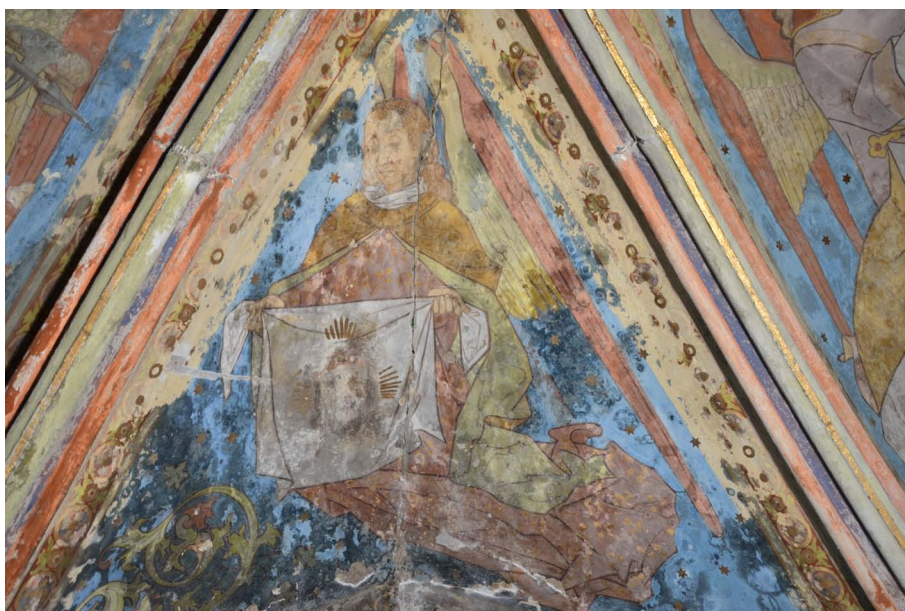
26. Detail rekonstrukce dekoru z roku 2012 na jižní stěně Řeznické kaple.

27. Část jižní stěny Řeznické kaple. V dolní části dochovaná část malované suknice, v horní části rekonstrukce šablonové výmalby z roku 2012.

28. Figurální malba v levém klenebním poli Řeznické kaple. Anděl s provazem, houbou a kopím.

29. Figurální malba v prostředním klenebním poli Řeznické kaple. Anděl s Verončinou rouškou.

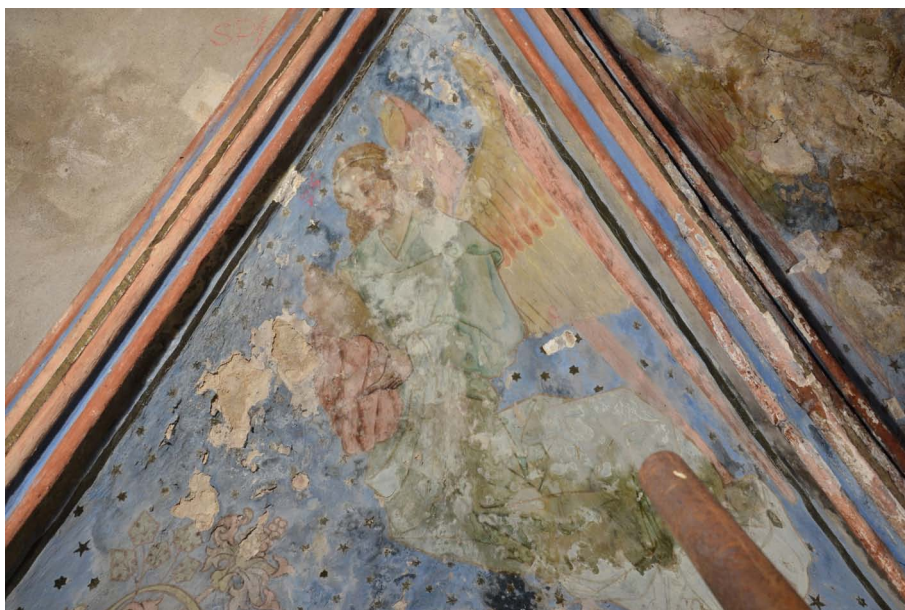
30. Figurální malba v pravém klenebním poli Řeznické kaple. Anděl s trnovou korunou. Stav po restaurování v roce 2012.

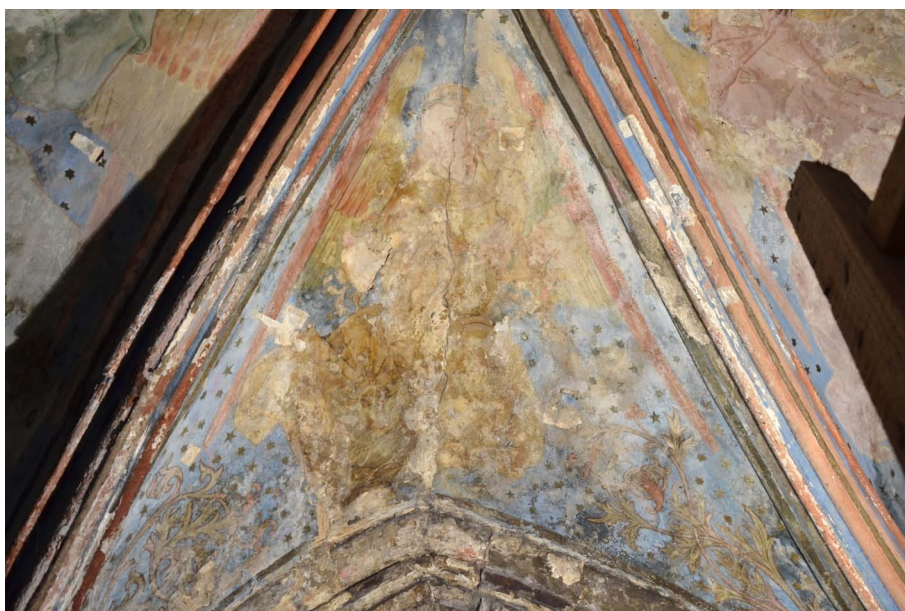
31. Horní část šablonového dekoru na východní stěně Šperlinkovské kaple. Malba je poškozena zatékáním.

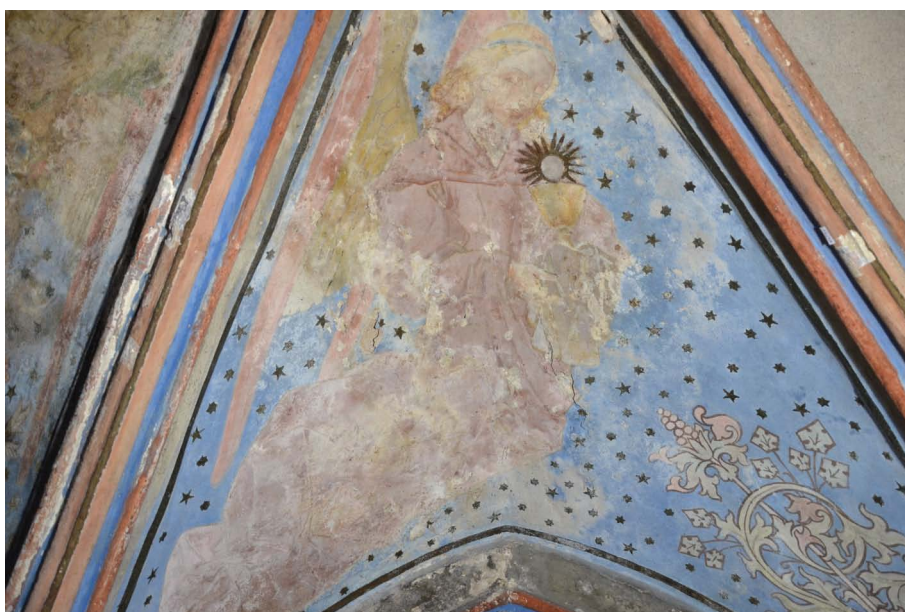
32. Malovaná suknice ve spodní části východní stěny Šperlinkovské kaple. Tato část malby byla dlouhodobě zakryta oltářem a je poměrně dobře dochována.

33. Figurální malba v levém klenebním poli Šperlinkovské kaple. Anděl nesoucí věž.

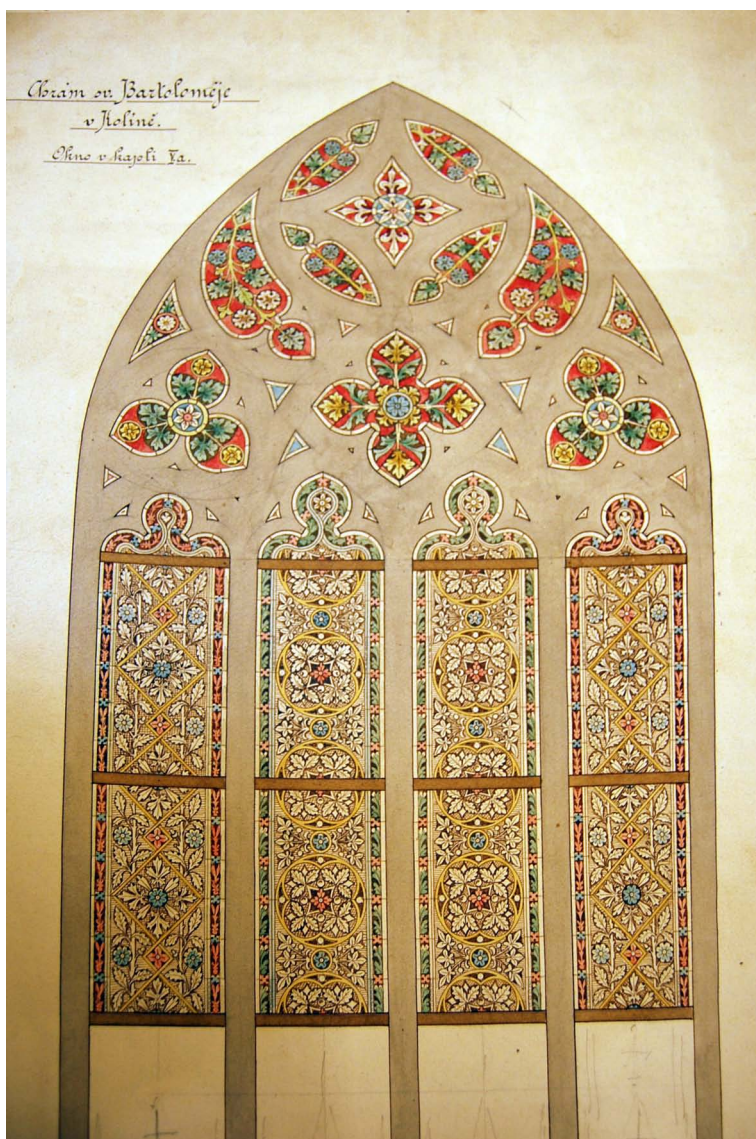
34. Figurální malba v prostředním klenebním poli Šperlinkovské kaple. Anděl s palmovou ratolestí.

35. Figurální malba v pravém klenebním poli Šperlinkovské kaple. Anděl s kalichem a hostií.

36. Horní část vitrážového okna v Řeznické kapli. Okno bylo zaskleno v roce 1897.

37. Návrh vitrážového okna s tzv. kobercovým vzorem od Josefa Mockera, návrh je datován rokem 1896. Archiv Pražského hradu, fond Plánová pozůstalost Josefa Mockera - Téka, sign. T 36, inv. č. 960.

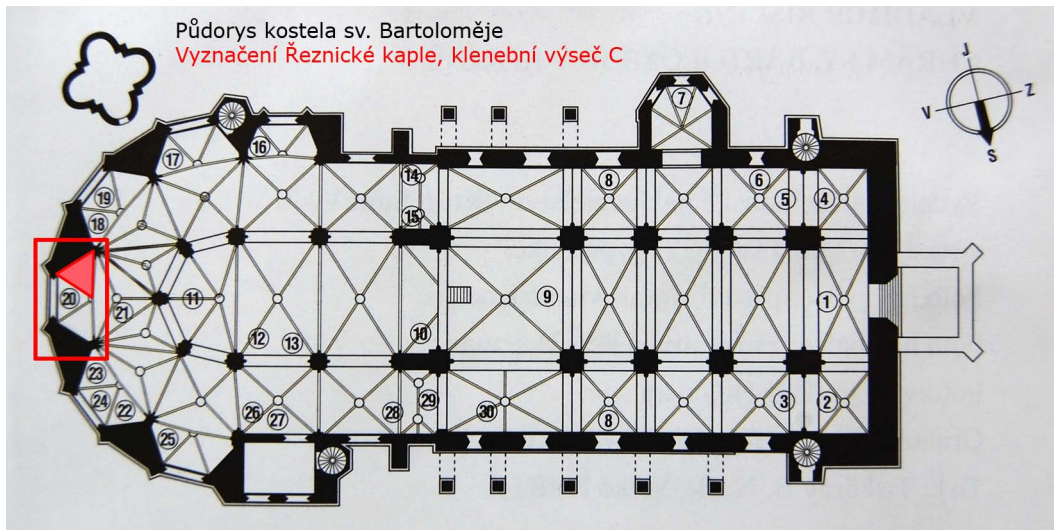

38. Horní část vitrážového okna ve Šperlinkovské kapli. Podle nápisu ve spodní části bylo okno realizováno v roce 1898.

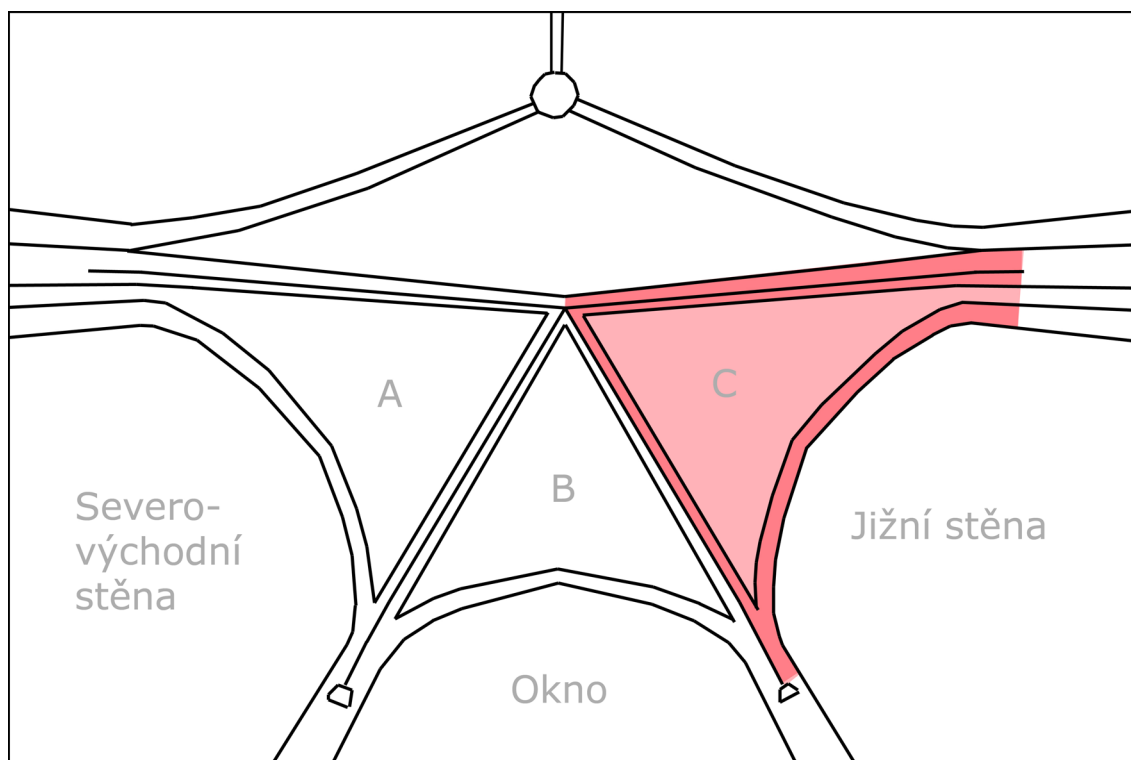

39. Nedatovaný návrh vitrážového okna od Josefa Mockera. Nedatovaný návrh se nachází v Archivu Pražského hradu, fond Plánová pozůstalost Josefa Mockera - Téka, sign. T 36, inv. č. 961.

IX. GRAFICKÁ A OBRAZOVÁ PŘÍLOHA PRAKTICKÉ ČÁSTI

1. Půdorys kostela sv. Bartoloměje s vyznačením restaurovaného úseku v Řeznické kapli.

2. Vyznačení úseku vymezeného k samostatnému restaurování na schematickém znázornění klenby Řeznické kaple, pohled odspodu.

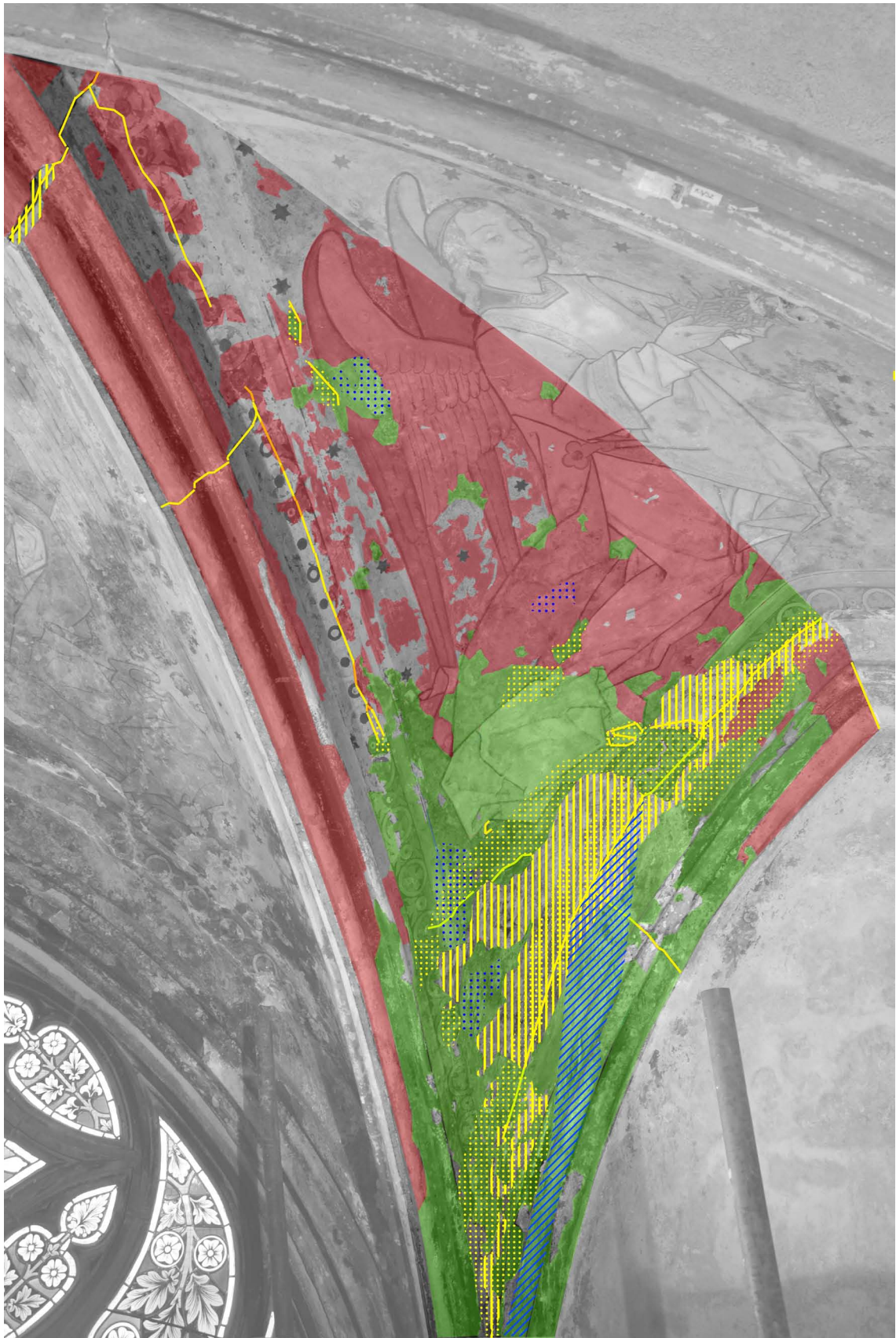
3. Vyznačení rozměrů úseku vymezeného k samostatnému restaurování.

Legenda k zákresům původního stavu a poškození malby			
	praskliny		zpráškovatělá barevná vrstva
	defekty omítkových vrstev		barevná vrstva poškozená zatékáním, vytvořena síranová krusta
	dutiny, uvolněné podkladové vrstvy		vyplavený uhličitan vápenatý, vápenný povlak na barevné vrstvě
	sondy z předchozích průzkumů		výkvěty vodorozpuštěných solí

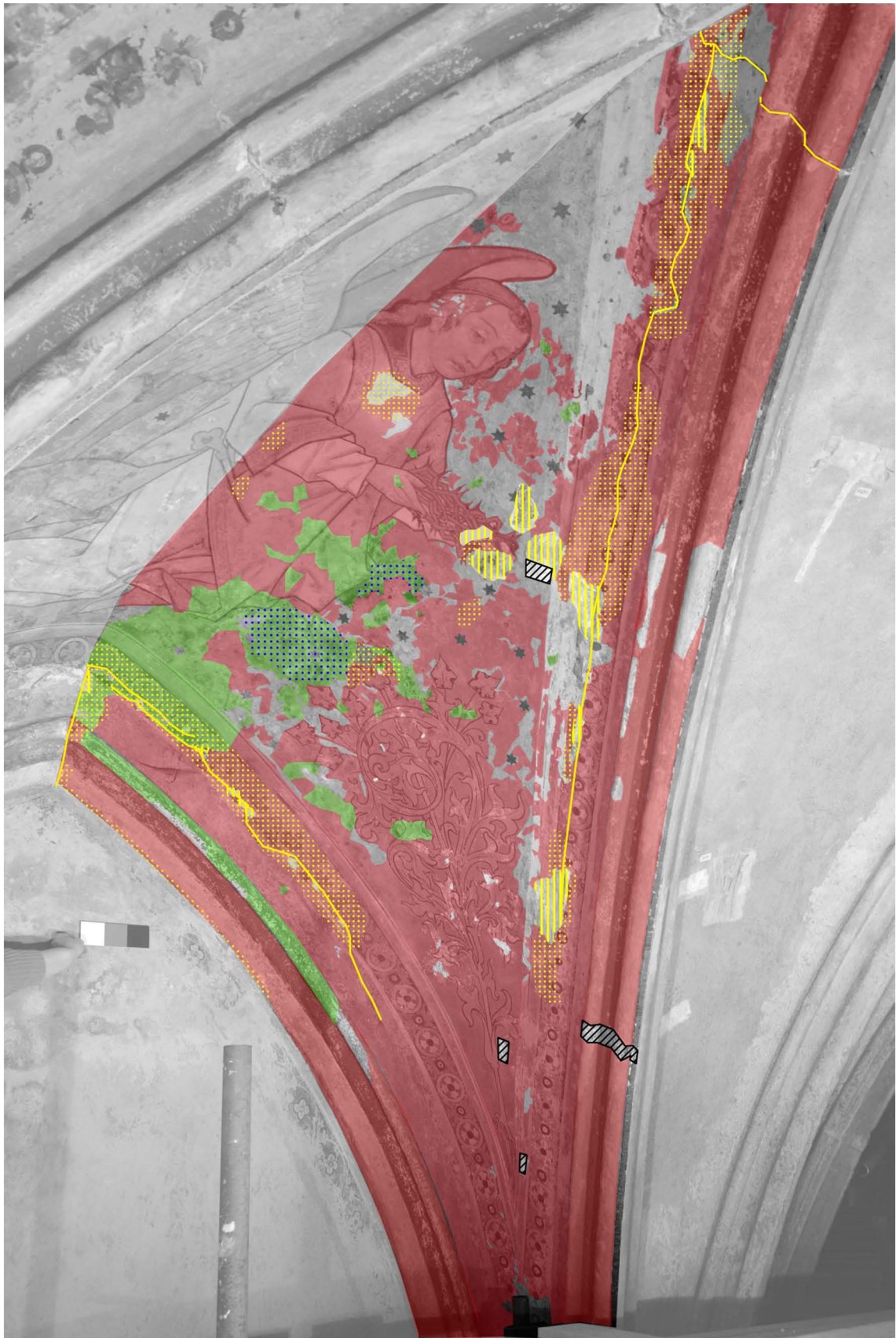
4. Legenda k zákresům původního stavu a poškození malby (s. 116, 117).

Legenda k zákresům vlastní realizace			
	místa odběru vzorků		zkoušky snímání přemalby
	vlastní sondy		zkoušky aplikace odsolovacích zábalů
	zkoušky čištění a čištění uhličitanem amonným		zkoušky stabilizace síranu vápenatého nanosuspencí hydroxidu barnatého
	čištění kyselinou citronovou		hloubková konsolidace Ledanem TB1
	zkoušky čištění iontoměničem		hloubková konsolidace Primaem E330

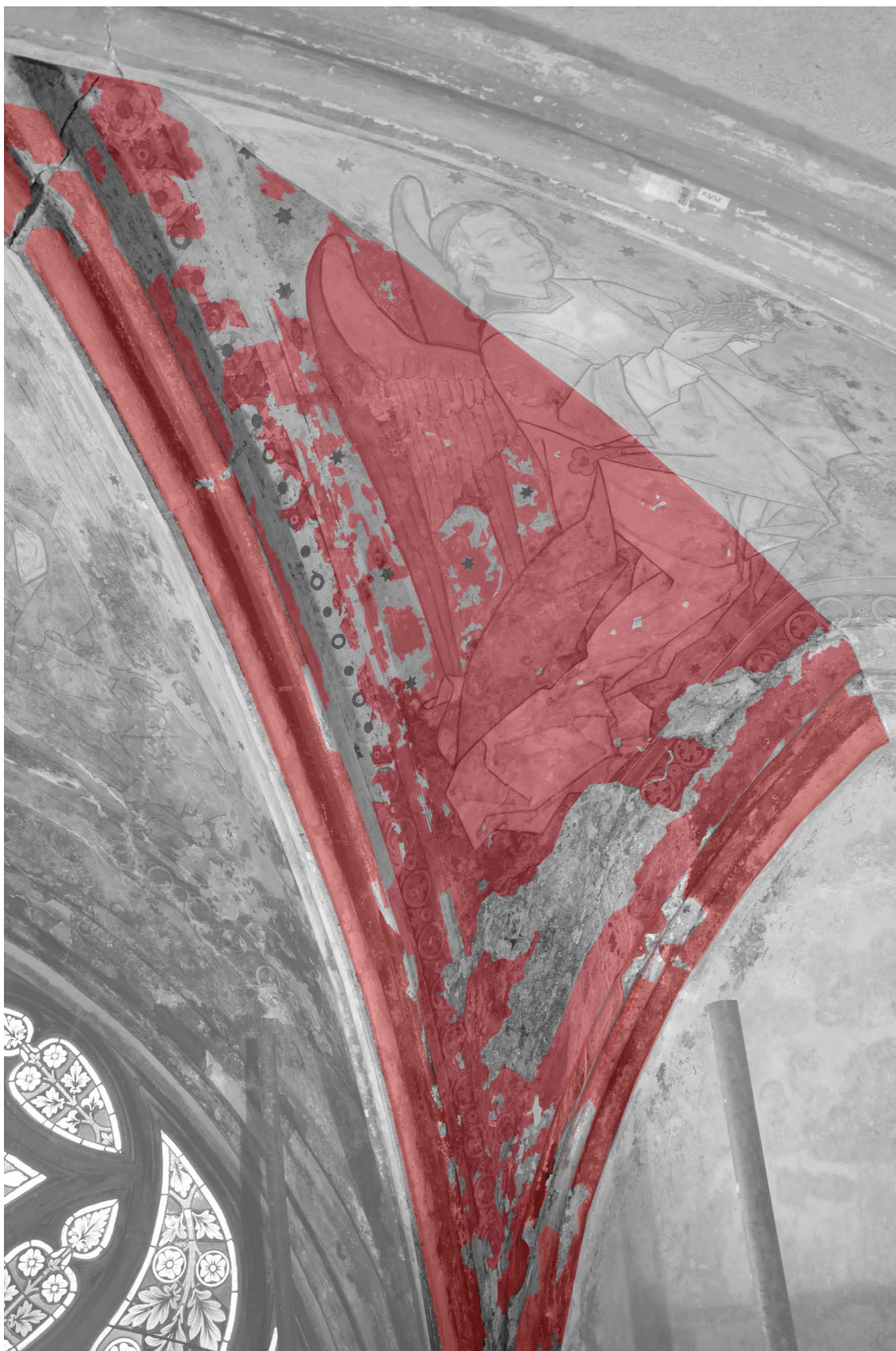
5. Legenda k zákresům vlastní zásahu (s. 120-123).

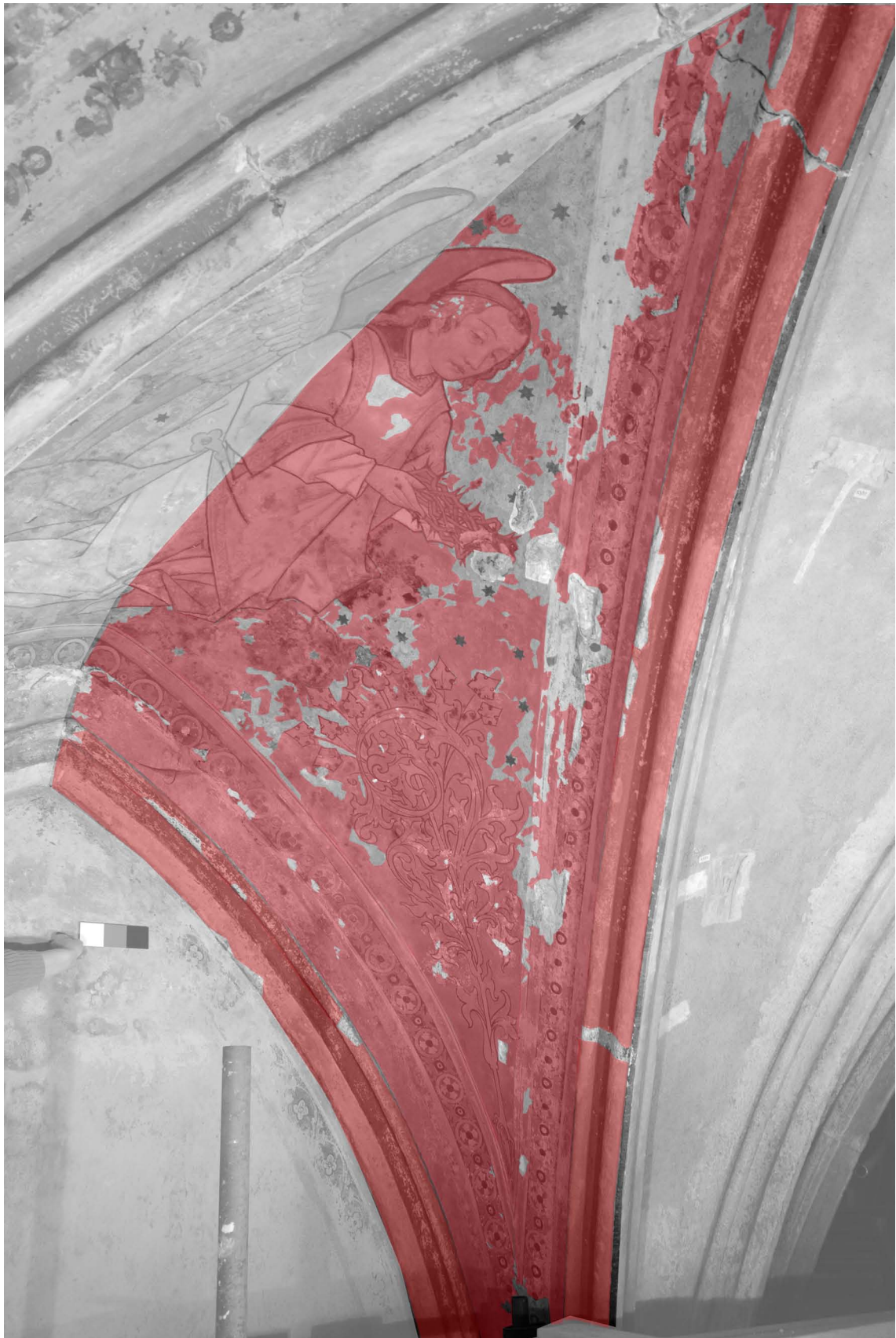
6. Zákres původního stavu a poškození malby, levá strana klenební výseče.

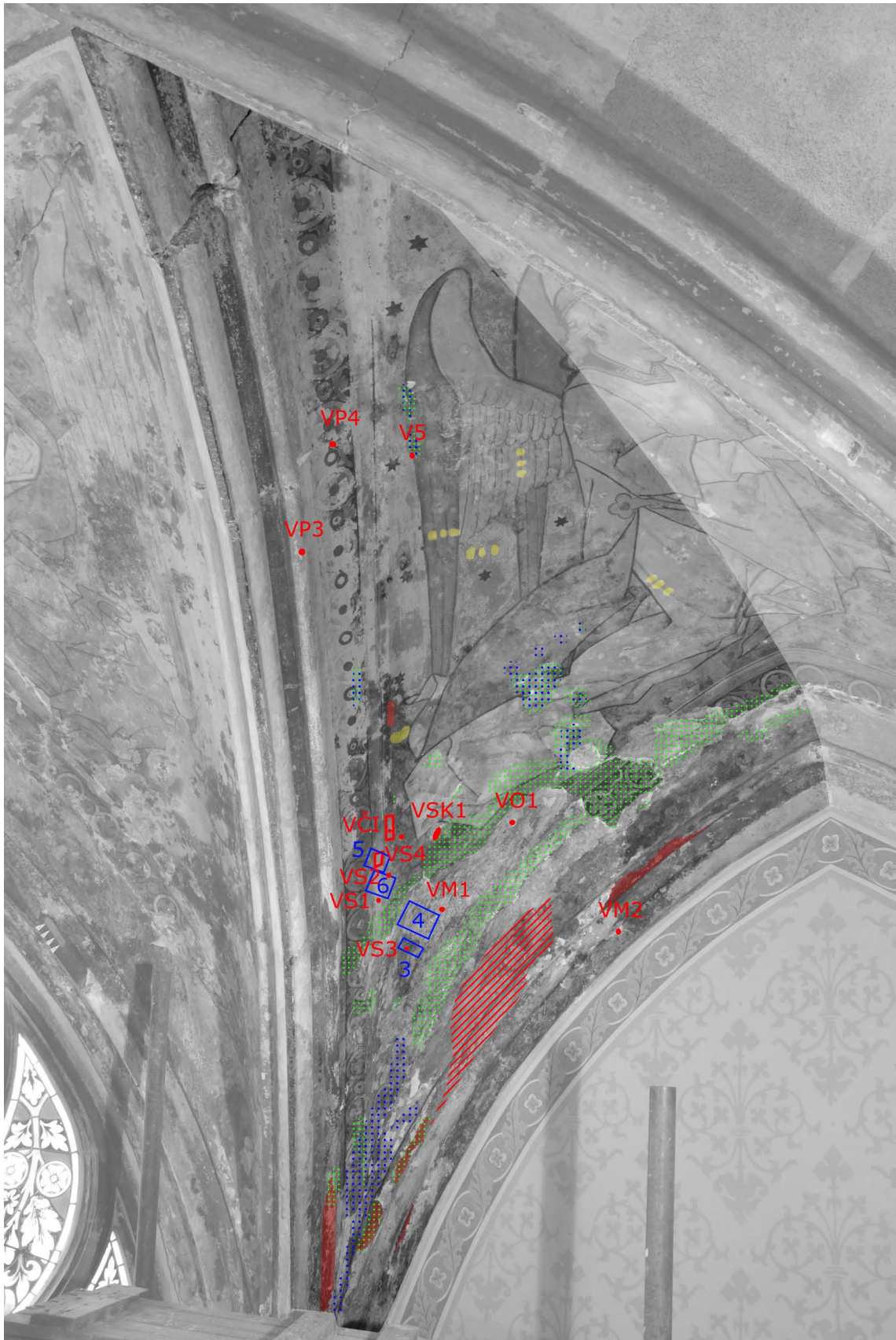
7. Zákres původního stavu a poškození malby, pravá strana klenební výseče.

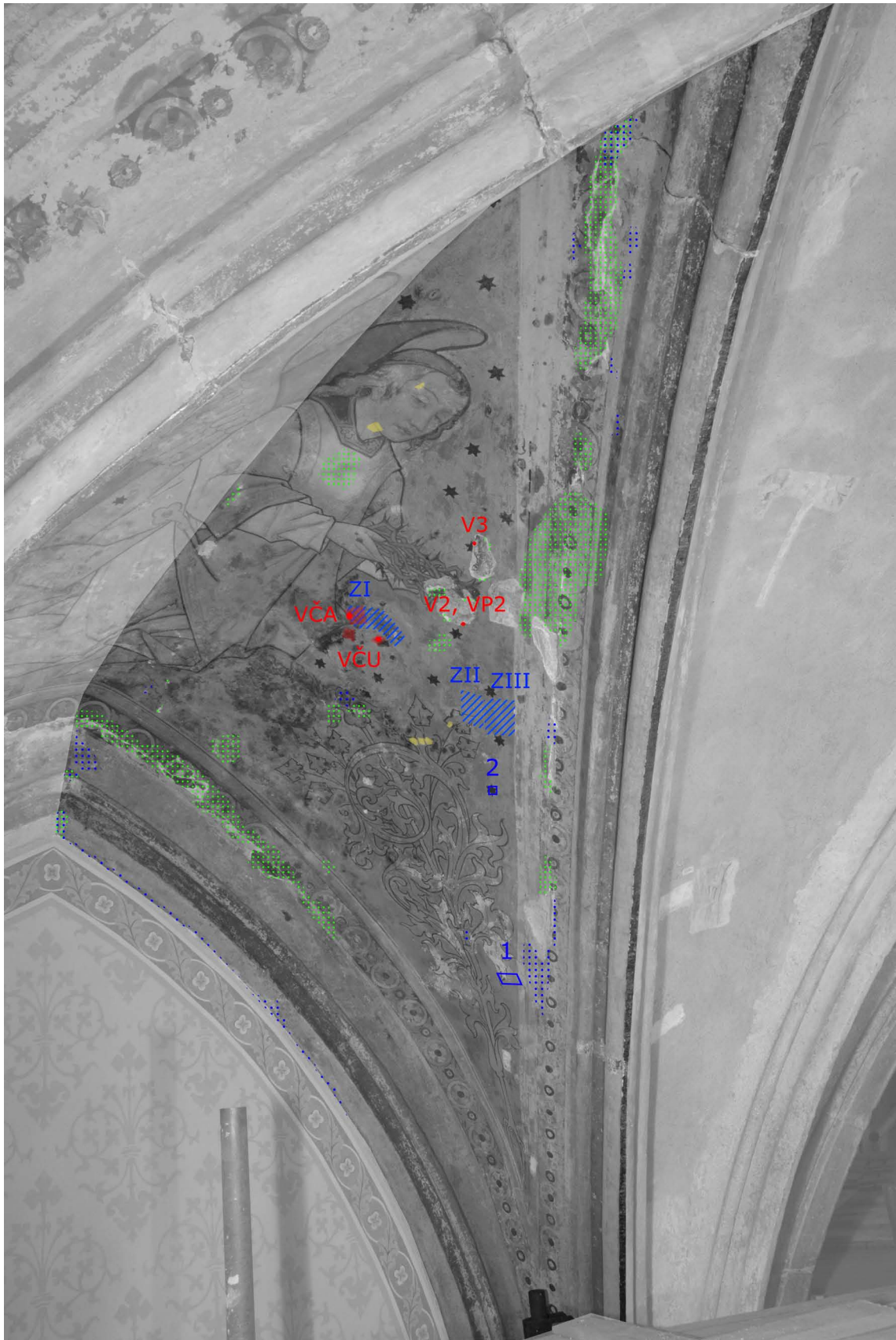
8. Zákres rozsahu druhotné barevné vrstvy - přemalby, levá strana klenební výseče. Červeně vyznačena plocha, na které je zachována druhotná barevná vrstva.

9. Zákres rozsahu druhotné barevné vrstvy, pravá strana klenební výseče. Červeně vyznačena plocha, na které je zachována druhotná barevná vrstva.

10. Zákres vlastního zásahu, levá strana klenební výseče.

11. Zákres vlastního zásahu, pravá strana klenební výseče.

12. Zákres vlastního zásahu, sousední klenební pole zakryté omítkou.

13. Zákres vlastního zásahu, klenební výseč B.

14. Celkový pohled. Stav před restaurováním.

15. Levá část restaurovaného výjevu. Stav před restaurováním.

16. Pravá část restaurovaného výjevu. Stav před restaurováním.

17. Levý spodní kout klenby. Stav před restaurováním.

18. Levý náběh klenby. Stav před restaurováním.

19. Pravý spodní kout klenby. Stav před restaurováním.

20. Pravý náběh klenby. Stav před restaurováním.

21. Klenební pole sousedící s restaurovaným výjevem, zakryto hrubou vápno-cementovou omítkou.

22. Profil klenebního žebra, detail polychromie a zlacení. Stav před restaurováním.

23. Detail postavy anděla. Stav před restaurováním.

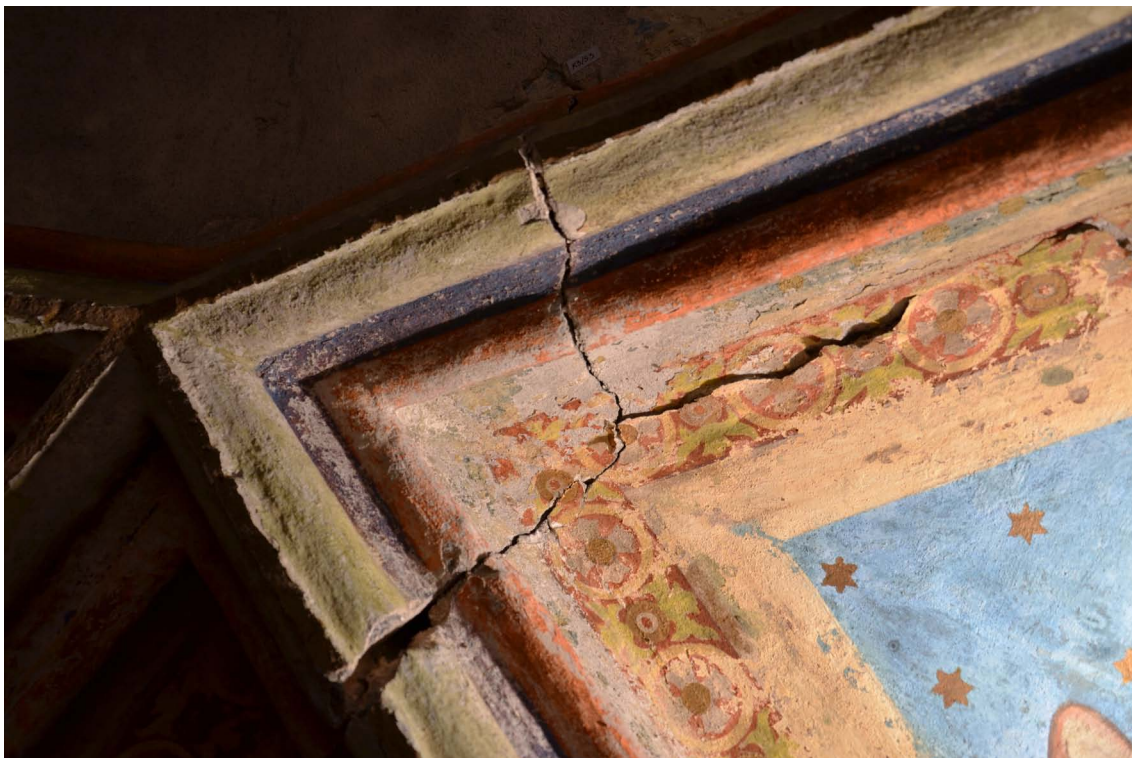
24. Detail poškození, statická trhlina ve středu klenby. Stav před restaurováním.

25. Detail poškození, podélná prasklina mezi žebry a plochou klenby. Stav před restaurováním.

26. Detail poškození, uvolněné omítkové vrstvy v oblasti praskliny. Stav před restaurováním.

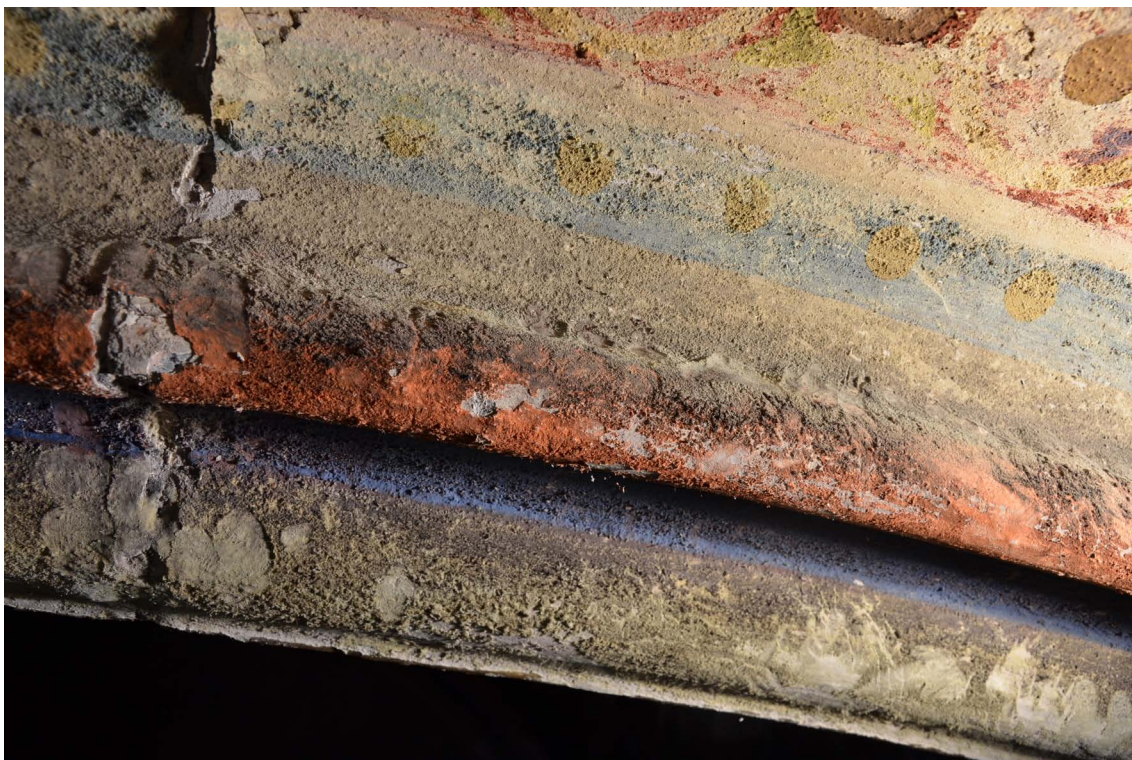
27. Průzkum v bočním světle. Statická trhlinka a navazující prasklina v omítkových vrstvách. Stav před restaurováním.

28. Průzkum v bočním světle. Detail poškozených profilů přístěnného žebra, na které byla provedena polychromie. Stav před restaurováním.

29. Průzkum v bočním světle. Detail uvolněné omítkové vrstvy, zpráškovatělé barevné vrstvy a poškození zlatených prvků vodorozpustnými solemi. Stav před restaurováním.

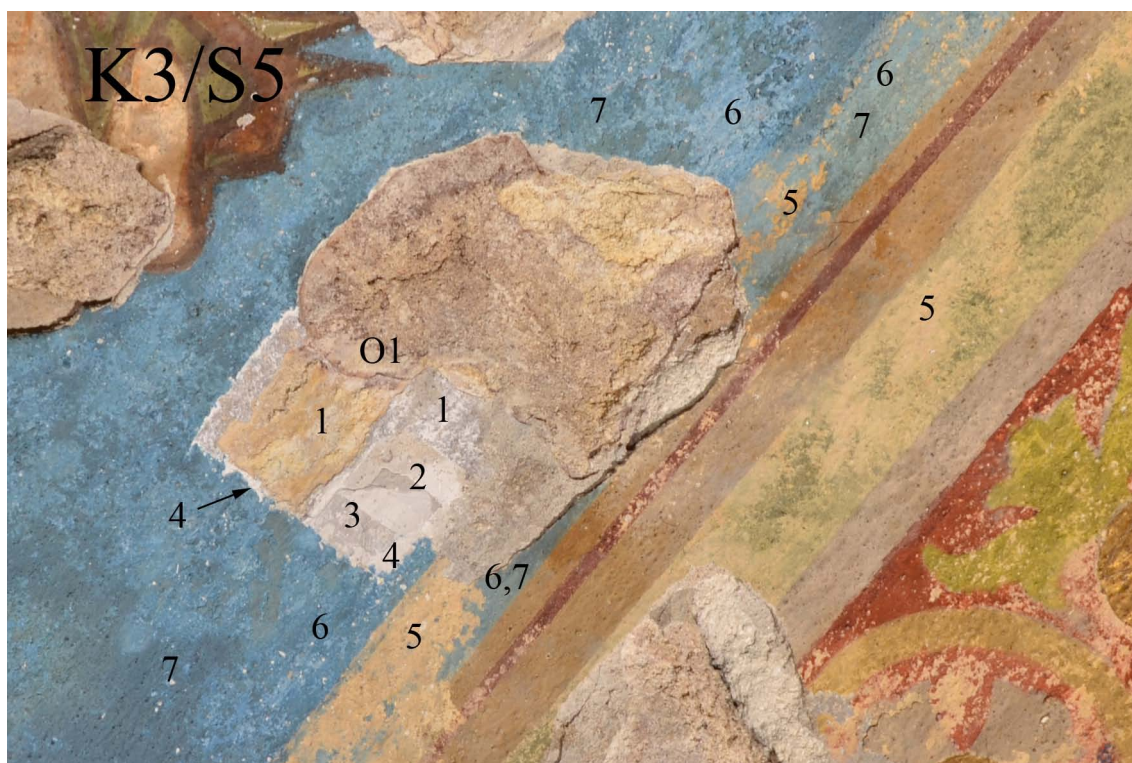
30. Průzkum v bočním světle. Detail zpráškovatělé barevné vrstvy v oblasti bordury a polychromie žebec, vlevo rozvolněné omítky v místě spoje dvou kamenných článků. Na vrchní části profilu žebra leží silná vrstva nečistot. V barevné vrstvě polychromie jsou zřetelné vrypy a otisky rukou. Stav před restaurováním.

30, 31. Sonda S1, celek a detail, polychromie žebra v návaznosti na klenební pole zakryté omítkou.

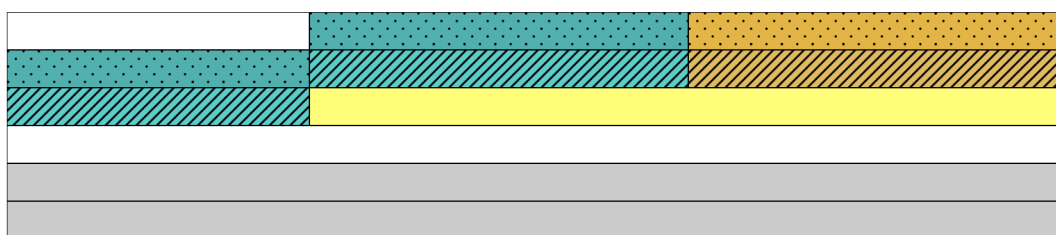
- K** - kámen
- 1** - bílý nátěr
- 2** - černá vrstva - pravděpodobně nejstarší barevná úprava kamenných článků, chemicko-technologickým průzkumem určena břidlicová čern
- 3** - šedá vrstva
- 4** - růžová vrstva (chemicko-technologický průzkum: přírodní železitá červen)
- 5** - 2 vrstvy bílého nátěru, spodní lehce našedlá
- 6** - šedý nátěr
- 7** - 2-3 bílé nátěry
- 8** - teple šedá vrstva
- 9** - bílý nátěr
- 10** - barevná úprava z 19. století
- 11** - tmavší degradovaná vrstva, oprava vrstvy 10, pravděpodobně z let 1904 - 1910
- O4** - vrstva hrubé vápno-cementové omítky časově související patrně s vrstvou 11

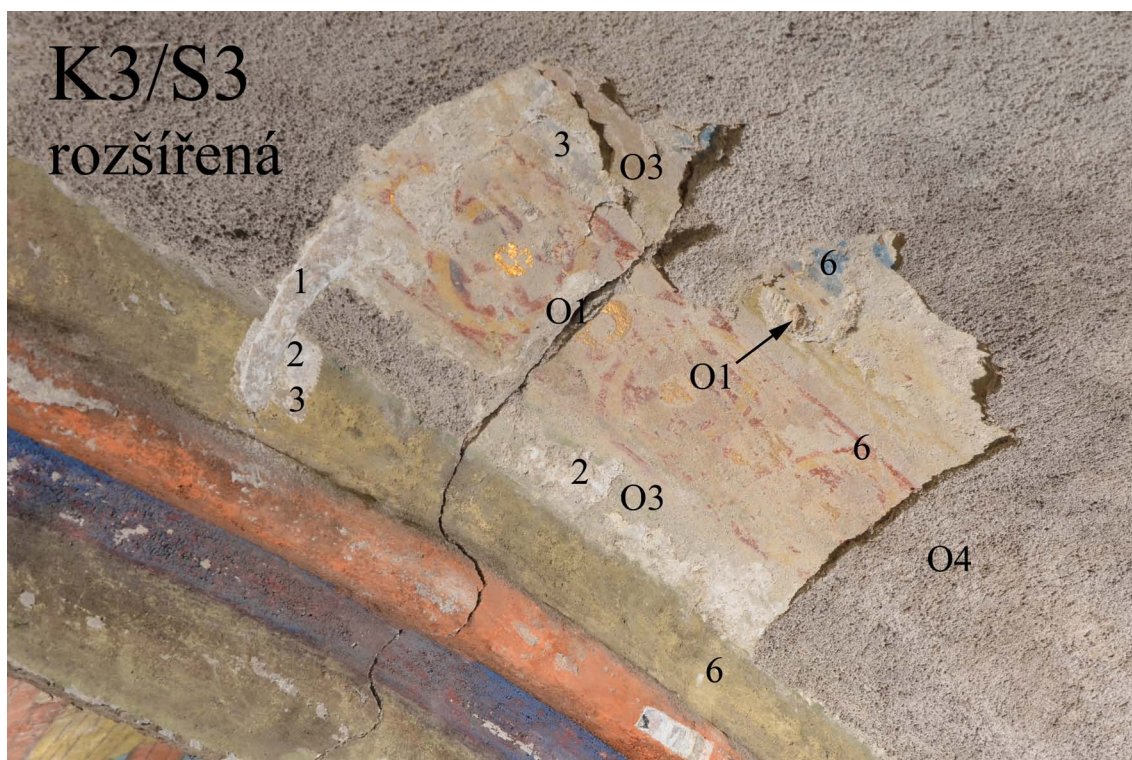
32. Sonda z předešlého rest. průzkumu K3/S5 s upřesněným popisem nálezové situace.
O1 - vrstva jemnozrně omítky, poškozená působením vodorozpust. solí a zatékáním
1 - 2 zažloutlé vápenné nátěry, jeden šedý
2 - 5 bílých nátěrů
3 - 2 šedé nátěry, velmi pevné
4 - tenká bílá vrstva, jemný vápenný štuk
5 - žlutá podkladová vrstva malby (pod malbou bordury)
6 - malba z 19. století
7 - tmavší degradovaná vrstva, oprava vrstvy č. 6, pravděpodobně mezi léty 1904-1911

Schéma nálezové situace - posun hranice mezi figurálním výjevem a dekorativní bordurou

- bordura, oprava (přemalba) z let 1904 - 1911
- modré pozadí, oprava (přemalba) z let 1904 - 1911
- bordura, malba z 19. stol.
- modré pozadí, malba z 19. stol.
- žlutý podklad pod malbou bordury
- jemný vápenný štuk
- šedé nátěry

33. Schematické znázornění posunu hranice mezi figurálním výjevem a dekorativní bordurou. Zakresleny vrstvy 3-7.

34. Sonda KS/S3 z předešlého restaurátorského průzkumu, rozšířená o část od praskliny vpravo.

O1 - historická jemnozrná omítka

1 - šedá vrstva

2 - cca 5-6 bílých vápenných nátěrů

3 - 2 šedé vrstvy

O3 - střednězrná šedookrová omítka s hrubším povrchem, rozdílná tloušťka vrstvy (2-10 mm), (odpovídá vrstvě **4** v klenební výseči C)

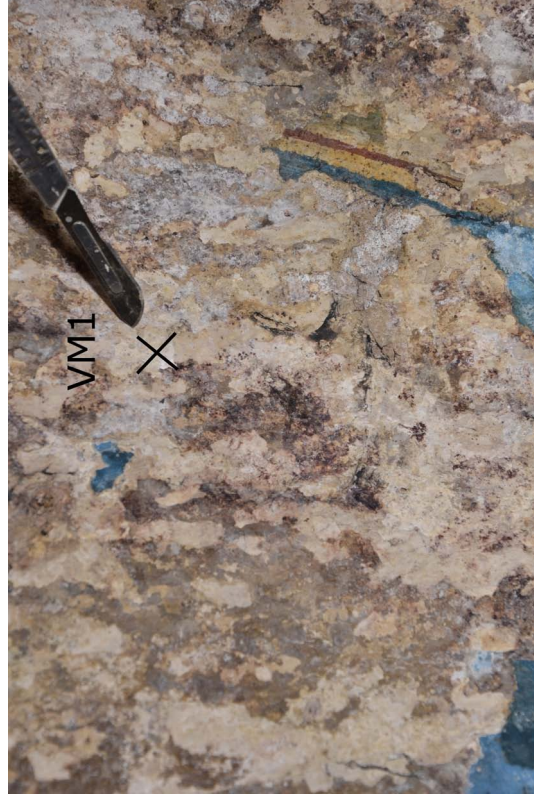
5 - chybí

6 - malba z 19. století

O4 - hrubozrná vápno-cementová vrstva omítky překrývající malbu z 19. století, časově odpovídá vrstvě **7** (tmavší degradovaná vrstva malby, oprava vrstvy č. **6**, pravděpodobně mezi léty 1904 - 1910)

35. Místo odběru vzorku VO1 - vzorek spodní omítkové vrstvy, odebráno na analýzu pojiva a plniva omítky.

37. Místo odběru vzorku VM1, vzorek odebrán na zjištění případného mikrobiologického napadení.

36. Místo odběru vzorků V2 a VP2. Vzorek V2 odebrán na stratigrafií barevných a omítkových vrstev, vzorek VP2 na určení pojiva bar. vrstvy.

38. Místo odběru vzorku VSK1, odebrán na stratigrafií barevných a omítkových vrstev a analýzu vodorozpuštěných solí.

39. Průzkum v UV světle. Hlava anděla s křídly. Tmavě fialovou barvu má vrstva přemalby. Zvýrazněná je šrafura v obličejí, rovněž přemalba. Světější se jeví místa bez přemalby (v pozadí a v růžovém šatu anděla). Světle modře luminuje místo poškozené zatékáním v levém křídle, výkvět vodorozpustných solí. Stav před restaurováním.

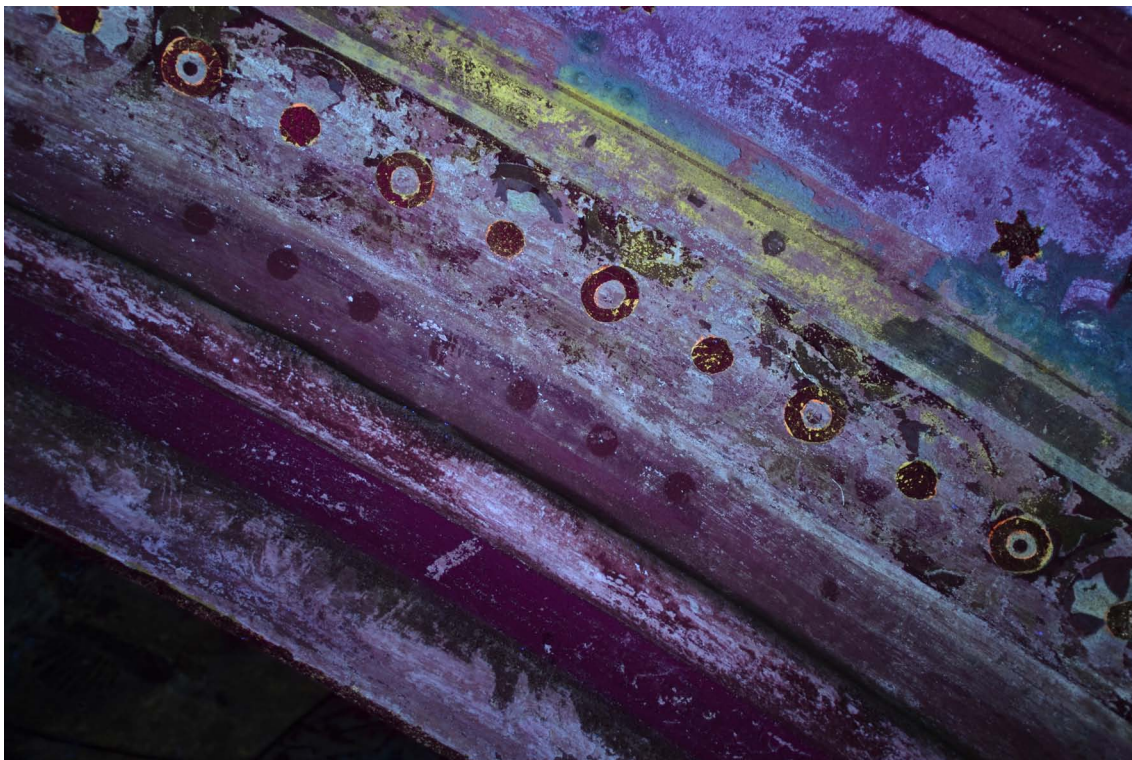
40. Stejný pohled v rozptýleném denním světle.

41. Průzkum v UV světle. Detail draperie. Světle žlutě luminuje vrstva přemalby v bílém šatu, přemalba sleduje tvar šatu. Přemalba v pozadí se jeví fialově, na místě poškozeném zatékáním modře. Stav před restaurováním.

42. Stejný pohled v rozptýleném denním světle.

43. Průzkum v UV světle. Detail žebra a dekorativní bordury. Fialově se jeví přemalba, která se nachází po celém pásu bordury a na žebrech. Na mnoha místech je však opadaná. Pod zlacením se objevuje vrstva podkladu a šelaku. Stav před restaurováním.

44. Stejný pohled v rozptýleném denním světle.

45. Průzkum v UV světle. Detail žebra a sondy v sousedním výjevu zakrytém omítkou. Přemalba se nachází pouze na žebře.

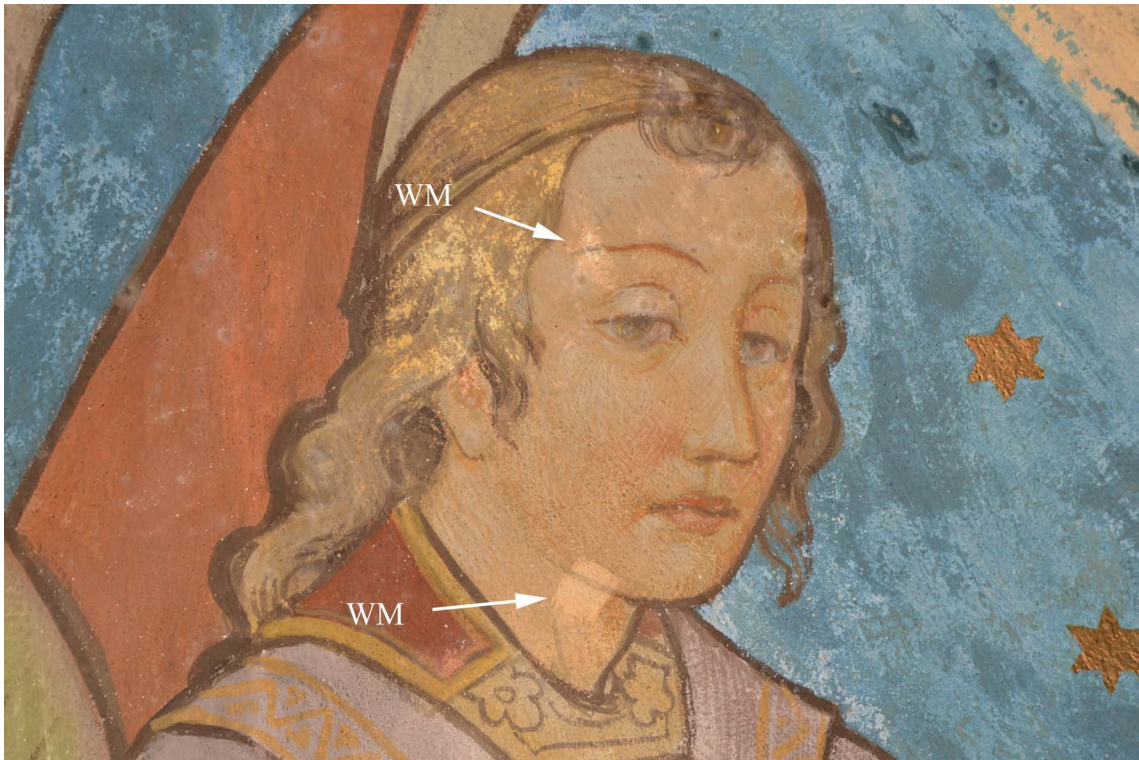
46. Stejný pohled v rozptýleném denním světle.

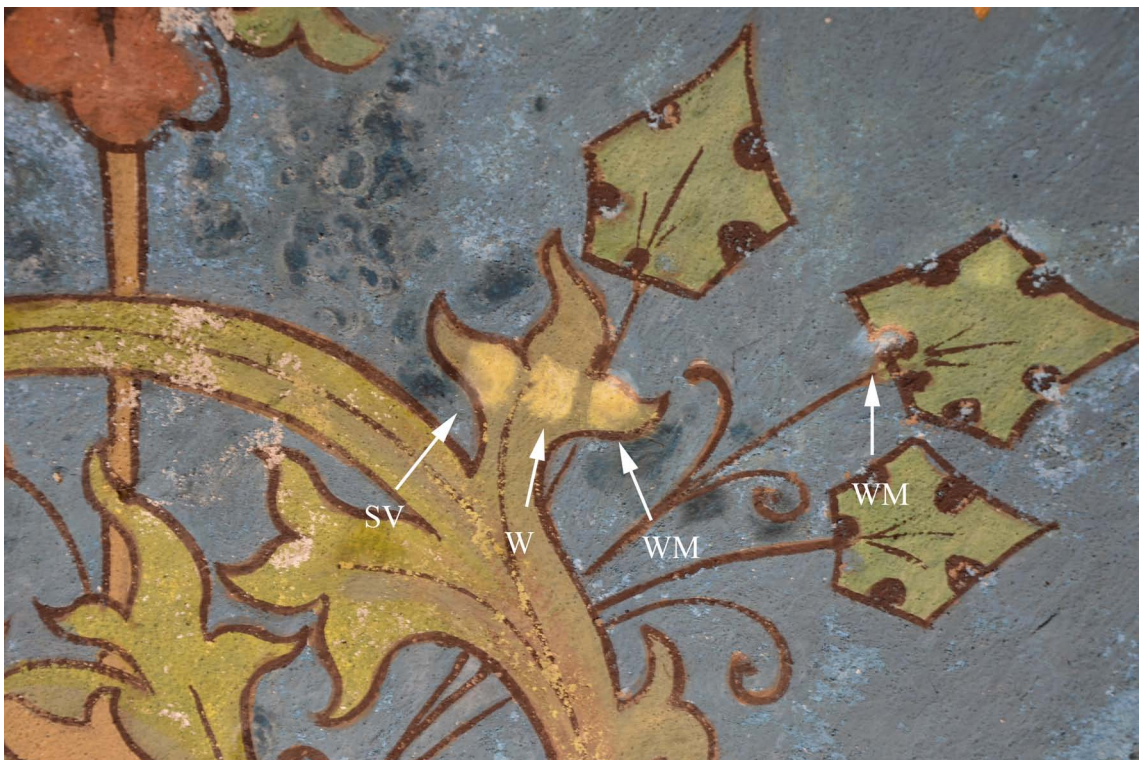
47. Zkoušky snímání přemalby: SV - pomocí skelného vlákna, W - pomocí houby Wishab, WM - pomocí houby Wall Master. Přemalba je na těchto místech snadno odstranitelná všemi zkoušenými způsoby, ale dochází k narušení a úbytkům i spodní barevné vrstvy. Nejšetrnější je způsob mechanického snímání pomocí houby Wall Master.

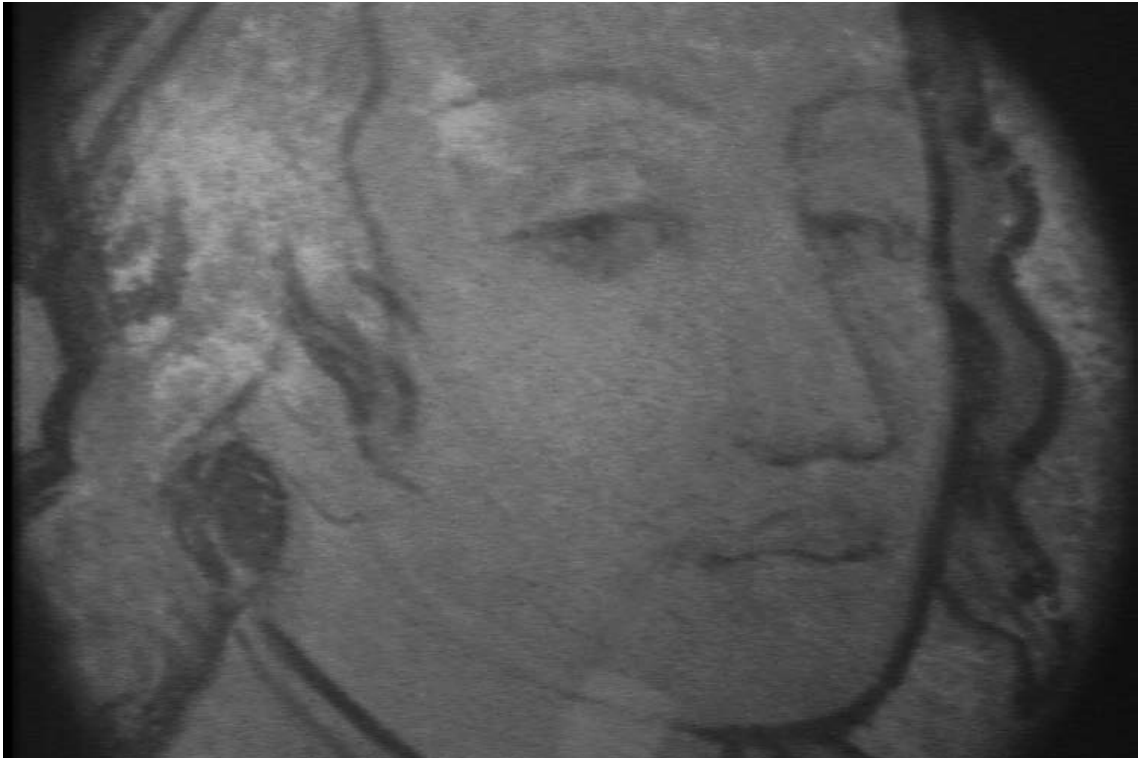
48. Zkoušky snímání přemalby v šatu anděla. SV - pomocí skelného vlákna, W - pomocí houby Wishab, WM - pomocí houby Wall Master. Přemalba je na tomto místě odstranitelná jen částečně, nelze odstranit překryvnou okrovou linii.

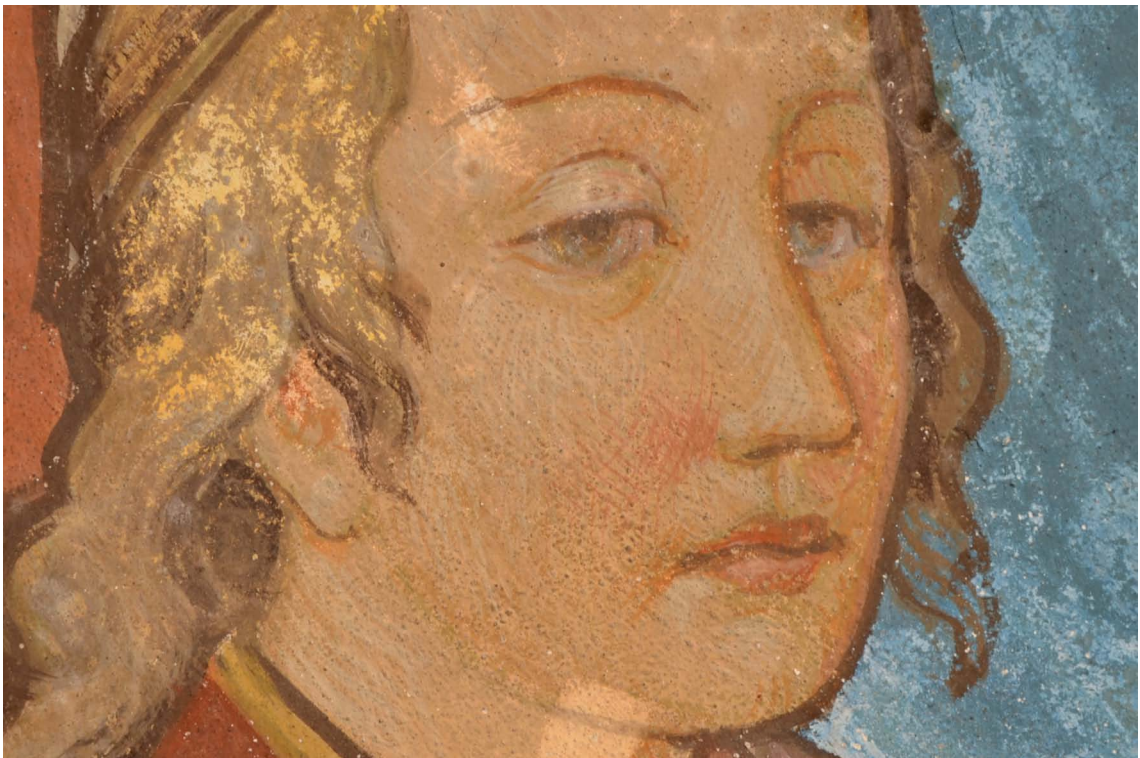
49. Zkoušky snímání přemalby v oblasti inkarnátu. WM - pomocí houby Wall Master. V partii inkarnátu je přemalba snadno odstranitelná, objevuje se starší barevná vrstva včetně obrysových linií.

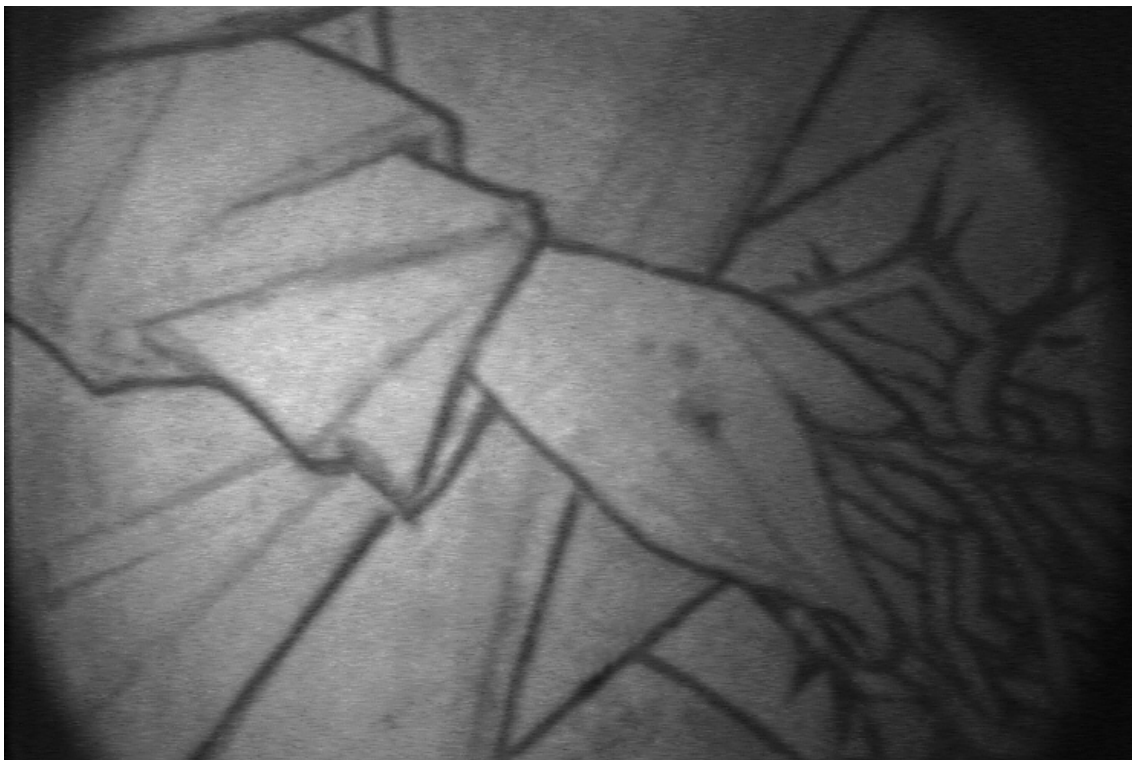
50. Zkoušky snímání přemalby v rostlinném dekoru. SV - pomocí skelného vlákna, W - pomocí houby Wishab, WM - pomocí houby Wall Master. Přemalba je na těchto místech snadno odstranitelná všemi zkoušenými způsoby, ale dochází k narušení a úbytům i spodní barevné vrstvy.

51. Průzkum v IR světle, vlnová délka 1000 nm. Detail hlavy anděla se zkouškami snímání přemalby. Viditelné jsou linie původní malby. Odlišný od vrstvy přemalby je například tvar úst, nosu a očí.

52. Stejný pohled v rozptýleném denním světle. Z původní malby prosvítá modrá barva očí.

53. Průzkum v IR světle, vlnová délka 1000 nm. Detail ruky anděla. Viditelné jsou linie původní malby, odlišně utvářeny jsou například záhyby draperie nebo linie prstů.

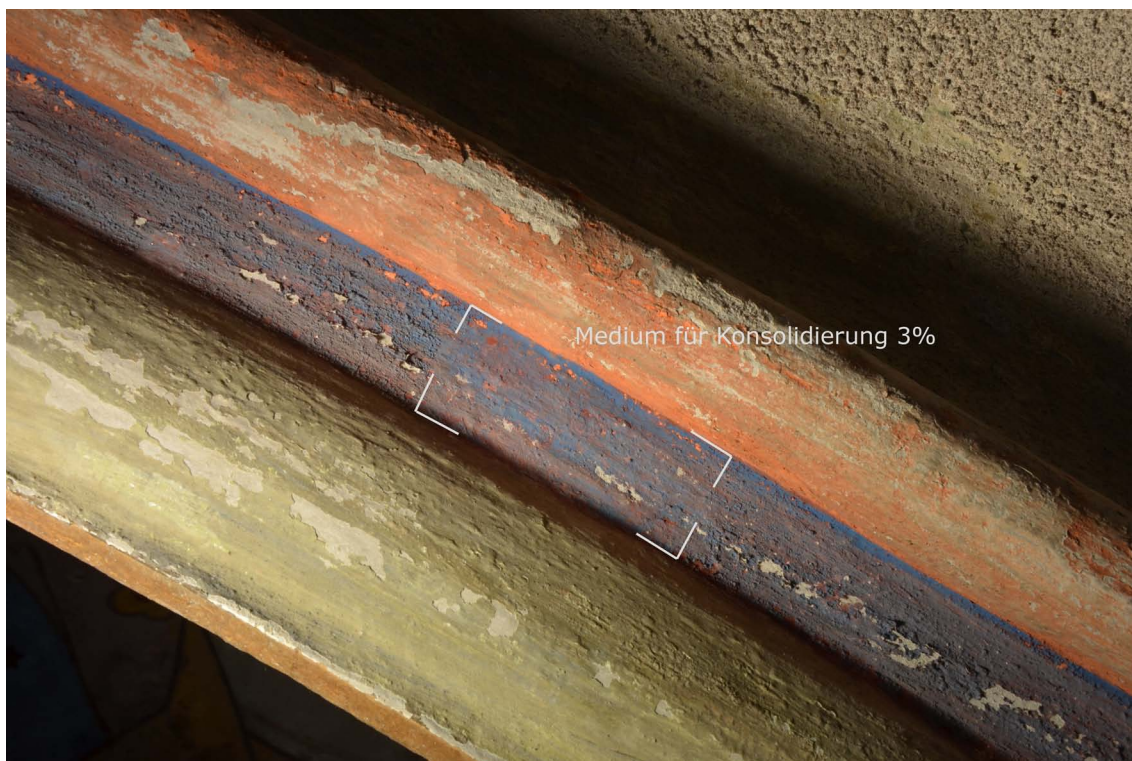
54. Stejný pohled v rozptýleném denním světle.

55. Průzkum v IR světle, vlnová délka 1000 nm. Detail křídla anděla se zkouškami snímání přemalby. Viditelné jsou spodní linie, které se místy liší od vrstvy přemalby.

56. Stejný pohled v rozptýleném denním světle.

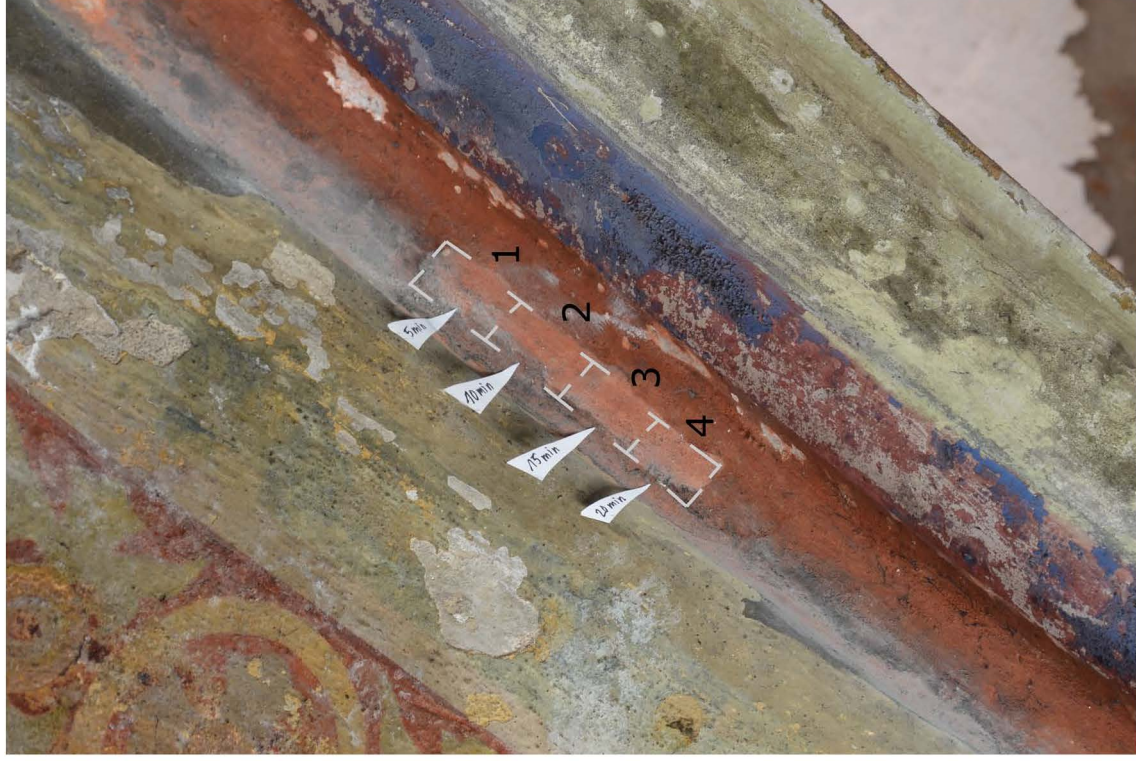
57. Zkouška prekonsolidace modré barvy v profilu žebra. Foto v bočním světle. Zkouška prekonsolidace byla provedena 3% vodným roztokem Media für Konsolidierung, přípravek byl aplikován nátěrem přes japonský papír.

58. Zkoušky prekonsolidace barevných profilů žeber. Zkoušky prekonsolidace byly provedeny 3 - 5 % vodným roztokem Media für Konsolidierung, přípravek byl aplikován nátěrem přes japonský papír. Foto v rozptýleném světle.

59 Zkoušky čištění vápenného povlaku:
 1, 2 - mokré čištění kyselinou citronovou 5% ve vodě
 3, 4 - mechanické čištění štětcem ze skelného vlákna

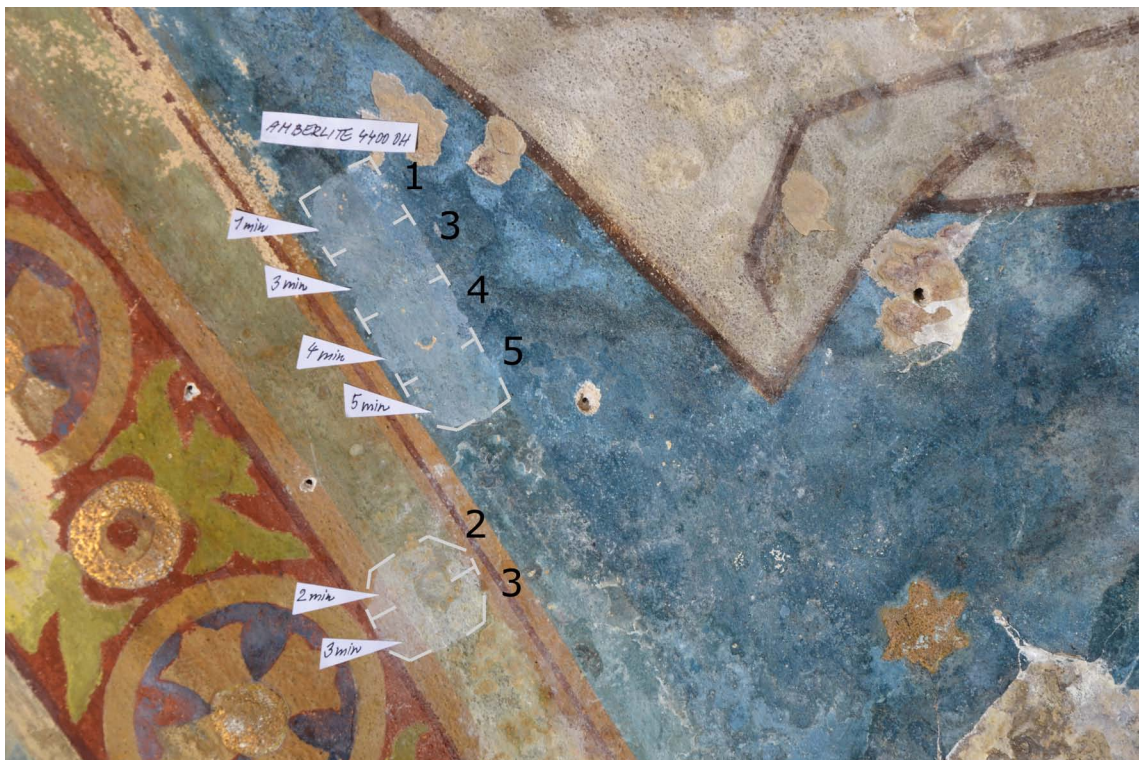

60 Zkouška čištění sítanové krusky na polychromii žebra uhlíkatě-
 nem amonným 5% v gelu. Doba působení: 1 - 5 min, 2 - 10 min, 3 -
 15 min, 4 - 20 min.

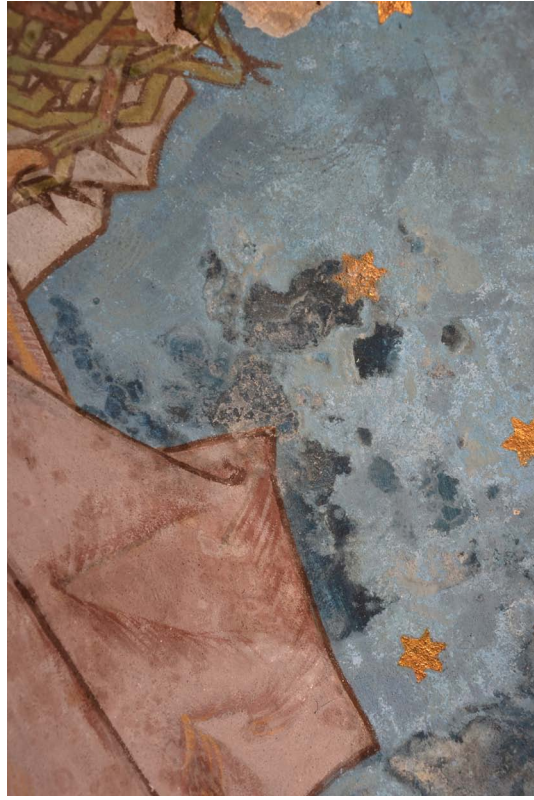

61. Zkoušky čištění síranové krusty:

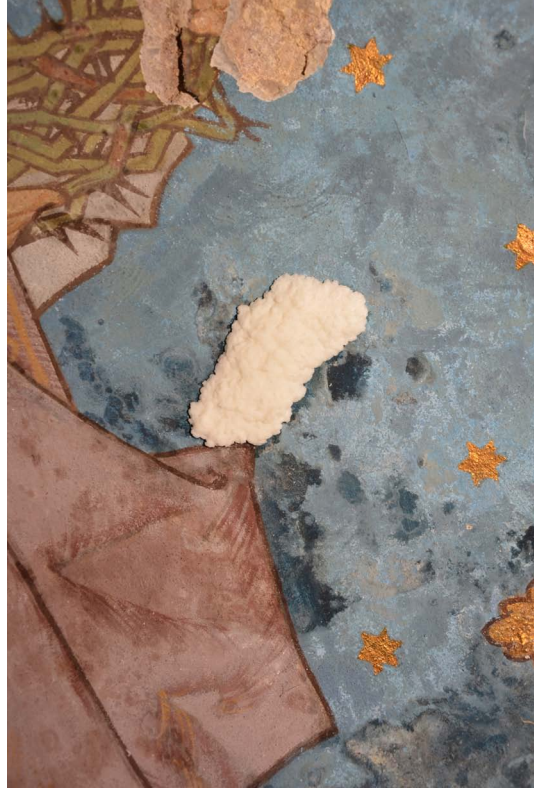
- 1 - uhličitán amonný 5% v gelu, doba působení 5 min.
- 2 - uhličitán amonný 5% v gelu, doba působení 10 min.
- 3 - odsolovací zábal (Arbocel, destilovaná voda), cca 5 mm, odstraněno po vyschnutí.
- 4 - odsolovací zábal (viz. 3), poté uhl. amonný 5% v gelu, doba působení 5 min.
- 5 - odsolovací zábal (viz. 3), poté uhl. amonný 5% v gelu, doba působení 10 min.

62. Zkoušky čištění síranové krusty pomocí anionaktivního iontoměniče Amberlite 4400 OH. Doba působení: 1 - 1 min, 2 - 2 min, 3 - 3 min, 4 - 4 min, 5 - 5 min.

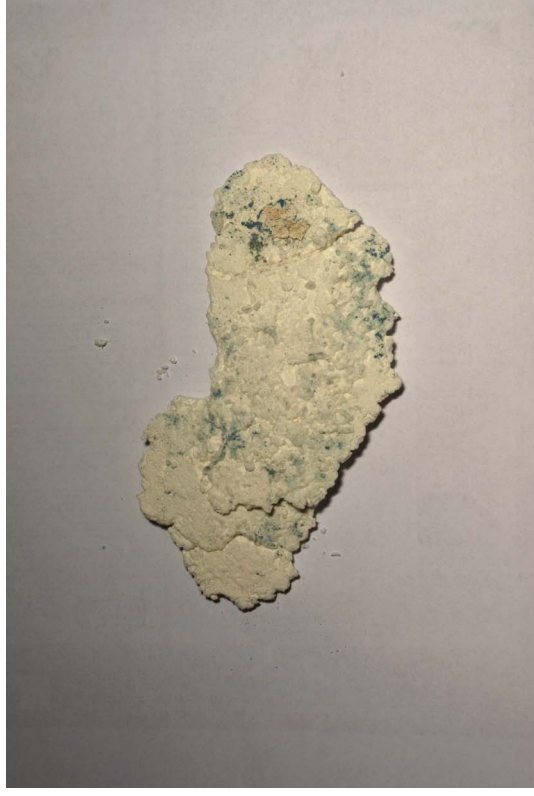
63. Zkouška odsolování pomocí zábalu z Arbocelu a destilované vody (ZI). Stav před nanesením zábalu.

64. Aplikace odsolovacího zábalu.

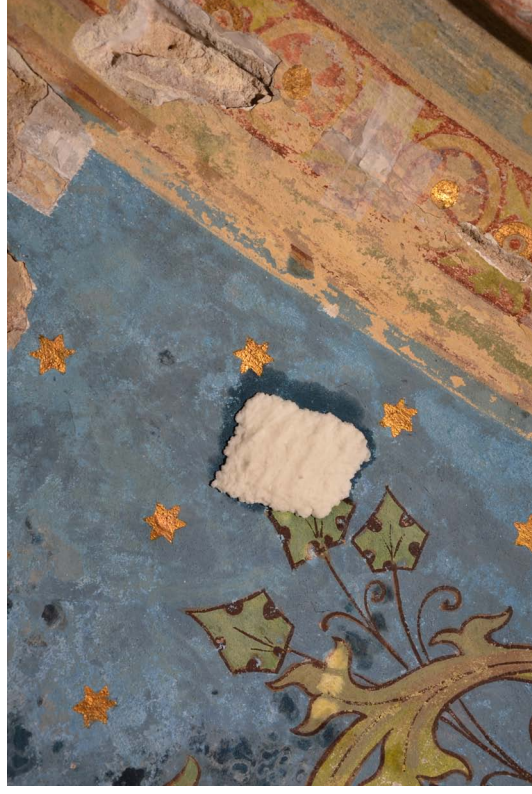
65. Stav po vyschnutí a odstranění odsolovacího zábalu. Zřetelný bílý povlak na místě zábalu a v okolí.

66. Rub vyschlého odsolovacího zábalu. Při snímání došlo k uvolnění části barevné vrstvy a ke ztrátě části zlatení.

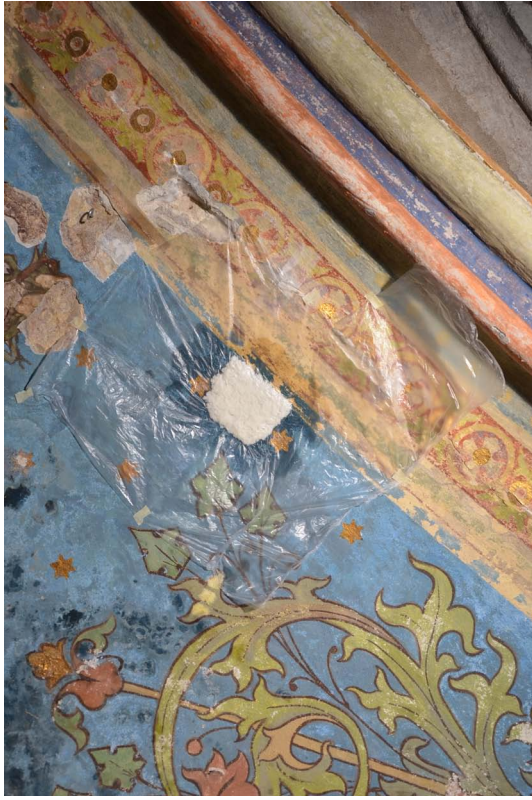
67. Zkouška odsolování pomocí odsolovacího zábalu z Arbocelu a destilované vody (ZII). Stav před nanesením zábalu.

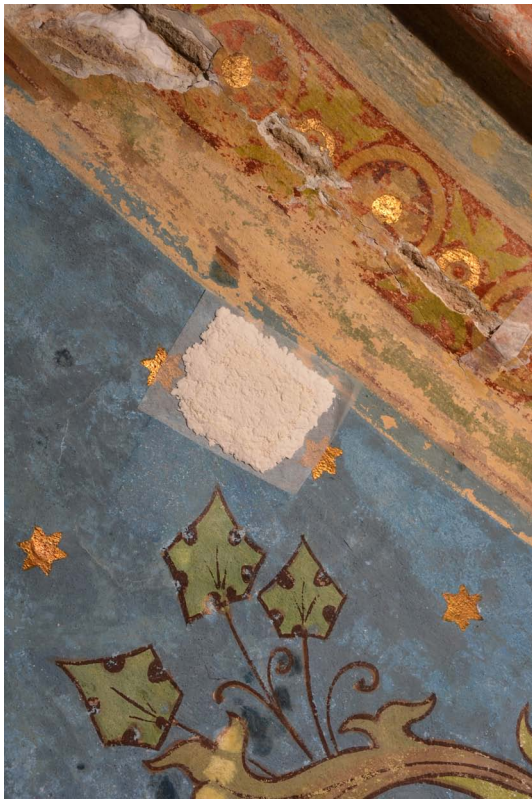
68. Aplikace zábalu.

69. Stav po vyschnutí a odstranění zábalu. V okolí zábalu se vytvořila mapa vlivem migrace soli. Zábal byl odstraněn šetrněji postupným odebráním vrstvy Arbocelu skalpelem. V místě zkoušky došlo k úbytku barevné vrstvy.

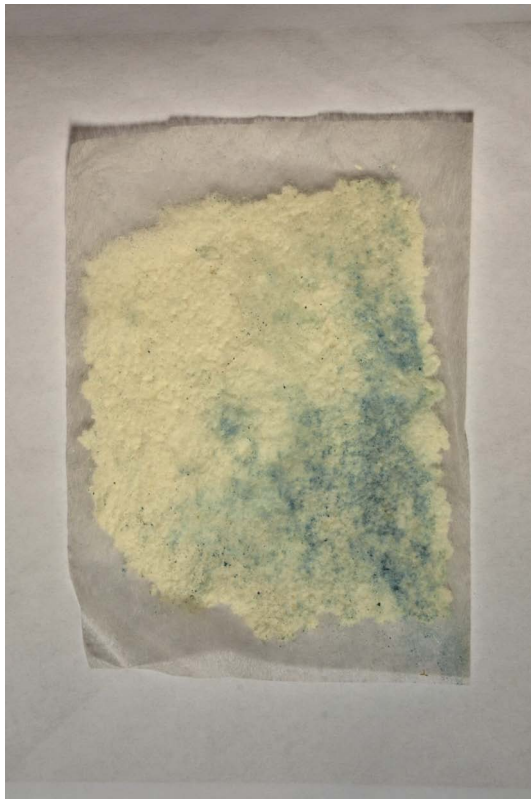
70. Zkouška odsolování pomocí zábalu z Arbocelulu a dest. vody (ZIII), naneseno na japonský papír, okraje byly zakryty fólií.

71. Stav po vyschnutí. Na vrstvě Arbocelulu je vidět zažloutlé místo, kde nebyla vrstva fólie a kudy zábal převážně vysychal.

72. Stav po odstranění zábalu. Nedošlo k téměř žádným viditelným změnám v místě zkoušky.

73. Rub odsolovacího zábalu s japonským papírem. Aplikace odsolovacího zábalu přes japonský papír byla nejšetrnější, přesto stejně došlo k přichycení části barevné vrstvy na papír.

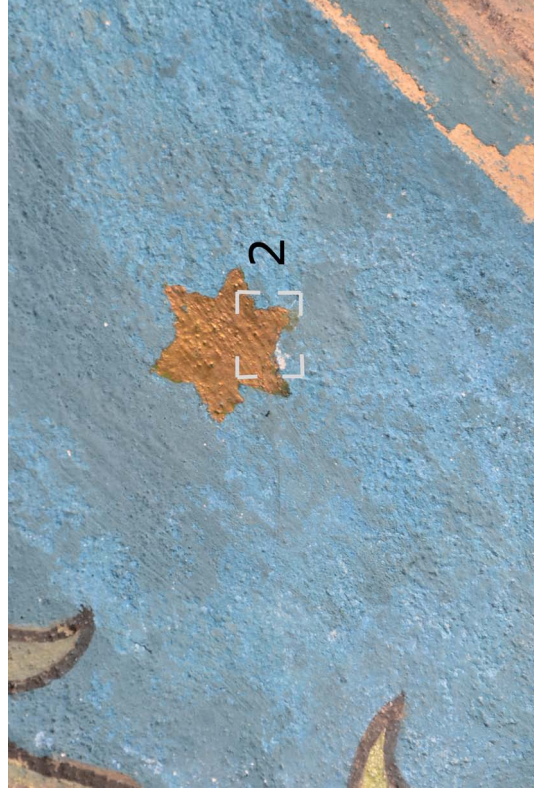
74. Místo zkoušky stabilizace síranu vápenatého nanospenzí hydroxidů barnatého. Před aplikací.

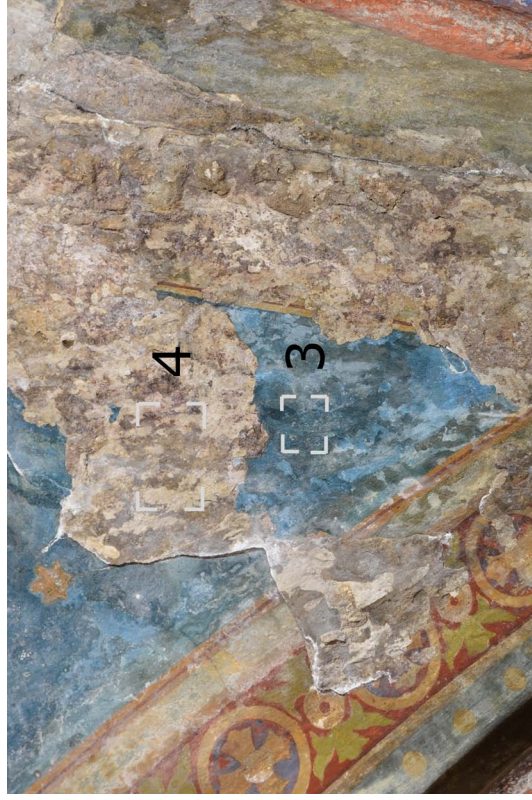
75. Místo zkoušky stabilizace síranu vápenatého nanospenzí hydroxidů barnatého. Po aplikaci. V místě zkoušky nedošlo k žádné viditelné změně.

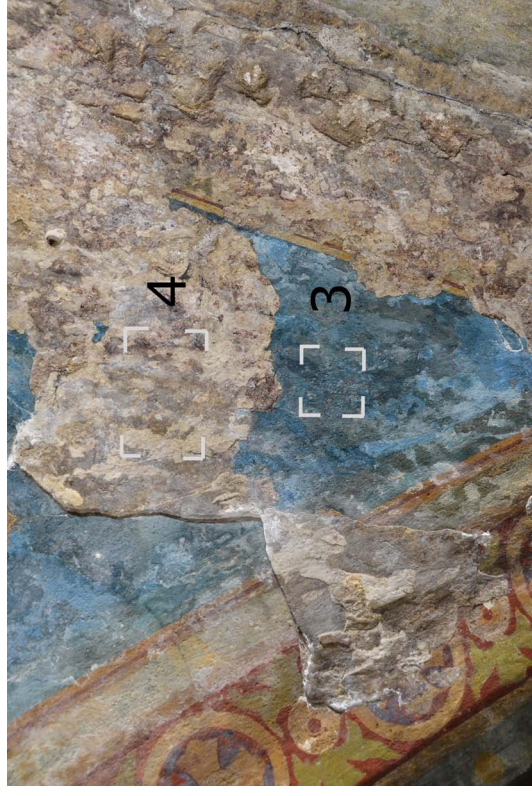
76. Místo zkoušky stabilizace síranu vápenatého nanospenzí hydroxidů barnatého. Před aplikací.

77. Místo zkoušky stabilizace síranu vápenatého nanospenzí hydroxidů barnatého. Po aplikaci. V místě zkoušky nedošlo k žádné viditelné změně.

78. Místo zkoušky stabilizace síranu vápenatého nanosuspenzí hydroxidu barnatého. Před aplikací.

79. Místo zkoušky stabilizace síranu vápenatého nanosuspenzí hydroxidu barnatého. Po aplikaci. U zkoušky 4 je pozorovatelný bílý povlak.

80. Místo zkoušky stabilizace síranu vápenatého nanosuspenzí hydroxidu barnatého. Před aplikací.

81. Místo zkoušky stabilizace síranu vápenatého nanosuspenzí hydroxidu barnatého. Po aplikaci. U obou zkoušek je pozorovatelný bílý povlak mírně přesahující hranice zkoušky.

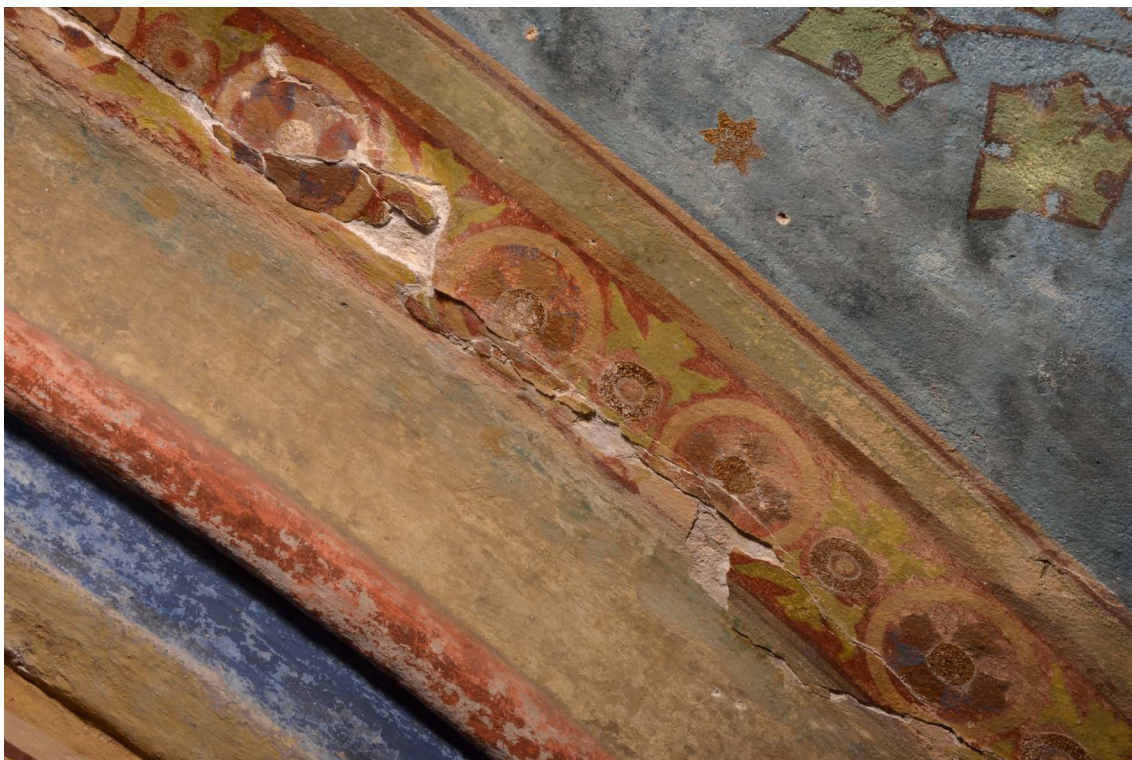
82. Průběh hloubkové konsolidace. Detail konstrukce zajišťující uvolněné části malby.

83. Průběh hloubkové konsolidace rozvolněných omítek v místě podélné praskliny mezi žebry a plochou klenby. Příliš uvolněné části byly sejmuty a omítka pod nimi zpevněna. Místo je vytmeleno a připraveno na osazení sejmutých částí. Ve spodní části fotografie jsou již některé části osazeny.

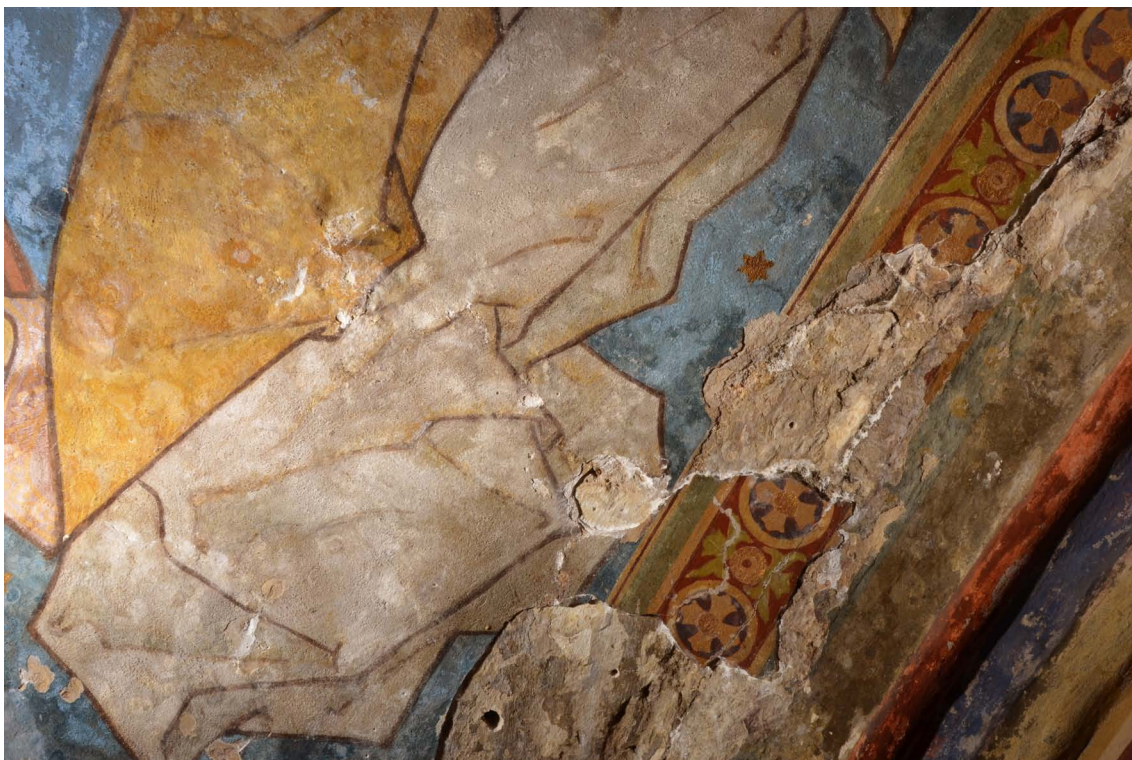
84. Celkový pohled. Stav po konsolidaci barevných i omítkových vrstev.

85. Detail podélné praskliny mezi žebry a plochou klenby. Foto v bočním světle. Stav po konsolidaci barevných i omítkových vrstev.

86. Detail uvolněných omítkových vrstev v levé části výjevu. Stav před restaurováním. Foto v bočním světle.

87. Tentýž pohled. Stav po konsolidaci barevných i omítkových vrstev. Foto v bočním světle.

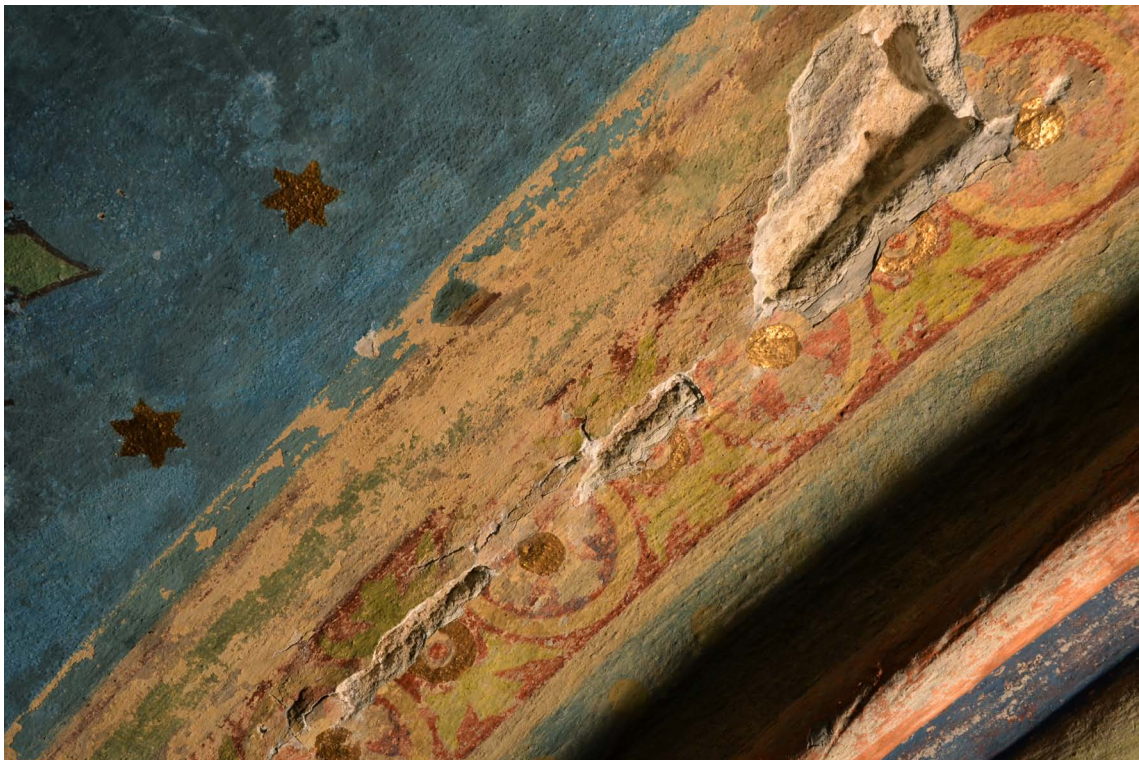
88. Detail zpráškovatělé a uvolněné barevné vrstvy. Stav před restaurováním. Foto v bočním světle.

89. Tentýž pohled. Stav po konsolidaci barevných i omítkových vrstev. Foto v bočním světle.

90. Detail podélné praskliny mezi žebry a plochou klenby. Stav před restaurováním. Foto v bočním světle.

91. Tentýž pohled. Stav po konsolidaci barevných i omítkových vrstev. Foto v bočním světle.

92. Průběh čištění. Detail zlacení na hřebínku žebra.

93. Celkový pohled. Stav po čištění.

94. Levá část restaurovaného výjevu. Stav po čištění.

95. Pravá část restaurovaného výjevu. Stav po čištění.

96. Levý spodní kout klenby. Stav po čištění.

97. Levý náběh klenby. Stav po čištění.

98. Pravý spodní kout klenby. Stav po čištění.

99. Pravý náběh klenby. Stav po čištění.

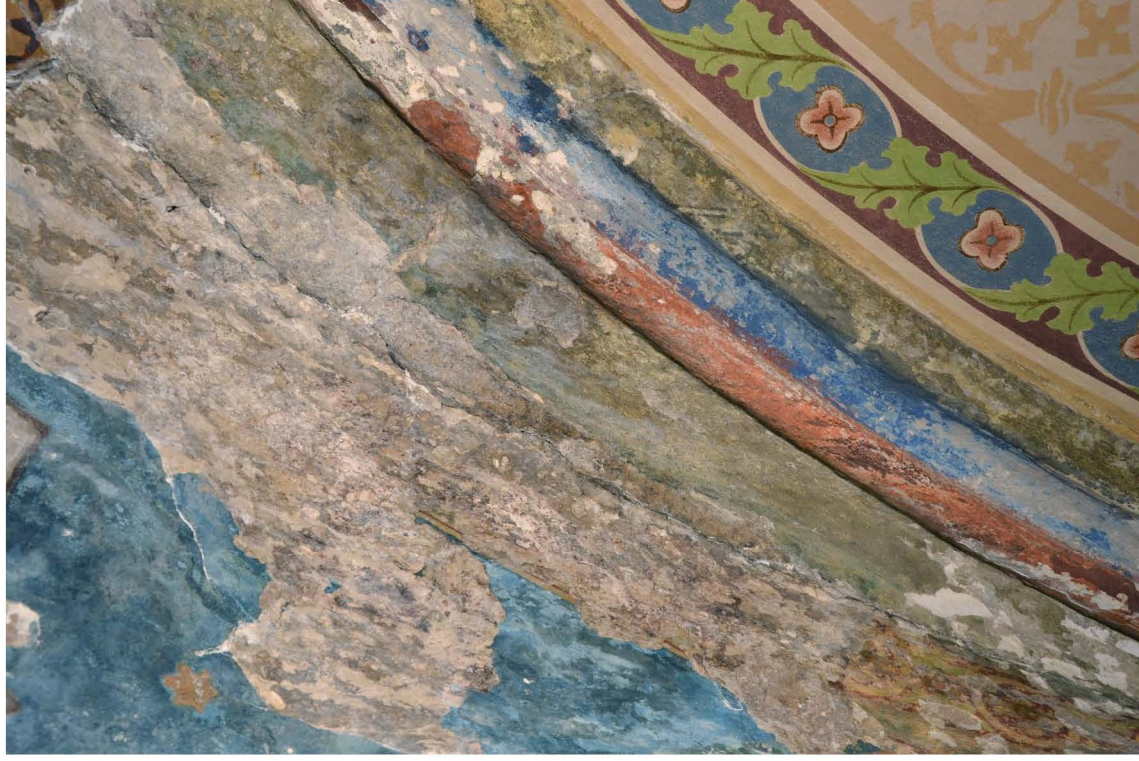
100. Detail bílého povlaku - výkvětu solí na křídle anděla. Stav před restaurováním.

101. Tentýž pohled. Stav po čištění.

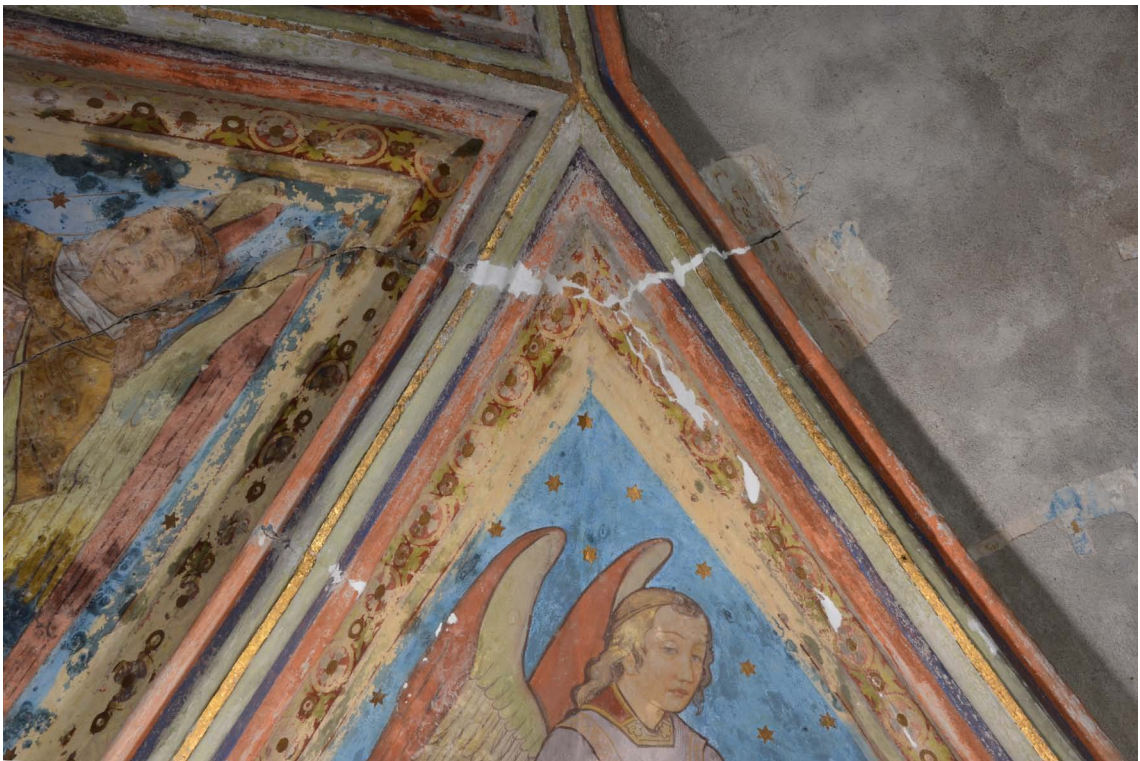
102. Detail vápenného povlaku pod defektem omítkových vrstev.
Stav před restaurováním.

103. Tenýž pohled. Stav po čištění.

104. Celkový pohled. Stav po tmelení.

105. Vrchol klenby. Stav po tmelení.

106. Levá část restaurovaného výjevu. Stav po tmelení.

107. Pravá část restaurovaného výjevu. Stav po tmelení.

108. Levý spodní kout klenby. Stav po tmelení.

109. Levý náběh klenby. Stav po tmelení.

110. Pravý spodní kout klenby. Stav po tmelení.

111. Pravý náběh klenby. Stav po tmelení.

112. Celkový pohled. Stav po restaurování.

113. Celkový pohled. Stav po restaurování.

114. Levá část restaurovaného výjevu. Stav po restaurování.

115. Pravá část restaurovaného výjevu. Stav po restaurování.

116. Levý spodní kout klenby. Stav po restaurování.

117. Levý náběh klenby. Stav po tmelení.

118. Právý spodní kout klenby. Stav po restaurování.

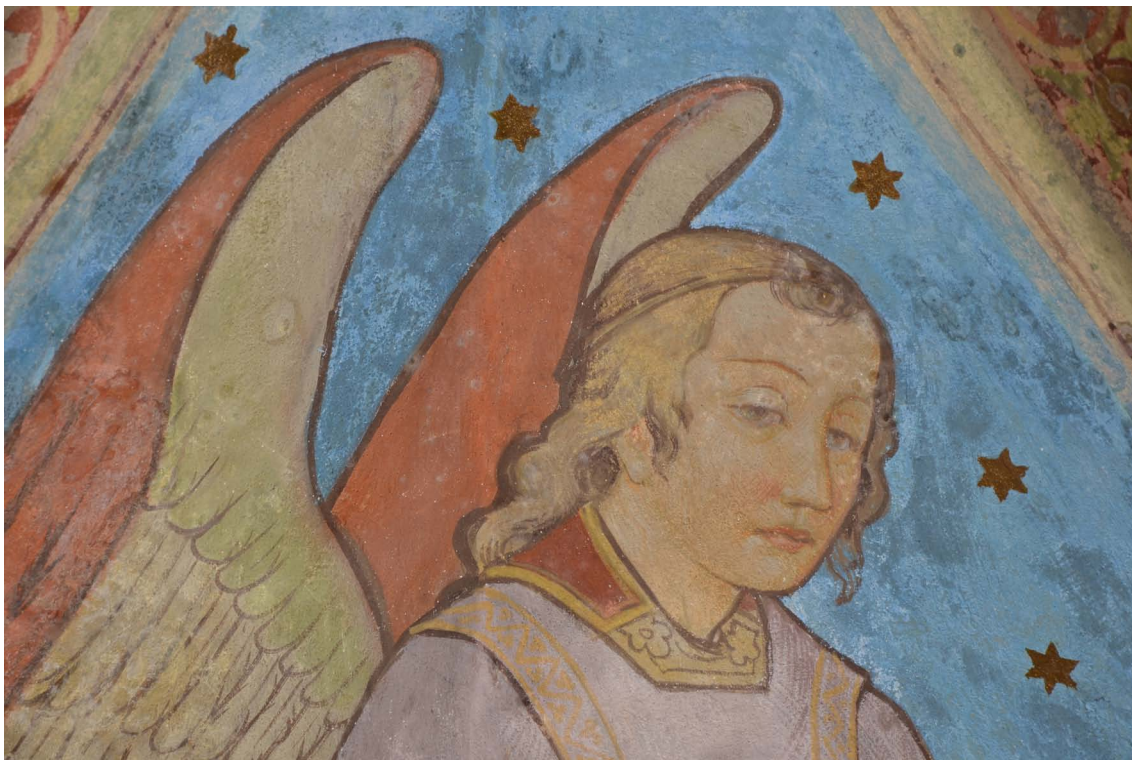
119. Právý náběh klenby. Stav po tmelení.

120. Vrchol klenby. Stav po restaurování.

121. Detail podstavy anděla. Stav po restaurování.

122. Detail postavy anděla. Stav po restaurování.

123. Detail tmelů a rekonstrukce ruky anděla. Stav po restaurování.

124. Detail bordury a přístěnných žeber. Stav po restaurování.

125. Detail klenebních žeber. Stav po restaurování.

X. TEXTOVÁ PŘÍLOHA

1. Chemicko-technologický průzkum barevných vrstev z nástěnných maleb v Řeznické kapli v chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně
2. XRD pojiva: Chrám sv. Bartoloměje v Kolíně, vzorky omítek VO1, VO2
3. Analýza vzorků z nástěnné malby chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně (analýza pojiva barevných vrstev)
4. Průzkum barevných vrstev po zkouškách čištění, odsolování a stabilizace solí, chrám sv. Bartoloměje, klenba Řeznické kaple
5. Mikrobiologické zkoušky
6. Závazné stanovisko ze dne 5. 12. 2011
7. Zápis z kontrolního dne 25. 11. 2011
8. Zápis z kontrolního dne 17. 4. 2012
9. Zápis z kontrolního dne 22. 5. 2012
10. Zápis z kontrolního dne 30. 8. 2012
11. Zápis z kontrolního dne 27. 9. 2012

Chemicko-technologický průzkum barevných vrstev z nástěnných maleb v Řeznické kapli chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně

Zadavatel průzkumu:

BcA. Daniela Urbanová

Zadání průzkumu:

- *Stratigrafie barevných vrstev*
- *Identifikace pigmentů a pojiva*
- *Stanovení obsahu vodorozpustných solí (chloridů, dusičnanů, síranů)*

Metody průzkumu:

- *Optická mikroskopie v dopadajícím světle* – provedeno na optickém mikroskopu OPTIPHOT2-POL (Nikon, Japan). Přítomnost organických vrstev byla pozorována na základě jejich luminiscence v UV světle.
- *Rastrovací elektronová mikroskopie s energiodisperzním analyzátozem (REM-EDS)* – provedeno na elektronovém mikroskopu Mira 3 firmy TESCAN s BSE detektorem a s analyzátozem Bruker Quantax 200. Pro měření byly použity nábrusy připravené pro optickou mikroskopii, které byly pouhličený.
- *UV/VIS spektrofotometrie* – provedeno na spektrofotometru Beckman Coulter DU[®] 720 ve viditelném spektru světla v rozsahu vlnových délek 345 - 525 nm.

Popis metodiky:

- *Stratigrafie barevných vrstev* – vzorky byly zality do dentální pryskyřice Spofacryl. Byly vybroušeny příčné řezy vzorků. Nábrusy byly pozorovány pod mikroskopem v dopadajícím viditelném, modrém a UV světle při zvětšení 50x 100x a 200x.
- *Určení prvkového složení vrstev REM-EDS* – bylo provedeno na nábrusech připravených pro optickou mikroskopii v dopadajícím světle.
- *UV/VIS spektrofotometrie* – analýza byla provedena z extraktů vzorku v destilované vodě. Byla stanovena koncentrace anionů vodorozpustných solí. Hodnota koncentrace byla vypočítána v % hm. a mmol/kg.

Výsledky chemicko-technologického průzkumu

Stratigrafie barevných vrstev a prvkové složení:

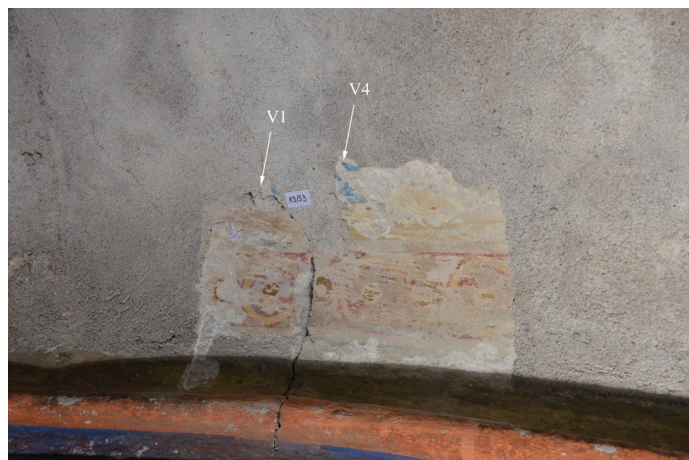
Počet vzorků k analýze: 10 (Vzorky byly odebrány zadavatelem.)

Vzorek	Popis
V1 (6662)	modrá barva, pozadí - odebráno z vedlejší klenební výšeče původně zakryté omítkou, vzorek odebrán ze sondy
V2 (6663)	modrá barva, pozadí - odebráno z klenební výšeče C - pouhým okem jsou viditelné min. 2 modré barevné vrstvy (spodní světlejší, kompaktnější, vrchní tmavší, zpráškovatělá), pravděpodobně původní malba a přemalba, ale může se jednat i o pentimenti (rozvrh malby a domalování v druhé vrstvě)
V3 (6664)	zlacení, hvězdička na modrém pozadí - odebráno z klenební výšeče C
V4 (6665)	zlacení, hvězdička na modrém pozadí - odebráno z vedlejší klenební výšeče (původně zakryto omítkou)
V5 (6666)	červená barevná vrstva, křídlo anděla - odebráno z klenební výšeče C - pouhým okem jsou viditelné 2 červené barevné vrstvy (spodní světlejší, kompaktnější, vrchní tmavší, zpráškovatělá)
K3/V1	vzorek z klenební výšeče B, u sondy K3/S6; upravená kontura figury, vzorek odebraný při průzkumu v roce 2011
K3/V2	vzorek z klenební výšeče B, J strana – zlatý dekor, vzorek odebraný při průzkumu v roce 2011
K3/V4	vzorek z žebra u klenební výšeče C, u sondy K3/S2, vzorek odebraný při průzkumu v roce 2011
VSK1	vzorek odlupující se krusty (modrá barevná vrstva, tenká vrstva omítky, cca 2 mm), výrazně ztmavlé místo v důsledku zatékání
VSK2	vzorek odlupující se krusty na okrové polychromii žebra u klenební výšeče B (u okna), výrazně ztmavlé místo v důsledku zatékání

Místa odběru vzorků

Celkový pohled na klenební výšeč.

Místa odběru vzorků V1 (6662) a V4 (6665).

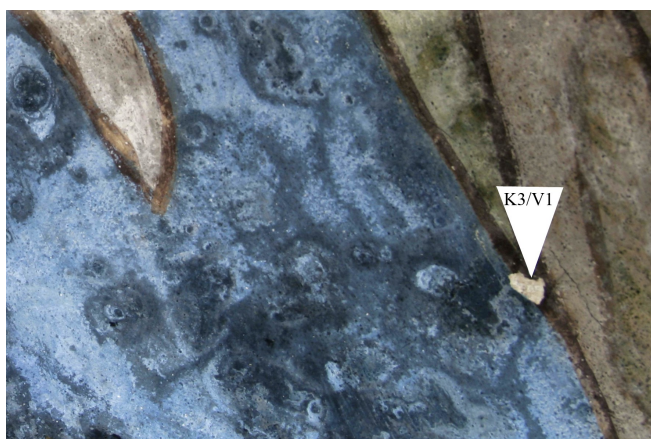
Místa odběru vzorků V2 (6663) a V3 (6664).

Místo odběru vzorku V5 (6666).

Místo odběru vzorku VSK1.

Místo odběru vzorku K3/V1 (výseč B).

Klenební výseč B, celkový pohled.

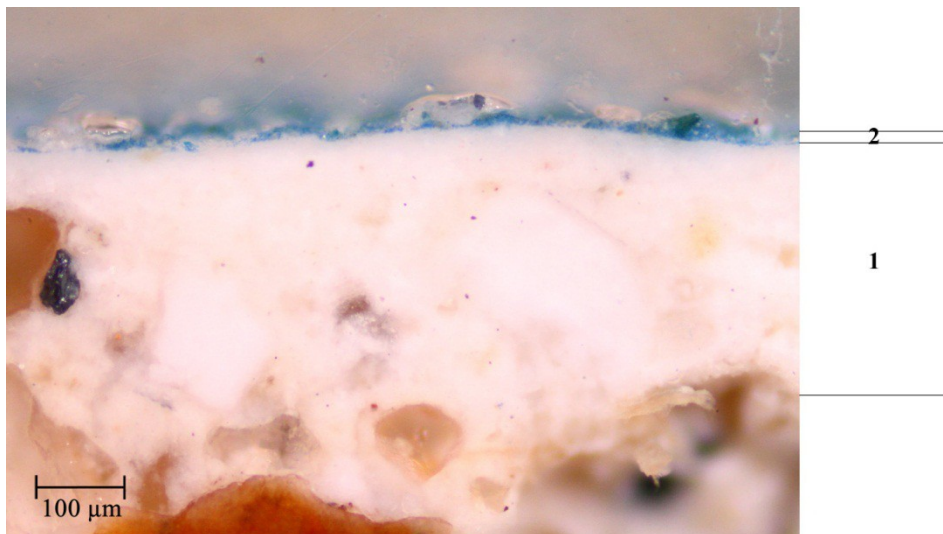

Místo odběru vzorku K3/V2 (výseč B).

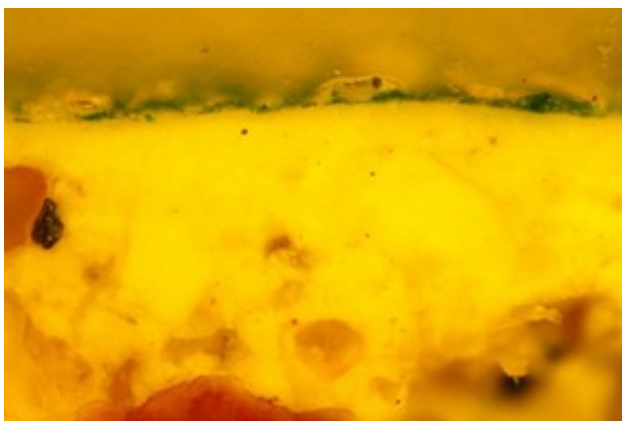

Místo odběru vzorku K3/V4 (žebro u klenební výseče C).

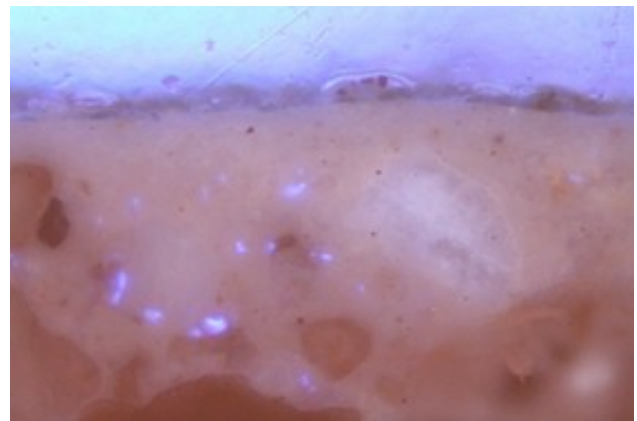
Vzorek V1 (6662)

Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 100x.

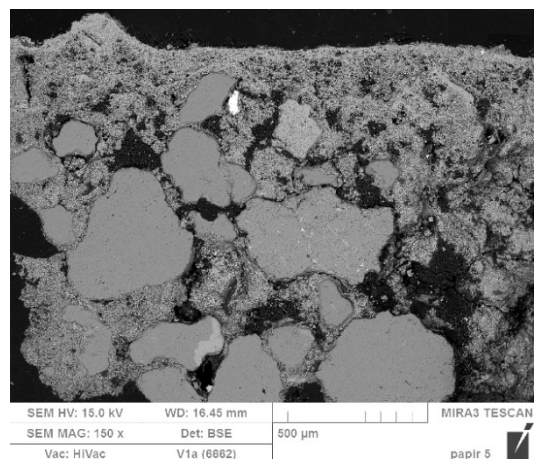
Po excitaci modrým světlem, fotografováno při zvětšení mikroskopu 100x.

Po excitaci UV světlem, fotografováno při zvětšení mikroskopu 100x.

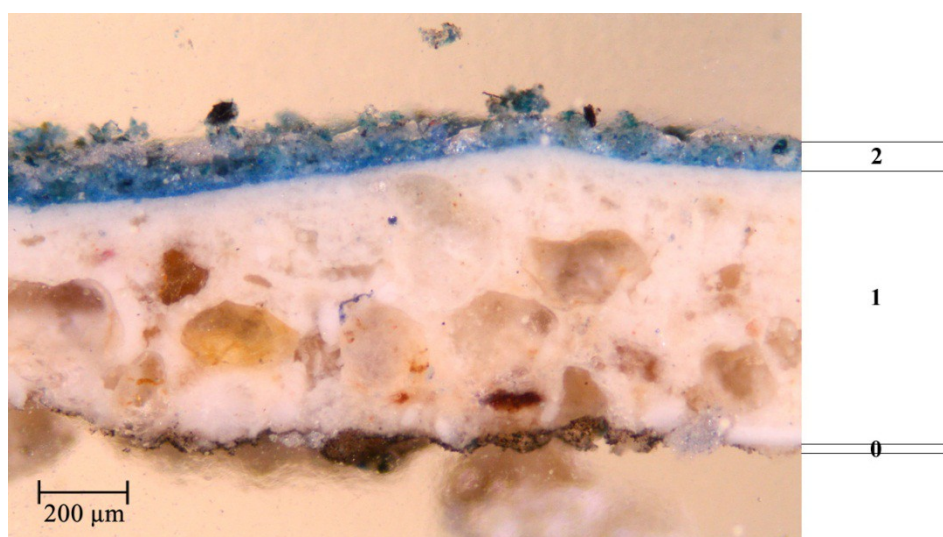
Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 200x – detail barevné vrstvy.

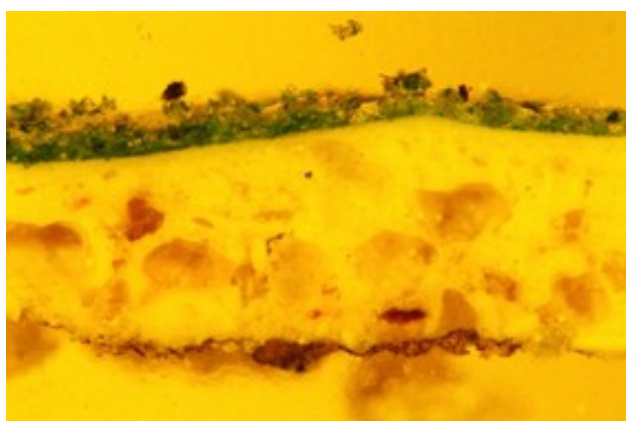
Fotografie z elektronového mikroskopu.

1. vrstva	omítková vrstva	REM-EDS: matrix Ca, kamenivo Si jemná vápenná omítka s křemenným kamenivem o velikosti 0,1 - 0,4 mm
2. vrstva	tenká modrá vrstva	REM-EDS: Si, Al, Na, K, menší množství Mg, S, Ca vrstva obsahující jemný modrý pigment – s největší pravděpodobností se jedná o umělý ultramarín; barevná vrstva je provedena metodou secco – vápenným pojivem na zaschlou omítkovou vrstvu

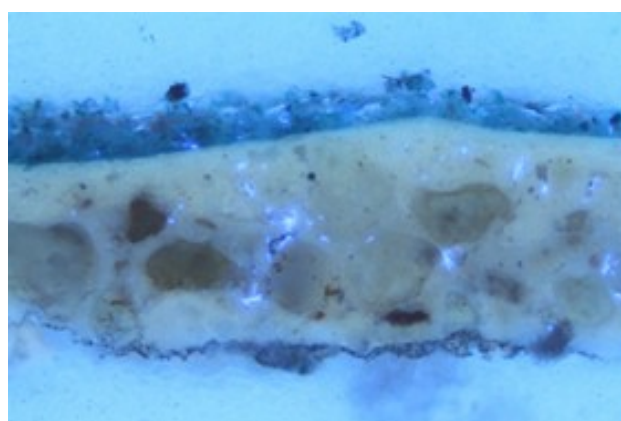
Vzorek V2 (6663)

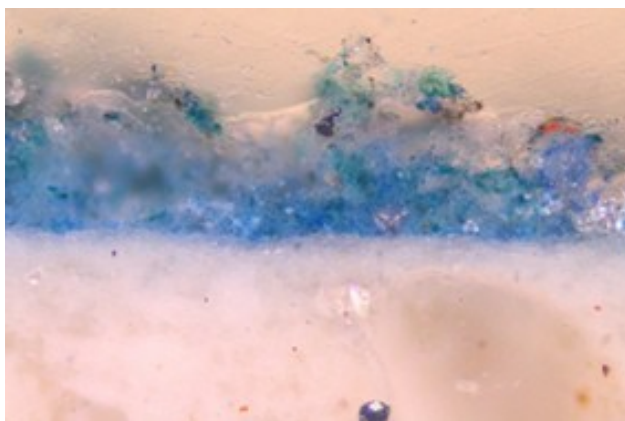
Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 50x.

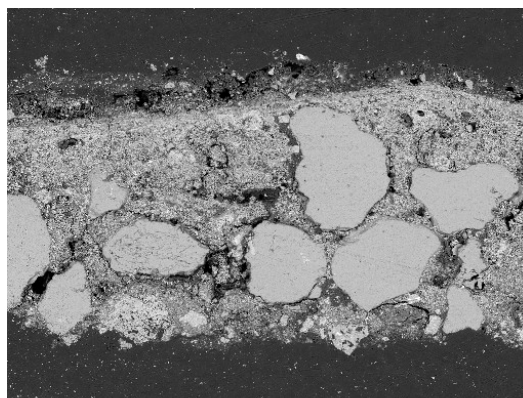
Po excitaci modrým světlem, fotografováno při zvětšení mikroskopu 50x.

Po excitaci UV světlem, fotografováno při zvětšení mikroskopu 50x.

Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 200x – detail barevné vrstvy.

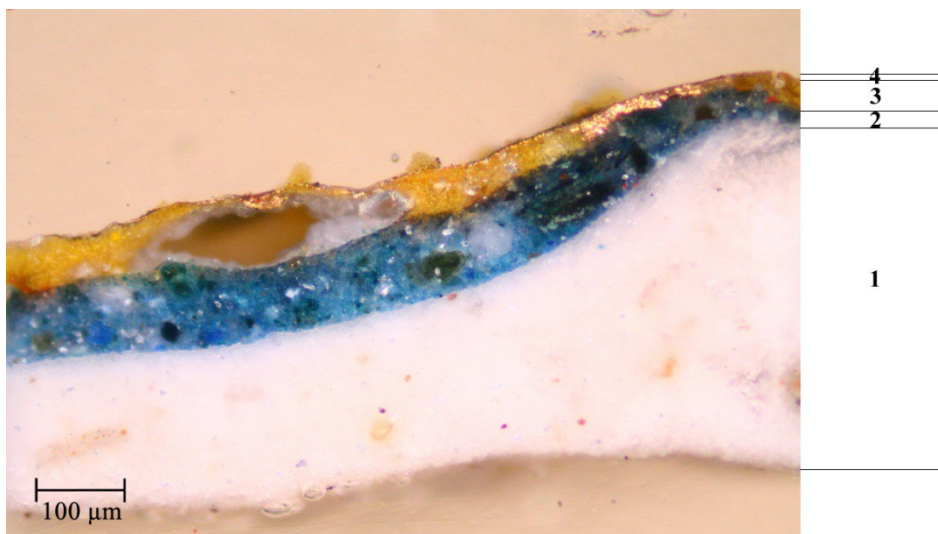

SEM HV: 15.0 kV WD: 13.70 mm
SEM MAG: 150 x Det: BSE 500 µm
Vac: HiVac V2 (6663) MIRA3 TESCAN papír 5

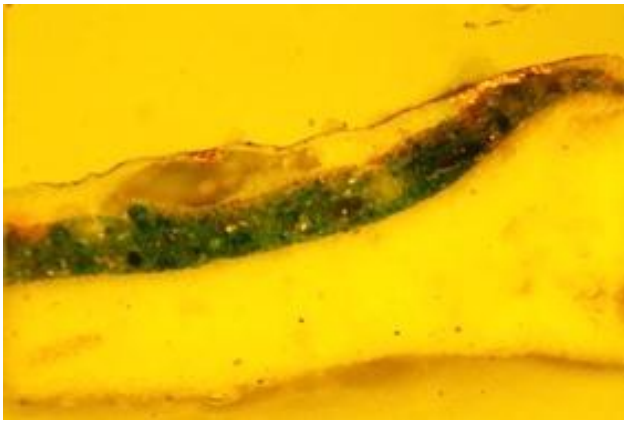
Fotografie z elektronového mikroskopu.

0. vrstva	povrch podkladu	REM-EDS: Ca, Si povrch kamenného zdiva
1. vrstva	omítková vrstva	REM-EDS: matrix Ca, kamenivo Si jemná vápenná omítka s křemenným kamenivem o velikosti 0,1 - 0,3 mm
2. vrstva	modrá vrstva	REM-EDS: Ca, Si, Al, S, Na, K, Mg vrstva obsahující jemný modrý pigment – s největší pravděpodobností se jedná o umělý ultramarín; vrstva je nekompaktní, na povrchu jsou patrné zbytky sprášeného povrchu vrstvy nebo druhotné přemalby; barevná vrstva je provedena metodou secco – vápenným pojivem na zaschlou omítkovou vrstvu

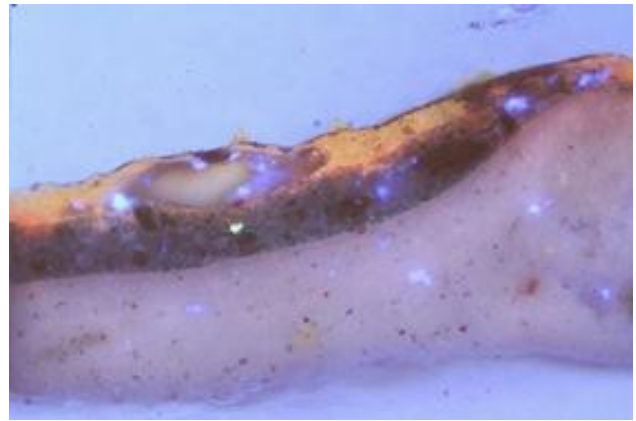
Vzorek V3 (6664)

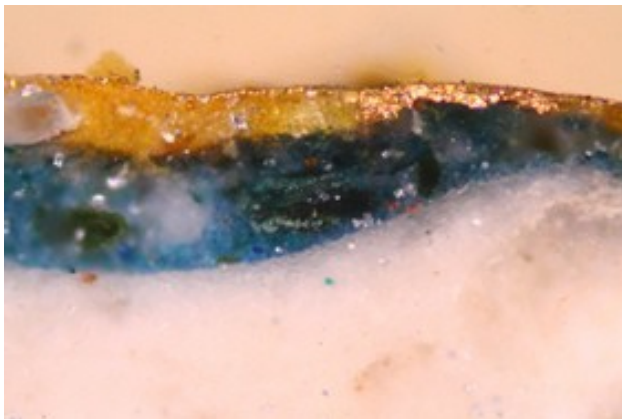
Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 100x.

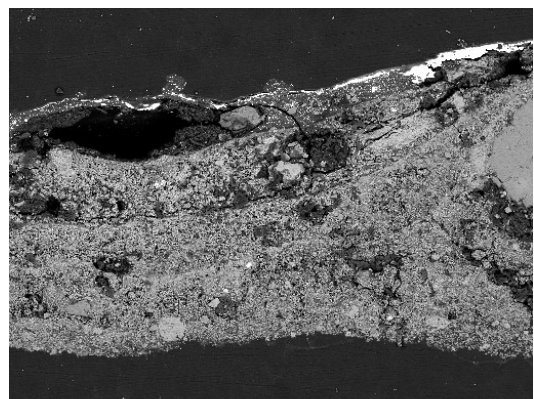
Po excitaci modrým světlem, fotografováno při zvětšení mikroskopu 100x.

Po excitaci UV světlem, fotografováno při zvětšení mikroskopu 100x.

Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 200x – detail barevných úprav.

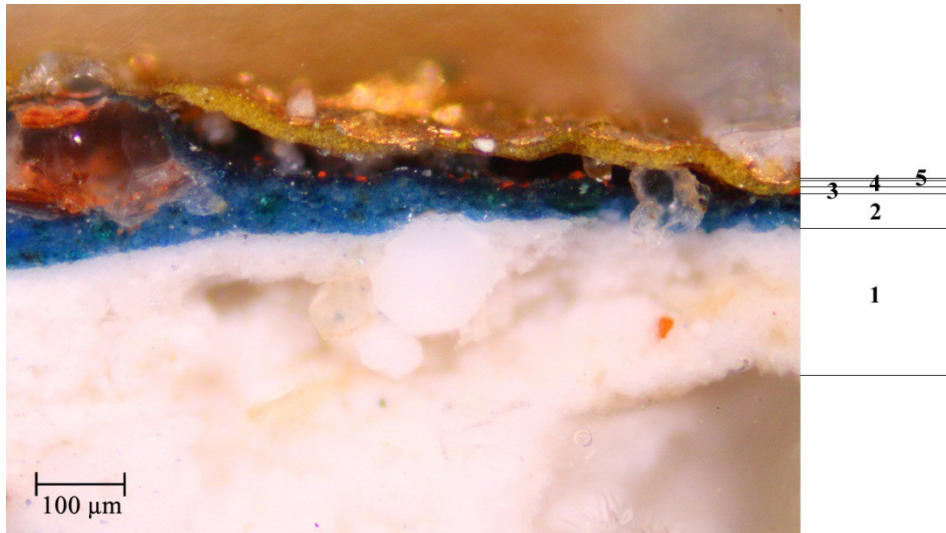

SEM HV: 15.0 kV WD: 14.57 mm MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 300 x Det: BSE 200 µm
Vac: HiVac V3 (6664) papír 5

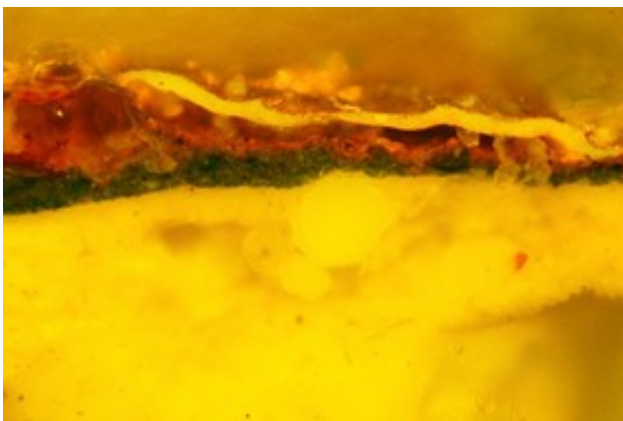
Fotografie z elektronového mikroskopu.

1. vrstva	omítková vrstva	REM-EDS: matrix Ca, kamenivo Si velmi jemná vápenná omítka s křemenným kamenivem o velikosti 0,1 - 0,2 mm
2. vrstva	modrá vrstva	REM-EDS: Ca, Si, Al, S, Na, K, Mg vrstva obsahující jemný modrý pigment – s největší pravděpodobností se jedná o umělý ultramarín; barevná vrstva je provedena metodou secco – vápenným pojivem na zaschlou omítkovou vrstvu
3. vrstva	žlutá vrstva	REM-EDS: Pb, Ba, S, Cr, menší množství Ca vrstva obsahující chromovou žluť v kombinaci s barytovou bělobou, vrstva obsahuje menší množství uhličitanu vápenatého; podle UV fluorescence lze usuzovat na přítomnost šelaku jako separační vrstvy mezi modrou a žlutou vrstvou; žlutá vrstva s největší pravděpodobností obsahuje olej
4. vrstva	zlatolesklé pokovení	REM-EDS: Au zlatá folie – zlacení plátkovým zlatem

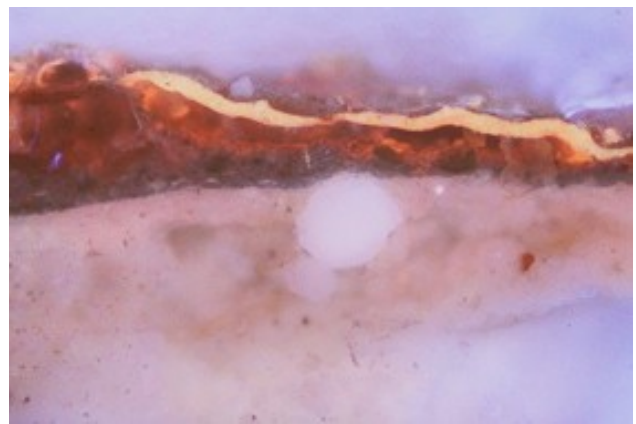
Vzorek V4 (6665)

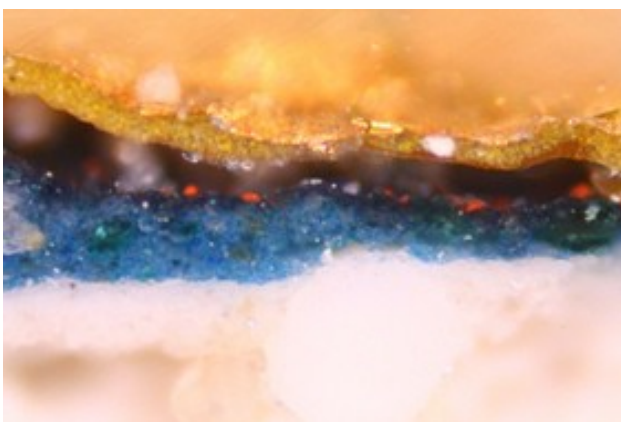
Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 100x.

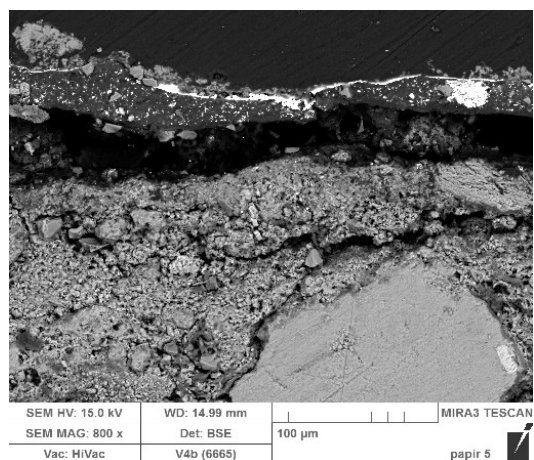
Po excitaci modrým světlem, fotografováno při zvětšení mikroskopu 100x.

Po excitaci UV světlem, fotografováno při zvětšení mikroskopu 100x.

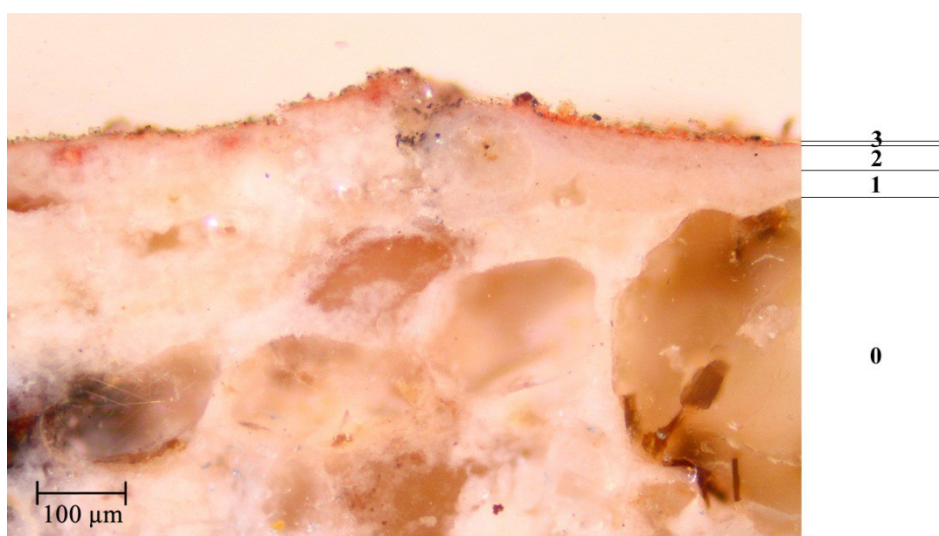
Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 200x – detail barevných úprav.

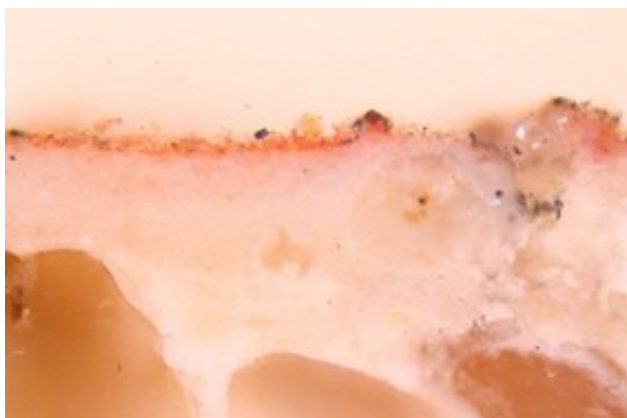
Fotografie z elektronového mikroskopu.

1. vrstva	omítková vrstva	REM-EDS: matrix Ca, kamenivo Si velmi jemná vápenná omítka s křemenným kamenivem o velikosti 0,1 - 0,2 mm
2. vrstva	modrá vrstva	REM-EDS: Ca, Si, Al, S, Na, K, Mg vrstva obsahující jemný modrý pigment – s největší pravděpodobností se jedná o umělý ultramarín; barevná vrstva je provedena metodou secco – vápenným pojivem na zaschlou omítkovou vrstvu
3. vrstva	velmi tenká červená vrstva	REM-EDS: Fe, Si, Al zrnka přírodní železitě červeně
4. vrstva	žlutá vrstva	REM-EDS: Pb, Ba, S, Cr, menší množství Ca vrstva obsahující chromovou žlut' v kombinaci s barytovou bělobou, vrstva obsahuje menší množství uhličitanu vápenatého; podle UV fluorescence lze usuzovat na přítomnost šelaku jako separační vrstvy mezi červenou a žlutou vrstvou; žlutá vrstva s největší pravděpodobností obsahuje olej
5. vrstva	zlatolesklé pokovení	REM-EDS: Au zlatá folie – zlacení plátkovým zlatem; na povrchu fragmenty pozdějších úprav (bílá vápenná omítka)

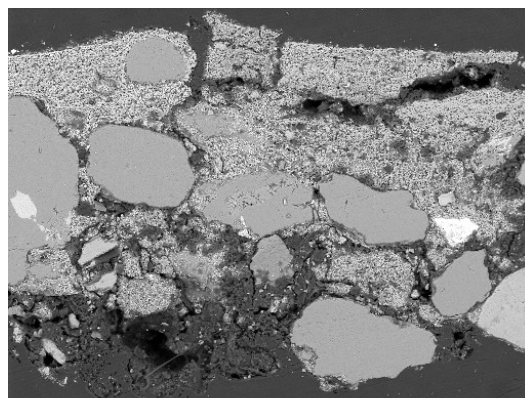
Vzorek V5 (6666)

Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 100x.

Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 200x – detail barevné vrstvy.

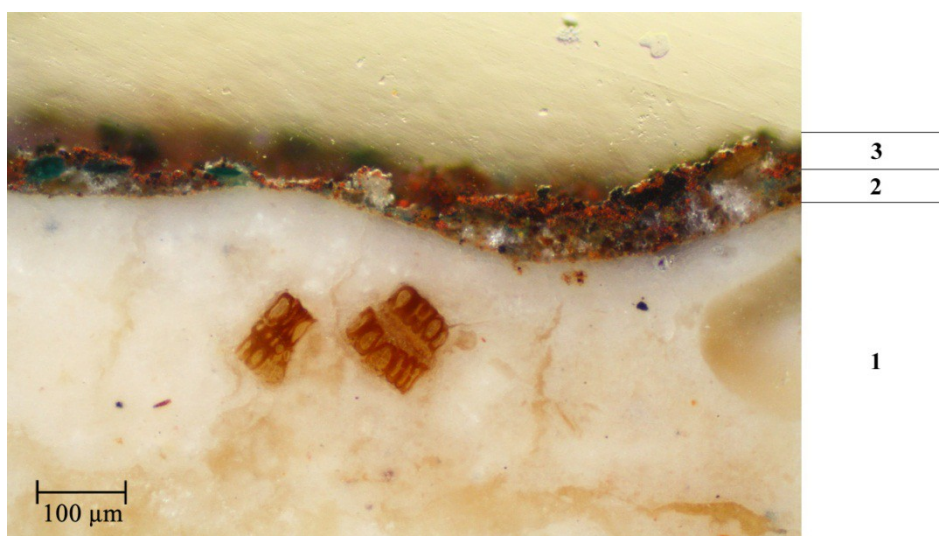

SEM HV: 20.0 kV WD: 15.88 mm
SEM MAG: 220 x Det: BSE 200 µm
Vac: HiVac V5 (6666) MIRA3 TESCAN papír 5

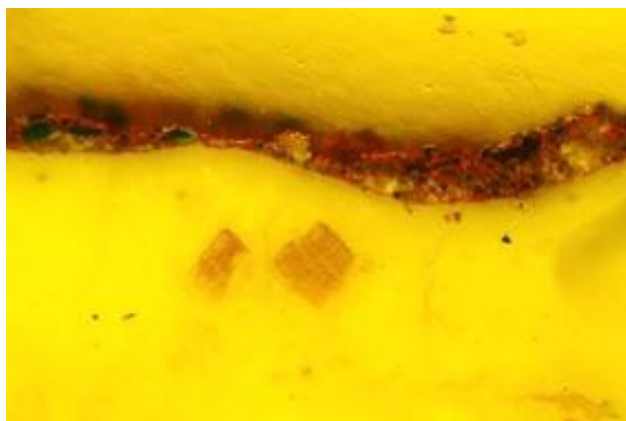
Fotografie z elektronového mikroskopu.

0. vrstva	omítková vrstva	REM-EDS: matrix Ca, kamenivo Si jemná vápenná omítka s křemenným kamenivem o velikosti 0,1 - 0,4 mm
1. vrstva	bílá vrstva	REM-EDS: Ca, velmi malá příměs Si, Al, Mg, S vrstva uhličitanu vápenatého – jemná vyrovnávací omítková vrstva
2. vrstva	bílá vrstva	REM-EDS: Ca vápenný nátěr
3. vrstva	tenká červená vrstva	REM-EDS: Fe, Si, Al, K, malé množství Ca, S vrstva přírodní železité hlinky pojená vápenným pojivem – technika secco

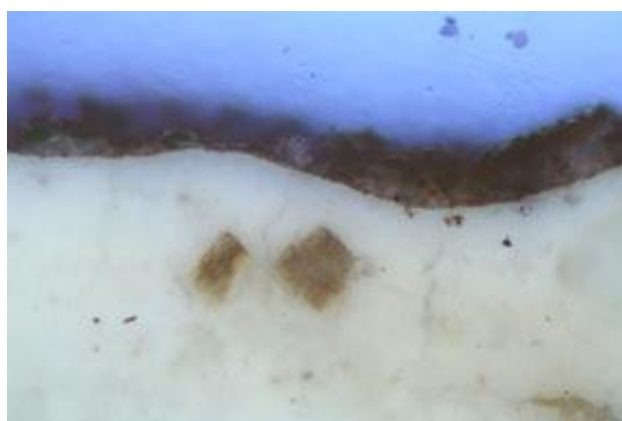
Vzorek K3/V1

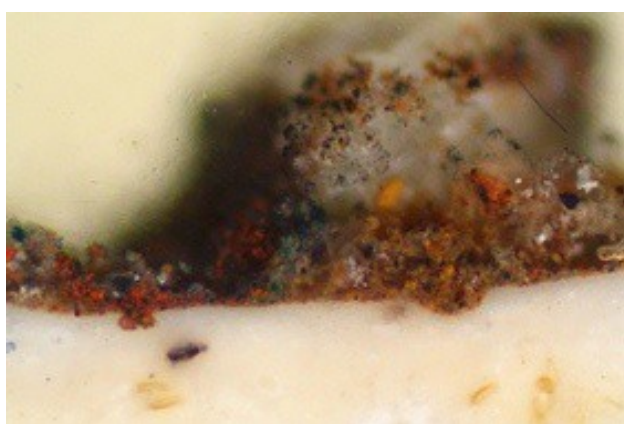
Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 100x.

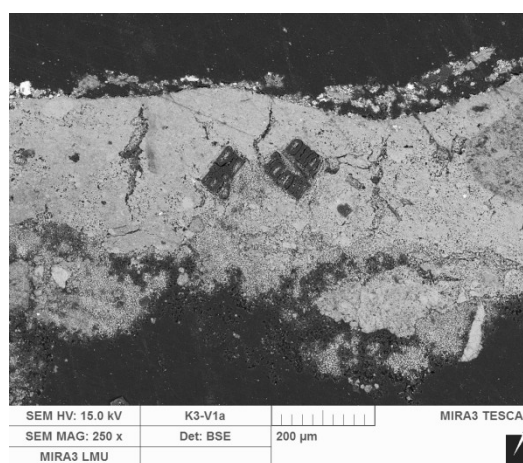
Po excitaci modrým světlem, fotografováno při zvětšení mikroskopu 100x.

Po excitaci UV světlem, fotografováno při zvětšení mikroskopu 100x.

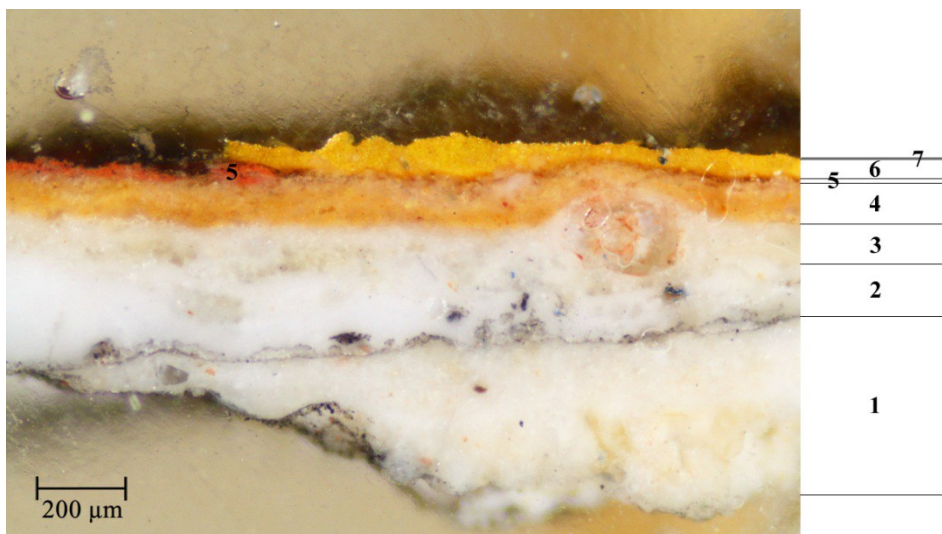
Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 200x – detail barevné vrstvy.

Fotografie z elektronového mikroskopu.

1. vrstva	omítková vrstva	REM-EDS: Ca, Si, Al, malé množství S, Mg, Na vrstva vápenné omítky s příměsí dřevěných částic o velikosti 50 - 100 μm
2. vrstva	vrstva s obsahem různobarevných zrn	REM-EDS: Si, Al, Fe, S, Mg, Na, K, Ca; zrna Cr vrstva obsahující přírodní okr a modrozelená zrna chromoxidu; pojivem je uhličitan vápenatý, barevná vrstva je nanášena technikou secco
3. vrstva	červeno-černá vrstva	REM-EDS: Fe, Ca, S, Al vrstva obsahující přírodní železitou červeň, pojivem je uhličitan vápenatý

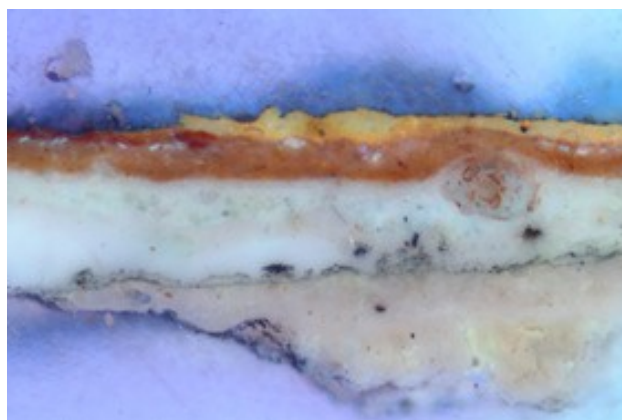
Vzorek K3/V2

Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 50x.

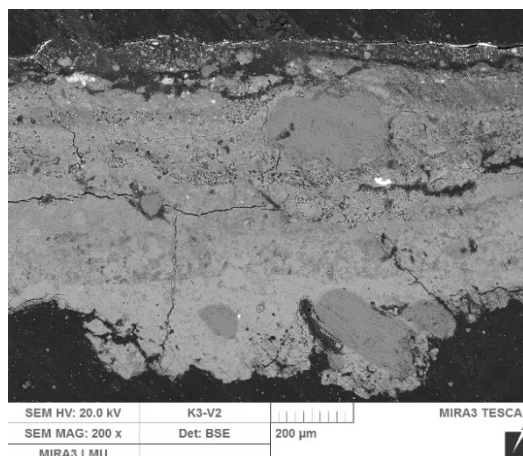
Po excitaci modrým světlem, fotografováno při zvětšení mikroskopu 50x.

Po excitaci UV světlem, fotografováno při zvětšení mikroskopu 50x.

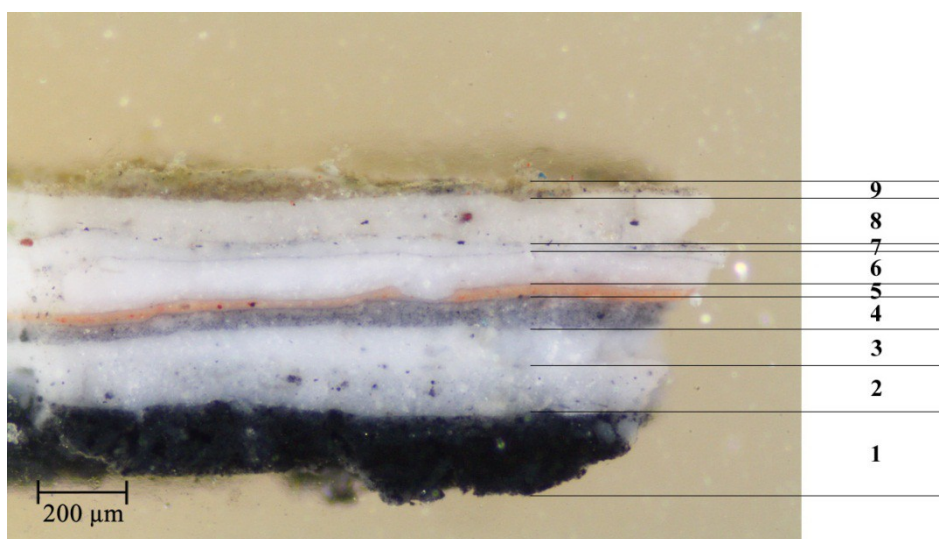
Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 100x – detail barevné úpravy.

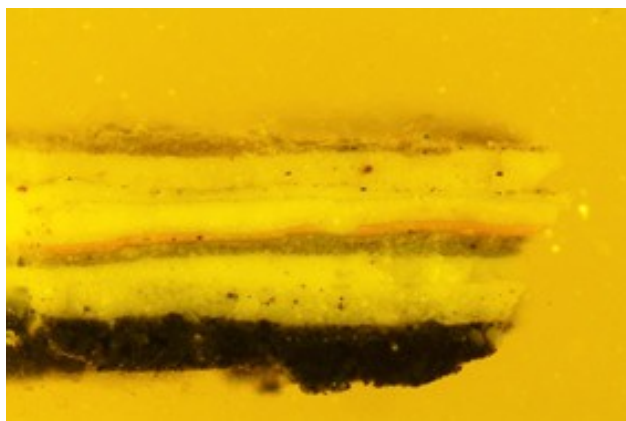
Fotografie z elektronového mikroskopu.

1. vrstva	omítková vrstva	REM-EDS: Ca, Si vrstva velmi jemné vápenné omítky s malou příměsí jemného křemenného kameniva o velikosti 50 - 100 μm ; na povrchu vrstvička nečistot
2. vrstva	bílá vrstva	REM-EDS: Ca, Si, malé množství Al, Mg, Zn, S vápenný nátěr (vzdušné vápno s příměsí nečistot)
3. vrstva	bílá vrstva	REM-EDS: Ca, Si, Zn, Al vápenný nátěr (vzdušné vápno s příměsí nečistot) s příměsí zinkové běloby
4. vrstva	okrová vrstvička	REM-EDS: Ca, Fe, Si, Al, Zn vrstva uhličitanu vápenatého probarvena železitým okrem s příměsí zinkové běloby
5. vrstva	tenká červená vrstva	REM-EDS: Ca, Fe, malé množství Zn, Si, Al vrstva přírodní železité červeně pojená uhličitanem vápenatým
6. vrstva	žlutá vrstva	REM-EDS: Pb, Ba, S, Zn, Al, Si, Ca směs barytové a zinkové běloby probarvena olovnatou žlutí (masikot); od červené vrstvy oddělena šelakem – oranžová fluorescence v UV světle
7. vrstva	zlatolesklé pokovení	REM-EDS: Au zlatá folie – zlacení plátkovým zlatem

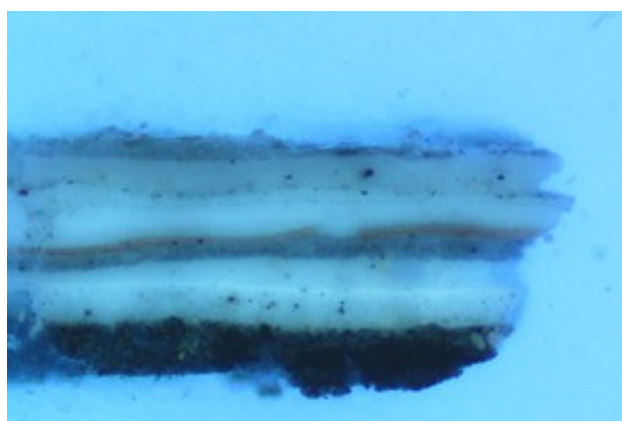
Vzorek K3/V4

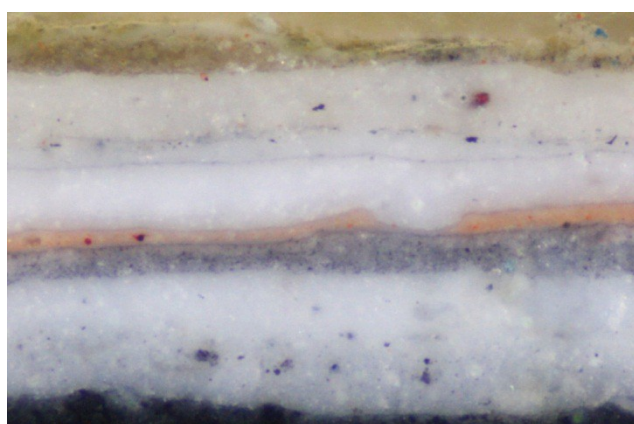
Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 50x.

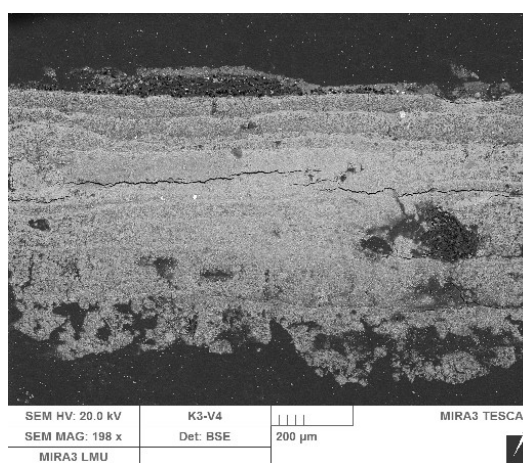
Po excitaci modrým světlem, fotografováno při zvětšení mikroskopu 50x.

Po excitaci UV světlem, fotografováno při zvětšení mikroskopu 50x.

Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 100x – detail souvrství.

Fotografie z elektronového mikroskopu.

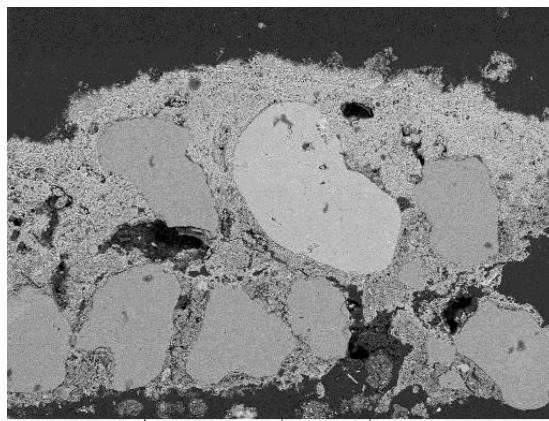
1. vrstva	černá vrstva	REM-EDS: Ca, Al, menší množství Si, S, Cl, Mg, Na, K vrstva obsahující uhličitan vápenatý probarvena černým silikátovým pigmentem – pravděpodobně břidlicovou černí
2. vrstva	bílá vrstva s drobnými černými zrnky	REM-EDS: Ca vápený nátěr s malým obsahem drobných zrněk černého pigmentu
3. vrstva	bílá vrstva	REM-EDS: Ca bílý vápený nátěr
4. vrstva	šedá vrstva	REM-EDS: Ca vápený nátěr probarvený černým pigmentem – pravděpodobně břidlicovou černí
5. vrstva	růžová vrstva	REM-EDS: Ca, Si, Al, Mg, Na, Fe, Ti vápený nátěr probarvený přírodní železitou červení
6. vrstva	bílá vrstva	REM-EDS: Ca bílý vápený nátěr
7. vrstva	bílá vrstva s obsahem černých zrněk	REM-EDS: Ca bílý vápený nátěr
8. vrstva	bílá vrstva	REM-EDS: Ca bílý vápený nátěr
9. vrstva	světle hnědá vrstva	REM-EDS: Ca, Si, Al, Zn, Mg, S, Cl, Fe, Na

	s obsahem drobných černých, červených a modrých zrn	vrstva obsahující směs pigmentů – hlinku, zinkovou bělobu a blíže neurčené pigmenty
--	---	---

Vzorek VSK1

Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 100x.

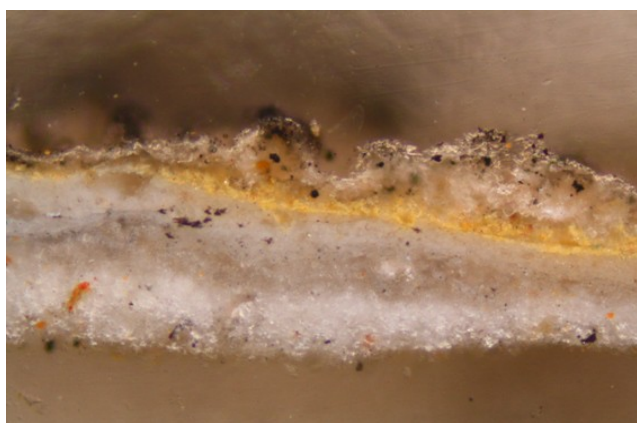

SEM HV: 20.0 kV WD: 16.42 mm MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 202 x Det: BSE 200 µm Kolin vz 1

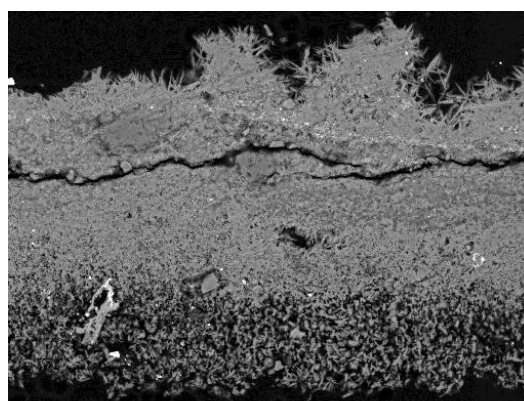
Fotografie z elektronového mikroskopu.

0. vrstva	omítková vrstva	REM-EDS: jemná vápenná omítka s jemnozrnným převážně křemenným kamenivem (< 0,3 mm); u povrchu sulfatizována; na povrchu patrná vápenná kůžička - technika secco
1. vrstva	povrch	barevná vrstva i povrch jsou silně sulfatizované

Vzorek VSK2

Bílé dopadající světlo, fotografováno při zvětšení mikroskopu 200x.

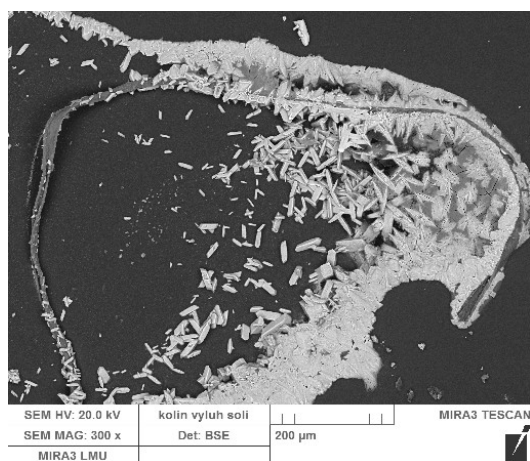

SEM HV: 20.0 kV WD: 16.39 mm MIRA3 TESCAN
SEM MAG: 877 x Det: BSE 50 µm
Vac: HiVac Date(m/d/y): 05/15/12 Kolin vz 2 a

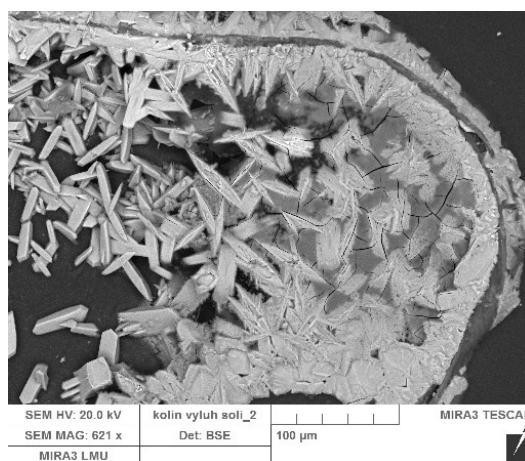
Fotografie z elektronového mikroskopu.

0. vrstva	podkladová bílá vrstva	REM-EDS: Ca, S, malé množství Zn mohlo by se jednat o sádru
1. vrstva	lazurní vrstva	REM-EDS: Ca, S mohlo by se jednat o sádru
2. vrstva	šedo-bílá vrstva	REM-EDS: Ca, S vrstva obsahující uhličitan vápenatý a sádrovec - 30 % konverze uhličitanu na síran
3. vrstva	žlutá vrstva	REM-EDS: Fe, Si, Al, malé množství Ca vrstva železité hlinky o síle 5 - 7 μm odtržená od spodnější vrstvy 40 - 50 μm pod povrchem
4. vrstva	povrch	REM-EDS: Ca, S sádrovcová krusta o síle 10 - 30 μm

Vzorek výluhu solí VSK1

Fotografie z elektronového mikroskopu.

Fotografie z elektronového mikroskopu.

krystaly	REM-EDS: Ca, S krystaly sádrovce
tmavá oblast mezi krystaly	REM-EDS: Na, Mg, K, Si, Cl, S, Ca chloridy, sodné, hořečnaté, draselné a vápenaté kationty – pravděpodobně dusičnany

Doplňkovou analýzou obsahu dusičnanů v bílém výkvětu byl zjištěn velmi vysoký obsah NO_3^- ($c_{\text{NO}_3^-} > 500 \text{ mg/l}$).

Výsledky analýzy stanovení obsahu vodorozpustných solí (chloridů, dusičnanů, síranů)

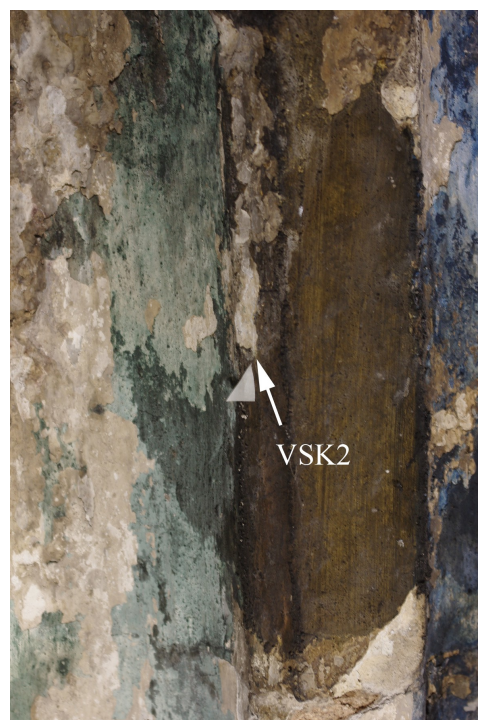
Počet vzorků k analýze: 4 (Vzorky byly odebrány zadavatelem.)

Vzorek	Popis
VSK1	vzorek odlupující se krustou (modrá barevná vrstva, tenká vrstva omítky, cca 2 mm)
VSK2	vzorek odlupující se krustou na polychromii žebra, výrazně ztmavlé místo, původně okrové
ZI	vzorek odsolovacího zábalu - složení: Arbocel a destilovaná voda, tloušťka zábalu cca 0,75 cm, nanesen přímo na povrch malby bez separační vrstvy, sejmut po vyschnutí
ZIII	vzorek odsolovacího zábalu - složení: Arbocel a destilovaná voda, tloušťka zábalu cca 0,5 cm, nanesen na separační vrstvu z japonského papíru, sejmut i s japonským papírem po vyschnutí

Místa odběru vzorků

Místo odběru vzorku VSK1.

Místo odběru vzorku VSK2 (polychromie žebra).

Umístění zkoušky odsolovacího zábalu I.

Umístění zkoušky odsolovacího zábalu III.

U vzorků jsou uvedeny koncentrace v hm.% a mmol/kg. Klasifikace obsahu vodorozpustných solí byla provedena podle rakouské normy Önorm 3355-1.

Hodnocení stupně zasolení dle rakouské normy Önorm 3355-1	Chloridy (%hm.)	Sírany (%hm.)	Dusičnany (%hm.)
Nejsou nutná žádná opatření	< 0,03	< 0,10	< 0,05
<i>Je nutné zvážit dílčí opatření</i>	0,03 – 0,10	0,10 – 0,25	0,05 – 0,15
Opatření jsou nezbytná	> 0,10	> 0,25	> 0,15

Vzorek	Chloridy (Cl ⁻)		Sírany (SO ₄ ²⁻)		Dusičnany (NO ₃ ⁻)	
	c (hm. %)	c (mmol/kg)	c (hm. %)	c (mmol/kg)	c (hm. %)	c (mmol/kg)
VSK1	0,02	5,1	2,10	218,5	0,06	10,6
VSK2	0,06	15,6	1,97	205,6	0,14	26,3

Vzorek	Chloridy (Cl ⁻)		Sírany (SO ₄ ²⁻)		Dusičnany (NO ₃ ⁻)	
	c (g/m ²)		c (g/m ²)		c (g/m ²)	
ZI	0,02		1,66		0,05	
ZIII	0,02		0,08		1,09	

Shrnutí výsledků:

Stratigrafie barevných vrstev

Z průzkumu vzorků dodaných k analýze bylo zjištěno, že podkladem u všech vzorků je shodně vrstva jemné vápenné omítky s poměrně malým přídavkem velice jemného křemenného kameniva (0,1 - 0,4 μm). Malba je provedena technikou *secco*. Barevné vrstvy jsou spojeny uhličitanem vápenatým (popř. kaseinátém vápenatým) a na povrchu omítky je patrná vápenná kůže, která je dokladem zavadnutí omítky před aplikací barevných vrstev.

Stanovení obsahu vodorozpustných solí

Ve vzorku VSK1 byla shodně dvěma analýzami potvrzen velice vysoký obsah síranů překračující mnohonásobně přirozený obsah síranů v anorganickém materiálu a zvýšený obsah dusičnanů. Prvkovou analýzou na elektronovém mikroskopu provedenou na výluhu vzorku, byly v převážné míře určeny krystaly sádrovce. Minoritní podíl pak tvoří chloridy a sodné, hořečnaté, draselné a vápenaté kationty. Doplnkovou analýzou proužky na stanovení obsahu vodorozpustných solí i spektrofotometricky byl určen zvýšený obsah dusičnanových anionů. Z důvodu přítomnosti dusičnanů, nelze uvažovat o stabilizaci síranů. Sádrovec je nutno odstranit.

Dva vzorky odsolovacího zábalu vykazují velice odlišné výsledky. Ve vzorku ZI byl detekován vysoký podíl síranů, což je pravděpodobně způsobeno přítomností sádrovcové krusty v místě odběru vzorku. Vzorek ZIII obsahoval naopak vysoký podíl dusičnanů a jen velice nízký podíl síranů.

Zpracovala:

V Litomyšli 17. 11. 2012

Ing. Blanka Kolinkeová,
Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice
Katedra chemické technologie

Rentgenová difrakční analýza (XRD)

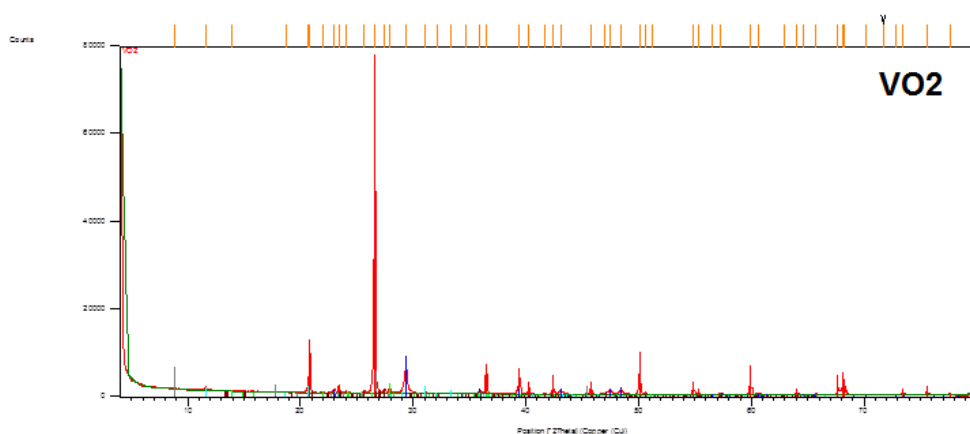
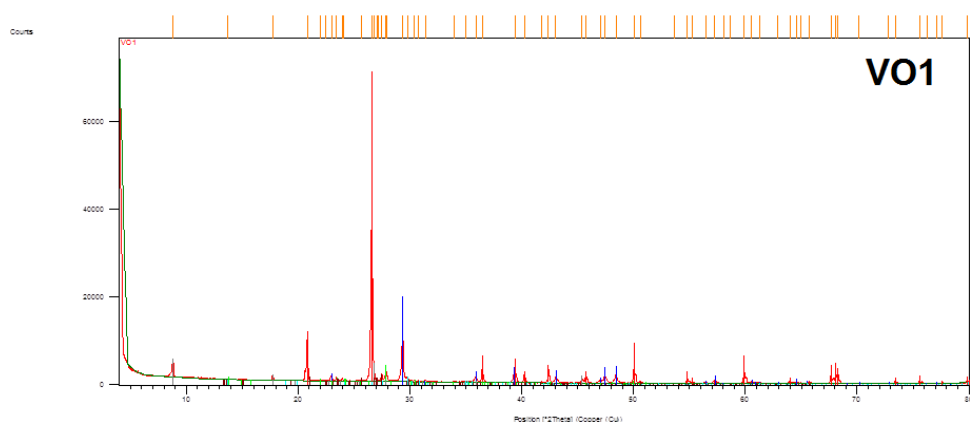
Zadání a požadavek:

Analýza dvou vzorků omítek (VO1, VO2) z chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně.
Ověřit přítomnost síranů ve formě sádry jakožto pojiva nebo příp. nežádoucích solí v daných vzorcích omítek.

Měřicí zařízení:

Rtg prášková data byla naměřena při pokojové teplotě na θ - θ práškovém difraktometru X'Pert PRO v Bragg-Brentanově parafokující geometrii s použitím vlnové délky $\text{CuK}\alpha$ záření ($\lambda = 1.5406 \text{ \AA}$, $U = 40 \text{ kV}$, $I = 30 \text{ mA}$). Data byla neskenována pomocí ultrarychlého detektoru X'Celerator v úhlovém rozsahu $4\text{--}80^\circ$ (2θ) s krokem měření $0,017^\circ$ (2θ) a časem čtení 20,32 s. Vyhodnocení dat bylo provedeno programem HighScore Plus.

Naměřená data:

Výsledky:

Tab. I.: **KAMENIVO**: Množství jednotlivých fází semikvantitativně (%):

Vzorek	KŘEMEN SiO_2	ŽIVCE		SLÍDY	PYROXENY	JÍLOVÉ MINERÁLY
		albit, plagioklasy $(\text{Na,Ca})\text{Al}(\text{Si},\text{Al})_3\text{O}_8$	mikroclin KAlSi_3O_8	muskovit $\text{KAl}_2(\text{Si,Al})_4\text{O}_{10}(\text{OH})_2$	augit $(\text{Ca,Na})(\text{Mg,Fe,Al},\text{Ti})[(\text{Si,Al})_2\text{O}_6]$	kaolinit $\text{Al}_2\text{Si}_2\text{O}_5(\text{OH})_4$
VO1	65	6	3	6	2	0
VO2	73	4	7	3	0	0

Tab. II.: **POJIVO**: Množství jednotlivých fází semikvantitativně (%):

Vzorek	UHLIČITAN VÁPENATÝ CaCO ₃			HYDROXID VÁPENATÝ Ca(OH) ₂	SÁDRA CaSO ₄ .2H ₂ O
	kalцит (klencová s.)	aragonit (kosočtverečná s.)	vaterit (šesterečná s.)	portlantit (klencová s.)	
VO1	18	0	0	0	0
VO2	9	0	0	0	4

Závěr:

Ve všech vzorcích byla XRD analýzou stanovena přítomnost následujících minerálů:

křemen - SiO₂; živec – albit, plagioklasy (Na,Ca)Al(Si,Al)₃O₈ nebo mikroklin KAlSi₃O₈; slída – muskovit KAl₂(Si,Al)₄O₁₀(OH)₂.

Ve vzorku VO1 bylo navíc přítomno malé množství pyroxenů (Ca,Na)(Mg,Fe,Al,Ti)[(Si,Al)₂O₆].

Ve vzorku VO2 byla identifikována sádra CaSO₄.2H₂O.

Omítka s označením VO1 je čistě vápenná, omítka s označením VO2 vápno-sádrová.

Měření:

Ing. J. Cibulková (Centrální laboratoře – Laboratoř rentgenové difraktometrie)

Interpretace, protokol:

Ing. T. Tribulová (Ústav chemické technologie restaurování památek, VŠCHT Praha)

V Praze, dne 12. 5. 2012

Tereza Tribulová

Laboratoř molekulové spektrometrie

Zadavatel:

Doc. Jaroslav Alt, akad. mal.

ústav148

VŠCHT Praha

zde

Analýza vzorků z nástěnné malby chrámu Sv. Bartoloměje v Kolíně

Popis a úprava vzorků:

Zadavatel dodal 4 kusové vzorky pod označením:

- VP1
- VP2
- VP3
- VP4

Cílem analýzy byla identifikace pojiv v dodaných vzorcích. Vzorky byly prohlédnuty pod optickým mikroskopem, skalpelem byla odebrána svrchní a spodní část vzorku, která byla nanášena v tenké vrstvě na leštěnou ocelovou podložku a byla provedena analýza pomocí infračerveného mikrospektrometru. Poté byl vzorek na podložce zakápnut toluenem, mikroskopický extrakt vzorku byl nakloněním podložky odveden mimo vzorek a kapka byla odpařena do sucha. Odparek byl opět analyzován infračervenou mikrospektroskopií.

Technika a parametry měření:

Ke stanovení přítomných materiálů byla zvolena metoda infračervené mikrospektroskopie.

Infračervená spektroskopie je absorpční spektroskopii. Každá chemická vazba mezi atomy ve vzorku pohlcuje (absorbuje) dopadající infračervené záření v závislosti na energii svého vibračního pohybu. Pohlcená energie dopadajícího záření se ve spektru projeví absorpčním pásem, jehož poloha na ose x (tj. poloha na ose vlnočtů) je specifická pro typ chemické vazby, tj. pro dané chemické složení vzorku. Tato měřicí metoda dovoluje identifikovat chemické složení vzorku na základě vyhodnocení IR spekter, resp. polohy absorpčních pásů ve spektru. Infračervená spektroskopie je metodou srovnávací, tzn. IR spektrum je vyhodnoceno na základě srovnání reálných spekter se spektry standardů uložených v knihovně spekter. Reálné IR spektrum je superpozicí spekter všech složek analyzované směsi. V tomto případě je identifikace založena na vyhodnocení poloh analytických absorpčních pásů s využitím knihovny spekter, diferenčních spekter, případně derivačních spekter a zkušenosti chemika – analytika.

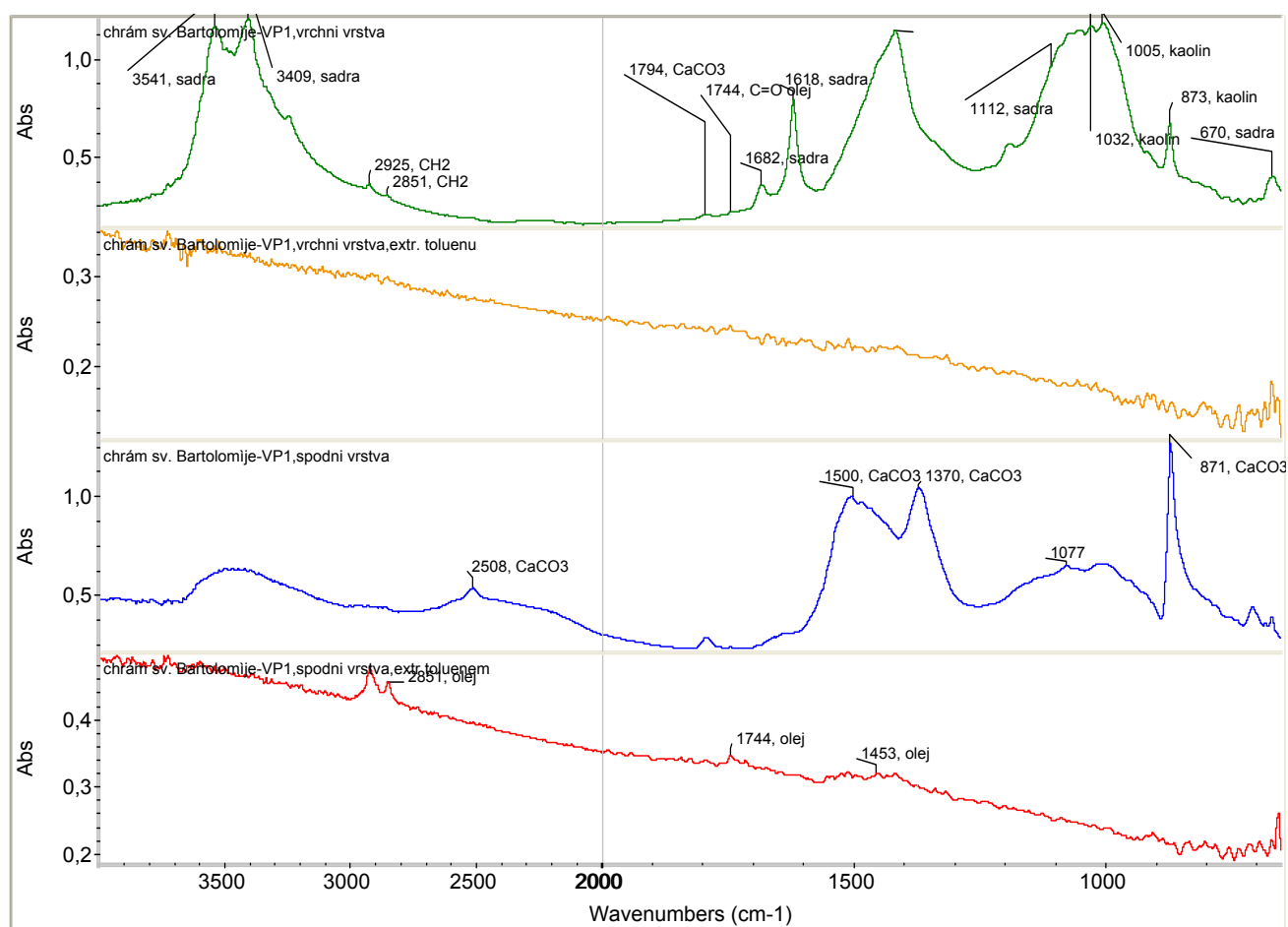
Analýza byla provedena na FTIR spektrometru Nicolet 6700 (Thermo-Nicolet, USA) ve spojení s mikroskopem Continuum, detektor MCT, dělič paprsku KBr, parametry měření: spektrální rozsah 4000 – 650 cm^{-1} , rozlišení 4 cm^{-1} , počet akumulací spekter 128, apodizace Happ-Genzel.

Spektra byla zpracována programem Omnic 7.3 (Nicolet Instruments Co., USA) a identifikována s použitím knihovny spekter „Restaurátor“ (VŠCHT Praha).

Výsledky:

- **Vzorek VP1**

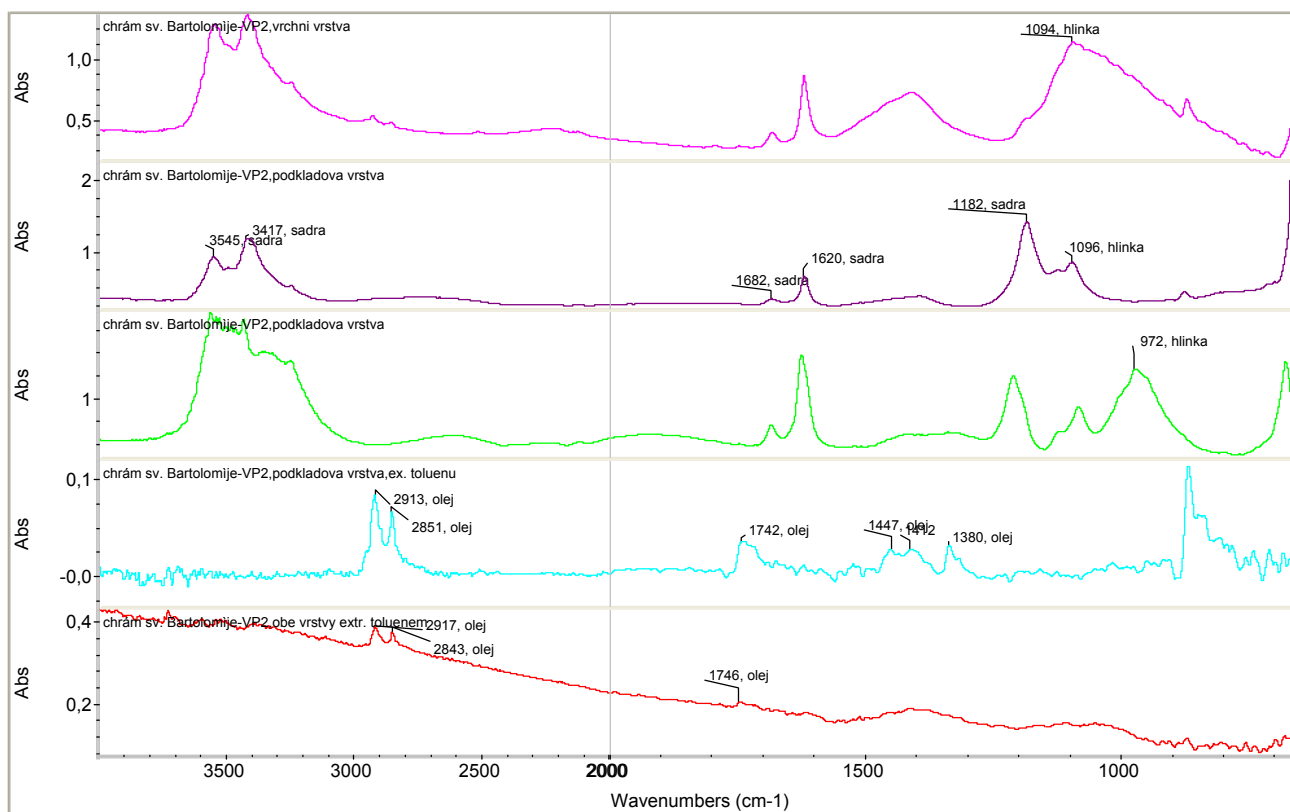
Vrchní vrstva vzorku VP1 obsahuje především anorganické složky: dihydrát síranu vápenatého (sádra), uhličitán vápenatý a křemičitou hlinku kaolinitického typu. Ani extrakcí rozpouštědlem nebylo nalezeno organické pojivo ve vrchní vrstvě vzorku VP1. Spodní vrstva vzorku obsahuje převážně uhličitán vápenatý. Po extrakci toluenem byla nalezena velmi nízká koncentrace oleje, esterového. Tato koncentrace je na hranici identifikace, nelze tedy stanovit původ oleje ve vrstvě. Naměřená spektra vzorku jsou uvedena na obr. 1 včetně spekter srovnávacích standardů a vyznačených významných absorpčních pásů.

Obr. 1: IR spektra vzorku VP1

- **VP2**

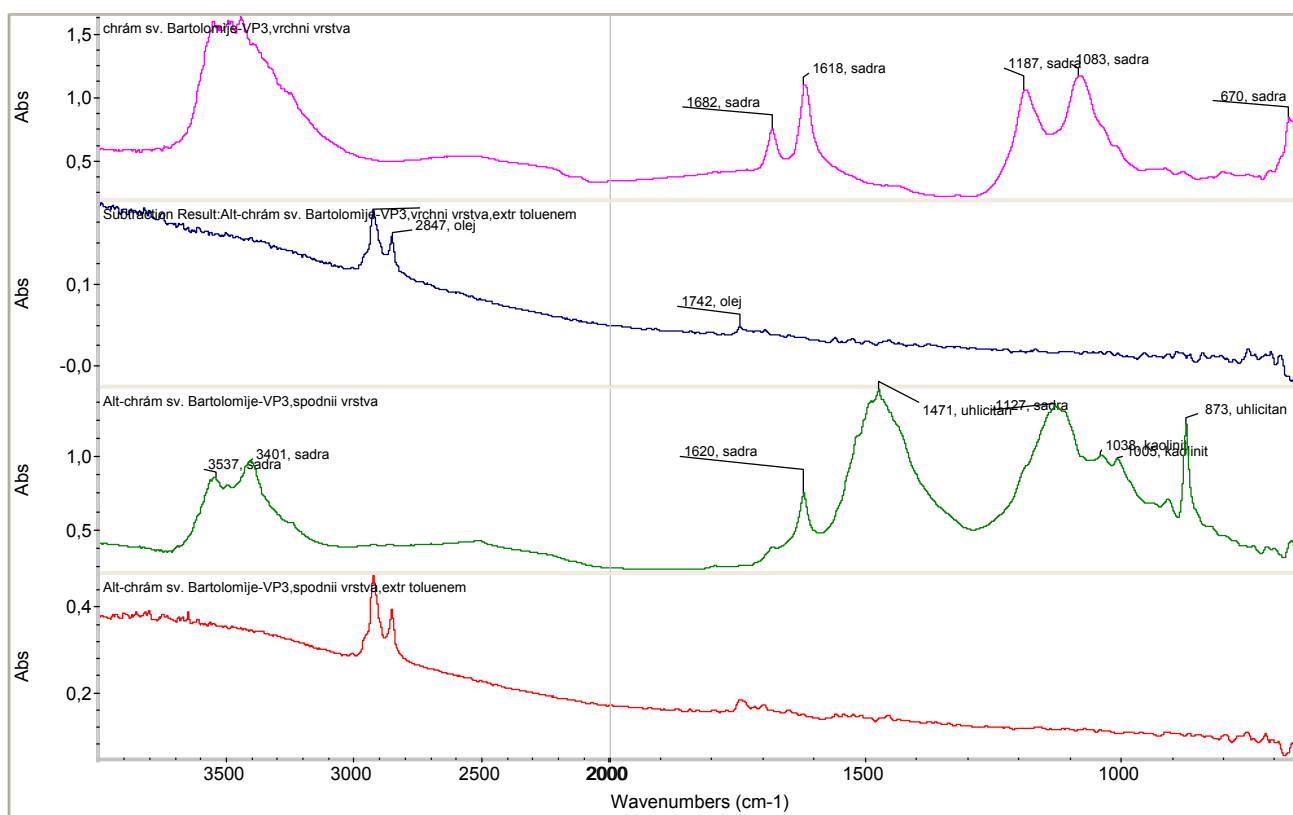
Vrchní vrstva vzorku VP2 obsahuje především anorganické složky: dihydrát síranu vápenatého (sádra), uhličitan vápenatý a křemičitou hlínku. Extrakcí toluenem bylo nalezeno organické pojivo ve vrchní vrstvě vzorku VP2, a to esterový olej, např. fermez. Spodní vrstva vzorku obsahuje v některých místech převážně uhličitan vápenatý, dále křemičitou hlínku. Po extrakci toluenem byla nalezena i ve spodní vrstvě nízká koncentrace oleje, esterového. Tato koncentrace je na hranici identifikace, nelze tedy stanovit původ oleje ve vrstvě. Naměřená spektra vzorku jsou uvedena na obr. 2 včetně spekter srovnávacích standardů a vyznačených významných absorpčních pásů.

Obr. 2: IR spektra vzorku VP2

- **VP3**

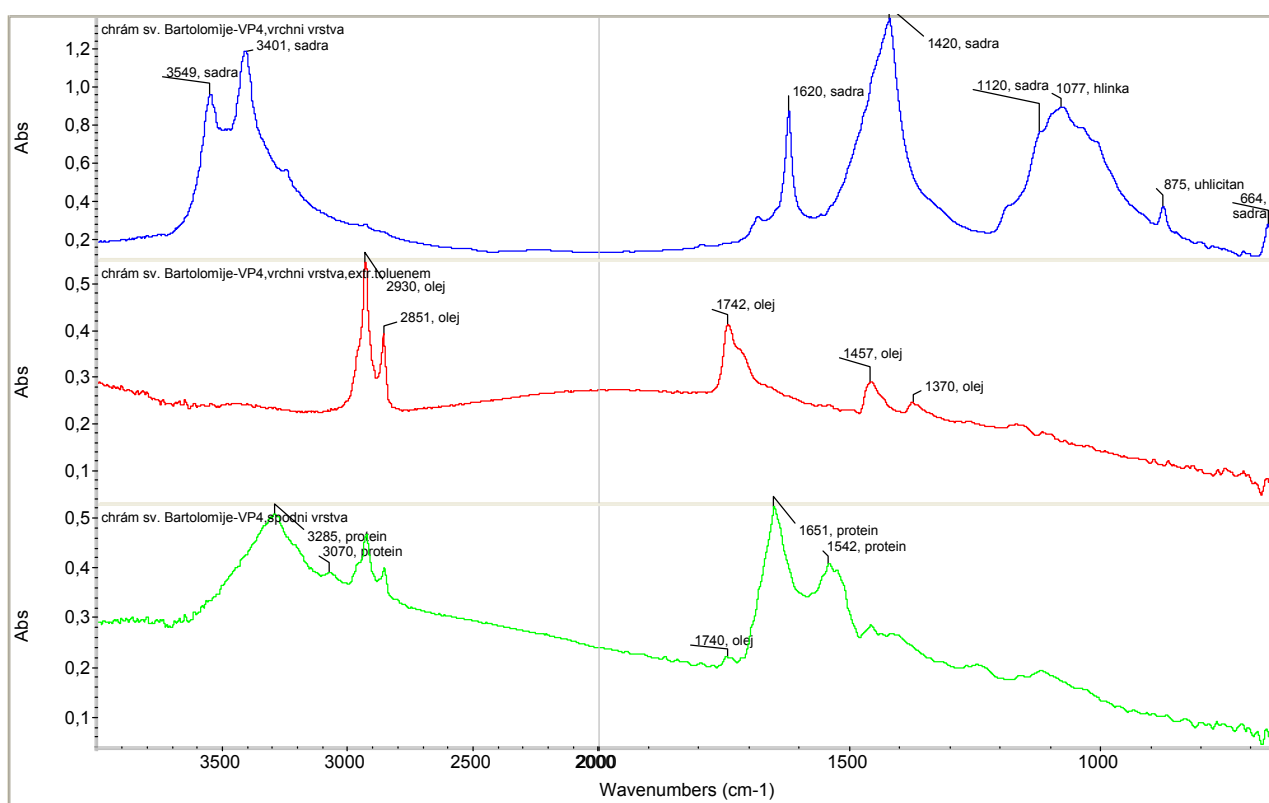
Vrchní vrstva vzorku VP3 obsahuje především anorganické složky: dihydrát síranu vápenatého (sádra), uhličitan vápenatý a křemičitou hlinku. Extrakcí toluenem bylo nalezeno organické pojivo ve vrchní vrstvě vzorku VP3, a to esterový olej, např. fermež. Spodní vrstva vzorku obsahuje v některých místech převážně uhličitan vápenatý, dále křemičitou hlinku. Po extrakci toluenem byla nalezena i ve spodní vrstvě nízká koncentrace oleje, esterového. Tato koncentrace je na hranici identifikace, nelze tedy stanovit původ oleje ve vrstvě. Naměřená spektra vzorku jsou uvedena na obr. 3 včetně spekter srovnávacích standardů a vyznačených významných absorpčních pásů.

Obr. 3: IR spektra vzorku VP3

- **VP4**

Ve vzorku VP4 byla ve vrchní vrstvě identifikována přítomnost sádry a uhličitanu vápenatého, v toluenovém extraktu bylo nalezeno pojivo na bázi přírodního vysychavého esterového oleje, pravděpodobně fermeže o výrazně vyšší koncentraci než u vzorků VP1, VP2, VP3. Ve spodní vrstvě jsou obsaženy opět sádra a uhličitan vápenatý, křemičité hlinky je výrazně nižší koncentrace než u vzorků VP1, VP2, VP3. Avšak je zde patrná výrazně vyšší koncentrace organických pojiv, není nutno provádět toluenovou extrakci. Přímou ve vzorku je identifikována přítomnost proteinového pojiva a esterového vysychavého oleje, současně je proteinu mnohem více než oleje. Získaná spektra jsou uvedena na obr. 4.

Obr. 4: IR spektra vzorku VP4

Pozn.: Vzorky mohou obsahovat i další složky, jejichž koncentrace je pod mezí detekce zvolené metody nebo jejichž absorpční pásy leží mimo zvolený spektrální rozsah analýzy, tj. např. oxidy, sulfidy halogenidy apod.

Zpráva obsahuje 5 stran textu.
V Praze dne: 9.5. 2012

Zprávu zpracovala:

Ing. Miroslava Novotná, CSc.

PRŮZKUM BAREVNÝCH VRSTEV PO ZKOUŠKÁCH ČIŠTĚNÍ, ODSOLOVÁNÍ A STABILIZACE SOLÍ, chrám sv. Bartoloměje, klenba Řeznické kaple

Zadání průzkumu:

- *stratigrafie barevných vrstev*
- *identifikace bílého povlaku na povrchu barevných vrstev*
- *průzkum barevných vrstev po zkouškách čištění, odsolování a stabilizace solí*

Metody průzkumu:

- *optická mikroskopie v dopadajícím světle – optický mikroskop Nikon Eclipse ME 600*
- *rastrovací elektronová mikroskopie s energiodisperzním analyzátozem (REM-EDS) –elektronový mikroskop FEI Quanta 250 FEG, analyzátor EDAX*

Popis metodiky:

- *stratigrafie barevných vrstev – vzorky byly zality do dentální pryskyřice Spofacryl. Dále byly vybroušeny příčné řezy vzorků. Nábrusy byly pozorovány pod mikroskopem v dopadajícím viditelném, modrém a UV světle při zvětšení 50x 100x a 200x*
- *určení prvkového složení vrstev REM-EDS – bylo provedeno na nábrusech připravených pro optickou mikroskopii v dopadajícím světle*

Počet vzorků k analýze :

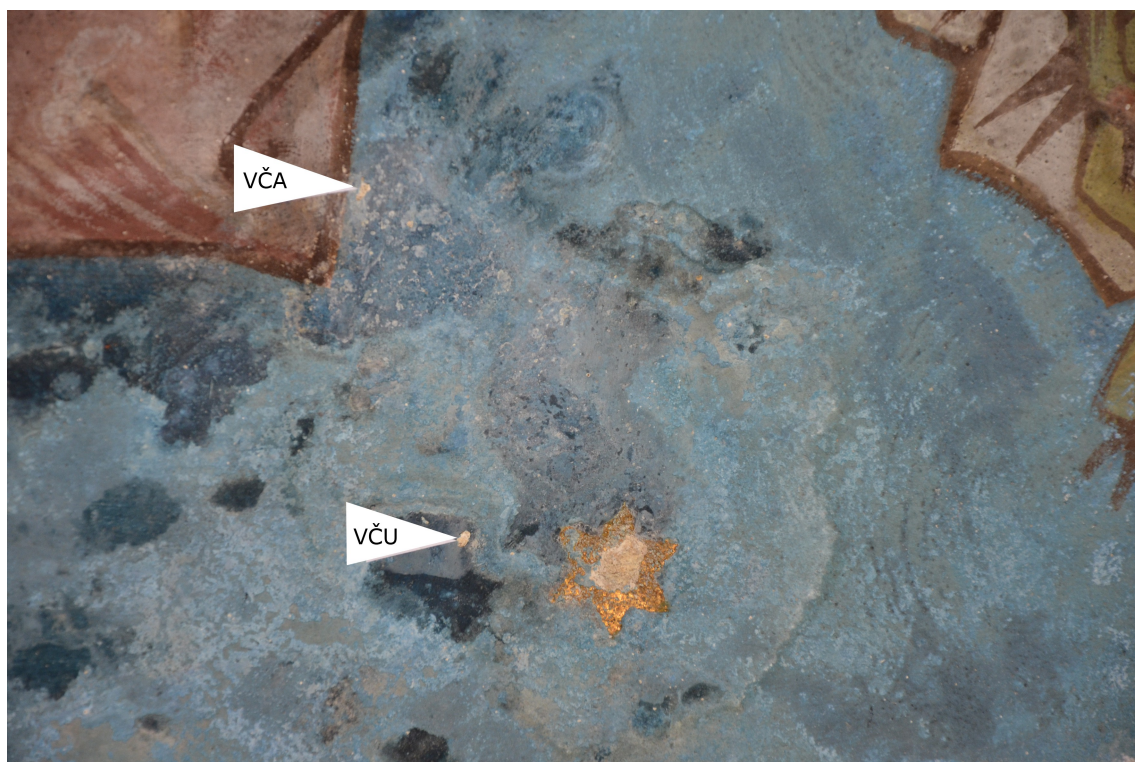
Vzorky odebrala BcA. Daniela Urbanová

Vzorek	Popis
VČA (6749)	ztmavlé místo poškozené zatékáním, byla zde provedena zkouška odsolování a čištění pomocí zábalu z Arbocelu a destilované vody , po odstranění zábalu bílý povlak (částečně lze mechanicky očistit)
VČI (6750)	ztmavlé místo poškozené zatékáním, byla zde provedena zkouška čištění pomocí anionaktivního iontoměníče Amberlite 4400 OH , doba působení 3-4 min, poté umyto vodou, po vyschnutí bílý povlak (lze částečně mechanicky očistit)
VČU (6751)	ztmavlé místo poškozené zatékáním, byla zde provedena zkouška čištění uhličitánem amonným 5% , nanášeno v gelu - Taposa, doba působení 10 min, poté umyto vodou, po vyschnutí bílý povlak, lze částečně mechanicky očistit
VS1 (6752)	ztmavlé místo poškozené zatékáním, místy bílý povlak (nerovnoměrný) po čištění vodou, poté provedena zkouška stabilizace síranu vápenatého pomocí nanosuspenze hydroxidu vápenato-barnatého (nanášen přes japonský papír, zakryt vlhkou buničinou, odstraněno před úplným doschnutím), vznikl bílý povlak - vzorek odebrán z místa, kde byla nanášena nanosuspenze
VS2 (6753)	tatáž problematika jako VS1, ale vzorek odebrán z místa, kde se nacházela při stabilizaci pouze buničina, nebyla zde přímo aplikována nanosuspenze
VS3 (6754)	ztmavlé místo poškozené zatékáním, provedena zkouška stabilizace síranu vápenatého pomocí nanosuspenze hydroxidu vápenato-barnatého (nanášen přes japonský papír, zakryt vlhkou buničinou, odstraněno před úplným doschnutím), nevznikl bílý povlak
VS4 (6755)	referenční vzorek , ztmavlé místo poškozené zatékáním, nebyla zde provedena žádná zkouška čištění, odsolování či stabilizace

Vzorky VS1, VS2 a VS4 se nacházejí na vrstvě omítky z konce 19. století, vzorek VS3 je přímo na vrstvě starší vápenné omítky, je možné, že i zde je slabá vrstva omítky z 19. století, ale pouze v šíři tenkého nátěru

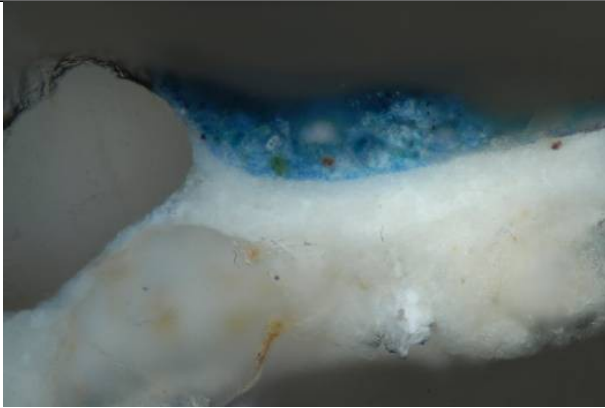
Místa odběru vzorků VČI, VS4, VS2, VS1, VS3

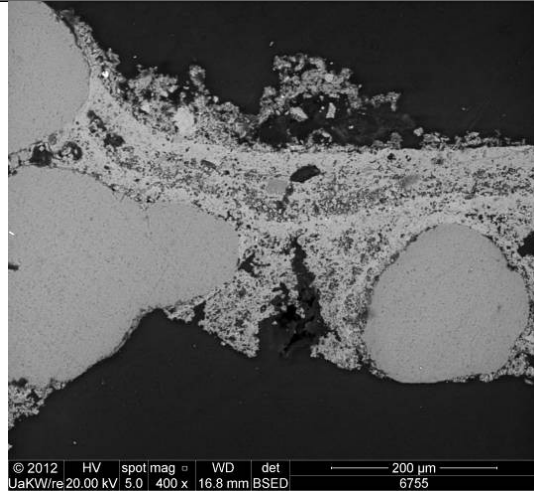
Místa odběru vzorků VČA, VČU

VS4	referenční vzorek, ztmavlé místo poškozené zatékáním, nebyla zde provedena
------------	--

(6755)	žádná zkouška čištění, odsolování či stabilizace
--------	--

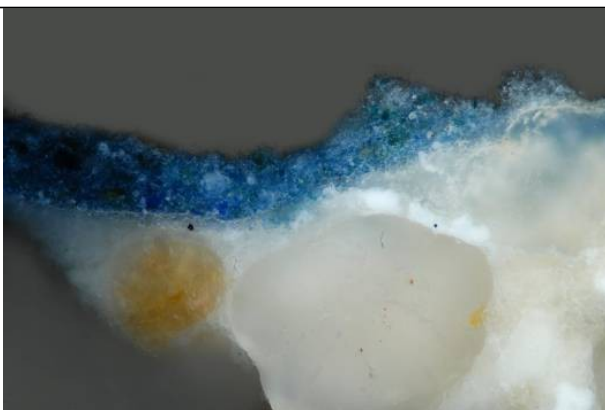
Mikrofoto v bílém odraženém světle, fotografováno při zvětšení 200x

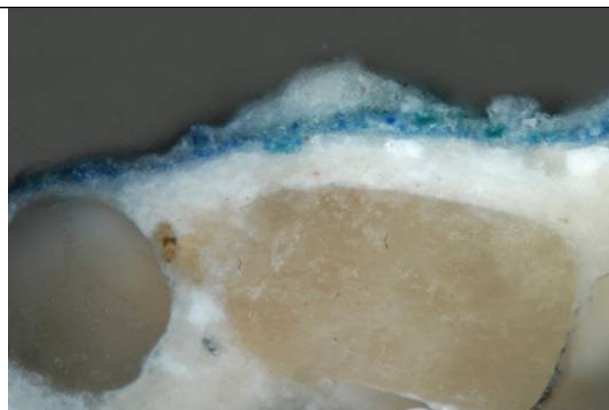
Mikrofoto, REM-BSE, fotografováno v režimu odražených elektronů, zvětšení 400x
© 2012 HV spot mag WD det 200 µm
 JakWire 20.00 kV 5.0 400 x 16.8 mm BSED 6755

Modrá barevná vrstva má tendenci práškovatění, což je viditelné na jejím povrchu – uvolňování pigmentových zrn. Povrch podkladové bílé vápenné vrstvy i vápenné omítky pod barevnými vrstvami je relativně kompaktní. Vytvořená vrstvička uhličitanu vápenatého na povrchu vápenné omítky i podkladové vápenné vrstvy znamená, že další vrstvy byly nanášeny až po jejich vytvrdnutí, nebo částečném vytvrdnutí, což je typické pro techniku secco. Barevná vrstva je silně sulfatizovaná a obsahuje hlavně síran vápenatý. Ten je přítomen ve vysoké koncentraci i v podkladové bílé vrstvě a na povrchu omítky.

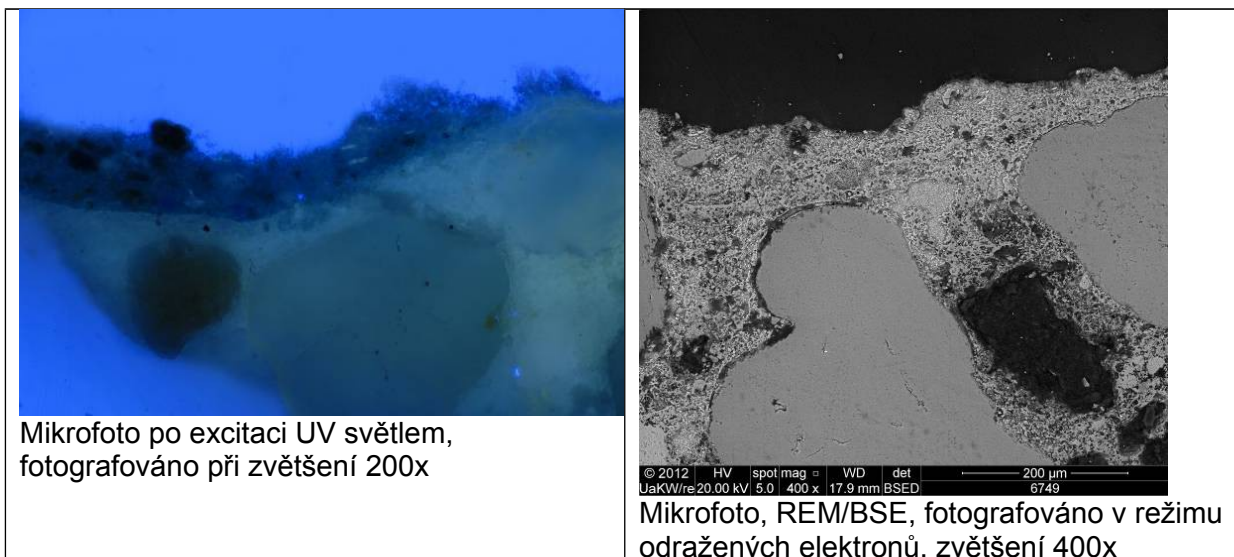
VČA (6749)	Ztmavlé místo poškozené zatékáním, provedena zkouška odsolování a čištění pomocí zábalu z Arbocelu a destilované vody , po odstranění zábalu bílý povlak (částečně lze mechanicky očistit)
----------------------	--

Mikrofoto v bílém odraženém světle, fotografováno při zvětšení 200x, modrá barevná vrstva na vápenném nátěru a omítce

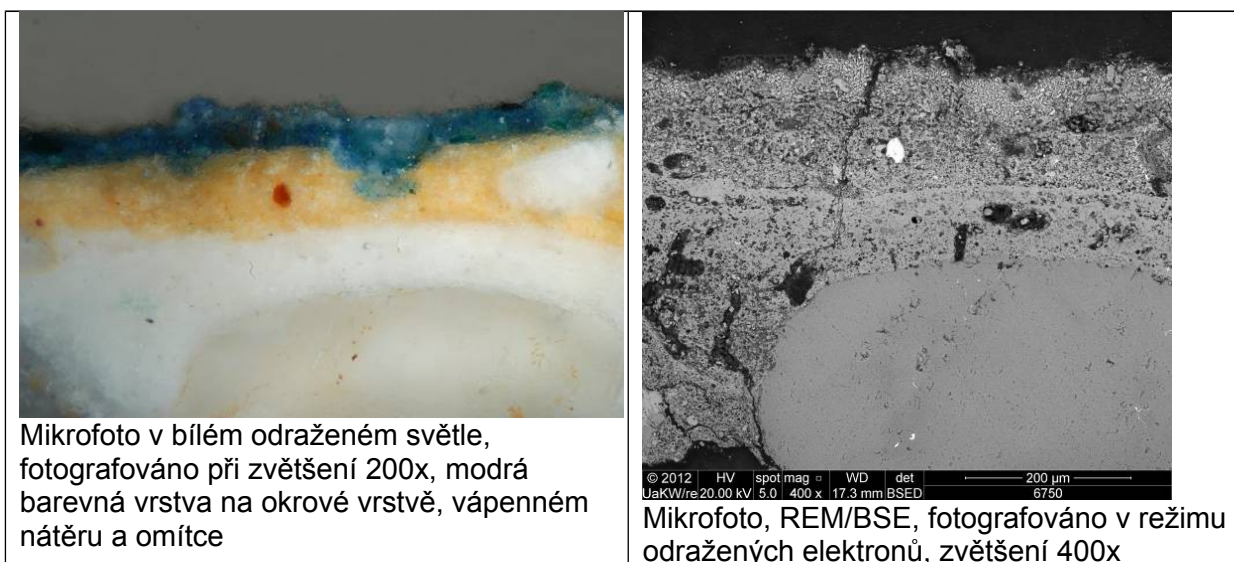
Mikrofoto v bílém odraženém světle, fotografováno při zvětšení 200x, modrá barevná vrstva na vápenném nátěru a omítce, na povrchu je viditelný nepravidelný bílý povlak

V místě aplikace odsolovacího zábalu z Arbocelu a destilované vody nejsou zřetelné žádné výrazné změny. Tenký bílý povlak na povrchu modré barevné vrstvy je tvořen převážně síranem vápenatým. Rovněž barevná vrstva, podkladový vápenný nátěr i povrch omítky vykazují vysokou koncentraci síranu vápenatého. Uhličitan vápenatý je do značné míry přeměněn na síran vápenatý v důsledku reakce s oxidy síry v ovzduší. Vzorek se složením neliší od referenčního vzorku bez žádného zásahu, rovněž struktura barevné vrstvy a míra sulfatizace je téměř shodná s referenčním vzorkem.

Mezi povrchem omítky, povrchem podkladového vápenného nátěru a barevnou vrstvou je opět zřetelná tenká hranice typická pro techniku malby secco.

<p>VČI (6750)</p>	<p>Ztmavlé místo poškozené zatékáním, provedena zkouška čištění anionaktivním iontoměničem Amberlite 4400 OH, po vyschnutí zkoušky bílý povlak (lze částečně mechanicky očistit)</p>
-----------------------	--

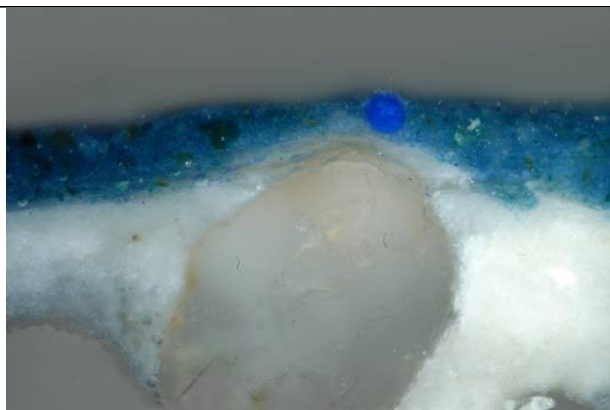

V místě aplikace anionaktivního iontoměniče nejsou zřetelné žádné výrazné změny. Tenký bílý povlak na povrchu modré barevné vrstvy je tvořen převážně síranem vápenatým. Rovněž modrá barevná vrstva, okrová vrstva, podkladový vápenný nátěr i povrch omítky vykazují vysokou koncentraci síranu vápenatého. Vzorek se složením neliší od referenčního vzorku bez žádného

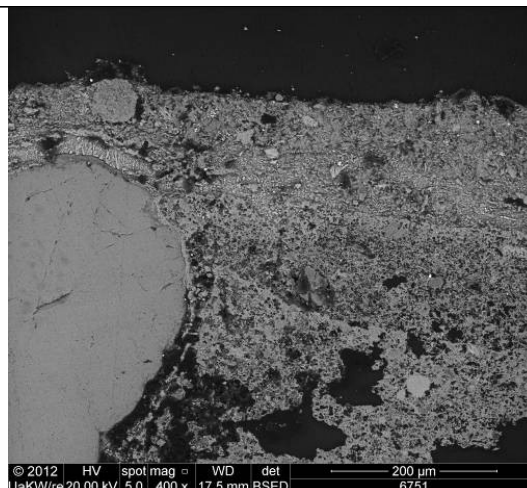
zásahu, rovněž struktura barevné vrstvy a míra sulfatizace je téměř shodná s referenčním vzorkem.

Mezi povrchem omítky, povrchem podkladového vápenného nátěru a barevnou vrstvou je opět zřetelná tenká hranice typická pro techniku malby secco.

VČU (6751)	Ztmavlé místo poškozené zatékáním, byla zde provedena zkouška čištění uhličitanem amonným 5% , nanášeno v gelu - Taposa, doba působení 10 min, poté umyto vodou, po vyschnutí bílý povlak, lze částečně mechanicky očistit
---------------	---

Mikrofoto v bílém odraženém světle, fotografováno při zvětšení 200x, modrá barevná vrstva na vápenném nátěru a omítkce

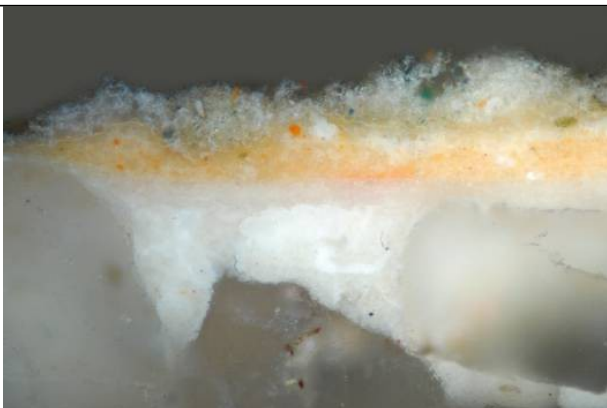

Mikrofoto, REM/BSE, fotografováno v režimu odražených elektronů, zvětšení 400x

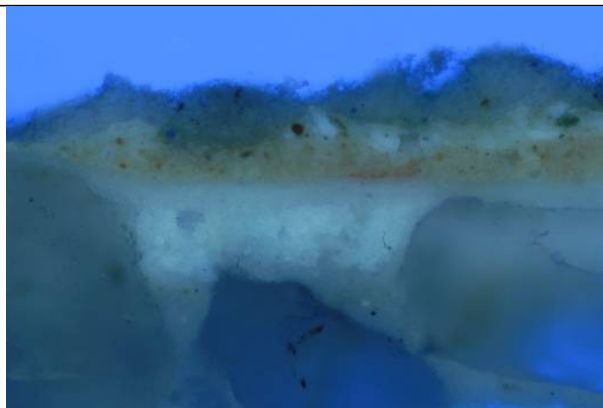
V místě aplikace uhličitanu amonného nejsou zřetelné žádné výrazné změny. Tenký bílý povlak na povrchu modré barevné vrstvy je tvořen převážně síranem vápenatým. Rovněž modrá barevná vrstva, podkladový vápenný nátěr i povrch omítky vykazují vysokou koncentraci síranu vápenatého. Vzorek se složením neliší od referenčního vzorku bez žádného zásahu, rovněž struktura barevné vrstvy a míra sulfatizace je téměř shodná s referenčním vzorkem.

Mezi povrchem omítky, povrchem podkladového vápenného nátěru a barevnou vrstvou je opět zřetelná tenká hranice typická pro techniku malby secco.

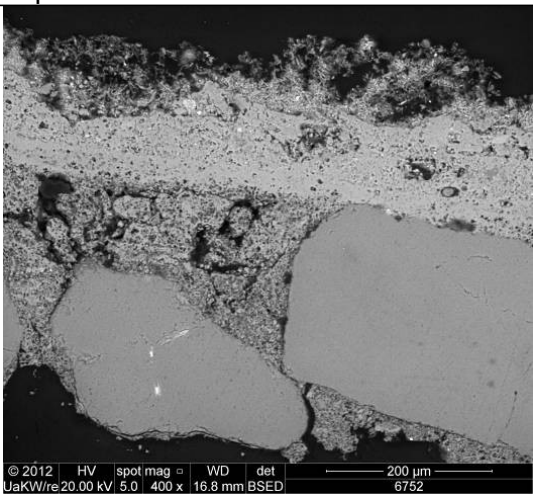
VS1 (6752)	Ztmavlé místo poškozené zatékáním, místy bílý povlak (nerovnoměrný) po čištění vodou, poté provedena zkouška stabilizace síranu vápenatého pomocí nanosuspenze hydroxidu vápenato-barnatého (nanesen přes japonský papír, zakryt vlhkou buničinou, odstraněno před úplným doschnutím), vznikl bílý povlak - vzorek odebrán z místa, kde byla nanasena nanosuspenze
---------------	---

Mikrofoto v bílém odraženém světle, fotografováno při zvětšení 200x, světle zelená barevná vrstva na okrové vrstvě, vápenném nátěru a omítce

Mikrofoto po excitaci UV světlem, fotografováno při zvětšení 200x

Mikrofoto, REM/BSE, fotografováno v režimu odražených elektronů, zvětšení 400x

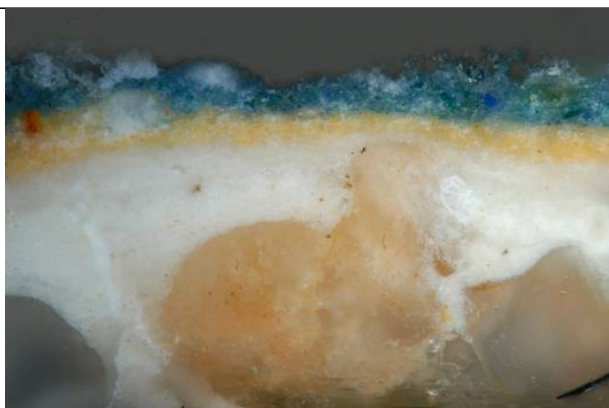
V místě mokrého čištění a aplikace nanosuspenze hydroxidu vápenato-barnatého nejsou pozorovatelné žádné výrazné změny. Pozitivní konsolidační efekt nemá žádný důsledek s ohledem na mikrostrukturu barevné vrstvy či vytvoření druhotného bílého povlaku uhličitanu vápenatého. Tenký bílý povlak na povrchu barevné vrstvy je tvořen převážně síranem vápenatým. Rovněž světle zelená barevná vrstva, okrová vrstva, podkladový vápenný nátěr i povrch omítky vykazují vysokou koncentraci síranu vápenatého. Vzorek se složením neliší od referenčního vzorku bez žádného zásahu, rovněž struktura barevné vrstvy a míra sulfatizace je téměř shodná s referenčním vzorkem.

Mezi povrchem omítky, povrchem podkladového vápenného nátěru a barevnou vrstvou je opět zřetelná tenká hranice typická pro techniku malby secco.

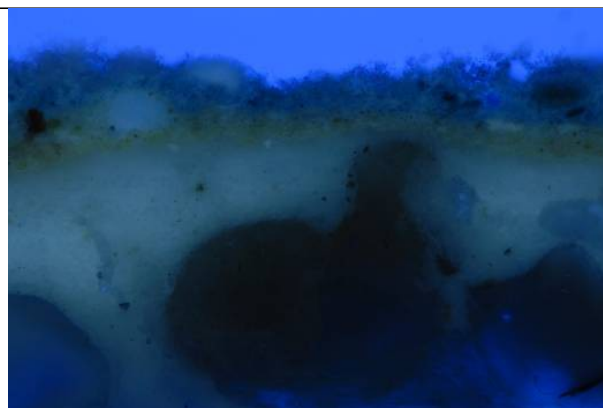
Nebyly nalezeny žádné sloučeniny baria.

VS2
(6753)

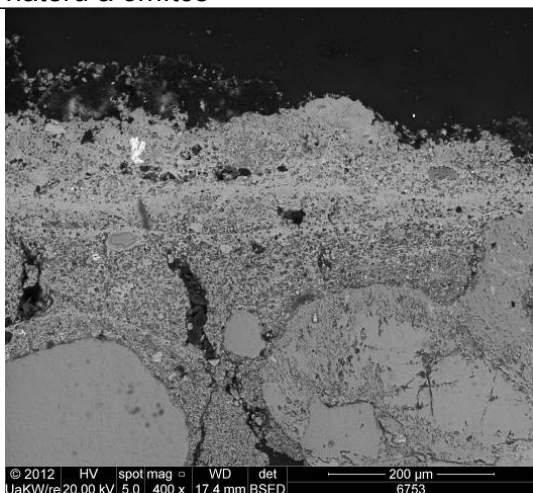
Tatáž problematika jako VS1, ale vzorek odebrán z místa, kde se nacházela při stabilizaci pouze buničina, nebyla zde přímo aplikována nanosuspenze

Mikrofoto v bílém odraženém světle, fotografováno při zvětšení 200x, modrá barevná vrstva na okrové vrstvě, vápenném nátěru a omítce

Mikrofoto po excitaci UV světlem, fotografováno při zvětšení 200x

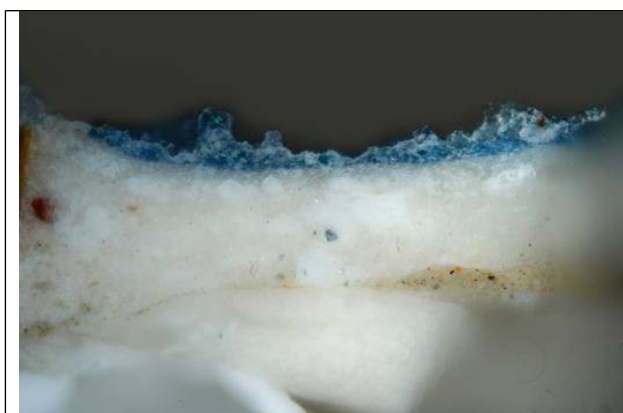

Mikrofoto, REM/BSE, fotografováno v režimu odražených elektronů, zvětšení 400x

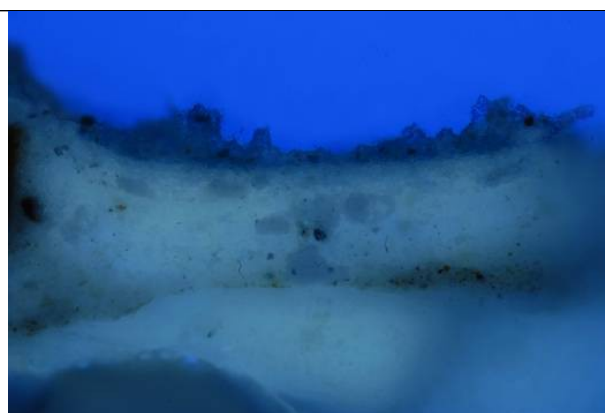
V místě, kde byl použit obklad z vlhké buničiny, nejsou zřetelné žádné výrazné změny. Tenký bílý povlak na povrchu modré barevné vrstvy je tvořen převážně síranem vápenatým. Rovněž modrá barevná vrstva, okrová vrstva, podkladový vápenný nátěr i povrch omítky vykazují vysokou koncentraci síranu vápenatého. Vzorek se složením neliší od referenčního vzorku bez žádného zásahu, rovněž struktura barevné vrstvy a míra sulfatizace je téměř shodná s referenčním vzorkem.

Mezi povrchem omítky, povrchem podkladového vápenného nátěru a barevnou vrstvou je opět zřetelná tenká hranice typická pro techniku malby secco.

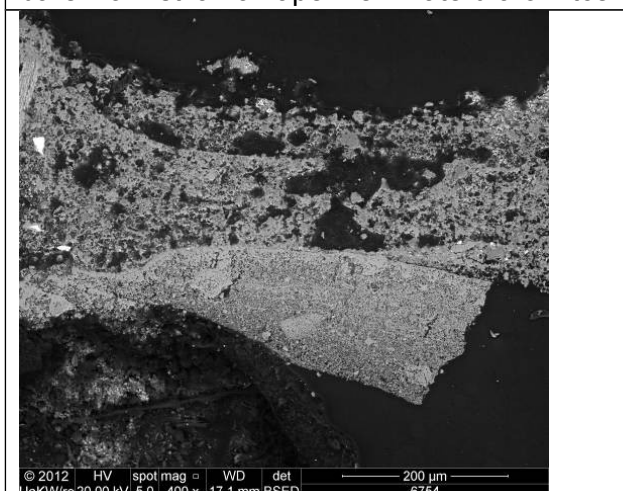
VS3 (6754)	Ztmavlé místo poškozené zatékáním, provedena zkouška stabilizace síranu vápenatého pomocí nanosuspence hydroxidu vápenato-barnatého (nanesen přes japonský papír, zakryt vlhkou buničinou, odstraněno před úplným doschnutím), nevznikl bílý povlak
---------------	---

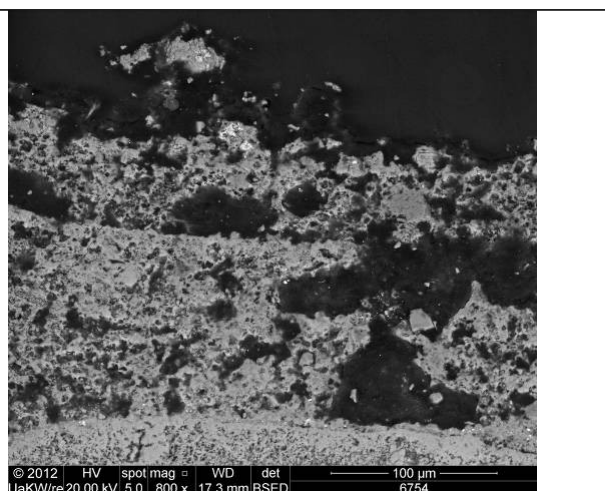
Mikrofoto v bílém odraženém světle, fotografováno při zvětšení 200x, modrá barevná vrstva na vápenném nátěru a omítce

Mikrofoto po excitaci UV světlem, fotografováno při zvětšení 200x

Mikrofoto, REM/BSE, fotografováno v režimu odražených elektronů, zvětšení 400x

Mikrofoto, REM/BSE, fotografováno v režimu odražených elektronů, zvětšení 800x, detail barevných vrstev

V místě mokrého čištění a aplikace nanosuspence hydroxidu vápenato-barnatého nejsou pozorovatelné žádné výrazné změny. Pozitivní konsolidační efekt nemá žádný důsledek s ohledem na mikrostrukturu barevné vrstvy či vytvoření druhotného bílého povlaku uhlíčitanu vápenatého. Modrá barevná vrstva, okrová vrstva, podkladový vápenný nátěr i povrch omítky vykazují vysokou koncentraci síranu vápenatého. Vzorek se složením neliší od referenčního vzorku bez žádného zásahu, rovněž struktura barevné vrstvy a míra sulfatizace je téměř shodná s referenčním vzorkem.

Mezi povrchem omítky, povrchem podkladového vápenného nátěru a barevnou vrstvou je opět zřetelná tenká hranice typická pro techniku malby secco.

Nebyly nalezeny žádné sloučeniny baria.

Shrnutí výsledků:

- Zkoušky aplikace nanosuspenze hydroxidu vápenato-barnatého na vybraných místech prokázaly pozitivní konsolidační efekt barevné vrstvy poškozené především vlhkostí a velkou mírou sulfatizace.
- Nebyly zaznamenány žádné rozdíly míry sulfatizace barevné vrstvy mezi vzorky bez jakéhokoli zásahu a vzorky zkoušek čištění, odsolování či stabilizace solí. Ve vzorcích, na nichž byla aplikována nanosuspenze hydroxidu vápenato-barnatého, nebyly nalezeny žádné sloučeniny baria. Stabilizace síranu vápenatého hydroxidem barnatým nebyla účinná.
- Podle současných poznatků není pozorován žádný negativní vliv použitého ošetření.

Zpracoval:

V Litomyšli dne 21.12.2012

Ing. Karol Bayer
Fakulta restaurování Univerzity Pardubice
Katedra chemické technologie

NÁRODNÍ ARCHIV
ODDĚLENÍ PÉČE O FYZICKÝ STAV ARCHIVÁLIÍ
BIOLOGICKÁ LABORATOŘ
ARCHIVNÍ 4/2257, 149 01 PRAHA 4

MIKROBIOLOGICKÉ ZKOUŠKY

MÍSTO ODBĚRU:

Kolín
Chrám sv. Bartoloměje

MATERIÁL:

vzorek č. 6
stěry

DATUM PROVEDENÍ: 18. 5. 2012

PROVEDENÉ ZKOUŠKY:

Pomocí sterilních vatových tampónů byly provedeny stěry. Takto získané pevné částice byly přeneseny na povrch sladidového a Czapek-Doxova živného agaru. Inkubace probíhala při 24 ± 4 °C po dobu 7 a 14 dní.

VÝSLEDKY:

číslo vzorku	popis vzorku	počet živých zárodků plísní	identifikované druhy plísní
1		8	<i>Penicillium sp.</i> , <i>Cladosporium sp.</i>
2		11	<i>Penicillium sp.</i> , <i>Cladosporium sp.</i> , <i>Aspergillus versicolor</i>

ZÁVĚR:

Ve vzorcích bylo nalezeno mírně zvýšené množství živých zárodků plísní, v tomto případě je již třeba uvažovat o dezinfekci (dalším kritériem je celkový stav nástěnné malby a případné zvlhčení při restaurování).

DATUM: 8. 6. 2012

PODPIS: PhMr. Bronislava Bacílková

NÁRODNÍ ARCHIV
149 01 Praha 4, Archivní 4/2257
IČO: 70979821

V Praze dne: 5.12.2011
Číslo jednací: 227706/2011/KUSK
Spisová značka: SZ_185079/2011/KUSK/6
Vyřizuje: Bc. David Novotný I. 688
Značka: KUL/Nov

Římskokatolická farnost Kolín
Brandlova 25
280 02 Kolín

Závazné stanovisko Krajského úřadu Středočeského kraje, národní kulturní památka Kostel sv. Bartoloměje v Kolíně, restaurování nástropních a nástěnných maleb v Řeznické kapli

ROZHODNUTÍ

Krajský úřad Středočeského kraje, odbor kultury a památkové péče, jako příslušný orgán státní památkové péče ve smyslu ustanovení § 28 odst. 2 písm. a) zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění (dále jen „zákon o státní památkové péči“) k žádosti Římskokatolické farnosti Kolín, Brandlova 25, 280 02 Kolín, IČ: 46390839, doručené dne 23.9.2011 ve věci zamýšleného **restaurování nástropních a nástěnných maleb v Řeznické kapli** ochozu národní kulturní památky Kostel sv. Bartoloměje v Kolíně (rejstříkové číslo 19709/2-735 Ústředního seznamu kulturních památek České republiky), který je národní kulturní památkou podle nařízení vlády č. 262/1995 Sb. ze dne 16.8.1995, o prohlášení a zrušení prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky, **vydává** ve smyslu ustanovení § 14 odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb., po písemném vyjádření Národního památkového ústavu, ústředního pracoviště č.j. NPÚ-302/7436/2011 ze dne 17.10.2011, toto **závazné stanovisko**:

Restaurování nástropních a nástěnných maleb v Řeznické kapli ochozu národní kulturní památky Kostel sv. Bartoloměje v Kolíně, podle restaurátorského záměru, zpracovaného 19.9.2011 doc. Jaroslavem J. Altem, ak. mal., je podle ustanovení § 14 odst. 3 zákona o státní památkové péči **přípustné** za splnění těchto základních podmínek, určených v souladu s ustanovením § 10 odst. 3 vyhlášky č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon ČNR č.20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „vyhláška č. 66/1988 Sb.“):

1. V průběhu prací budou vlastníkem objektu svolávány pravidelné kontrolní dny, na které budou písemně zváni zástupci Krajského úřadu Středočeského kraje, odboru kultury a památkové péče a Národního památkového ústavu, ústředního pracoviště. Vstupní kontrolní den bude svolán před započatím prací.

2. Užívané postupy (zejména čištění povrchu, odsolování, fixáž a zpevňování barevných vrstev, barevná rekonstrukce) budou provedeny vždy nejprve ve vzorku a následně bude svolán kontrolní den dle bodu 1.
3. Na závěr akce obnovy bude provedeno komisionální předávací řízení za účasti zástupce vlastníka, restaurátora, který práce provedl a zástupců Krajského úřadu Středočeského kraje, odboru kultury a památkové péče a Národního památkového ústavu, ústředního pracoviště.
4. Vlastník objektu zajistí zpracování závěrečné restaurátorské zprávy o průběhu restaurování (obsahové náležitosti jsou stanoveny v § 10 odst. 4 vyhlášky č. 66/1988 Sb.). Pokud bude fotografická dokumentace, která je součástí zprávy, pořizována digitálně, budou ve zprávě uvedeny informace o způsobu pořízení, upravování a tištění snímků. Jedná se především o tyto údaje:
 - jakým přístrojem, s jakým snímačem a v jakém formátu a režimu byly snímky pořízeny,
 - jakým způsobem byly snímky upravovány
 - na jakém papíře a jakou tiskárnou byly snímky tištěny

Po jednom vyhotovení restaurátorské zprávy bude předáno Národnímu památkovému ústavu, ústřednímu pracovišti a Krajskému úřadu Středočeského kraje, odboru kultury a památkové péče.

Odůvodnění

Dne 23.9.2011 Krajský úřad Středočeského kraje, odbor kultury a památkové péče (dále jen „Krajský úřad Středočeského kraje“), jakožto věcně a místně příslušný správní orgán, obdržel žádost Římskokatolické farnosti Kolín, Brandlova 25, 280 02 Kolín, IČ: 46390839, o vydání závazného stanoviska ve věci zamýšleného restaurování nástropních a nástěnných maleb v Řeznické kapli ochozu národní kulturní památky Kostel sv. Bartoloměje v Kolíně (rejstříkové číslo 19709/2-735 Ústředního seznamu kulturních památek České republiky).

Krajský úřad Středočeského kraje, si vyžádal v souladu s ustanovením § 14 odst. 6 zákona o státní památkové péči písemné vyjádření Národního památkového ústavu, ústředního pracoviště (dále jen „NPÚ, ústřední pracoviště“). Vyjádření č.j. NPÚ-302/7436/2011 ze dne 17.10.2011, bylo Krajskému úřadu Středočeského kraje doručeno dne 18.10.2011. NPÚ, ústřední pracoviště ve svém vyjádření uvádí, že restaurování je možné při dodržení podmínek, které dále uvádí. Krajským úřadem Středočeského kraje byly do rozhodnutí promítnuty podmínky 3. a 4. uvedeného vyjádření NPÚ, ústředního pracoviště, týkající se údajů, které je třeba uvést do závěrečné restaurátorské zprávy a požadavku na předání této zprávy NPÚ, ústřednímu pracovišti. Obsahem podmínky č. 1. vyjádření NPÚ, ústředního pracoviště je upozornění týkající se toho, jaké oprávnění musí mít osoby, které budou provádět restaurování. Jelikož toto je stanoveno v ustanovení § 14 odst. 8 zákona o státní památkové péči, nelze toto stanovit jako podmínku pro provedení prací, jelikož by se jednalo o dvojí uložení stejné povinnosti. Podmínka č. 2 vyjádření NPÚ, ústředního pracoviště se týká zejména specifikování vhodných materiálů a řešení metod a postupů restaurování v rámci kontrolních dnů. Z podmínky není zřejmé, kdo

by měl toto specifikování či řešení provádět. Přitom rozhodovat o způsobu obnovy ani nelze mimo správní rozhodnutí. Zákon o státní památkové péči nezmocňuje správní orgán, aby přenášel rozhodování o předmětu řízení mimo ně, tedy zejména jej nezmocňuje, aby mimo správní rozhodnutí, například na místě až před zahájením stavby nebo v jejím průběhu na kontrolních dnech stavby, zakládal, měnil nebo rušil práva nebo povinnosti vlastníka národní kulturní památky. Krajský úřad Středočeského kraje stanovil podmínku svolávání pravidelných kontrolních dnů, na které budou písemně zváni zástupci Krajského úřadu Středočeského kraje a NPÚ, ústředního pracoviště (podmínka č. 1) a podmínku odzkoušení užívaných postupů vždy nejprve ve vzorku, který bude možno posoudit v rámci kontrolních dnů. Důvodem pro stanovení těchto podmínek je nutnost ověřit a zajistit kvalitu prováděných prací.

Krajský úřad Středočeského kraje seznámil Římskokatolickou farnost Kolín s podklady rozhodnutí a poskytl jí možnost k vyjádření (Římskokatolická farnost Kolín této možnosti nevyužila) a poté na základě uvedeného vyjádření NPÚ, ústředního pracoviště a vlastní znalosti předmětné národní kulturní památky rozhodl, v souladu s ustanovením § 14 odst. 3 zákona o státní památkové péči o přípustnosti navržených prací a stanovil podle tohoto ustanovení a podle ustanovení § 10 odst. 3 vyhlášky č. 66/1988 Sb., základní podmínky, za kterých lze práce dále připravovat a provést.

Ve věci provedení restaurátorského průzkumu omítkových a barevných vrstev a neomítaných povrchů stěn a kleneb v šesti ochozových kaplích národní kulturní památky Kostel sv. Bartoloměje v Kolíně bylo vydáno závazné stanovisko Krajského úřadu Středočeského kraje č.j. 119694/2010/KUSK ze dne 3.8.2010. Na základě provedeného průzkumu je nyní navrhováno vlastní restaurování.

Kostel sv. Bartoloměje v Kolíně je prohlášen za národní kulturní památku. Nástěnné malby a jejich podkladové omítkové vrstvy v Řeznické kapli a také sousední ochozové kaple v kostele sv. Bartoloměje v Kolíně jsou už dlouhou dobu ve špatném stavu, který způsobilo zatečení dešťové vody do kleneb a částí stěn v minulosti. Z dlouhodobějšího sledování maleb vyplývá, že vlhkost v klenebních omítkách se nemá kudy odpařovat a není v tuto chvíli možné odvětrávání provést. Navrhovaný restaurátorský zásah proto s touto skutečností počítá. Je žádoucí provést zkoušky navrhovaných materiálů a umožnit tak provedení restaurátorského zásahu i ve zhoršených podmínkách vlhkého prostředí. Zásah bude reverzibilní s ohledem na tuto skutečnost a bude proveden jako zkušební restaurovaný vzorek částí památky, která by v budoucnu měla být obnovena celá. S časovým odstupem pak bude možné tento zákrok posoudit a znovu se k jednotlivým postupům vrátit, případně je zrevidovat, korigovat nebo i odstranit. Památka by měla být rehabilitována i z toho důvodu, že kaple je církevním prostorem a bude svému účelu i nadále sloužit. Kromě toho mobiliář kaplí byl již restaurován a čeká na své znovuosazení. Vzhledem k výše uvedeným důvodům je z památkového hlediska obnova malířských částí Řeznické kaple žádoucí.

Z uvedených důvodů bylo rozhodnuto, jak výše uvedeno.

Obnovu kulturních památek nebo jejich částí, které jsou díly výtvarných umění nebo uměleckořemeslnými pracemi mohou v souladu s ustanovením § 14 odst. 8 zákona o státní památkové péči provádět fyzické osoby, které jsou držitelem příslušného platného povolení Ministerstva kultury České republiky k restaurování kulturních památek nebo těch jejich částí, které jsou díly výtvarných umění nebo

uměleckořemeslnými pracemi nebo osobou, která je oprávněna provádět v České republice restaurování podle zvláštního právního předpisu.

Poučení

Proti tomuto rozhodnutí je možné do 15 dnů ode dne jeho doručení podat odvolání k Ministerstvu kultury, odboru památkové péče, a to prostřednictvím Krajského úřadu Středočeského kraje, odboru kultury a památkové péče.

Podle ustanovení § 23 správního řádu nebyl-li adresát při doručování tohoto rozhodnutí zastížen, uloží se toto rozhodnutí v provozovně provozovatele poštovních služeb. Jestliže si adresát nevyzvedne uložené rozhodnutí ve lhůtě 10 dnů ode dne, kdy bylo v provozovně provozovatele poštovních služeb k vyzvednutí připraveno, považuje se podle ustanovení § 24 odst. 1 správního řádu za doručené posledním dnem této lhůty.

Novotný

Bc. David Novotný

referent odboru kultury a památkové péče

Účastníci řízení :

1. Římskokatolická farnost Kolín, Brandlova 25, 280 02 Kolín

Na vědomí :

2. Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, Valdštejnské náměstí 3, 118 01 Praha 1

Kápi's a kontrolníko dne 25.11.2011

- konzervace nýsterny'ca maled
a Rečnické' kape

katedra m. Bartolomeje a Kolimé

pa' tomom': se objematele

p. Ečer

p. Bule'm

pa' školnítele

p. All

st. Kras'nskou'

st. Urbanov'

st. Kac'á'mov'

p. Tidor

pa' NPÚ UPP

p. Bla'ciov' Šebedov'

p. Skal'cý'

pa' NPÚ VOPSC

p. Mad'rov'

Dnešního dne byla provedena příprava
provedení'ca konzervace'ca prac' na katedře
a stěrné'ca a Rečnické' kape.

Klombé - tyto provedeno:

1. zoh'evní konsolidace omítky'ca a
barvy'ca vrstev (v klombě'ca nýsterny'ca a
Rečnické' kape)
2. proved'ca odstraně'ca s'balu, který' bude
po úpravě'ca nýsterny'ca a
analyzován
3. odběr vzorku pro stanovení'ca vlhkosti
a salinity a s'balu klomby'ca nýsterny'ca
(do hloubky 55 cm)

Stěry - tyto provedeno:

1. mechanické'ca očištění'ca od pracovní'ca
depozitů
2. překonsolidace barvy'ca vrstev
(3% roztok'ca disperze medium for
consolidation) přes stěry (kromě
křídla)

Zápis

z konstitučního dne 17.4.2012,
Kelm, kostel sv. Bartoloměje, restaurování maleb
v Řeznické kapli

přítomní: p. P. Čech, zástupce investora
p. K. Kunrathová, zást. NPÚ ÚP
p. Z. Gláserová Kbedová -11-
p. P. Čkalický, -11-
p. K. Kihánková, FR ÚP Lidomyšl
p. J. Alš, -11-
sl. D. Urbanová, -11-
sl. M. Kalhová, -11-
p. V. Kovařík, zást. NPÚ ÚP

Dnešního dne byly zahájeny restaurátorské práce na klenbě a stěnách v Řeznické kapli. Přítomní byli seznámeni s výsledky technol. analýz a průzkumů provedených v loňském roce a s rozsahem prací na letošní rok.

a) Klenba (výseť c):

- bude proveden detailní rozšířený restaur. průzkum včetně analýz, jejichž cílem bude interpretace dvou etap provedených ve 2. polovině 19. století (rekonstrukce mešera) a počátku 20. století
- bude provedeno základní kámení omítkových a barevných vrstev

b) Stěny jižní: ~~upřílišná barevná vrstva~~

- bude provedena konsolidace barevné vrstvy, srovnání mechanických defektů, rebus referenční plochy (cca 0,5 m²) → vzor pro rekonstrukci,
- bude proveden referenční vzorek rekonstrukce sáblonového dekoru a bordury na několikavrstvý

vápený
podklad na kajštiný povrch

c) polychromované kamenné prvky :

- bude provedena prekonsolidace barev. vrstev, mechanické očištění povrchu, vyčištění defektů
- bude proveden referenční vzorek reduse polychromie kamen. kámen, který naváže na vzorek reduse malby na stěnách

Plánovaný rozsah restaurátorských prací na letošní rok :

- klenební výseč "c"
- jižní stěna bez spodní části malované draperie (cca 2 m nad podlahou káple)
- polychromované kamenné prvky, které přiléhají ke klenební výseči "c" a k jižní stěně

Průběh KD bude svolán do 1 měsíce podle potřeby.

Kuzelová
Machová
Kovářová
Janová
Slav
Kučerka

Zápis

z kontrolního dne 22.5.2012,
Kolín, kostel sv. Bartoloměje, restaurační malet
v křesťanské kapli

přítomni: p. P. Čech, ředitel investora
p. Z. P. Štálichy, NPÚ ÚP
p. K. Kohánková, FR ÚP Lidomyšl
p. J. Alš, ———
st. D. Votavová, ———
st. M. Kalická, ———

Dnešního dne byla provedena prohlídka provedených
restauračních prací na klenbě a stěnách
v křesťanské kapli.

Klenba: bylo provedeno:

- Detailní rozšíření a restaurační průzkum
včetně analýzy. Tento průzkum existenci a rozsah
dvoe barevných vrstev. Nejmladší barevná vrstva
přibývá většinu malované plochy.
- Byla provedena přelmsolidace barevné vrstvy
na špičkách a na dekorativní křivce rámu
klenby výše.
- Protihluková izolace.

Bude provedeno:

- Bude dokončena přelmsolidace a rozsah celé plochy
klenby výše s malbou
- Všechni účastníci, se shodli, že bude rešetřena
nejmladší barevná vrstva v celém rozsahu malby.
- Bude provedeno lokální čištění barevné vrstvy (sachovce)

Arusta, praehoré deposity).

1 stěna:

Bylo provedeno:

- Konsolidace barvené vrstvy v rozsahu celé plochy.
- Hluboká injektáž v horní části stěny.
- Odstranění kámal v horní části stěny.
- Zlomy vápenného materiálu. Jako nejvhodnější¹ byl vybrán materiál obsahující: vápno
křemičitý písek
mramorová mozaika
sádky kopaný písek
- Byly provedeny 2 vzorky rekonstrukce dekoru:
Jako vhodnější byl vybrán vzorek č. 1 (Amora¹).

Polychromované kamenné prvky:

Bylo provedeno:

- Konsolidace barvené vrstvy.
- Po provedení zlomů a úštěpní byly kamenné prvky očištěny.

Restaurační práce budou pokračovat.

Průběh KD bude sledován do 1 měsíce podle potřeby.

Uctavová
Kovářová
Janina J. Alt
Sey
L. L.
Karlková

Zápis

z kontrolního dne 30.8.2012,

Křemí, lesel so Bartholomeje, restaurování malit
a řeznické kapli

Průřezní: p. F. Čech, ráčtupce investora
p. Z. Glasovská Štefánová, NPÚ ÚP
p. P. Šalický, NPÚ ÚP
p. J. All, FR ÚP Litomyšl - omluvou
st. D. Wotanová, FR ÚP Litomyšl

Byla provedena prohlídka prováděných restaurátorských
prací na klenbě a 3 stěně a řeznické kapli.

3 stěny:

Byla kompletní dokončena rekonstrukce rytmality
a dání přechů stěny podle vybraného vzorku.

Byla dokončena celá polychromatická práce (výřez)
a pasáže a sousedství restaurátorské rytmality
(ke spodní části sousedí s italskou malou rámcem
a ke části od klenby výše).

Klenba:

Bylo provedeno:

Čištění čístejší korekce vrstvy

Trávení defektů a pravidelné

úkladem práce

Rejurnční práce neděsí

Bude se pokračovat a realizování podle předloženého
vzorku.

Průřezní KD bude ověřen cca za 1 měsíc podle postupu.

Wotanová

Zápis z kontrolního dne 27. září 2012

Kolín, kostel sv. Bartoloměje, Řeznická kaple – nástěnné malby a kamenné články

přítomní: p. P. Čech, zástupce investora – omluven
p. Jaroslav J. Alt, zástupce zhotovitele, FR UP Litomyšl
sl. Daniela Urbanová, FR UP Litomyšl
p. Z. Gláserová Lebedová, zástupce NPÚ ÚP v Praze
p. Petr Skalický, zástupce NPÚ ÚP v Praze – omluven
p. David Novotný, zástupce KÚ Středočeského kraje – omluven

Dnešního dne byla provedena prohlídka nástěnných maleb na klenbě Řeznické kaple v průběhu retuší a rekonstrukcí chybějících míst. Na základě provedených vzorků retuší a rekonstrukcí byl podrobněji konkretizován postup při retuších a rekonstrukcích problematických míst, zejména míra a způsob provedení.

Nástěnná malba na klenbě:

a) Figury a dekorativní prvky v klenebním poli: přítomní se přiklonili k plošným, respektive obrysovým rekonstrukcím významných detailů (prsty anděla, tvary rostlinných dekorací, úponků, trnové koruny aj.) na nových tmelech s tím, že tyto nebudou dále retušovány plasticky, ale pouze v jednoduše definovaných obrysech se zřetelem k čitelnosti těchto detailů.

b) Plochy pozadí v klenebním poli: značné rozdíly v intenzitě barevného odstínu bude nutné proretušovat tak, aby nejtmaší rušivá místa byla potlačena a barevné rekonstrukce na nových tmelech byly jen o tón světlejší. Výsledkem by měla být plocha sice intenzitou barvy nejednotná, ale bez velkých rozdílů a rušivých předělů mezi retušovanými a dochovanými plochami. Takové scelení bude na pohled z dálky dostačující a s takovým odstupem nebudou rozdíly pro diváka patrné.

c) Obvodové a ornamentální zdobené pásy rámuující klenební pole s malbami: retuše budou spíše minimální, scelující, nutné je ale zachovat veškeré rámování a ukončení malovaných ploch a na chybějících místech provést na nové tmely rekonstrukce. Protože se obvodové pásy nedochovaly na všech místech ve stejné barvě a tvaru, je vhodné nejprve zaznamenat všechny dochované barvy a tvary a náznakově je pak promítnout do rekonstrukcí na nových tmelech, kde by se všechny tyto původní barvy a prvky měly objevit. Opticky pak budou tyto náznakové rekonstrukce působit uceleně. Rekonstrukce na nových tmelech by měly být opět provedeny ve světlejším tónu stejného odstínu barev.

Kamenné články s polychromií:

Přítomní se shodli, že plastická polychromovaná žebra budou barevně scelena retuší v jednom světlejším tónu odstínu polychromie pouze na místech, kde se polychromie nedochovala, resp. je mechanicky poškozená. Do zachované polychromie (byť je na mnoha místech velmi ztmavlá) se tedy nebude retuší zasahovat, protože rozsah takových retuší by byl neúměrný výsledku. Rušivé a příliš viditelné přechody mezi tmavými a světlými místy budou řešeny lokální retuší tak, aby vertikální linie žeber nebyly opticky přerušeny.

Zepřítomní Jaroslav J. Alt *Metanoid*